

BAHAR NEŞÎDESİ

M. Fethullah Gülen

Takdim Yerine

Hazan kış güftesiyle gelir, bestesi bahar,
Karın-buzun bağrında mayalanır çemenzar!

Mevsim gelince bir bakarsın nevbahâr olur;
"Gül açar, bülbül öter" her yer lâlezâr olur.
(Kırık Mızrap)

Gökte ve yerde ne varsa hepsinin, ilmî bir programa göre Yaratan'ın irade ve dilemesine bağlı cereyan ettiğine inanan ve bu inanç perspektifinde hayatını yaşayanlar, eşya ve hâdiseleri, düz nazarlardan daha bir farklı okur, daha bir farklı değerlendirirler. Onların ufkunda gecelerin karanlığı gündüzlerin aydınlığına gebedir; yüreklere ürperti ve korku salarak esen rüzgâr rahmet bulutlarının aşılayıcısı ve ilk müjdecisidir; kış ortasında yağan kar, baharda fışkıracak pınarın menbaıdır; elde olmayan mazlumiyet ve mağduriyetler de müstakbel mutlulukların vesilesidir. Dolayısıyla, onların o aydınlık dimağlarında, yerinde en sert esen tipi-boran bile rahmet rengine bürünür; elemler emellerin koridorları hâline gelir ve ızdıraplar da birer doğum sancısına dönüşür. Hatta umumî ölümler ve geniş alanlı musibetler onların nazarında birer yenibahar mesajı gibidirler. Onlar, ağaçlar üzerindeki kurumuş dalların budanmasına, taze filizlere yol açma nazarıyla bakarlar.. ve saygıyla karşılarlar kaderden gelen kesip biçmeleri. Şerler, böylelerinin atmosferinde hayır rengini alır; ızdırap ve acılar da onların saflaşıp özlerine ermelerini netice verir.

Başa gelenlerin gerçek sebeplerini keşfedemeyenlere gelince; onlar, yer yer çevrelerinde suçlu arar, zaman zaman kadere taşlar atar; varsa Hak'la bir parçacık münasebetleri onu da zedeler ve yanlışla oturur, yanlışla kalkarlar.. derken yeni yeni hatalarla daha değişik zulümlere de davetiyeler çıkarırlar.

O halde, inanç temelli basiret ve firasetiyle eşya ve hâdiseleri değerlendirmeye tâbi tutan bir hakikat yolcusu, daha bahar gelmeden -Allah'ın izniyle- "karın-kışın bağrında mayalanan bahar"ı görür ve gördüğü bu baharı en yüksek ve gür seda ile seslendirmeye çalışır. Zira taş kesilmiş toprağa, iskelet gibi kupkuru hâle gelmiş ağaçlara, soğuk soğuk esip duran poyraza ve hiçbir hayat emaresi görünmeyen zemine bakıp "ölümünden sonra bu arz (yeryüzü) bir daha nasıl dirilir ki.." diyerek sarsıntı yaşayanlar olabilir. Onlara az ilerde kendilerini bekleyen cıvıl cıvıl, rengârenk bahardan bahisler açmak, onun o bayıltan güzel kokularını ruhlara duyurmak, ötüşen kuşları-kuşçukları, şakıyan bülbülleri, uçuşan kelebekleriyle binbir hayat cilvesini canlı resimler hâlinde nazarlara sunmak ve böylece felç olmuş iradelere fer, ümitsizlikle sararıp solmuş gönüllere aşk u şevk kaynağı olmak, İsrafil'in sûru gibi diriltici bir nefes gibidir.

Evet, bahar neşîdesi, "İçinde bulunulan zaman, zamanın en kıymetli parçasıdır, zamanın altın dilimidir" anlayışıyla, zâhiren mevsim, mevsim-i hazan olsa da, sonbahar ve kışı bahar adına değerlendirme, onları yepyeni diriliş ve oluşumlar için diriltici bir tazyik mevsimi olarak görme ve böylece aktif sabır içinde bahar intizarı içinde olma, bahar rüyalarıyla oturup kalkma, bahar şiirleriyle soluklanma, bahar türküleriyle çevresindekilere ümit, enerji ve neş'e kaynağı olma demektir. Bu sebepledir ki, hakikat yolcularının bahar neşîdesine kulak verenler ondan hep şu mana ve mesajların süzülüp geldiğini duyarlar:

“Gamlanma, zira mevsim mevsim-i hazan değil;
“Kader” de ve eğilebildiğin kadar eğil!

Gidecektir bu son gaileler de ardarda,
Kim bilir, nasıl bir lütuf var şimdi sırada.!

Bunlar birer bahar çağrısı hazan içinde,
Yankılanıyor o ulu ses Çin’de-Maçin’de...”

Onlar bu konuda kendi güç ve kuvvetlerine değil, Kudreti Sonsuz’un havl ve kuvvetine itimat ettiklerinden kış ne kadar sert, dış yüzü itibarıyla ne kadar acımasız ve bitme bilmeyecek gibi görünse de onlar hep ümitli, hep azimli ve hep kararlıdırlar. Nebilerin vaadinde, velilerin yâdında, güvercininin kanadında bir ulu divandan gelen bahar muştusuyla sermest bu kahramanlar, hasımlarının “bitirdik, yok ettik” dedikleri aynı anda ayrı bir hayat cilvesi gösterir, güftesi kadim ama bestesi yeni apayrı diriliş şarkıları mırıldanırlar.

Baharda, bahar sevdalıları olduğu gibi bahar düşmanları da vardır. Onlar ekinlerin, filizlerin, çimenlerin, çiçeklerin, fidanların düşmanıdır. Acımasız ve gaddardırlar. Tohum atmanın zahmetini bilmediklerinden, ortaya çıkan tomurcukların kıymetini de idrak edemezler. Bu sebeple menfaatlerine engel teşkil ettiğini düşündükleri anda birden bire acımasız bir canavara dönüşür ve baharla gelen her şeyi tahrip adına kendini kaybetmiş halde sağa sola saldırırlar. Tam da şu dörtlükte resmedildiği gibi;

“Anlamadı, baharın bağrına kurşun sıktı,
Her yerde çığlık çığlık tomurcukların âhı;
Ve allak-bullak renklerin beyazı-siyahı;
Şeytan bir kez daha fitne ateşini yaktı,
Yürüdü ve baharın bağrına kurşun sıktı.”

Ancak bahar yolcuları, bu realiteyi zaten baştan göze alıp öyle yola koyulmuşladır ve bilirler ki, ilahî takvime göre işleyen zaman çarkında mevsim, mevsim-i bahar olduğunda bunun önüne hiç kimse geçemez/geçemeyecektir. Bu sebeple onlar cüz’i iradelerine, Hak inayetinin davetçisi olarak bakar ve kendilerine şöyle telkinde bulunurlar:

“Kanatlan geç uçarak bütün uçurumları.!
Hiç durma yürü ardından kutlu rehberlerin.!

Boşalsın ötelerde boşalacak terlerin,
Ateşinle kışı erit, tutuştur baharı.!
Kanatlan geç uçarak bütün uçurumları.!

…

Haykır her yerde kendini çelikten sesinle.!
Hızır gibi seccâdeni ser, her yan yeşersin;

Hayat solukla, ölülere diriliş insin.!
İkbâlimizi söyle o altın nefesinle.!
Haykır her yerde kendini çelikten sesinle.!”

Beklediğimiz bahar, hiçbir renk, hiçbir ırk, hiçbir toplum, hiçbir coğrafya ayrımı yapmaksızın bütün bir yeryüzünün baharı, bütün bir insanlığın bayramıdır. Ama beklenen baharın büyüklüğü ve genişliği ölçüsünde elbette ki çekilen çile ve meşakkat de o ölçüde büyük olacaktır. Bu sebeple “ateşiyle kışı eritip, baharı tutuşturacak yiğitler” öyle çelikten ve yüksek iradelere sahip olmalıdırlar ki, sımsıcak nefesleri yedi iklim dört bucağa ulaşsın, en ücra beldelere-köylere dahi varsın ve eritsin her yerdeki karı-buzu; gözyaşları bir ırmağa, bir çağlayana dönüşsün; dönüşsün ve hangi coğrafyada olursa olsun, âb-ı hayat hâlinde aksın susuzluktan çatlamış, kurumuş dudaklara.

İşte elinizde tuttuğumuz “Bahar Neşîdesi” adlı eser, bu istikamette bir çağrıdır, bir ümit meşalesidir bahar bekleyen bütün gözlere-gönüllere. Bir duadır, bir yakarıştır ölmüş arzı birkaç hafta içinde baştan sona dirilten, yemyeşil hâle getiren Kudret-i Sonsuz Yüce Yaradan’a! Bu çağrıya icabet etmeniz, bu yakarışa ortak olmanız ümidi ve duasıyla hayırlı okumalar!

Soru-Cevaplar Üzerine

Topluma karşı mükellef olduğumuz vazifeleri yerine getirme adına daha faydalı olacağı kanaatiyle yüz yüze soru-cevap faslını başlatmış bulunuyoruz. Sorularınıza geçmeden önce müsaadenizle maksadımızı aydınlatacak bir-iki hususu arz etmek istiyorum.[1]

Evvela; bütün düşünce ve tasavvurumuz, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) devrinde olduğu gibi saf, temiz, berrak, dupduru bir anlayışı yeniden ihya etmektir. Toplum içinde sahabî anlayış ve hayat tarzını sistem olarak benimsemiş insanların sayısı ne kadar çoğalırsa içtimaî hayatımız da o kadar denge ve düzen içinde olacaktır.

Camilerde soru sorma ve meseleleri ona göre şerh etme mevzuu, Saadet Asrı'nın temel özelliklerinden biri sayılır. Camilere eski fonksiyonunu kazandırma meselesi İslâm âleminde değişik mahfillerde de görüşülmüştü. Saadet Asrı'nda mü'minler camiye geldiklerinde sadece namaz kılmazlardı. İçlerindeki soruları ortaya dökmeden, şerh etmeden, onların cevaplarını almadan sadece vaaz u nasihati dinleyip çekip gitmezlerdi. Cami, bir mü'min için dünyevî-uhrevî her şeydi. Hatta Osmanlı'nın kurulduğu ilk dönemlerde dahi devlet şûrâsı, meselelerini daha çok camide görüşürdü. Bir taraftan şakır şakır şadırvanın suları akar, abdesti hatırlatan, namazı tedai ettiren bu tablo onların etrafında dönüp dolaşır ve onlar da o hava ve o anlayış içerisinde meselelerini meşveretle hallederlerdi. Abdestler alınır, namaz kılınır, meseleler ortaya konur ve görüşülürdü. İşte bu, Saadet Asrı'nın saf anlayışıdır. Evet, Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) böyle yapıyordu.

Bu yaptığımız iş, bir kısım kimseler tarafından başlangıçta yadırganabilir. İçimize girip yerleşen, değerlerimize yabancı nice âdetler vardır ki, biz bunlara kendi öz malımız gibi sahip çıkmışız. Bunların yerine içimizden çıkan öz malımız nice şeyler de vardır ki, onları yadırgar hâle gelmişiz. İsterseniz muvakkaten bunu hep beraber mazur görelim ve "Camide de böyle şey olur mu?" demeyelim. Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'in ve sahabenin anlayışını hiç olmazsa bu vadide ihyaya bizleri muvaffak kılsın!

İkinci olarak; bu yol, cemaati aydınlatmak için tek yol ve tek çare değildir. Cenâb-ı Hak tertemiz gönüllerinize yeni yollar ilham edeceği âna kadar, müsaadenizle, bir de bunu deneyelim. Siz, ilham-ı ilâhînin tecellî mekânı olan gönüllerinize gelen tekliflerinizi bana aktarırsanız, "hakkı-hakikati bilmeyenlere şu yolla da ulaşabiliriz." derseniz, onun da müzakeresini yapar, o yolu da deneriz. Şuna kat'iyen emin olun ki, gönlümdeki budur. Ama şimdiye kadar yapamadım.

Resûl-i Ekrem'in adını anacağım yer neresi olursa olsun – şayet gönüllerde mâkes bulacak ise– gidip O'nu orada haykırmayı kendim için bir mecburiyet bilirim. Beni yaratan, soluklarımı bana ilham eden ve sonra onları dinleyen Allah (celle celâluhu) için, soluklarımın şükranı olsun diye nefes nefese, soluk soluğa O'nu anlatmak benim vazifemdir. Bunu sinemada da, tiyatroda da, kahvede de.. sokak-sokak, ocak-ocak, bucak-bucak gezip her yerde anlatmayı sorumluluk bilirim ve bilinmelidir. Bu benim vazifemdir. Eğer üniversitelerin amfilerine kadar girip meselelerimizi anlatma imkânı bulsaydık muhakkak onu da değerlendirirdik. Gerçekten, üniversitelerde demokrasi ruhu tam yerleşmiş olsaydı, dersin-tedrisatın yanı başında gençliğin mânâ yapısına yeni şeyler ilâve edebilecek hususları kendi çapımızda oralarda anlatabilseydik, bizden sonra yepyeni bir nesil onu tastamam anlatma yol ve imkânını bulacaktı.

Siz, bütün bu çırpınmaların içinde bunu da düşünebilirsiniz. Kat'iyen bilin ki, bu mevzuda benim hiçbir iddiam yoktur ve 'son sözü söyleme' gibi bir düşünceyle de ortaya çıkmış değilim. Zaten bundan da Allah'a sığınırım. Bana, Müslümanların en mücrimi nazarıyla bakabilirsiniz. Ama ben yine de hak ve hakikati söyleme mecburiyetindeyim. "Bu mevzuda acaba nasıl yapsam ki insanlar kabul etseler?" duygu ve düşüncesinin heyecan ve teessürünü ruhumda taşıdığım için siz de Hakk'ın hatırına anlattıklarımı lütfen dinleyiniz. Bir kuş ötse ve o kuş, ötüşüyle bana "Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)" diyor gibi gelse, O'nun adının hatırına oturur orada onu dinlerim. Dilim şayet Mevlâ-yı Müteâl'e tercüman oluyorsa siz de O'nun hatırına dinleyiniz.

Bizler, son dönemler itibariyle yıkık-dökük bir içtimaî hayata sahip bir bünye gibiyiz. Öyle bir cemaatiz ki, son yedi-sekiz asır bizde ne sağlam bir fert yapısı ne aile yapısı ne de içtimaî yapı bıraktı. Şu kadarcık hâlimizle ve böylesine perişan vaziyetimizle bari bizi bizimle baş başa bıraksalar, biz o durumda da memnun olacağız ama şu vaziyetimizde dahi bizi bizimle baş başa bırakmıyorlar. Bu durum karşısında biz, bozulan içtimaî düzenimizi, aile yapımızı, ferdî hüviyetimizi yeniden kazanmak ve bu müesseselere kendi öz hüviyetlerini kazandırmak için Allah'ın (celle celâluhu) ve Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizden istedikleri şeyleri yapmakla mükellefiz.

Size yeminle teminat vererek söyleyeyim ki, camiye gelip namaz kılmak çok mühim bir meseledir. Mü'minin namazını, camiye gelmesini ve namaz kılmasını hafife alıp tahkir edecek diller kurusun! Fakat camiye gelip namaz kılmak, her şey demek değildir. İslâmî hayat bir bütündür. Kendisi camiye gelen bir mü'minin; hanımı, kızı, oğlu ve torunlarının yaşadığı evlerde eksik ve gedikler varsa, o mü'minin Müslümanlık hayatında çok ciddi boşluklar var demektir.

Evet, namaz kılmak bir şeydir ama her şey demek de değildir. Namaz, büyük bir rükündür. Allah, bunu îfâ etmeyenlere de îfâ etme aşk ve şevkini ihsan eylesin! Bize de bunun yanı başında onun tamamlayıcısı olan sair vazifelerimizi idrak etme şuurunu bahşeylesin! Ancak biz burada, topyekûn içtimaî ve ailevî hayatımızı alâkadar eden meselelerin müzakeresini yapacağız. Siz sorularınızı soracaksınız; bilirsem cevap vereceğim, bilemediğim meselelerde sizden süre isteyecek ve onları daha sonra cevaplandırmaya çalışacağım.

Şunu da ifade etmek isterim ki, keşke İslâm'a ait bütün meseleleri, devrin tekniğine, kültürüne dair meseleleri ansiklopedik bir malumatla dahi olsa bilen birisi olarak huzurunuza çıkmış olsaydım ve bu şekilde soracağınız her suale cevap verebilseydim! Ancak bütün acz ve fakrımla itiraf edeyim ki ben, bu çapta bir insan değilim. Aslında her şeyi bilmek de beşerin kârı değildir. Her şeyi Allâmü'l-Guyûb olan Allah (celle celâluhu) bilir. Ben, söyleyeceğim her sözün sonunda, kabul buyuracağı mazeretimi "Allahu a'lem" (Sözün doğrusunu Allah bilir) demekle O'na arz edeceğim. Kaldı ki Nebiler Nebisi'nin vârisi İmam Malik Hazretleri, bir mecliste kendisine sorulan kırk sorudan otuz altısına "Bilmiyorum" cevabını vermiştir. Biz, o zatların kapısında perdedâr olabilirsek onu da şeref sayarız. Cürmümle, seyyiatımla, kusurumla ve her şeye rağmen cür'etimle "Soru sorun, cevap vereyim" diye huzurunuza çıkan beni böyle tanıyın.

Aslında, bütün meselelerinize, sorularınıza cevap verecek bu kürsünün hakiki sahipleri gelinceye kadar beni ve emsalimi dinleme mecburiyetindesiniz. Ben, aşkla-şevkle, bana söz söyleyecek, içimin şerhini yapacak, sorularıma cevap verecek, dizinin dibine oturacağım hatibimi beklemekteyim. Mevlâ ne zaman lütfeder onu da bilemiyorum. Belli ki böyle harap olmuş, bağı-bahçesi yıkılmış, suları kesilmiş, bülbülü ötmez olmuş, gülü pörsümüş, çiçeği

solmuş, virânelere dönmüş bir dünyanın hatibi de ancak bu kadar olacaktır. Böyle deyin, böyle düşünün ve böyle değerlendirin!

Gelin, sizinle camiye, kendi çapımızda eski fonksiyonunu kazandıralım! Ben bunu hayırlı bir iş ve adım sayıyorum. Burada değil başka bir yerde de olsa yine böyle düşüneceğim ve اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلِ "Sebep olan yapan gibidir." sırrınca ellerimi açıp "Bana da bu yolda hizmet etmeyi ihsan et!" diyerek Mevlâ'ma yalvaracağım. İnşâallah daha sonra gelenler bunu tam ve mükemmel yapacaklardır. Bu sadece atılan bir adımdır. Ayağını o ize basacak olan herkes onun altında, mü'minlerin bir kıtmirinin yattığını görecektir. Allah (celle celâluhu), beni de belki bu sebeple affeder. Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz rahmetine karşı her zaman sonsuz bir ümit besledim.

Meselenin tekniği mevzuunda da hissiyatınıza hitap ederek bir şeyler arz etmek istiyorum. Evvelâ, siz hepiniz sağdan-soldan kalkar bana soru sorarsanız, caminin içindeki huzur kaçar ve gerektiği gibi cevap verme imkânına sahip olamayız. Şimdi bizzat soru sorabilirsiniz ama önümüzdeki günlerde sorularınızı bir kâğıda yazıp buraya koyabilirsiniz. Ben onları alır, tasnif eder ve ona göre cevap vermeye çalışırım. Bunların içerisinde bazen ailevî hayatınıza ait hususi sorular da olabilir. Böyle hususi, ailevî meselelerin cemaat içinde şerhinin münasip olmayacağını düşünerek soruyu soran kimseden hususi görüşmesini rica edersem o arkadaş da bana darılmasın. Ben, elimden geldiğince herkesin hatırına hürmetkâr olmaya gayret edecek ve herkesin, küçük dahi olsa sorusuna cevap vermeye çalışacağım. Arz ettiğim gibi, eğer bilemediğim bir mevzu ise sizlerden süre isteyecek, ertesi hafta o konuya bakıp öyle huzurunuza çıkmayı plânlayacağım.

İkinci husus da şudur: Hayatın her sahasıyla ilgili soru sorabilirsiniz. Ama kalkıp da astronominin derinliklerine dair bir soru sorarsanız, ben itiraf edeyim ki o konudaki bilgim sınırlıdır. Atom fiziğinin derinlikleri ile alâkalı malumatım kulaktan dolma, ansiklopediktir, onu da tam bilmem. Şöyle-böyle bir şeyler söylerim ama cemaatin içinde bulunan, bu işin ihtisasını yapmış kimselere karşı küstahlık yapmış olurum. Baştan söyleyeyim, böyle bir terbiyesizliği de irtikâp etme niyetinde değilim.

Bunun gibi, ilmin çeşitli dallarına dair, ihtisas isteyen mevzularda sorular sormayın. Yalnız her ilmin bir gayesi, ifade ettiği bir şey vardır. Her ilim, o ilme mensup olanları bir neticeye götürür. İşte eğer soracaksanız bu gibi mevzularda sorabilirsiniz. Hayatın bir gayesi olduğu gibi ilimlerin de gayeleri vardır. Bu mevzuda az-çok İslâmî malumatı olan herkes bir şeyler söyleyebilir.

Şahsî hayatın dengesi ve düzeni mevzuunda sorular sorabilirsiniz. İçtimai hayatınızdaki huzursuzluklarınızı dile getirebilir, huzuru tekrar elde edebilme adına neler yapılması lâzım geldiğini, gerek şahısları gerekse aileleri huzura kavuşturmak için gereken şeyleri sorabilirsiniz. İçtimaî hayatımızın salâha kavuşması için neler yapmamız lâzım geldiği hususunda sorular tevcih edebilirsiniz. Maarif yuvalarımızda içtimaî hayata ışık tutamıyoruz. Bu mevzudaki engeller, mânialar nelerdir? Bunları sorabilirsiniz. İçtimaî kaynaşmalara dair sorular sorabilirsiniz. Namaz, oruç, hac ve zekâta dair, bunların hikmetleriyle alâkalı sorular tevcih edebilirsiniz. Cenâb-ı Hakk'ın helal ve haram kıldığı hususlara dair sorularınız da olabilir. En azından Ehl-i Sünnet'in akidesine uygun cevap vermeye çalışmak suretiyle bu mevzuda çeşitli diyalektiklere düşmeden –inşâallahu teâlâ– bir şeyler söylemeye çalışırız. Belki bu sayede cemaatin, çeşitli felsefî akımlara girerek hiç bir faydası olmayan meselelere dalmasından ve bunlarda boğulmasından kurtarılmasına Cenâb-ı Hak bir vesile kılar. O bakımdan bu çerçevede soru sorulmasını istirham ediyorum. Bunları, soru soracağınız hususların sınırlarını tespit bakımından arz ettim.

Bir de soracağınız sorular hususiyle siyasete dair olur da onlara da cevap vermeyebilir, hatta bir kelime bile konuşmayabilirim.. soruyu soran lütfen darılmasın. Hayatımda hiçbir tarafa esasen gönlümle temayülüm olmadı. Elimi uzatıp da o taraftan görünmedim. Hep bu milletten görünmeye çalıştım. Şöyle veya böyle düşünen herkesin, Allah'ı (celle celâluhu) ve Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşündüğü nispette onlarla beraber olmaya çalıştım. Bu bakımdan siyasî sorulara da cevap vermeyeceğim; bunu da baştan arz edeyim.

Ancak, buna rağmen, benim sözlerimden siyasete dair mânâlar çıkaranlar, hemen söyleyeyim, yanlış mânâlandırmaya gitmiş olacaklardır. Ben, asla ve kat'a siyasete dair hiçbir söz söylememeye çalışacağım. Hayatımda da hep öyle yaptım. Ama ne garip tecellîdir ki, bazıları farklı değerlendirdi. Ben, -yeminle teminat verebilirim ki- hiçbir zaman, birilerini destekler veya birilerini yerer mahiyette herhangi bir söz sarf etmedim. Sadece küfrü-küfranı yerdim, Allah'a imanı ve Allah sevgisini desteklemeye çalıştım.

İslâm'ın her meselesi makul ve mantıklıdır. Ama akıl, tek başına meselelerin altından kalkamaz. Akıl; sair duygularımızın, fikrî ve ilmî hayatımızın bir araya getirip önüne koyduğu şeyleri değerlendirir. Bazen de devrin kültürünün tesiri altında kaldığından veya başka bir kısım esbaptan dolayı yanlış neticelere varabilir. Akıl, ancak önüne konulan meseleleri eğer çok iyi değerlendirebildiği takdirde doğru neticelere ulaşır.

İnsanlar, fikirlerini, ilimlerini bir araya getirip aklın rehberliği altında bir kısım meselelerde nihaî neticelere vararak, değişmez kurallar hâlinde ortaya koyarlarsa, işte o zaman, ilmin ulaştığı nokta ile Kur'an-ı Kerim'in söylediklerinin mutabakat arz ettiği görülür. Bu sebeple, ilmin ortaya koydukları ile Kur'an-ı Kerim'in söyledikleri arasında zâhiren bir uyum görülmediği zaman, buradaki eksikliği Kur'an-ı Kerim'de değil de aklın, ulaşması gereken noktaya henüz ulaşamamış olmasında aramak gerekir.

Hem Allah'ın rahmetinden ümid ediyor hem de araştırmacıların, ilgilendikleri ilim dallarında derinleşmeleri neticesinde ümit besliyor ve umuyoruz ki –inşâallahu teâlâ– ilerde pek çok ilim dalı, Kur'an-ı Kerim'in bahsettiği hakikatlerle omuz omuza gelecektir. Çünkü bunlar, kaynakları itibariyle zaten ayrı değildirler. Zira kâinat, Allah'ın kâinatıdır; kul, Allah'ın kuludur; kelâm, Allah'ın kelâmıdır. Allah, kendi kelâmında kâinatı, insanı ve bu ikisi arasındaki münasebetleri anlatıyor; o zaman niye ayrı olsunlar ki!

İslâmiyet'in, bütün itibariyle makul ve mantıklı olan prensiplerine karşı ortaya atılan bir kısım şüphe ve istifhamların gerçekte vârid olmaması gerekirdi. Ancak insanların ilim, tefekkür ve kalbî hayatlarındaki birtakım eksiklikler, bir kısım istifhamların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir.

Ben kendimi, devrin ilim ve kültürünün ulaştığı nihai noktaya ulaşmış biri olarak görmüyorum. Bu sebeple, arz edeceğim şeylerde birtakım eksik ve gediklerin olması muhtemeldir. Bununla beraber elimden geldiği kadarıyla bana tevcih edilen sorulara cevap vermeye çalışacağım.

İnsan, ebed (sonsuzluk) yolunda ilerlerken onun için en gerekli şey; dinin, pratik hayata bakan kısmını, en ufak bir şüpheye mahal bırakmadan ve şüphe oluşturabilecek en küçük delikleri dahi tıkamak suretiyle bu yolda dinini sapasağlam muhafaza etmesidir. Resûl-i Ekrem'in (aleyhissalâtü vesselâm) Hazreti Ebû Zerr'e tavsiye mahiyetinde söylediği bir sözü vardır. Buyururlar ki:

جَدِّدِ السَّفِينَةَ فَإِنَّ الْبَحْرَ عَمِيقٌ "Gemini yenile çünkü deniz derindir."[2]

Yapacağın bu yolculuk için vapurunu yenile, çünkü derya çok derin. Bin tane tane şeytan, bin tane vesvese, bin tane tereddüt karşına çıkabilir; çıkar ve kalbinde, kafanda, duygularında ve hissiyatında yaralar açar. En küçük bir yara almadan, salimen, Allah'ın (celle celâluhu) sana verdiği şeyleri ötede tekrar O'na iade edebilirsen ne mutlu sana! Bunun için, "Benim aklım, kalbim bu işe yattı fakat hislerimde bir kısım tereddütler yaşıyorum" demeyecek ve hiçbir tarafında en küçük bir tereddüt dahi bırakmadan, Allah'ın huzuruna salim bir kalple gitmeye çalışacaksın.

İnsan, bu dünyada hangi meselede olursa olsun; aklına, mantığına ve hislerine kabul ettirip onu tabiatı hâline getirdiği ölçüde, ölürken o hâl üzerine ölecek ve dirilirken de o hâl üzerine dirilecektir. Meselelerinizi şayet, tereddüde hiç meydan vermeyecek şekilde gönlünüze yerleştirmişseniz, Allah'ın tevfik ve inayetiyle, ötede hiç sarsılmadan çok rahat gezebilirsiniz. Bu meseleye işareten Hazret-i Ömer'e dayandırılan şöyle bir rivayet nakledilir:

Ölüm ve ölüm ötesi endişelerden bahsedildiği bir mecliste Cenâb-ı Risaletmeâb Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda, kabir suali bahis mevzuu edilince Hazret-i Ömer (radıyallâhu anh), "Ya Resûlallah! Şimdiki aklım, düşüncem ve iz'anım kabirde de benimle beraber olacak mı?" diye sorar. Allah Resûlü "Evet" deyince "Ben onlara kâfi gelirim inşallah." der.[3] Çünkü o, tereddütsüz inanmıştır. Şeytanın, parmağını karıştırabileceği en küçük bir vesvese noktası bırakmamıştır. Onun için bir Müslümanın, gerek itikadî (inanç esasları ile ilgili) gerek amelî (ibadetler ve muamelâtla ilgili) hususlara ait bir kısım sorular sorması, onun düşünüyor olduğunu ve şeytandan canının yanmış olduğunu gösterir. Böyle dertli bir insan –bugün olmasa yarın– mutlaka sorusunun cevabını bulur ve Allah'ın tevfik ve inayetiyle kurtulur. İmanını bu şekilde tahkim edip amelî hususları, hikmetle nescedilmiş gibi rahatlıkla yaşayan ve faydasız işleri kafasından çıkarıp atan bir insan bu hâliyle ölürse, "nasıl ölürse öyle dirileceğine" inanabilir Allah'ın tevfik ve inayetiyle.

Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniye bize, mü'minlerin, Hak yolunda atacakları her adımın, yapacakları her amelin Allah'ın (celle celâluhu) lütfettiği nimetlere karşı bir şükran ifadesi olduğunu ifade eder. Bizi, tepeden tırnağa nimetlerle perverde eden Allah'ın sonsuz nimetlerine karşı şükrümüzü ancak bu suretle eda edebileceğimizi açık-seçik olarak anlatırlar.

Bir mü'minin, heva, heves ve nefsaniyet gibi şeyleri aşarak mescide gelmesi çok mühim bir vazife ve Allah katında pek makbul bir iştir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), mü'minin Allah yolunda attığı her adımı bir sadaka sayar.[4] O (celle celâluhu), seni yoktan var etmiş, sonra insan-ı mü'min olma keyfiyetiyle serfiraz kılmıştır. Bu büyük nimetler elbette şükür isterler ve işte sen, Allah yolunda atacağın adımlarla, Allah'a karşı bu şükür vazifesini edâ etmiş olursun. Şu an burada belki rahat oturamıyor, belki başınızı, başkalarının ayağını bastığı yere koymak zorunda kalıyorsunuz. Belki yağmura, çamura, soğuğa rağmen gelip burada namaz kılıyorsunuz. Eğer kalbiniz Allah'la beraber ise, iç-dış bütünlüğü ile O'nun huzuruna geliyorsanız –ki bunun başka türlü olması düşünülemez– bilin ve Cenâb-ı Hakk'ın vaadine itimat edin ki buraya gelmeniz sizi pâyidâr etmiş, size uhrevî saadetin yolunu açmıştır.

Ahirette yaşayacağın o mutlu günü hatırla ve şimdiden ruhunda, vicdanında, imanında onun zevkini yaşamaya çalış; o zaman, içinde bir cennetin belirdiğini duyacaksın. Yaptığın her şeyin Allah yolunda bir tohum gibi yeşerdiğini, ahiretin tarlası hükmünde olan dünyaya seni gönderen Allah'ın (celle celâluhu), seni adeta bir ekinci olarak kullandığını ve ektiğin hiçbir

tohumun boşa gidip çürümediğini ve ötede yığın yığın filiz verdiğini göreceksin. Evet, sen burada hayalen bu duyguların içine gir, yaşa, Cennette yaşıyor gibi olacaksın.

Mevlâ, insanın vicdanında bir cennet yaratmıştır. Pek çok ehl-i hakikat, hususiyle ehl-i tasavvuf, vicdanlarındaki bu cenneti gördükleri için ahirette tahakkuk edecek Cennet'e iltifat etmemişlerdir. Haddizatında, insanın vicdanındaki de bu cennetin bir temessülüdür. Bir bakıma bilemediğimiz ölçülerle, yollarla insan vicdanında mâkes bulan bu şey, ahirette her şeyiyle mükemmel olan Cennet'in bir aksidir.

Burada sorulan soruların ağırlıklı olarak Müslümanların esas meselelerine müteveccih olduğu görünüyor. Bu durum, bugünün Müslümanının, günümüzün problemlerini idrak etme istikametinde olduğunu göstermesi bakımından oldukça memnuniyet vericidir. Bunu, tahdis-i nimet kabîlinden arz ediyorum. Cenâb-ı Hakk'ın bize olan lütfunun bir ifadesidir inşâallah. Bunu böyle kabul etmemiz Cenâb-ı Hakk'ın, bu kabîl nimetlerini artırmasına vesile olur ümidindeyim.

Biz, halktan uzak bir şekilde sadece kendi dünyamızı yaşayarak –Eflatun'un mağara misalinde olduğu gibi– sadece gölgelerle yetinen, dıştaki yaşantıya vâkıf olmayan, halka inmeyen bir vaaz şeklinin insanlar için çok faydalı olmadığına inanıyoruz. İnsanların arasında yaygın olan değişik fikirlerin, hususiyle de gençlerin arasında kol gezen türlü türlü soruların, şüphelerin, tereddütlerin kürsüye getirilip bütün tereddüt ve şüphelerin izale edilmesinin doğru bir yol olduğu kanaatindeyiz.

Soru demek, aynı zamanda bir bakıma o soruyu soran şahsın hissiyatı ve duygusu demektir. Soruya cevap vermek ise, o şahsın hissiyatına, duygularına hürmet mânâsına gelir. Meclisimiz bu maksada matuf teşekkül ettiği için biz aynı maksat üzere yürümeyi düşünüyoruz. Bazı kimseler, sorulan soruların daha ziyade felsefî mahiyette, ilâhiyatın derin meselelerine müteallik olmasını arzu ederler. Hâlbuki ben, sadece sorulan soruya cevap veriyorum. Bazıları ise daha ziyade fıkhî meselelerle alâkalı olmasını arzu eder. Sorulursa ona da bir şey demeye çalışırım. Bazıları da kendi şahsî meselelerini bana getirir. Ben onun hatırına da hürmet eder, hatırına hürmeti, sorusuna cevap verme şeklinde ortaya koyarım.

Bazı mizaçlar, bir kısım soru-cevaplardan hoşlanır ama bazı soruların cevabı ona latif gelmeyebilir. Ama en az o da benim kadar başkalarının hissiyatına hürmetkâr olmalıdır. Çünkü insanlık sadece ondan ibaret değildir. Biz sağdan, soldan, ortadan, alttan, üstten, evvelden, âhirden, içten ve dıştan bütünü teşkil eden uzuvlar gibiyiz. Duygu ve düşüncelerimiz de his ve fikir yapımıza göredir.

Camilerde, dine ait meseleleri cemaate intikal ettirmek için şu âna kadar alışageldiğimiz bir sistem vardır. Biz, bunun dışında daha farklı ve orijinal yöntemler bularak dine ait meseleleri cemaate sevdirme mecburiyetindeyiz. Meselelerimizi ciddi bir anlayış ve ciddi bir edâ ile ve azami bir ciddiyet içinde cemaate intikal ettirmeliyiz. İçinde bulunduğumuz şu dönemde laubali kimseler bizi kurtaramayacağı gibi, meselelere laubalice eğilmemiz de bizi kurtaramayacaktır. İçinde yaşadığımız zaman bizden ciddiyet istemektedir. Binaenaleyh bunu ihlal edebilecek her şeye gönülden karşıyım.

Zaman ve hâdiseler göstermiştir ki, bu milletin yükselmesi sadece ilimle, teknikle ve sanatla olmadığı gibi alçalması da ilimden, sanattan, teknikten mahrumiyetle olmamıştır. Bunların, Müslümanların alçalıp yükselmesinde tesiri büyüktür ama bunlardan daha büyük bir şey vardır, o da sağlam bir gönül yapısıdır. Türkiye'de, cihana tesir edecek büyük ilim vakumları meydana getirseniz de, bu gönül yapısını gerçekten ikâme edemedikten sonra ne

Türkiye'nin ne de İslâm âleminin kurtuluşu mevzuunda atılması gereken adımın atılmadığı kanaatinde olacağım.

Kâinatın Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), o yüce davasına başlarken bugüne kıyasla ne semalara doğru ser çeken fabrikaları vardı, ne de duman tüten bacaları; o dönemde ne sanat vardı ne de teknik. Kılıcını, kalkanını ancak yapabilecek, imkânı sınırlı bir avuç insan vardı. Ancak Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara, kısa zamanda bütün bu merhaleleri aşabilecekleri bir enerji kaynağı getirdi ve bunu onların gönüllerine perçinledi. İleride bütün medeni toplumlara medeniyet muallimi olabilecek o topluluk, temel prensipleri vaz' edip o prensiplerde anlaşmış ve daha sonraki gelişmesini bu temel prensipler üzerine bina etmişti.

Evet, her şey bu iman cevherine, İslâm'dan doğan aşk ve heyecana, içte ve dışta olabildiğine istikamete; laubaliliği, itaatsizliği, lâkaytlığı, isyanı bir tarafa bırakıp Allah ve Resûlü'ne itaat dairesi içine girmeye bağlıdır. İslâm toplumları, geçmişteki bütün ilerleme ve yükselmelerini büyük çoğunlukla buna borçlu olduğu gibi, bir gayyaya düştükten sonra yeniden çıkmak için çırpınırken de herhalde yine aynı yolla yükseleceklerdir. Kaybettiği değerleri yine aynı yolla kazanacaklar ve yine aynı yolla, ashab-ı kiram gibi, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafında bir hâle şeklinde toplanacaklardır.

Cenâb-ı Hak, dış görünüşümüz kadar içimizde de bir derinlik lütfeylesin. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), اللَّهُمَّ اجْعَلْ سَرِيرَتِي خَيْرًا مِنْ عَلَانِيَتِي وَاجْعَلْ عَلَانِيَتِي صَالِحَةً "Allahım! İç âlemimi, ledünniyâtımı, Senin tecellîgâh-ı ilâhin olan kalbimi, sırrımı dışımdan daha hayırlı kıl. Dışımı da ıslah eyle!" buyurmaktadır.[5] İç-dış bütünlüğünü temin edememiş, içiyle dışı arasında bir birlik kuramamış, dual yaşamadan kurtulamamış bir cemiyetin ilerleme adına atacağı her adım onu daha beter batıracaktır.

Müslüman bir toplum, prensiplerinde, hayat tarzı ve yaşayışında ilâhî olmalıdır, Allah'ın prensiplerine uymalı ve şunu kat'iyen bilmelidir: İnançsız bir toplum, Allah'ın prensiplerinin dışında da yükselebilir. İnanmadığı, bu sarayın erkânını bilmediği için inançsızın ilerlemesinde fen, felsefe ve bir kısım nazariyeler rol oynayabilir. Ve yine kat'iyen kalbinde zerre kadar iman taşıyan herkes bilmelidir ki, Müslümanların yükselme ve ilerlemesi sadece ve sadece, لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيراً "Hakikaten, Allah'ın Resûlü'nde sizler için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çokça zikredenler için en mükemmel bir numune vardır."[6] ferman-ı sübhanîsiyle bize Muktedâ-yı Küll, Rehber-i Ekmel, İmam-ı Mutlak olarak tanıtılan Hazret-i Muhammed'e (aleyhissalâtü vesselâm) ittibaa bağlıdır. Zerre kadar bundan inhiraf edilse istenen neticeye ulaşılamaz. Ümmet-i Muhammed için neticeye giden yegâne yol, Hazret-i Muhammed'in yürüdüğü yerden geçer. Genciyle, ihtiyarıyla herkes bunu kat'iyen böyle bilmelidir.

Bize rehber olarak gönderilen Hazret-i Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm), yolların ayrımında durmuş, bize Cennet'e giden yolu işaret etmektedir. O, aynı zamanda dünya işlerinde muvaffak olmada da kâinatın işleyişini talim etmede de bizim tek, yekta muallimimizdir. O'ndan inhiraf eden her hareket, şeytan hesabına işlenen bir işin ifadesidir.

Bu ciddiyeti insanımıza duyurma adına enstitü kuranların, kurs açanların, talebe himaye edenlerin ve bu aziz müesseselerde talebelere tedrisat ve talimatta bulunanların en büyük vazifesi bu olmalıdır. Bu işe inananların sayısı önemli değildir. Hazret-i Muhammed'in (aleyhissalâtü vesselâm) zuhur ettiği ilk dönemlerdeki kadar insan olsa –Allah'ın tevfikiyle– her şey hallolacaktır. Bütün benliğiyle Allah'a müteveccih, sıdk u sadakat ile yüzü Allah'a dönük üç yüz on üç tane insan olsun her şey hallolacaktır.

Benim burada bu zaviyeden idare-i kelâm etmem ve maksadımı intikal ettirmeye çalışmam, bu kadar enstitünün, bu kadar İmam Hatibin, bu kadar üniversitenin din ve diyanete sahip çıktığı bir dönemde bu gelişmeleri hafife alıyorum mânâsına gelmesin. Ancak şu kadar var ki, biz gerçekten her hususta muvaffak olmuş sahabe topluluğuna yaklaştığımız nispette Allah nazarında da hakiki mü'min olacağız. Onlardan uzak kaldığımız nispette de işin hakikatinden, özünden uzaklaşarak boş mücadeleler vermiş olacağız. Cihan, boş bir mücadelenin kavgası içinde, neticesi boş olan bir gayret içindedir. Çalışma ve mücadelemizi meyveli kılabilmek için Allah ve Resûlü'nün yolunda olmamız gerekir.

Bu mevzuda bize ileride, daha çok bilen, daha duru düşünen kimseler fikir verecek, elimizden tutacak ve bizi sukûtun derinliklerinden zirvelere taşıyacaklardır. Bizi buraya getiren Allah'ın sonsuz rahmetinden ümit ediyoruz ki, şu âna kadar bizlere lütfettiği hizmet nimetlerini tamamlasın!

Şu anda bize düşen şey, O'nun bize bahşettiği imkânları en mükemmel şekilde değerlendirmektir. Görüş ufkumuz dar, nazarlarımız kısadır; bu mevzuda ne ciddi bir şey yapabiliyor ne de ciddi bir şey düşünebiliyoruz. Aklımıza gelen son hususlardan biri de şu yaptığımız iştir: İnsanlarımız problemlerini soruyorlar, biz de imkânımız nispetinde onlara cevap veriyoruz. Böylece halka dönük olmaya ve onların hissiyatını seslendirmeye çalışıyoruz...

Sürekli değişen bir dünyada yaşadığımız için, problemler de karşımıza sürekli değişik şekillerde çıkmaktadır. Bugünün meselesi dünün meselesiyle aynı olmadığı gibi yarının meselesi de bugünün meselesiyle aynı olmayacaktır. Bu nokta-i nazardan bir Müslüman, "Ben artık öğrenmem- bilmem gereken her meseleyi öğrendim-bildim, işimi bitirdim." diyemeyecektir. Çünkü Müslümanın işi hiçbir zaman bitmeyecektir. Zira öğrenmesi gereken şeyleri hiçbir zaman tam öğrenemeyecek, halletmesi gereken meseleleri de tamamiyle hiçbir zaman halletmiş olmayacaktır.

Yakın tarihimizde şahit olduğumuz "Her meseleyi hallettik" düşüncesi son derece yanlış bir düşünceydi. Bu düşüncede olan insanlar devrin hâdiselerinin gelişmesine kulak verememiş, hâdiselerin tetkikini yapamamış, bunun sonucunda da içinde yaşadığı dünyadan habersiz hale gelmişlerdir. İçinde yaşadığı dünya süratle gelmiş onu geçmiş, o, eski devrin meselelerine cevap aramakla meşgul olurken çok gerilerde kalmıştır. İster imana dair ister amellerin hikmetlerine dair, isterse sosyal hayattaki muamelâta dair olsun her türlü mesele, günün şartları, teknolojik gelişmeler ve insanların değişen hayat tarzları sebebiyle karşımıza her seferinde çok farklı olarak çıkmıştır ve çıkacaktır da.

Bu nokta-i nazardan bir Müslümanın soru sorması, bir kısım meselelerin arkasından koşması, bir kısım meselelere cevaplar araması, sürekli değişmekte olan dünyaya ayak uydurmaya çalışması, işin önemli bir yönünü teşkil etmektedir ki, asla ihmale gelmez. Yani, biz hangi dünyada yaşıyoruz, hangi dünyada yaşamamız gerekiyor, bunu kavrama ciddi bir meseledir. Bu da tetkike, araştırmaya bağlı ayrı bir husustur.

Müslümanlar olarak bizim, geçtiğimiz on dört asır boyunca yazılan büyük mücelletler hâlinde eserlerimiz vardır. Hiç şüphesiz bunlar, kendi asırlarının ve kendilerinden sonraki bir-kaç asrın hemen bütün ihtiyaçlarını karşılayan, bütün dertlerine derman olan kitaplardır. Bunlar içinde tazeliği hiçbir zaman solmayan, pörsümeyen tek bir kitap vardır; o da Kelâmullah olan Allah'ın kitabıdır. Mü'minler, kendi devirlerinin tekniği ve kültürü içinde müracaat ettikleri zaman onu hep değişmez bulmuşlardır. Bunun dışında, beşerî gayretlerle onun tefsiri mahiyetinde ortaya konan eserlerin dahi –gerçekten onun ruhu anlaşılmamış

ise– onun çok gerisinde olduğu görülmüş ve birçok hakikatin cevabını ihtiva etmediği müşâhede edilmiştir. Hatta bunlardan çoğu kendi devirlerini bile aşamamış, nazarları sadece içinde yaşadıkları devre takılı kalmıştır. Bu da bizim maddî-mânevî gerilememize sebebiyet vermiştir.

Bir taraftan içimizdeki aşk u heyecan sönerken bir diğer taraftan da teknoloji dünyasının esiri hâline gelmişiz. Başkaları, devrin meseleleri içinde dönen dolaplara uymaya çalışırken bizler, eski felsefe ve eski tefsir anlayışlarının önümüze getirdiği meseleleri cevaplandırmaya çalışmışız. İnsanlığın çağ atladığı bir devirde münakaşası yapılmayacak meselelerin münakaşasını yapmış, çoktan cevabı verilmiş meselelere cevap aramaya çalışmışız.

Bu da bize şunu gösteriyor: Biz, gelişen dünya şartlarından habersiz, sanki başka bir dünyada yaşıyor gibi emeklemiş durmuşuz. Binaenaleyh yaşadığımız şu dünyadan ve onun köhne çerçevesinden ve buudlarından başımızı dışarıya çıkarıp şu yaşanan dünyaya bakmadıktan sonra Kur'an'ı kendi kâmet-i kıymetine uygun şekilde anlamamız mümkün değildir.

Bütün bunları şundan dolayı arz ediyorum: Karşımıza çıkacak meseleler hiçbir zaman bitmeyecektir. Ferdî, içtimaî, ilmî, fikrî ve teknik hayatımıza dair sürekli bir kısım meseleler karşımıza çıkacaktır. Bu açıdan biz, "bugün bunlara cevap verdik bitirdik, işi rafa kaldırdık" demeyelim; bilelim ki yarın başka başka meseleler karşımıza çıkacaktır. Hazret-i Ali'ye de nispet edilen bir sözde şöyle denir: "Evlatlarınızı kendi devrinize göre değil, sonraki devirlere göre terbiye edin, yetiştirin." Düşünen ve ilimle uğraşan insanlar bu şekilde hareket etmelidirler.

Ben, şahsen bu meselenin ehemmiyetinin kavranılması için fırsat buldukça üzerinde durmak istiyorum. Çünkü insanımız bu mevzuda belli bir seviyeye gelememişse, belli sorular hep söz konusu olacaktır. Bazılarına göre o soruları sorup bitirdikten sonra soru kalmayacaktır. Çünkü tetkik etmeyen, araştırmayan, ilim yapmayan bir toplum yeni problemlerle karşılaşınca nasıl halledeyim endişesini taşımaz, çünkü onun kafa ve kalb sancısı yoktur. O yüzden de bu hususun üzerinde ne kadar ısrarla durulsa sezadır.

Okudukça, düşündükçe, araştırdıkça insanın karşısına bir kısım istifhamların çıkması kaçınılmazdır. Biz bu istifhamların, insanın karşısına çıkmasını tabiî ve fıtrî buluyoruz. Her şeyden evvel insan, kendi kendine bunların cevabını bulmaya çalışacaktır. Üstesinden gelemediği hususları ehline havale edecek, onlardan cevap almaya çalışacaktır. Bu, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in de bir emridir.[7] Bildiğimiz meseleleri araştıracak, enine boyuna doğrusunu öğrenmeye çalışacak ve o konularda derinleşeceğiz. Üstesinden gelemediğimiz meseleleri de erbabına, o sahada ihtisas yapmış kimselere havale edeceğiz. Onlar araştıracak ve bize isabetli cevaplar vermeye çalışacaklardır, ancak burada çok mühim kabul ettiğimiz bir husus söz konusudur:

İnsan, durduk yere soru üretip de dini mevzularda kendi kendine şüpheler çıkarmamalıdır. Dînî konularda bir sebep olmaksızın şüpheler imal etmek İslâmiyet'te caiz değildir. Müslümanlıkta deliller dört tanedir: Kur'an, Sünnet, (Kur'an ve Sünnetten çıkarılan mânânın doğruluğunda anlaşmayı, şer'î bir hüküm üzerinde ulemânın mutabakatını ifade eden) icma ve bir de bilinen meselelerden hareketle bilinmeyen meseleler hakkında yeni hükümler çıkarma, demek olan kıyas. Bunları; Kitap, Sünnet, icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha olarak isimlendiriyoruz.

Bu itibarla biz her meselemizde önce Kur'an'a müracaat ederiz. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muaz İbn Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle sormuştu: "Neyle hükmedeceksin?" Aldığı ve memnun olduğu cevap şuydu: "Allah'ın kitabıyla." "Allah'ın kitabında bulamazsan?" "Resûl-i Ekrem'in sözlerinde araştırırım." "Onda da bulamazsan?" "Bu defa kendi re'yimle amel ederim. (Yani içtihat eder, kıyas yaparım)"[8]

İçtimaî, ailevî, ferdî, itikadî veya amelî bir mesele karşımıza çıkınca onu evvela Kur'an'da ve sünnette araştırırız. Eğer bunlarda herhangi bir izaha rastlayamazsak işte o zaman kıyasa müracaat eder içtihatta bulunuruz. Ama yapılacak bu işler, karşımıza bir mesele çıktıktan sonra olacak şeylerdir.

Dinî mevzularda durduk yere mesele ihdas edilmez. Böyle yapan biri varsa o kişi vesveseye mağlup olmuş, şeytanın oyuncağı haline gelmiş demektir. Biz burada kötü niyetli kimseler tarafından ortaya atılmış veya toplum hayatının meydana çıkardığı meseleler üzerinde durmaya ve onlara cevap vermeye çalışacağız. Evet, kat'iyen soru üretmeye kalkmayalım. Kötü niyetli kimseler eğer bir şüphe ortaya atmışlarsa onları getirin beraber müzakere edelim. Hayat-ı içtimaiye, karşımıza bir istifham çıkarmışsa onun cevabını arayalım. Ama oturup da bir kısım vesveselerle yeni yeni meseleler ortaya çıkarmayalım.

İnsan, fikrî hayatına ait meseleler üzerinde durup o meseleleri ihtiva eden kitaplara daldığı nispette fikren derinleşir; kalbî hayatıyla alâkalı meseleler üzerinde durup bunlara daldığı zaman kalbî hayat açısından, ilmî hayatı üzerinde ısrarla durduğu, yeni yeni terkiplere vardığı nispette ise ilim bakımından derinleşir. Bütün bunların ötesinde, maksadı sadece Cenâb-ı Hakk'ı hoşnut etmek olan ve bu konu üzerinde ısrarla duran bir insan da Allah'la (celle celâluhu) münasebetinde zirveleşir. Belki bu insan, ilmî ve fikrî konularda derinleşenlere nispeten sönük gözükebilir. Fakat netice itibariyle diğerlerinin elde edebileceği her şeyi o da elde eder. Belki Cenâb-ı Hak, lütfedeceği 'keramet-i ilahiye' ile az bir çalışma ve az bir malumatı olsa bile onun birlerini bin yapar. Bir defa okur ama ondan binlerce neticeye ve terkibe varabilir, Allah'ın tevfik ve inayetiyle.

Zâhirî ilimler, ancak öğrenildiği kadar insanın dimağında ve kalbinde yer eder. Bunların, insanın çalışması nispetinde bir ağırlıkları vardır. Allah'la münasebetin derinleşmesi hususu ise bâtın âleminin hududunu aşmak suretiyle zâhir âlemini de içine alır. Diğer ilimler sadece zâhirde kalırken bu ise bâtın âleminin sınırlarını aşar da zâhiri de içine alır. Maddî bir asırda yaşadığımız ve her şey maddî kıstas ve kriterlerle ele alındığı için pek çoğumuz itibariyle mâneviyattan yoksun hâle geldik. Bu hayatî mevzuu belli bir dönemde bizim dimağlarımızdan silip yok ettiler. Rahmet-i ilâhiyeden ümit edelim Cenâb-ı Vacibü'l-Vücud o nuru içimizde yeniden canlandırsın.

Allah'la münasebette derinleşen bir insan gayb âlemine de muttali olur. Hatta yerinde melâike-i kiramdan teyitler alır, cinlerle münasebet kurabilir, ruhanîlerle haberleşebilir. Belki Hızır aleyhisselâm'ı da görür, O'nun makamına yükselir ama bütün bunlar, insan, Allah'la münasebette derinleşirse olur.. şekilden ve sûrî olmadan sıyrılabilirse olur.. sahip olduğu her şeyi Allah'a vâsıl olma mevzuunda kullanabilirse olur.

Günümüzde, İslâm'ın etrafında bir kısım şüphe ve tereddütler hâsıl etmek için sistemli-sistemsiz çalışan pek çok yapı vardır. Bunlar, dini-diyaneti Müslümanların hayatından söküp çıkaramadıkları için, ortaya attıkları bir kısım tereddütlerle onların itikatlarını sarsmaya çalışırlar. İnsanın zihninde önce bir tereddüt hâsıl olur ve "Acaba!" der, "Bu, çözülmesi imkânsız bir mesele midir?" tereddüde düşer. Sonra inandığı değerlere muhalif bir delil bulunca hemen ona yapışır ve dinî hayattan ve din çizgisinden dışarıya çıkıverir.

Onun için büyüklerimiz bu soruların pek çoğunu cevaplandırmışlar; açıktan açığa cevap vermediklerine ise bir kısım kapılar açmışlardır. Bize ise sadece onun terkibini yapmak kalmıştır. Evet, hiç şüpheniz olmasın büyüklerimiz, geçen on dört asır boyunca ortaya atılan her türlü şüpheye Kur'an ve Sünnet'ten faydalanmak suretiyle cevap vermişlerdir. Ben burada yeni bir şey yapmıyor, sadece bazılarının terkibini yaparak bazılarını da onların ifade ettiği aynı şekilde sizlere arz ediyorum.

---

[1] Bu başlık altında, muhterem müellifin 1976-1980 yılları arasında vaaz verdiği camilerde başlattığı soru-cevap sohbetlerinde kendisine sorulan sorulara cevap vermeden önce giriş mahiyetinde yaptığı konuşmalar derlenmiştir (Editör).

[2] ed-Deylemî, el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb 5/339.

[3] Abdurrezzak, el-Musannef 3/582.

[4] Bkz. Buhârî, cihâd 72, 128; Müslim, zekât 56.

[5] Tirmizî, daavât 124; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 6/104.

[6] Ahzâb sûresi, 33/21.

[7] Bkz: Nahl sûresi, 16/43-44; Enbiyâ sûresi, 21/7.

[8] Tirmizî, ahkâm 3; Ebû Dâvûd, kadâ 11.

Allah’ın Gönderdiği Din Tektir

Soru: Allahu Teâlâ niçin bütün insanları tek bir din etrafında toplamadı da insanlar çeşitli dinleri benimsediler?

Cevap: Her şeyden önce bütün mü’minler bilmelidir ki, bir edep ve saygı gereği olarak insanlar Allah’a (celle celâluhu) soru soramaz, Allah’ın icraatının hesabını soramaz ve sorgulayamazlar. Çünkü Kur’an’ın fermanıyla Allah’ın, لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ “Yaptığı işlerden dolayı soruya tâbi tutulamaz.”[1] olduğu âşikârdır. Zira O (celle celâluhu), فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ “her şeyi istediği gibi yapar.”[2] ve kimseye hesap vermez. Aksine herkes O’na hesap vermekle mükelleftir. İsterse tek isterse çift din gönderir; isterse yüz farklı din olmasını da dileyebilir. Kendi ferman-ı sübhanisiyle: وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً “Eğer Rabbin dileseydi bütün insanları bir millet olarak yaratırdı.”[3] Ama böyle olsaydı, şeriat-ı fıtriyeye göre cansız varlıklar hakkında tatbik edilen ahkâm insanlar için de geçerli olurdu. Hâlbuki insanlar böyle değildir; irade ve şuurları vardır. Öyleyse bir yönleriyle şeriat-ı fıtriye içindeki cebrîlikten hissedar olsalar bile diğer yönleriyle iradelerine göre onlar için bir hâl ve hususiyet söz konusudur.

Âyet-i kerimedeki, “Rabbin dileseydi insanları tek bir ümmet yapardı.” ifadesi, Allah’ın âyât-ı tekviniyesine göredir ve “tekvin” sıfatının gereğidir. Ancak meşiet-i ilâhiye böyle dilememiştir. Bunun yerine insanlara emirde ve teklifte bulunmuş, onlardan iradelerinin hakkını vermelerini istemiştir. Ne var ki, insanlardan bazısı bunu kabul etti, bazısı etmedi. Bazı insanlar kabul ettiklerini doğru tatbik etti, bazıları etmedi. Doğru tatbik edenlerin kimisi bir müddet sonra inhiraf etti, kimisi etmedi. Böylece onlar kendi iradeleriyle başlarına ya gaile açtılar ya da Cennet’e giden yolu buldular. Demek ki şeriat-ı fıtriyede mutlak mânâda cebrîlik söz konusu değildir. Allah (celle celâluhu), en büyük nimetlerden birisi olarak insana hürriyet ve irade bahşetmiştir. Bunu, Allah’ın dinini güzel anlama istikametinde kullanan bir insan saadet-i dâreyne (dünya ve ahiret mutluluğuna) ulaşır.

Meselenin diğer yönünde ise tevhid vardır. Haddizatında Cenâb-ı Hakk’ın din olarak gönderdiği ilâhî kanunlar insanları vahdete (birliğe) çağırıcı mahiyettedir. Hazreti Âdem’den (aleyhisselâm) Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar gelen bütün peygamberler temelde hep “Bir”e çağırmış, “Tek”e davet etmişlerdir. Dinler tarihiyle ilgili, Batılı materyalist yazarların tesirinde kalarak ortaya atılan, dinlerin, çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere doğru gelişim kaydettiği meselesi, itimat edilecek bir mesnede dayanmamaktadır. Vâhid ve Ehad Hazreti Allah’a inanma devri Hazreti Âdem’le başlamıştır; ama beşerin tekâmül ve tekemmülü içinde yeni emirler ilâve edilmiş, toplumun yapısına göre yeni hükümler getirilmiştir. Beşerin ilerlemesi içinde değişen bu hükümler tıpkı gelişen bir ailede yeni bir kısım şartlara ihtiyaç duyulması gibidir. Fakat bütün bunlar ilâhî plân ve projede baştan vardır. Meselâ, bir evde başta Ali Efendi ile Fatma Hanım vardır. Sonra çocukları olunca onlara da bir oda veya yeni bir ev daha yapma lüzumunu duyarlar. Binaenaleyh aile yapısı değiştikçe yeni odalar ekleme, kapı ve pencereler açma.. gibi binada birtakım şekil değişikliklerine giderler. Bu, beşerde acz, zaaf, fakr şeklinde kendini gösterir. Ganiyy-i ale’l-Itlak olan Hazreti Allah ise, ezelî ilmiyle bunları bilir ve ona göre şekillendirir, zamanı gelince de olması gerekeni yapar.

İşte din, Hazreti Âdem'le birlikte temelde, usûlde inşa edilmiştir. Beşerin gelişme ve ilerleme kaydetmesiyle birlikte üzerine yeni bazı binalar ilâve edilmiş, gelişmiş ve geliştirilmiştir. Binaenaleyh Hazreti Âdem, "Lâ ilâhe illallah" cümlesinin peşine "Âdem resûlullah" diye ilâvesini yaparak davet ediyordu. Hazreti Nuh yine aynı şeye davet ediyor; "Lâ ilâhe illallah, Nuh resûlullah", Hazreti Musa, "Lâ ilâhe illallah, Musa resûlullah", Hazreti İsa, "Lâ ilâhe illallah, İsa resûlullah" diyordu. Devir döndü, biz de şimdi "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" diyoruz.

Allah'ın gönderdiği dinlerin aslında, özünde bir değişiklik yoktur. Bütün peygamberler ahiretten bahsetmiş, hesap ve kitabı nazara vermiş ve Allah'ın indirdiği kitaba inanmayı bir iman esası olarak talim etmişlerdir. Bunlar, değişmeyen sabit hakikatlerdir; ama toplumun gelişmesine göre fürûata ait bazı uygulamalarda değişiklikler olmuştur. Eğer bir aile köy hâline gelmişse bazı değişiklikler olması kaçınılmazdır. Bir de bu aile bir kasaba veya şehir hâline gelirse, başında bir idareci olması gerekecek, işlerin düzgün yürümesi için daha önce aile içinde mevcut olmayan yeni görevler ortaya çıkacaktır. Aile devlet hâline gelmişse, valileri, ordusu, devlet başkanı olacaktır.

Hazreti Âdem'den başlayıp gelişen, bir bakıma tabiat-ı beşerin de muktezası olan İslâm dini o kökle ciddi bir uyum içinde gelişmiştir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrine gelindiğinde ise bütün insanlık çapında bir keyfiyet kazanmıştır. Ama din her zaman tek olmuştur.

Tarih boyunca farklı adlarla ortaya çıkan dinlerin aslı bir tek ağacın gövdesi gibidir. Daha sonra dal-budak salmış, yapraklar çıkarmıştır. Mizaç, meşrep ve algılamaların meydana getirdiği nüanslar da yine o birliğe bağlı hüviyettedir. Din birdir ancak zamanla bu 'bir'den çok ciddi şekilde inhiraf etmeler olmuştur. Allah bir iken O'nunla aralarına bir kısım vasıtalar koyarak Allah'ı unutanlar olmuştur. Allah'ın vasıta olarak yarattığı maddeyi –asrımızda olduğu gibi– ilâh yerine koyanlar, maddeye inananlar, materyalist düşünceye bağlananlar olmuştur. Bunlar ciddi inhiraflardır ve beşer bunları kendi iradesiyle kendi başına musallat etmiştir. Meşiet-i ilâhiye de insanı kendi hürriyet ve iradesiyle seçtiği durumla baş başa bırakmış ve ona göre bir yaratmada bulunmuştur.

---

[1] Enbiyâ sûresi, 21/23.

[2] Hûd sûresi, 11/107; Bürûc sûresi, 85/16.

[3] Hûd sûresi, 11/118.

İnançta Mitleşme ve Yunan Mitolojisi

Soru: İlk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Âdem'den itibaren tek Allah inancı telkin ve tebliğ edildiği halde şirkin bu kadar yaygın bir hal almasının sebebi nedir?

Cevap: İnsanlığın atası olan Hazreti Âdem'in (aleyhisselâm) dünyaya ne zaman geldiğiyle alâkalı elimizde sağlam bir malumat yoktur. Kur'an-ı Kerim ve Buhârî-Müslim gibi sahih kaynaklarda mevzuyla alâkalı bir tarih yer almamaktadır. Bir kısım sahabîler, İsrailiyat'tan naklen bir tarih verseler de bunların hepsi zayıftır.

İlk insan olan Hazreti Âdem (aleyhisselâm) aynı zamanda ilk peygamberdir. Zira ilk insan peygamber olmasaydı, Allah'a karşı münasebetini bilemeyeceği için ne yapacağını da bilemeyecekti. Bu sebeple nübüvvet, ilk insanla beraber başlamıştır. Hazreti Âdem önce evlâtlarını daha sonra torunlarını terbiye ederek onlara hak ve hakikati tebliğ etmiştir. Maalesef uzun bir zaman sonra Hazreti Âdem'in evlâtları arasında şirk ve totemler zuhur etmiştir.

Meselâ Seyyidina Hazreti Mesih (aleyhisselâm), hak bir tevhidden bahsetmesine ve muhataplarına "Zinhar, beni Allah'a eş ve ortak koşmayın!" demesine rağmen daha sonraları kiliseler Seyyidina Hazreti Mesih ve Hazreti Meryem'in heykelleriyle süslenmeye başlamıştır. Cahiliye devrinde de Mekke halkı Hazreti İbrahim'in (aleyhisselâm) dinine inanıyorlardı. Daha sonra bu insanlar ihtimal –İbn Abbas'ın rivayetini[1] merkeze alarak açıklayacak olursak- Allah'a yakınlıklarından ötürü, içlerinde yetişen Uzzâ gibi bir kısım kahramanlara sahip çıkmışlardı. Muhtemelen Uzzâ, Allah'a gönül vermiş bir hak dostu idi. Ne var ki zamanla Allah unutuldu ve karşılarında sadece Uzzâ kalıverdi. Bir kısım Hıristiyan dünyası da aynı âkıbete maruz kalmıştır.

Her milletin kendisine göre bir mitolojisi vardır. Meselâ Yunan mitolojisinde Afrodit bir cazibe ilâhı, Zeus ise ilâhlar ilâhı olarak kabul edilir. Belki mitolojiye girmeden önce bunların birer hakikatı vardı. İhtimal Zeus, gücü, kuvveti ve Allah'a bağlılığı ile bilinen büyük bir insandı. Ancak daha sonraları destanlara girince Zeus, karşımıza hırslı, canını sıkan kimselere gazap eden, insanları zincire vuran gaddar ve sadist biri olarak, Afrodit ise gençleri baştan çıkaran bir âlüfte olarak çıkıverir. Belki mitolojiye girmeden evvel hakikaten cemal-i bâkemali temsil eden, maddî-mânevî güzelliği ile bu mevzuda örnek olabilecek Afrodit isminde bir kadın vardı. İhtimal ona cazibe ve güzelliğinden kinaye Venüs, Zühre ve Ülker diyenler de olmuştu. O, yeryüzünde Râbiatü'l-Adeviye gibi hem maddesi hem de mânâsıyla Allah'ın güzelliğini temsil ediyordu. Bu sebeple insanlar, Allah adına ona temannada bulundular. Daha sonraları ise Allah unutuldu ve Afrodit onların karşısında –onların tabiriyle- bir tanrıça olarak kalıverdi. Kahramanlıkları, güç ve kuvvetleriyle maruf Zeus, Herkül ve Gılgamış da benzer telakkilerle son şekillerini aldılar.

Aslında onlara kadar gitmeye hiç lüzum yok; bizim dünyamızda da buna benzer hâdiseler olmuştur. Müslümanlar içinde mânâ âleminin sultanları diyebileceğimiz Allah dostları zuhur etmiş ve bu devâsâ kâmetler insanlar tarafından hüsnükabul görmüştür. Ancak daha sonraki devirlerde bir kısım cahiller, Allah'ı unutarak doğrudan doğruya bu şahısları büyük görmeye başlamışlardır. Ben, türbelere kurban kesip secde eden insanları kendi gözlerimle gördüm.

Cahiliye devrinde Mekke'de putlara kesilen kurbanlarla türbeye kesilen kurban arasında hiçbir fark yoktur. Kaldı ki Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dini hâlâ bâkidir ve Allah'ın teminatı altındadır. Her ne kadar Allah Resûlü'yle aramızda bin dört yüz sene gibi bir zaman olsa da Efendimiz'den sonra günümüze kadar ehlullah hiç eksik olmamış ve Kur'an da tahrif edilmemiştir. Buna rağmen Müslümanlar arasında bu derece putperestliğe doğru baş aşağı gidişin olması, beşer tarihinde geçen uzun zamanın insanları değiştirdiğini göstermektedir.

Hâsılı, nasıl ki Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra bir İslâm mitolojisi oluşturulmuştur, aynen öyle de üzerinden geçen uzun asırlar neticesinde, aslında hak ve hakikat olan çeşitli dinler de zamanla bu türlü mitolojik bir hüviyet kazanmış ve sonraları bir ucûbe olarak karşımıza çıkmıştır.

İnsan fıtratında Rabbe karşı bir ubudiyet hissi vardır. Rabbine karşı bu ubudiyet hissini yerine getirmeyen insan bunu putlara karşı yapmaktadır ve yapagelmiştir. Cenâb-ı Hak, dinimiz adına bu türlü şeylere maruz kalmaktan bizleri muhafaza buyursun!

[1] Bkz. Buhârî, tefsir (71) 1.

Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın

Soru: Bediüzzaman Hazretleri, Mesnevî-i Nûriye'de, "Arş; Allah'ın, Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın isimlerinin halîtasıdır" diyor. Bu isimlerin ihtiva ettiği hakikatleri açıklayabilir misiniz?

Cevap: Allah'ın nâmütenâhî (sonsuz) isimleri vardır. Bunların içinde bütün esmâyı ircâ edeceğimiz dört temel isim vardır. Bunlar, ism-i Evvel, ism-i Âhir, ism-i Zâhir ve ism-i Bâtın'dır.

Allah öyle bir Evvel'dir ki evveli yoktur; öyle bir Âhir'dir ki sonu yoktur, ezelîdir, ebedîdir; Allah öyle bir Bâtın'dır ki, dûnunda bir şey yoktur ve Allah öyle bir Zâhir'dir ki fevkinde bir şey yoktur. Ancak bu meseleler Zât-ı Ulûhiyet'le alâkalı düşünüldüğünde hata etme ve karıştırma riski söz konusu olabilir. Cenâb-ı Hakk'ın esmâsının zâhire tecellîsi, eserlerinde görülür. Meselâ, bahar mevsiminin cennetâsâ keyfiyetine baktığımız zaman ism-i Zâhir'i bütün keyfiyetiyle müşâhede ederiz. Bu çerçevede bitkilerden kuşlara, kuşlardan haşerata, sayılamayacak kadar sayı ve çeşitte mahlûkatın birkaç hafta zarfında cana gelmeleri, Allah'ın karşısında resm-i geçit yapıyor gibi formalarını takıp arz-ı dîdâr etmeleri, lisan-ı hâlleriyle "Evet, varız" demeleri, "Ya Hayy!" diye, "Ya Hak!" diye ispat-ı vücut etmeleri Cenâb-ı Hakk'ın "Zâhir" isminin cilveleridir.

İnsan, işin sadece zâhirine baktığı zaman sebepler dairesi içinde boğulabilir. Onun, daire-i esbabın içinde boğulmaması için esas, illetler ve hikmetler âlemine yönelip seyahatini orada sürdürmesi gerekir ki, o da ism-i Bâtın'a bakmaktır. İsm-i Bâtın'ın dûnunda hiçbir şey yoktur. Yani O'ndan gayri esas ve müessir yoktur. Her şey varıp O'na dayanmaktadır. Şu zâhirdeki cilveler, esbâb ve illetler itibariyle "Zâhir" ismine dayanıyorsa, neticeleri itibariyle de "Bâtın" ismine dayanırlar. Binaenaleyh bir ağaç, dışındaki güzelliği, açan çiçekleri, sarkan meyveleri, tebessüm eden yaprakları ve sofra sofra bağ ve bahçeleri ile "Zâhir" ismini gösterdiği gibi, içindeki programı, plânı ve harika sistemiyle de "Bâtın" ismini göstermektedir. Meselâ bir elma, dışının zînetiyle, süsüyle "Zâhir" ismini gösterdiği gibi, yaratılmasındaki illetler, içinde saklanan vitaminler ve bu vitaminlerin insan vücuduna olan faydalarıyla "Bâtın" ismine delâlet etmektedir. Bunun gibi, mesela bir balık, dışının güzelliğiyle, insanda hayranlık uyandıran fizyolojik yapısıyla ism-i Zâhir'i gösterdiği gibi, içinde sakladığı proteinleriyle ve insanoğlu için hayat macunu olması keyfiyetiyle ism-i Bâtın'ı göstermektedir. İşte böylece bâtın ile zâhir iç-içe daireler hâline gelir.

Kâinatta her şeyin Allah'a (celle celâluhu) dayanması, Zât'ında bir olan Allah'ın, ulûhiyet ve rubûbiyetinde de bir olduğu ve bizim bildiğimiz her türlü keyfiyetten münezzeh olduğu mânâsına gelir. Cenâb-ı Hak, Zât'ında bir olduğu gibi icraatında da ortağa ve yardımcıya ihtiyacı yoktur, her şeyi kendisi yapar. Yardımcı ve vezîr gibi görünen şeylerin, O'nun muhteşem icraatını alkışlamaktan başka bir vazifeleri söz konusu değildir. Binaenaleyh kâinatta, mevcudatın meydana gelmesini izah adına sebepler silsilesini uzatmak mümkün değildir zira her şeyin evvelinde Allah (celle celâluhu) vardır. Bütün mevcudat, varlıkları ve yaratılışları itibariyle "Evvel" ismine dayanmaktadır. Varlıkların bu şekilde devam edip gitmesi, gelen her şeyin solup kaybolması, ispat-ı vücut eden her şeyin yıkılması, parlayan her şeyin sönmesi, arkasından gelen her yeni şeyin yine hayatdâr olması ve gelen her şeyin O'nun cilvelerini gösteriyor olması keyfiyeti bize gösteriyor ki, bunları veren Zât, ezelî olduğu gibi aynı zamanda ebedîdir. İşte böylece "Evvel" ve "Âhir" yan yana gelmiş olur.

Bizim, sebepler dairesi içinde derinlemesine bir tefekkür ve araştırma ile bulup gördüğümüz bu isimlerin her biri aynı zamanda bir "arş"ta hükümfermadır. Meselâ eşyanın zâhiri, bir yönüyle ism-i Zâhir'in arşıdır. Hayat âleminde atmosfer, hava veya su; nizam âleminde toprak; başka bir âlemde unsurlar, atomlar ve elementler bir bakıma ism-i Zâhir'in arşıdır. Fakat bu, tek başına Arş-ı Âzam demek değildir. Mevcudatın iç yüzündeki plânlar, kaderî programlar da ism-i Bâtın'ın arşıdır. Her şeyin başlangıcının O'ndan olması, ism-i Evvel'in arşıdır. Su kabarcıklarında Güneş'in şualarının temaşa edilip kabarcıklar kayboldukça Güneş'in varlığının devam etmesi gibi, her şeyin fenâ ve zevalinin O'nun bekasına delil olması, Lâ Yezâl ve Lem Yezel'in arşıdır. Bunların hiçbiri Arş-ı Âzam değildir. Arş-ı Âzam, bütün isimleri kendilerine irca ettiğimiz bu dört ismin (Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir) halîtasıyla alâkalı idrâki mümkün olmayan bir mevcud-u meçhuldür.

Meseleyi biraz daha açacak olursak, Kur'an-ı Kerim, Kitab-ı Âzam'dır. Bir de bu Kitab-ı Âzam'dan istinsah edilen, sizin aranızda bulunan çeşit çeşit kitaplar vardır. Bu kitaplar teker teker o büyük kitaptan istinsah edilmiştir ve her biri bu kitabın bir parçasını gösterir. Siz, bu küçük kitapları bir araya getirir, hepsini birleştirir ve terkibi hakkında bir kanaate sahip olursunuz. Ancak o zaman bu büyük kitabı anlamış olursunuz. İşte bunun gibi, hava arşı, toprak arşı ve su arşı gibi arşlar da esasen Arş-ı Âzam'ın akis ve istinsahlarından ibarettir. Arş-ı Âzam'daki plân ve program buralarda tatbik edilmektedir.

Fenâ'dan Bekâ'ya Geçiş veya İki Tecelli

Soru: Bediüzzaman Hazretleri'nin, "Ey nâdan nefsim! Bil ki: Çendan dünya ve mevcûdât fânidir. Fakat her fâni şeyde, bâkiye îsal eden iki yol bulabilirsin ve can ve canan olan Mahbub-u Lâyezal'in tecelli-i cemâlinden iki lem'ayı, iki sırrı görebilirsin. An şart ki, sûret-i fâniyeden ve kendinden geçebilirsen..."[1] ifadelerini açıklar mısınız?

Cevap: Mevcudatın varlıkları, sahip bulundukları hususlar ve mutlak mânâda meziyetleri Allah'ın varlığına ve birliğine delalet ederler ki bu birinci tecellidir. Yine aynı varlıklar fena ve zevalleriyle Cenâb-ı Bâki-i Sermedi'nin beka ve devamına delalet ederler ki, buna da ikinci tecelli diyebiliriz.

Üstad birçok yerde bu durumu misallendirir. Mesela bir nehir akarken üzerindeki kabarcıklar güneşi aksettirirler. Onlar kaybolup gidince bu sefer arkadan gelen kabarcıklar aksettirmeye başlar. İşte bu hal ve bu vaziyet gösterir ki, bu akisler o kabarcıkların kendi hassaları değil, belki bâki bir güneş var ki kabarcıklar her şeyi ondan alıyor ve gidiyorlar. Arkadan gelenler de aynen öncekilerin durumunu gösteriyorlar. Öyleyse onların içinde mütecelli olan güneş, esas mütecelli olan Şems-i ezel ve ebede delalet etmektedir. Tecellinin birisi budur.

Diğerine gelince, onların fena ve zevali delalet etmektedir ki, bütün bu tecellilere menba ve kaynak olan o güneş hiçbir zaman batmamaktadır. O, gurub etmeyen bir güneştir. Burada sibak ve siyaka göre esas anlaşılması gereken de budur.

Burada iki şey sözkonusudur:

Birincisi, mevcudatın, Cenâb-ı Hakk'ın zâtına, sıfatlarına, esmasına delalet etmesi; ikincisi ise mevcudatın fenâ ve zevali, yani bir süre varolduktan sonra yok olup gitmesi, ardından ise benzerlerinin vücuda gelmelerinin, fenâ ve zevale maruz kalmayan birisini gösterdiğidir. Gelenler, geldikleri gibi gidiyorlar, varolmaları da, yok olmaları da hep yukarılardan. Giderken de kendileriyle beraber olan her şeyi alıp götürüyorlar.

Bu iki nurdan daha değişik şeyler de istinbat edilebilir. Bu nurlardan biri, insanın mevcudata bakmasıyla gördüğü âfâki nur, diğeri de enfüsi nurdur. Birisi âfâki tecellidir diğeri enfüsi tecellidir.

Madem bunlar, Cenâb-ı Hakk'ın zât, sıfât ve esmasının cilveleridir; onların batıp gitmesi insanı çok üzmemelidir. Çünkü kaynağı vardır, bakidir ve gidenler yine gelecektir. Bu durumda insan "Ben sönüp batanları sevmem."[2] demelidir. Hazine O'nun yanında olduğuna ve o hazine bitmediğine göre üzülmeye, müteessir olmaya lüzum yoktur. Mevcudatın adem ve âkıbetlerini görüp müteessir olmak gereksiz bir telaştır.

Bir diğer izah şekli de şöyle olabilir: İnsan, kâinata kâinat çapında -ama kâinat hesabına değil- baktığında, Cenâb-ı Hakk'ın tecellilerini çok garip bir kitap gibi görecektir. Bu, Allah'ın kendi büyüklük ve azameti ölçüsünde bir tecellisidir. Bu meseleyi "Sübhanallahi ve

bihamdihi sübhanallahilazim" diyebilme seviyesine ulaşmış, yani celalin gözünde cemali sezebilmiş, cemalde celale ulaşabilmiş dimağlar anlayabilir. Bu vâhidî bir tecellidir.

Bir diğer tecelli ise ehadî tecellidir ki, onu da herkes kendi kabiliyetine göre anlar. Allah, keremiyle, lütfuyla daha ziyade rahmaniyet ve rahimiyetiyle tecelli eder. O, geniş lütfuyla anlayamadığımız meseleleri enfüsi âlemde insanın vicdanına duyurur. Azametine uygun şekilde değil de, prizmadan geçirerek, regüle ederek, bizim istidatlarımızın seviyesine göre tecelli eder. Kur'ân nasıl tenezzülat-ı ilâhiye itibariyle beşer idraki seviyesinde, Allah'ın kelâm sıfatından gelen bir kitabıdır; aynı şekilde kâinat da Allah'ın kudret ve iradesinden gelen bir kitaptır. Kudret ve iradesinden gelen bu kitapta da bir tenezzül vardır. O tenezzülün keyfiyeti de ehadî tecellidedir. Yani o tecelli, artık Zât-ı ulûhiyetin tecellisinin, umumi tecellinin yanında, tenezzül edalı, bizim anlayabileceğimiz, gözbebeğimizin içine alıp sokabileceğimiz şekilde bir ehadî tecellidir ki, "Bismillahirrahmanirrahim" ona bakar veya o, "Bismillahirrahmanirrahim"in tecellisidir.

Bu iki tecelliden maksat şu da olabilir: İnsan ister kâinatın mevcudiyetiyle Allah'ın mevcudiyetine, isterse fena ve zevalleriyle O'nun bekasına istidlalde bulunsun, her iki şıkta da hem dünyasını hem de ukbasını mamur eder. Dünyada da ukbada da nur olur ve böylece iki tecelliye de mazhar olur. Ancak ben bu tevcihler arasından baştakini tercih ederim.

[1] Sözler, Onyedinci Söz'ün İkinci Makamı.

[2] Bkz. En'am sûresi, 6/76

Peygamber Kıssalarındaki Hikmetler

Soru: Kur'an-ı Kerim'de, peygamberlerin kıssalarından bahsedilmesinin hikmetleri nelerdir?

Cevap: Kur'an-ı Kerim'de, Hazreti Âdem'den (aleyhisselâm) başlayıp Hazreti Mesih'e (aleyhisselâm) kadar devam eden peygamber kıssaları yer almaktadır. Bu kıssalar içerisinde en fazla Hazreti Musa'dan (aleyhisselâm) bahsedilir. Bunların hepsi Efendimiz'e (aleyhissalâtü vesselâm) ve O'nun vasıtasıyla da bize anlatılır.

Kur'an'da anlatılan peygamber kıssalarının hemen hepsinde, bir bakıma Hazreti Âdem (aleyhisselâm) ile başlamış ve kıyamete kadar devam edecek olan iman-küfür mücadelesi anlatılmaktadır. Zira iman ve küfür arasındaki bu mücadele tarih boyunca hiçbir zaman durmamıştır ve kıyamete kadar da devam edecektir. Hazreti Âdem, başta Kabil olmak üzere evlatları içinde dinden dönenlerle sarsılmıştır. Hazreti Nuh (aleyhisselâm), kavminden kâfir olanlar ve rivayete göre kavmi içinde yer alan oğlu Ken'an tarafından bir hayli sarsılmıştır. Semûd kavmine gelen Hazreti Salih (aleyhisselâm); dağları delip binalar yapan mağrur ve mütekebbir kavmiyle uğraşmış, onlarla yaka-paça olup mücadele etmiştir.

Tarihin ilerleyen devirlerinde de bu mücadele hep devam etmiştir. Yeryüzünde "Allah, Allah" diyecek bir fert kalmadığı zaman, bu meşhergâh-ı âlemin mânâsı bittiği için Allah dünyayı yıkacak, dağıtacak ve kıyameti koparacaktır. Müslim'in Sahih'inde geçen, Enes İbn Mâlik'in rivayet ettiği bir hadiste Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde 'Allah, Allah!' diyen olduğu müddetçe kıyamet kopmayacaktır."[1] Yani Cenâb-ı Hakk'ın yüce adını bayraklaştıracak, onu âfâk-ı âlemde dalgalandırarak hakikate arka çıkacak bir cemaat olduğu sürece kıyamet kopmayacaktır. Çünkü böyleleri bulunduğu sürece yeryüzü hâlâ bir mânâ ifade ediyor, hâlâ bu meşhergâh-ı âlemde Allah'ın sanatlarını alkışlayan insanlar var demektir. Eğer böyle insanlar da olmazsa, yeryüzünün bir mânâsı kalmayacağından, Allah da bu meşhergâhını kapatacak ve başka bir âlemi açacaktır. O âlemde de habisler kayıp aşağı düşecek ve Cehennem'e yuvarlanacaklar, âlî ruhlar ve yüce varlıklar ise yükselip Cennetlerde değişik nimetlerle serfiraz olacaklardır.

Ayrıca Kur'an'da, peygamber kıssaları anlatılırken evvela, kıyamete kadar devam edecek tarihî tekerrürler keyfiyetine dikkat çekilmekte, sonra da Efendimiz'e (aleyhissalâtü vesselâm) adeta ders verilircesine şöyle denilmektedir: "Ya Muhammed! Küfürle imanın, bir başka ifadeyle kâfir ile peygamberin mücadelesi seninle başlamadı. Bu, öteden beri devam edegelen bir husustur. Bu, yaratılışın kanunudur. 'O hâlde Sen, bâtıl dinlerden uzaklaşarak yüzünü ve özünü, hak din olan İslâm'a yönelt. Yani Allah'ın insanları yaratmasında esas kıldığı o fıtrata uygun hareket et. Allah'ın, bu hilkat âdetini kimse değiştiremez. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların ekserisi bunu bilmezler, anlamazlar.' (Yani bu, değişmeyen bir yoldur, benim kanunlarımda da değişme yoktur, bu hep böyle devam edecektir.)"[2] Genel bir bakışla evvelâ kıssaların umumi mânâda böyle bir ders verdiğini söylemek mümkündür.

İkinci olarak, Cenâb-ı Hak Efendimiz'i (aleyhissalâtü vesselâm), kendisine karşı sarf edilen yakışıksız söz ve hareketler üzerine teselli ve hoşnut etmek için bu kıssalardan

bahsetmektedir. Meselenin daha iyi anlaşılması için bir misal vermek istiyorum. Kur'an'da bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "Ey iman edenler! Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Eziyet ettiler de, Allah onu, onların dediklerinden akladı, berî olduğunu ortaya koydu. O, Allah nezdinde pek itibarlı bir kişi idi."[3] Bu âyet, iman edenlerden bazılarının, Hazreti Musa'ya (aleyhisselâm) eziyet ettikleri gibi bir gün Efendimiz'e de (aleyhissalâtü vesselâm) eziyet edeceklerini ihsas etmektedir. Nitekim belli bir dönemde bu gerçekleşmiştir. Öyle ki bir defasında birisi Efendimiz'in omzunu tutup çekerek "Benim hakkımı ver! Babanın hakkını mı veriyorsun..." deyivermiştir.[4] Başka bir defasında da Efendimiz'in yaptığı taksime razı olmayan biri, "Bu taksimde adalet olmadı, biraz âdil ol!" diye ezada bulunmuştu. O bedevînin bu sözünden çok rencide olan Efendimiz de: "Eğer ben de âdil olmazsam, kim âdil olacak ki?" mukabelesinde bulunmuştu.[5] Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonraları Hazreti Musa'nın eza görmesini anlatırken, رَحِمَ اللّٰهُ مُوسَى، لَقَدْ أُوذِىَ بِأَكْثَرَ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ "Allah'ın bol bol rahmeti Hazreti Musa'ya olsun. O, bundan daha çok eziyete maruz kaldı ama sabretti." buyurmuştur.[6] Yukarıdaki âyet-i kerime ile Allah (celle celâluhu), Hazreti Musa'ya yapılan ezâ ve cefâdan bahsetmiş olmakla beraber, Efendimiz'e de, "Eziyet gören sadece Sen değilsin" demiştir.

Peygamberlere ait kıssaların Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) teselli ettiğine dair şöyle bir misal daha verebiliriz: Ashabdan 70 kişi Bi'r-i Maûne ismi verilen yerde ihanete uğramış ve şehit edilmişti. Nebiler Efendisi bu durumdan çok müteessir olmuş ve Cenâb-ı Hakk'ın kapısına özel teveccühte bulunmuştu. Cenâb-ı Hak da O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem), eskiden beri devam edegelen âdet-i sübhaniyesini, "Yoksa siz, daha önce geçmiş ümmetlerin başlarına gelen durumlara maruz kalmadan Cennet'e gireceğinizi mi sandınız? Onlar öyle ezici mihnetlere, öyle zorluklara, öyle sıkıntı, hastalık ve baskılara dûçâr oldular, öyle şiddetle sarsıldı ve ırgalandılar ki, peygamber ile yanındaki mü'minler bile 'Allah'ın vaad ettiği yardım ne zaman yetişecek?' diyecek duruma geldiler. İyi bilin ki Allah'ın yardımı yakındır."[7] diyerek hatırlatmıştı.[8]

Âyet-i kerimede, önceki milletlerin maruz kaldıkları sıkıntı ve zorluklar artık son kerteye gelip de sebepler bütünüyle devreden çıkınca Allah'ın yardımının geldiği ifade edilir. Evet, işte bu noktada Efendimiz'e (aleyhissalâtü vesselâm), beklenen zafer ve yardımın bir kısım sıkıntı ve mahrumiyetlerden sonra elde edileceği bildirilir.

Peygamber kıssalarından yola çıkarak Efendimiz'i (aleyhissalâtü vesselâm) ve bizi ilgilendiren bir misal daha vermek istiyorum. Değişik rivayetlerde, hiç kimsenin kendisine inanmadığı nebilerin olduğundan, buna rağmen onların vazifelerine devam ettiklerinden ve yaptıklarına karşılık da herhangi bir ücret talep etmediklerinden bahsedilir. Meselâ Hazreti Nuh (aleyhisselâm), kendi cemaatine karşı: وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالاًۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ "Ey halkım! Bu tebliğimden ötürü sizden maddî bir karşılık istiyor değilim. Benim mükâfatımı verecek olan yalnız Allah Teâlâ'dır."[9] derken Hazreti Hûd da (aleyhisselâm) kavmine şöyle demiştir: يَا قَوْمِ لاَ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلاَّ عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلاَ تَعْقِلُونَ "Ey halkım! Risaleti tebliğden dolayı sizden hiçbir ücret beklemiyorum. Ben, mükâfatımı yalnız ve yalnız beni yaratandan beklerim. Hiç düşünmez misiniz?"[10] Cenâb-ı Hak, Hazreti Nuh ve Hûd'un kavimlerine söyledikleri bu sözleri anlatırken (üslub-u hakîm ile) âdeta Efendimiz'e (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle demektedir: "Senden evvel başka nebiler de halkından hiçbir şey istemiyordu, onlar da senin gibi gayet saf ve duru düşüncelerle kavimlerini irşada çalışıyorlardı. Gel gör ki onlara da kimse inanmadı veya çok az inanan oldu. Ama (şunu unutma ki) insanların inanmaması, peygamberlik sevabından mahrum olmaya sebep değildir. Senin vazifen tebliğ ve irşaddır, insanlara kabul ettirmek ise Allah'ın işi, şe'n-i

rubûbiyetin gereğidir. Sen, hakkı-hakikati insanlara kabul ettirmekle mükellef değilsin. Binaenaleyh sen peygamberlik sevabını tam olarak alacaksın..”

Bu âyât-ı beyyinâtın her biri Efendimiz’in mübarek ruhunu, donanım ufkuna göre aydınlatıyor ve murad-ı ilâhînin esas olduğunu hatırlatıyordu. Bu sayede O’nun içinde bir iz’ân hâlinde bulunan hususlar, ruhunun derinliklerine kadar kök salıyor ve ciddi bir itmi’nan içinde, hiç sarsılmadan, hiç fütûr göstermeden, bin defa reddedilse dahi yine gidiyor bir kapı buluyor, tokmağına vuruyor ve قُولُوا لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ تُفْلِحُوا “‘Lâ ilâhe illallah’ deyin kurtuluşa erin.” [11] diyordu.

Ayrıca Kur’an’da geçen bu kıssalar, peygamberlere ve onların sultanı Efendimiz’e (aleyhissalâtü vesselâm) pek çok hususu anlattığı gibi, günümüzde bize de pek çok şey anlatmakta ve birçok ders ve ibreti ihtiva etmektedir. Binaenaleyh Efendimiz’e ait davayı, yüce risâlet (peygamberlik) vazifesini yani halkı irşad vazifesini omzuna alan kimseler de kendi toplulukları tarafından ters yüz edilip insanî haklardan mahrum edilmeyi göze almalıdırlar. Bir kısım kimseler, birilerine şirin görünmek veya dünyevî bir menfaat elde etmek için ihanet içinde bulunabilirler. Buna mukabil iman eden bu zümre sarsılmadan, kırılmadan, yılmadan, yılgınlık göstermeden, “Dünya, dayanma dünyasıdır; darılma dünyası değil.” diyerek sebat etmelidirler.

Hiç ümmeti olmayan veya sadece birkaç kişinin kendisine iman ettiği nebilerin geldiğini bizzat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) haber verirken,[12] biz kim oluyoruz da Rabbimize karşı: “İnsanlar niçin inanmıyorlar, onları neden inandıramıyoruz.” diyerek haddimizi aşıyoruz? Unutmamalı ki mü’mine düşen vazife, tebliğ ve irşaddır. Kabul ettirmek, şe’n-i rubûbiyetin gereğidir.

Bu noktada mevzu ile alâkalı ibretlik bir hâdise aktarmak istiyorum. Şöyle bir vak’a anlatılır: “Bir zaman şeytan, Hazreti Mesih’e demiş: ‘Madem ecel ve kader Allah’ın elindedir, sen kendini şu dağın başından at bakalım, ölmeyecek misin!’ Bunun üzerine Hazreti Mesih ona şöyle cevap vermiş: “Allah, kulunu imtihan eder, fakat kulun hakkı yok ve haddi değil ki Allah’ı imtihan etsin.”[13] Allah şayet bir mukavele vaz’ etmiş ve kul da onu bozmamışsa, Allah vaat ettiği şeyi mutlaka yerine getireceğini Kur’an’ında belirtmektedir: أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ “Siz Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki Ben de size karşı ahdimi yerine getireyim!”[14] Yani âyette Cenâb-ı Hak şöyle demektedir: “Bana verdiğiniz sözü yerine getirmezseniz, namaz ve niyazı unutmak veya İslâm uğrunda mücadeleyi terk etmek suretiyle mukaveleyi bozarsanız, Ben de o ahdin karşılığında size vereceğim ihsanımı vermem.”

Netice olarak, Kur’an’da anlatılan kıssalar sadece anlatıldığı konunun haberini veriyor değildirler. Bu kıssaların, her bir devir için ifade ettiği bir mânâ vardır. Bize düşen, bu mânâyı anlamaya çalışmak ve kendimizi doğruya tevcih etmektir. Böyle yaptığımız takdirde sırat-ı müstakime ulaşacak ve –inşâallah– Rabbimize karşı su-i edep vaziyetini almamış olacağız.

[1] Müslim, îmân 234; Tirmizî, fiten 35.

[2] Rûm sûresi, 30/30.

[3] Ahzâb sûresi, 33/69.

[4] Buhârî, farzu'l-humus 19; edeb 68; Müslim, zekât 44.

[5] Buhârî, menâkıb 25, edeb 95, istitâbetü'l-mürteddîn 4; Müslim, zekât 148.

[6] Buhârî, farzu'l-humus 19, ehâdisü'l-enbiyâ 28, megâzî 56, edeb 53, isti'zân 47, daavât 19; Müslim, zekât 140.

[7] Bakara sûresi, 2/214.

[8] Bkz. el-Beğavî, Meâlimü't-tenzîl 1/349.

[9] Hûd sûresi, 11/29.

[10] Hûd sûresi, 11/51.

[11] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/492, 4/63, 341, 5/371, 376; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 7/332.

[12] Bkz. Buhârî, tıb 17, 41, rikak 50; Müslim, îmân 374.

[13] Ma'mer İbni Râşid, el-Câmi' 11/113; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ 4/12.

[14] Bakara sûresi, 2/40.

Cennet ve Cehennem

Soru: Âyet ve hadislerde Cennet ve Cehennem hangi yönleriyle nazara verilmektedir?

Cevap: Günümüze kadar pek çok âlim, Kur'an esasları çerçevesinde Cennet ve Cehennem'in tasvirini yapmıştır. İşin doğrusu, Cennet ve Cehennem, birer hakikat olarak daima tasavvurlar üstü olacakları için onları hakkıyla tasvir etme imkânı da olmayacaktır. En uygun yol, meseleyi Kur'an'ın âyetleri ve Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) nurlu beyanları içinde anlatıldığı şekliyle kabul edip hakikatini Allah'a (celle celâluhu) havale etmek olacaktır. Rabbim, Cehennem ateşine düşmekten bizleri muhafaza buyursun, Cennet'le şerefyâb eylesin!

Kur'an-ı Kerim'de Cennet'i tasvir eden pek çok âyet-i kerime vardır. Cennet, insanın ruhanî, cismanî, zihnî ve fikrî bütün duyguları hesaba katılarak, onları tatmin edebilecek bütün nimetlerle donatılmış bir yerdir. Meselâ diyelim ki gözümüz bu dünyada, milyonda beş veya altıyı ancak görür. Fakat orada göz milyonda milyon görecek ve Allah'ın bütün nimetlerinden istifade edecektir. Kulak, ancak belli dalga boyundaki sesleri duyar. Orada bütün dalga boylarına muttali olacak, bütün dalga boylarındaki en tatlı sesleri, en iç yakıcı nağmeleri duyacak ve haz içinde hazza gömülecektir. İnsan, Cenâb-ı Hakk'ın bir yönüyle mutfağı olan bu dünyada, nimetleriyle bizi perverde ettiği hengâmda, O'nun nimetlerini tatmaktadır. Ancak bu tat alma gayet sınırlıdır. İbn Abbas'ın (radıyallâhu anh) ifadesiyle, dünyada gördüğümüz her şey, Allah'ın ahirette bize vereceği şeylerin birer numunesidir.[1] Elmalar, armutlar, kirazlar, vişneler, cismaniyete ait ayrı ayrı zevkler; kulağa gelen, göze çarpan, ağza giren hazlar, insanın hayat arkadaşıyla olan münasebetindeki hazlar... Bunların hepsi, ahiret nimetlerini hatırlatmak için sadece birer fihrist ve numuneden ibarettir. Hakikatlerine ise öbür âlemde muttali olacağız. Mü'minler Cennet nimetlerini tattıklarında, âyetin ifadesiyle, "Bu, daha önce bize dünyada da verilmişti!"[2] diyeceklerdir. Oysa bu, onların aynısı değil, benzeri olarak kendilerine sunulmuştur.

Bütün bunların ötesinde, insanın Cennet'te mazhar olacağı bu saadet ebedî olacak ve insan orada, sürekli yenilenen hayatıyla her seferinde yeniden hayata gelmiş gibi olacaktır. Orada monotonluk yoktur. Çünkü hadis-i şeriflerde anlatıldığına göre her Cuma günü, (oranın Cuma'sının keyfiyetini bilemiyoruz) kendine has keyfiyetiyle günlerin efendisi olarak zuhur edecek ve o günde bütün güzelliklerin kaynağı Rabbin cemali görülecek ve herkes evine döndüğünde kendini çok değişmiş bulacaktır.[3] Bu, bir yenilenmedir. Onun için orada monotonluk ve bıkkınlık olmayacak, insan daima yeni ve taze şeylerle karşı karşıya kalacaktır.

Vâkıa bütün bunların, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifade buyurduğu şu kudsî hadis içinde hulâsa edilmesi daha uygun olur: "Allah (celle celâluhu) şöyle buyuruyor: 'Ben, salih –her davranışı sağlam, arızasız, hayatını iyilik ve hayır dairesinde sürdüren, yaptığı iyi bir iş ile yeni bir iyi işe ulaşan ve salih amele yapışan– kullarıma öyle şeyler hazırladım ki, onları ne göz görmüş, ne kulak işitmiş, ne de herhangi bir insan tasavvur etmiştir.'"[4] Her şeye kâdir olan Allah (celle celâluhu) dünyayı sadece bir numune olarak yaratmıştır.

Cennet ne kadar güzelse Cehennem de o kadar çirkindir. Cehennem'de insan, kalbi, duyguları, letâifi, sırrı, hafâsı, ahfâsı, zihni, insanlığı, bedeni, derisi ve her şeyiyle azaba maruz kalacaktır. Dostlarından kopmuş, ana-babasından ayrı düşmüş, dünyadaki nimetleri

tatmış, duymuş ve Cennet'e muttali olmuş fakat oraya gidemeyip dünyadan bin beter bir zindana atılmış bir insan olarak vicdanen çok azap duyacaktır. Ne kadar zaman azap çekeceğini zihni ona hatırlatacak, aklına gelecek, "Bin yandım, bin daha yanacağım, ne korkunç bir felâket bu!" deyip ruhuyla ızdırap çekecektir. Ruh, geçmiş zamanla beraber gelecek zamanı, gelecek zamanla beraber geçmiş zamanı hâlihazırda ona beraber yaşatacak ve o insan, "Bir yandım, bin ızdırap çektim." diyecektir. "Daha ne kadar ızdırap çekeceğim?" düşüncesi ona ayrı bir ızdırap yaşatacak ve hâlihazırdaki ızdırabı da vicdanında yaşayacaktır. Hayalinde çok defa Cennet'i tasavvur edecek, âh u vâhta bulunacak, an gelip sesi kesilecek ve hırıltıya dönüşecektir. Nitekim قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلاَ تُكَلِّمُونِ "Allah Teâlâ onlara: 'Susun ve sakın bir daha Bana bir şey söylemeye kalkışmayın!' buyurur."[5] âyet-i kerimesi de bu hakikati dile getirmektedir.

Burada tek tek âyet ve hadislerle Cennet ve Cehennem tasviri yapmaktan daha ziyade, özet bir mânâ vermek bana daha uygun geldi. Ancak bu mevzuda geniş bilgi sahibi olmak isteyenler, hadis kitaplarının Cennet ve Cehennem'e dair bölümlerinin yanı sıra İmam Kurtubî'nin Tezkire'si, Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin Tenbihu'l-gâfilîn'i gibi kitapların Cennet ve Cehennem'e ait bahislerini mütalâa ve müzakere edebilirler. Selefin, bu gibi kitapları bol bol mütalâa ve müzakere ettiğini, buna göre kendi vaziyetlerini değerlendirdiklerini ve ağladıklarını biliyoruz.

Rivayet edildiğine göre o dönemde büyüklerden pek çoğu, demirci dükkânlarının önlerine gider, ocaktan çıkan kıvılcımları seyrederek Cehennemi tasavvur etmeye çalışırlarmış. Aynı şekilde, Cehennem korkusundan ötürü çarşıda bayılıp düşen, kendinden geçen pek çok insanın olduğu nakledilir.[6] Biz de zaman zaman böyle manzaralar üzerinde tefekkürde bulunmalı, Cehennem gibi bir çirkinlikle, güzellikler meşheri olan Cennet'i daima yan yana düşünmeliyiz. İbadet ü taatimizi yaparken de daima bunları nazar-ı itibara alarak yapmalı, önümüzde âdeta Cennet, ayaklarımızın altında ise Cehennem varmış gibi davranmalıyız. Zira bir yanlışlık sonucu kayıp oraya düşmemiz her an muhtemeldir. İşte bu mülâhaza ve mütalâalarla kalbimizi inkişaf ettirmeye çalışmalıyız.

[1] Bkz. et-Taberî, Câmiu'l-beyan, 1/174.

[2] Bkz: Bakara sûresi, 2/25.

[3] Bkz. Tirmizî, sıfatü'l-cenne 15.

[4] Buhârî, tevhid 35; Müslim, cennet 4, 5.

[5] Mü'minûn sûresi, 23/108.

[6] Bkz. İbn Recep el-Hanbelî, Letâifü'l-Meârif s. 325.

Çocukken Ölenlerin Durumu

Soru: Müslüman olmayan bir aileden dünyaya gelen ve rüşde ermeden vefat eden çocukların ahiretteki durumları ne olacaktır?

Cevap: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih bir hadis-i şeriflerinde, كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ثُمَّ اَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ اَوْ يُنَصِّرَانِهِ اَوْ يُمَجِّسَانِهِ “Her çocuk İslâm fıtratı üzerine doğar; sonra anne-babası onu ya Yahudileştirir ya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir.” buyururlar.[1] Çocuğun inanç yapısının oluşmasında anne ve babanın rolü oldukça büyüktür. Buna çocuğun neş’et ettiği muhiti de ilâve edebiliriz. Evet, Günümüzün şartlarını düşünecek olursak gerek anne-baba gerekse içinde yaşanılan muhit bir çocuğun inanç dünyasının şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Bu meselenin iki yönü vardır: Biri, doğan her çocuğun İslâm fıtratı üzerine doğması, diğeri de İslâm fıtratı üzerine doğan bu çocuğun aileden veya sosyal muhitinden aldığı terbiye ve tesirle ayrı bir hâl alarak ikinci bir fıtrat kazanmasıdır.

Öncelikle hadisteki, “Fıtrat üzere doğar” sözünü iyi anlamak lâzım. Fıtrat, bir mahiyetin adıdır. Buradaki fıtrat, insanın kendi iradesi veya çevrenin tesiriyle kazanacağı ikinci fıtrat değildir. İnsanlar bir fıtrat eseri olarak dünyaya gelirler; hâlbuki Cenneti, rıza ve rıdvanı ikinci fıtratları ile kazanırlar. Yani haddizatında insanlar her şey olmaya namzet ama hiçbir şey olmayan mahiyetleriyle dünyaya gelirler. Sonra bu tertemiz durumu muhafaza edebilirlerse işte bununla Cennet yoluna girer ve nihayetinde Cennet’e girerler. Ama değişik tesirler ile bu yaratılışlarını bozar da başka bir fıtrat kazanırlarsa o zaman da Cehennem’e giderler.

Bir çocuk dünyaya geldiğinde dimağı tertemizdir. O tertemiz dimağa ya bir kısım doğrular yazılmak suretiyle doğru yön verilir veya bir kısım yanlışlıklar yazılmak suretiyle çocuk yanlışa yönlendirilir. Bu, herkes için muhakkak ve mukadder bir şeydir ve bu hususta bir tenakuz söz konusu değildir. Zira meselenin başı şeriat-ı fıtriyeye ve âyât-ı tekvîniyeye, sonu da insanın mükellefiyetine, irade ve ihtiyarına bakmaktadır.

Evvelâ, yeni doğan bir çocuk, hiçbir şeyle mesul tutulamaz. Zira o, şeriat-ı fıtriyeye göre kendi iradesiyle bir şey yapacak hâlde değildir. Evet, doğan her çocuk, hakikatleri kabul etmeye müsait olduğu gibi aynı zamanda dalâletlere de açık bir vaziyette dünyaya gelir. Sanki o, üzerine yazı yazmaya müsait beyaz bir kâğıt gibidir. Henüz üzerine mürekkep ve kalem dokunmamış bir kâğıt. Bu hâliyle o, küfre ait meselelerin yazılmasına da müsait olmasına rağmen Müslüman fıtratına daha yakındır, belki de onun içindedir. Çünkü üzerinde küfre ait hiçbir şey yoktur ve küfür, bu tertemiz fıtrat üzerine Allah’ın (celle celâluhu) sevmediği şeyleri yazmak anlamındadır. Bir insanda Müslümanlık asıl, küfür ârızîdir.

Evet, küfür arızî, Müslümanlık ise asıldır. Bir insanın asıl fıtratı küfürle kirlenip bozulmuşsa o, ikinci bir fıtrat kazanmış demektir. Asıl fıtratını kirletip bozmayan insan ise İslâm fıtratı üzerine kalacaktır. İnsanın itikat ve amel mevzuunda yaptığı her şey, fıtratının korunması istikametinde atılmış adımlardır. Bu açıdan bir mü’minin; kalbini, hissiyatını, aklını ve İslâm’ın prensiplerine riayet etme duygusunu koruması çok önemlidir.

“İnsanın Müslüman olması asıl, kâfir olması ise arızîdir.” dedik; zira küfür, bir kısım dış sebep ve etkilerle meydana gelir. Bir insan hakkında, bu dış sebep ve etkilere maruz kalmadan hüküm verilecekse ona Müslüman demek doğrudur. Meselâ, bir kuş yavrusu

yumurtadan yeni çıktığı ve uçamadığı hâlde biz ona "kuş" diyoruz. Hâlbuki ileride bu yavrunun kanatları kırılabilir, kabiliyetleri körelip bozulmaya uğrayabilir. Küfrün mânâsı, insanda bulunan inanma irfan ve iz'anını köreltme demektir. Bu mânâdan olmak üzere Arapça bir kelime olan "küfür"ün mânâlarından biri, "bir şeyi örtmek"tir ki tarlaya tohum atarak üstünü örtüp kapayan çiftçiye bu mânâda "kâfir" denir[2]. Istılahi manadaki kâfire gelince, kalbindeki fıtrat-ı selîmesini, inanabilme duygusunu, içindeki Hakk'a muhabbet istidadını kapatan kişi demektir.

Yumurtadan çıkan kuşun yavrusu bir belâya uğrasa, kolu kanadı kırılsa, tabiatına ters bir durum almış olacak ve uçamayacaktır; uçamayacak ve kendisi için en belirgin özellik olan uçma işini yapamadığı için de tam tekmil bir kuş olarak kabul edilmeyecektir. Fakat yavru henüz böyle bir duruma maruz kalmamış, kuş olmaya ait hususiyetlerini koruyor, koşup duruyor, sıçrıyor ve uçma denemeleri yapıyorsa, onu gördüğümüzde "Bu kuştur" der ve bir gün uçabileceğini söyleriz. Ama bu yavru arızî bir sebeple karşı karşıya kalıp da şöyle böyle uçma kabiliyetini kaybetse ve daha sonra uçamasa bu defa ona "arızalı kuş" deriz.

Aynı şekilde, insan bu dünyaya ahsen-i takvîme mazhar olarak gelir. Bu hususta da onun mahiyet-i ulviyesine, içindeki istidat ve kabiliyetlerine bakılmalıdır. Eğer bunlar dış desteklerle inkişaf ettirilebilse, insan bu sayede melek hâline gelebilir. İşte biz, bunların ileride inkişaf ettirilmesi şart ve mülâhazasıyla ona "Müslüman" diyoruz. Ama –Allah korusun– esen muhalif bir rüzgâr, bir gün bu temiz fıtratın kolunu-kanadını kırarsa, işte o zaman onun asıl fıtratı bozulmuş demektir. İşin hakikatini ancak Cenâb-ı Hak bilir.

Meselenin insanın iradesine bağlı tarafı olan ikinci yönü, yani sonradan Yahudi, Mecusi veya Hıristiyan olma durumu, ancak mükellefiyetten sonra söz konusu olabilir. İnsan ya Müslüman ya Hıristiyan ya da Yahudi olur veya başka bir yol tutar.

Soruda, Müslüman olmayan bir aileden dünyaya gelen ve rüşde ermeden vefat eden çocukların ahiretteki durumları soruluyor. Bu konuda ulema farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı âlimler, gayrimüslim ailelerin rüşde ermeden ölen çocuklarının babalarına tâbi olduklarını söylerken, diğer bazıları bu konuda tevakkuf ederek cennetlik veya cehennemlik oldukları konusunda bir tercihte bulunmayı doğru görmemişlerdir. Bu görüşlerin yanında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in büyük bir kısmı ise, rüşde ermeden vefat eden çocukların Cennet'e gireceğini söylerler.

Her şeyin en doğrusunu Allah (celle celâluhu) bilir.

[1] Buhârî, cenâiz 80, 93, tefsîru sûre (30) 1, kader, 3; Müslim, kader 22-25.

[2] Bkz. İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab 5/146; ez-Zebîdî, Tâcü'l-arûs 14/55.

Çeşitli Yönleriyle Bid’at

Soru: Bid’at ne demektir? Bid’atın iyisi kötüsü olur mu?

Cevap: Bid’at, lügat itibariyle yeni icat, inşa ve ihdas edilen şey, yenilik mânâlarına gelir. Istılahî mânâsıyla bid’at, dinin usul ve füruu vaz’ edildikten sonra din adına, icmâlî olarak bile Kur’an ve Sünnet’te bulunmayan bir kısım yeni şeyler icat ve ihdas etme, ibadet şekillerinde yenilikler yapma demektir. Hazreti Aişe’nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda şöyle buyururlar: “Kim, bizim bu dinimizde, aslen onda olmayan yeni bir şey ortaya koyarsa onların ortaya koyduğu şeyler merduttur, makbul değildir.”[1]

Bid’at, asıl olarak namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerde yenilikler ortaya koyma mânâsına geldiğinden kelimenin lügatteki mutlak mânâsından ayrıdır. Şayet meseleyi lügat manasıyla ele alacak olursak, sonradan meydana getirilen her şeyin bid’at olması ve dolayısıyla bunları yapan kişilerin de Cehennem’e gitmesi gerekir. Bu manadan olmak üzere öyleyse radyo, televizyon gibi aletleri yapan veya fizik, kimya, astronomi, tıp gibi ilim dallarında birtakım gelişmeler ortaya koyanlar da mı Cehennem’e gidecektir? Tabii ki hayır; ilim, teknik ve teknoloji adına ortaya konulan gelişme ve icatlar matluptur ve İslâm’da bunların hepsine teşvik vardır. Her nesil, kendinden sonraki nesil için bir şeyler yapmalıdır. Meşhur sözde olduğu şekilde meseleyi ele alacak olursak: “Çocuklarınızı içinde bulunduğunuz zamana göre değil, daha sonraki devirlere göre yetiştirin.” bu düşünceyle mutlak bid’at anlayışını telif edemeyiz. Sevimsiz ve merdut olan bid’atlar, dinin içine sokuşturulan, özellikle bir kısım sünnetlerin yerini alan bid’atlardır.

Bir mü’minin ibadet namına yapacağı şeyler Kur’ân ve Sünnet’le belirlenir. Allah Resûlü bizlere, “Sabah kalkınca yirmi takla atacaksınız” dese, biz hiç tereddüt etmeden o taklaları atarız. Ama Efendimiz’den bir rivayet olmadan biz kendi kendimize mesela, sabah sadece ayakta durmak şeklinde bir ibadet ortaya koyarsak bu bir bid’attir. Evet, namazda ayakta durmak, Cenâb-ı Hakk’ın huzurunda kemerbeste-i ubudiyet içinde bulunmanın ifadesidir. Fakat bizim namaz dışında yaptığımız bu şekildeki tavır sevimsiz bir şeydir. Çünkü dinin böyle bir emri yoktur. Biz ister ibadet ü taatlerde Efendimiz’e uyduğumuz ölçüde nurlu bir hayat yaşarız. Bunun dışında en parlak şeyler dahi Allah Resûlü’nün (sallallahu aleyhi ve sellem) tebliğ, telkin ve irşad dairesinin içinde yapılanlara nispeten çok sönük kalır. Öyleyse bid’at, din adına, sünnetin yerine bizim kendi kendimize ortaya çıkardığımız şeyler demektir.

Bid’atları İşleyenin Durumu

Aslı, esası dini disiplinlere dayanan yeni şeylerin yapılmasında bir mahzur söz konusu değildir. Mesela, bazı meseleler vardır ki, biz kendimize göre yaparız veya bazı büyük zatların yaptıkları formüllere uyarız. Ama o meselenin aslı ve temeli dinde vardır. Allah Teâlâ Hazretleri Kur’ân-ı Kerim’de, “Ey İman edenler Allah’ı çok zikredin.”[2] buyurur. Bunun bir sınırı yoktur. İnsan, imkân el verdikçe, dili, kalbi ve davranışlarıyla Allah’ı hatırlar ve hatırlatır. Mü’min, görüldüğü zaman Allah’ın hatırlandığı kimsedir. O vakurdur, ciddidir, davranışlarından katre katre kulluk dökülmektedir. İnsan, davranışları ve diliyle Allah’ı andığı gibi kalbiyle de Allah’ı anmalıdır. Âyet bunların hepsini ifade eder.

Evet, Kur'ân'da Allah'ın çok zikredilmesi belli bir sınır konulmadan anlatılır. Şayet bir mürşid, müridinin vaziyetini biliyorsa ona göre bu zikre bir sınır koyar. Karşısına aldığı adamı tepeden tırnağa süzer, kalbine bakar ve Allah'la ne kadar münasebeti varsa ona göre bir vazife tahmil eder. Mesela, "Allah, çok zikredilmesini emrediyor; bu senin için beş yüzdür" der ve ondan günde 500 kez zikir çekmesini ister. Bu, mürşidin ferasetiyle ortaya koyacağı bir şeydir. Hâlbuki Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) oturup da bir defada beş yüz kere "Allahu Ekber" dediğini bilmiyoruz. Ama bir zatın, irşad sadedinde müridine 500 veya 5000 tesbih vermesi, o mürşidin ferasetine bırakılmış bir husustur. O, talebesinin kabiliyetlerini bilir ve ona göre bir vazife verir. O mürid de o zikri yapmak suretiyle mürşidiyle münasebetini devam ettirir. Mürşidi, onun daha fazlasını yapabileceğini anladığı zaman vazifesini artırır. Bu durum, talebenin kalbindeki kasvet delininceye, Nur-i Muhammed (aleyhissalatü vesselam) onun içine nüfûz edinceye ve tabiat paslarının silineceği ana kadar devam eder. Bu süreçte müridin Allah'la münasebeti kuvvet kazanır, ulvi âlemlerle belli bir ufukta münasebete geçer. İşte bu şekilde verilen tesbihler sözlük mânâsı itibarıyla bid'attır ama aslı dinde olduğundan dolayı buna bid'at-i hasene (güzel, müspet bid'at) denmiştir. Bunu bir mürşid, irşad etmek istediği zatın durumuna göre belirler. Mesela biri Zeynelabidin'den menkul Cevşen'i, başka biri Evrad-ı Kudsiyeyi veya Evrad-ı Şâzilî'yi tavsiye eder ki, bunların parça parça Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı virdlerinden alındığı söylenmektedir. Bazıları, Muhammed Bahâuddin Nakşibend gibi büyük zatlar tarafından bir araya getirilmiştir. Mürşid, talebesinin durumunu biliyorsa bunları ona tavsiye eder, o da bunları yaparak ruhen terakki eder. Yani cismaniyetten çıkar, hayvaniyeti bırakır, kalb ve ruhun derece-i hayatına girer, adeta meleklere has bir hayat yaşamaya başlar.

İşte bunlar fasıl itibariyle bid'at olsalar da asıl itibariyle Kitap ve Sünnet'e dayalı oldukları için biz bunlara bid'at-ı hasene diyor ve sevap kazandıracağını söylüyoruz. Ama aslı da faslı da dinde olmayan yani temeli Kur'an'a, Sünnet'e dayanmayan ve teferruatı itibariyle arkalarında bir Şah-ı Nakşibend veya bir İmam Rabbani gibi büyük zatlar olmayan dînî görünümdeki yeniliklere merdut bid'at nazarıyla bakar, bunları camilerimizden ve mahfillerimizden uzaklaştırırız. Binaenaleyh bu şekilde bir asla ve böyle bir fasla dayanmayan bid'ati irtikap eden kimse günaha girmiş olur. Yaptığı şey yüzüne çarpılır ve boşuna yorulmuş olur. Ayrıca bir anlamda Sünneti beğenmeme tavrı takındığından ötürü sünnetin tekeffül ettiği nurdan ve feyizden de mahrum kalır. Böyle birinin her zaman için aldanması ve baş aşağı gitmesi muhtemeldir. Allah bizleri muhafaza buyursun!

Bid'atları Ortaya Çıkaran Sebepler

Bid'atların hasene kısmı daha önce de söylediğimiz gibi büyük zatların tesiriyle meydana çıkmıştır. Bunların çoğunun aslı Kitap ve Sünnet'e dayandığı için ciddi bir mahzur görmüyoruz. İmam Rabbani gibi zatlar ve büyük müceddidler de meseleye böyle bakmışlardır. İkinci şıktaki bid'atlara gelince bunlar ya bazı cahil kimseler tarafından, din adına bir şey yapıyoruz diye ihdas edilmişlerdir veya kasıtlı olarak ortaya atılmışlardır ki, bunları birbirinden ayırmak çok zordur. Hususiyle asrımızda, bir kısım kimseler din adına birçok bid'at ihdas etmişlerdir. Mesela bugün, hayattaki insanlara dahi yapılmayan, adeta saray gibi türbelerin ihdas ve icat edildiğini görmekteyiz. Üzerine çeşitli yazı ve şekiller kazınmış bir mermer parçasının -eğer perişan gitmişse- mezarın içinde yatana hiç bir faydası yoktur. Belki mezardaki insan kendi derbederliğini görürken bir de üzerinde kendisi için yapılan o âbideyi gördükçe iyice perişan ve müteessir olacaktır. Hususiyle bu noktaya

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ayrı bir zâviyeden dikkatleri çekmiş ve irşat buyurmuşlardır.

Hazreti Aişe'nin ferasetiyle ancak hakikatini anlayabildiğimiz, Buhârî ve Müslim gibi hadis kitaplarında rivayet edilen "Ölünün arkasından ağlamayın, o bundan dolayı acı çeker."[3] şeklinde bir hadis vardır. Hazreti Ömer bu hadisi zahirî manasına göre değerlendirmektedir. Mesele, Hz. Aişe validemize sorulunca o, "Kardeşim Ömer bunu çok iyi bilirdi fakat işin aslı öyle değildir" der ve hadisin hangi manaya geldiğini açıklar. Efendimiz bunu, imansız olarak ölen birinin cenazesinin arkasından söylemişti. Adam imansız gitmiş, ailesi de arkasından hüngür hüngür ağlıyordu. O, bir taraftan kendi azab ve işkencesi içinde kıvrım kıvrım kıvranırken, ruhu bir de arkasından ağlayanlardan ötürü müteessir oluyordu. Daha yeni gitmişti ve henüz arkasında olup biten şeylere muttali olabiliyordu. Kendisi gibi birine ağlanmayacağına inanıyor, "ağlamayın" diyordu. Fakat arkadakiler ağlıyor, o da bundan acı çekiyordu. Binaenaleyh kötü gitmiş bir insan, kendi adına yapılan büyük şeylerden dolayı çok rahatsız olur. Arkasından ağlama, bu muameleyi hak etmeyen ölüyü rahatsız edeceği gibi mezarına götürüp mum yakma gibi bir bid'at da -günah olmasının yanında- kabrinde yatan ölüye acı verecektir.

Mezarlarla ilgili yapılan bir başka uygulama da kabrin üzerine su dökme hususudur. Biraz araştırdığımızda bu uygulamanın arkasında başka şeylerin olduğunu görürüz. Ölüyü gömdükten sonra mezarın üzerindeki toprağın rüzgâra maruz kalarak savrulup gitme ihtimali varsa bunu engellemek için üzerine bolca su dökülür. Bu, bizim memleketimize ait bir âdet değildir; mezarların üzerine su dökmek çöl ve kumun olduğu memleketlere has bir keyfiyettir. Ne Kur'an'da ne de Sünnet'te böyle bir şey yoktur. Toprağın kayıp gitmemesi için dökülen suyu, ciddi bir kaideymiş gibi ele almak, Ebû Hanife'ye, Ashab-ı Kiram'a ve Resul-i Ekrem'e (sallallahu aleyhi ve sellem) iftirada bulunmak demektir ve bir bid'attir.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kayma noktalarından birisinin de büyük zatlar için yapılan türbelerde gerçekleştiğini söyler. Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anhâ), Efendimiz'e, Habeşiştan'dayken gördüğü, Mâriye ismi verilen ve içinde çeşitli resimler bulunan bir kiliseden bahseder. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), "Sizden evvelki ümmetlerden öyle topluluklar vardır ki, bunlar zarar ve haybetin en büyüğünü yaşadılar. Şöyle ki, içlerinden salih bir kimse öldüğü zaman onun kabri üzerine bir mescit bina eder ve bir kısım resimler yaparak içine koyarlardı. İşte bunlar, Allah nezdinde mahlûkatın en şerlileridir." buyurur.[4] Çünkü onlar, başta peygamberler olmak üzere salih zatların kabirlerini mescide çevirmişlerdir. Efendimiz vefat etmeden evvel ashabını kemal-i hassasiyetle uyarıyor ve böyle bir yanlışa düşmemeleri için onları ikaz ediyordu.

Bizler de ölülere ihtiram gösteririz fakat bunu yaparken dinin hudutlarının dışına çıkmayız. En büyük insanın mezarı bile bizim için sadece, Fatiha okunacak, dua edilecek, huzurunda edeple durulacak, Allah'ın nezd-i ulûhiyetinde makbul bir insansa "Yâ Rabbi, bizi bu zâtın şefaatine mazhar eyle!" diye Allah'a dua edilip ayrılınacak yerlerdir. Oralar kesinlikle ibadetgâh yapılamaz. Onları bunun dışında hususi bir muameleye tabi tutmak bid'attır.

İslâm âleminde hicri 5. ve 6. asırlardan sonra bid'atlar çoğalmaya ve ciddi şekilde hükümferma olmaya başladı. Sonradan gelenler ise bunları ortadan kaldırıp sünneti ihya edeceklerine ifrata karşılık tefrit yaptılar. Ecdada ait mezarları bütünüyle düzledi ve her şeyi yerle bir ettiler. Hatta Ashab-ı Kiram'ın mezarlarına dahi dokundular. Efendimiz'in mübarek dişinin hatırasına Osmanlılar tarafından inşâ edilmiş Uhud'un eteğindeki türbeye dahi kıydılar. Daha evvelkiler ifrat edip türbeleri putlaştırmış, yeni bir totem devresi başlatmışlardı; bunlar da tefrite girerek Müslümanların ihtiram gösterdiği kimselerin

kabirlerini dahi yerle-bir ettiler. Hâlbuki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) "Daha evvel size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz."[5] buyurur. Kabirleri ziyaret etmek insana ahireti ve ölümü hatırlatır. Mü'min, oraya şuurlu bir şekilde gitmeli ve orada ahireti hatırlamalıdır. Ölülere dua okumak ve Allah'tan onları mağfiret etmesini dilemek de mü'minin yapması gereken işlerdendir. Mezarlıklarda dua etmek, Rabbimiz'den mağfiret dilemek sünnet; oralara alabildiğine ihtiram göstermek ve ibadetgâh haline getirmek ise bid'attır.

Bu konuda bir mü'minin yapması gereken şey, din adına yapılmak istenen şeyleri Kur'an, Sünnet ve fukahanın kitaplarında görmek, şayet bu kitaplara ulaşamıyor veya kitaplarda meseleyi bulamıyorsa bunları iyi bilen birisini bulup ona danışmak olmalıdır. Şayet uzun zamandır alışagelinen bir husus varsa, bunun bid'at olduğu öğrenildiği an hemen terk etmek de mü'min ve Müslüman olmanın gereğidir. Bir mü'minin hayatı sünnet yörüngeli olmalıdır. Sünnetten yapacağı her şey, bid'atin vücut bulabileceği delikleri tıkarken; terk edeceği her birşey de bir bid'atın gelişmesine, neşv ü nema bulmasına yol açacaktır. Kısaca, her bid'at bir sünneti götürür; ihya edilen her sünnet de bir bid'atı öldürür.

[1] Buhârî, sulh 5; Müslim, akdıye 17.

[2] Ahzâb sûresi, 33/41

[3] Buhârî, cenâiz 32; Müslim, cenâiz 25-27

[4] Buhârî, salât 54

[5] Müslim, cenâiz 106; Ebû Dâvud, cenâiz 77; Tirmizi, cenâiz 7.

Gaybı Bilmek

Soru: Bir kısım büyük zatlar, hicrî 1400 yılının, İslâm âlemi için mühim hâdiselere gebe olduğunu, 1500 yılına ulaşılmayacağını, bunun için Müslümanların hazırlıklı ve dikkatli olmaları gerektiğini söylüyorlar. Bu doğru mudur?

Cevap: Evliyaullahın, Cenâb-ı Hakk'ın bildirmesiyle, bir kısım emarelere istinaden ileriye mâtuf bazı haberler vermeleri öteden beri hep olagelmiştir. Kütüphanemde bulunan, iki yüz sene evvel yazılmış bir divanda, Ankara'nın pâyitaht olacağını anlatan bir şiir vardır; orada remizlerle, başında "A" harfi olacak, sonra şu harf olacak, sonra şu harf olacak, pâyitaht İstanbul'dan gidecek ve orada kurulacak deniyor. Dahası, o işin tarihine dair emareler de vardır.[1] Hâlbuki âyet ve hadislerde böyle bir bilgi yoktur. Fakat kalb, vahye mazhar olduğu gibi ilhama da mazhardır. Dolayısıyla ilhama mazhar olan insanlar gayba dair bir kısım haberleri Allah'ın (celle celâluhu) bildirmesiyle bilebilirler. Hiç kimse kendi kendine gaybı bilemez. Bazı Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması böyle bir iddia sahibinin küfrüne hükmetmişlerdir.[2] Bazı kimseler, Allah'ın bir kısım emarelerle bildirmesiyle hâdiseleri televizyon ekranından seyrediyor gibi sırasıyla haber vermişlerdir ki, tarih boyunca o haberlerin pek çoğunun gerçekleştiği hep görülmüştür.

Bununla beraber bazı kimseler Kur'an-ı Kerim'den ya da bazı hadislerden, dünyanın geriye kalan ömrüyle alâkalı, ebced hesabına dayanan bazı istihraçlarda bulunarak, لاَ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِى ظَاهِرِينَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ "Ümmetimden bir taife, kıyamet kopuncaya kadar hak ve hakikate sahip çıkacaktır."[3] sahih hadisinden bir kısım hükümler çıkarmışlardır ki, bunlara kat'i nazarıyla bakılmamakla beraber yabana da atılmaması gerekir.

Şu husus da iyi bilinmelidir ki, ihsan-ı ilâhî, insanlardaki nankörlüklerle bazen inkıtaa uğradığı gibi, musibetler de –insanların güzel bir teveccühü sayesinde– gelirken yolda kalabilirler. Meselâ Cenâb-ı Hak Ninova halkına musibet takdir etmiş, bunu da halkın başında bulunan Yunus'a (aleyhisselâm) haber vermişti. Hazreti Yunus, kavmi içinde kalıp bu belâya maruz kalmak istemediğinden dolayı, kendi içtihadı neticesinde oradan ayrılarak bir gemiye binmiş, daha sonra gemidekiler tarafından denize atılmış ve bir balık tarafından yutulmuştu. Bu, onun hakkındaki rivayetlerin hulâsasıdır.

Peygamberleri ayrılınca, Ninovalılarda kendilerine büyük bir musibetin geleceği kanaati hâkim olmuş ve bunun üzerine toplanıp el ele vererek günlerce Allah'a istiğfar ve tazarruda bulunmuşlardı. Onların bu küllî teveccühü üzerine Cenâb-ı Hak bir bulut mahiyetinde onları çepeçevre saran musibeti bertaraf etmiş ve ufuklarını açmıştı. Yunus (aleyhisselâm) böylece, ümmetine takdir olunan belânın geri çevrildiği tek peygamber olma şerefiyle serfiraz oldu. Evet, kendilerine belâ gelmiş de geriye çevrilmiş tek cemaat Ninova halkıdır.

Bu meseleyi teyit eden sahih bir hadis-i şerifte Efendimiz ashab-ı kirama, "(Siz şu şartları hâiz olarak yaşarsanız) hilâfet yetmiş küsur sene devam edecektir." buyurmuş,[4] aradan belli bir zaman geçtikten sonra da, "Hilâfet benden sonra otuz senedir." demişlerdir.[5] Demek ki daha sonra kendisine onların o şartlara riayet edemeyecekleri, dolayısıyla da hilâfetin yetmiş değil otuz sene süreceği bildirilmişti. Cenâb-ı Hak "kaza"sını bazen "atâ"sıyla bozar ve verdiği hükmü infaz buyurmaz. Bu durum, fâil-i muhtar olan Cenâb-ı Hakk'ın ihtiyarının tezahürüdür.

Yine Buhârî ve Müslim'de yer alan sahih bir hadiste anlatıldığına göre, Hazreti Âdem (aleyhisselâm), evlatları arasında Hazreti Dâvûd'u (aleyhisselâm) çok muhteşem bir konumda görür. Hazreti Dâvûd'un ledünniyatı, yeryüzünde hilâfetin mazhariyeti olması cihetiyleydi. O, yeryüzünde Allah'ın iltifatının maddî-mânevî temsilcisiydi ve çok önemli bir verasete sahipti. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışında nebiler arasında böyle bir durumu ihraz eden ya yoktur ya da çok azdır. Hazreti Âdem, bu ihtişam içinde gördüğü Hazreti Dâvûd'un ömrünün ne kadar olduğunu sorar; atmış sene olduğunu öğrenince o kadar ömrü ona az bularak, "Ya Rabbi! İzin verirsen ben ömrümden kırk seneyi Dâvûd'a vermek istiyorum." der. Allah da Hazreti Dâvûd'a kırk sene ömür ilâve eder. Sonra Azrail (aleyhisselâm) Hazreti Âdem'in ruhunu almaya geldiğinde "Benim daha kırk senem yok muydu?" diye sorar. Azrail de "Sen onu Dâvûd'a vermiştin." buyurur.[6] Görüldüğü üzere Cenâb-ı Allah, Hazreti Âdem'in duasını kabul etmiş ve atâsıyla Hazreti Dâvûd'un ömrünü kırk sene uzatmıştır. Biz buna esrar-ı ilâhiye içinde atâ-i ilâhî diyoruz.

Bundan senelerce evvel bir kısım ehl-i istihraç, "Bu sene Ramazan-ı Şerif'te bir fereç (baskı ve sıkıntılardan kurtulma) bekliyoruz." dediler. Daha sonra bunlardan birine neden fereç gelmediği sorulunca, "Camilere bid'atlar girdiği için fereç gelirken geriye gitti." dedi. Demek ki ihsan-ı ilâhî bazen bizim nankörlüğümüzle geri dönebiliyor.

Bilinmesi gereken bir diğer husus da makro âlemle normo âlem arasındaki sıkı münasebettir. Mesela, güneşin etrafındaki gezegenler filan şu kadar senede farklı bir keyfiyet göstermişlerse buna paralel olarak hayat-ı içtimaiyede de bir kısım gelişmeler değişik hüviyette arz-ı dîdâr edegelmiştir. Makro âlemin sırlarına vâkıf bir kısım ehl-i tahkik, içtimaî hayata dair haberleri, "Allahu a'lem" (Allah en doğrusunu bilir) demek kaydıyla dile getirebilir.

oruda temas edilen hususa gelecek olursak, bugün küfür artık kendi devrini tamamlamıştır. Küfrü temsil edenler arasında huzursuzluklar baş göstermiş, mâbud edindikleri objeler birer birer yıkılmaya başlamıştır. Bu şartlar muvacehesinde Cenâb-ı Hakk'ın, İslâmiyet'i insanların kalbine koymak suretiyle mü'minlere bir fütuhat ihsan etmesi mümkündür. Biz ister ve dua edersek, Cenâb-ı Hak da lütfeder.

Soruda geçen "Mü'minler dikkatli olmalıdır." ifadesinden anlaşılan şey, çok dua, tevbe ve istiğfar etmek, paçaları sıvayıp köylere, kentlere kadar gidip Allah'ı ve Resûlullah'ı anlatmak olmalıdır. Bana göre de eğer dâhilde sürtüşme olmazsa Cenâb-ı Hak her an bize gerçek keyfiyetiyle Müslümanlığı lütfeder. Bize gelecek olan fetih bir gün yoldan geriye dönerse kat'iyen bilinmelidir ki bu, birtakım sabit fikirlerle hareket eden, nefsini seven, hodgâm bir kısım politikacıların cemaat-i İslâmiye arasında meydana getirdikleri sürtüşmeden ötürüdür. Eğer İslâmiyetin gerçek keyfiyetiyle insanların gönüllerinde taht kurmak üzere gelişini görmek istiyorsak, nefse muhabbetle değil, Hakk'a muhabbetle hareket etmeli, kusur ve kabahatimizi yüzümüze karşı söyleyen insanlarla bile iş yapmalıyız. Bizi pohpohlayan, omuzlarında gezdiren riyakârlarla beraber olursak kendimiz battığımız gibi İslâmiyet'i de batırırız.

[1] Müştak Baba, Divan-ı Müştak Efendi, s. 29.

[2] Bkz. İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr 4/243.

[3] Buhârî, i'tisâm 10; Müslim, imâret 171.

[4] Ebû Dâvûd, el-fiten ve'l-melâhim 1; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 1/395; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 19/213.

[5] Ebû Dâvûd, sünnet 9; Tirmizî, fiten 48; Ahmed İbni Hanbel, el-Müsned 5/220, 221.

[6] Tirmizî, tefsîru sûre (7) 3; Ebû Ya'lâ, el-Müsned 11/263-264, 12/8-9; İbn Hibbân, es-Sahîh 14/41.

Âhir Zaman Eşhâsı

Soru: Âhirzamanda gelecekleri bildirilen Hazreti Mehdi ve Hazreti Mesih kendilerini ilân edecekler midir? Yine âhirzamanda ortaya çıkacağı söylenen "Kahtânî" hakkında bilgi verebilir misiniz?

Cevap: Öncelikle şunu ifade edeyim ki Mehdi, bir peygamber değil, bir müceddittir. O, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirmiş olduğu dinde tecdit yapacak ve bu vazife bir şahs-ı mânevî işi olduğundan dolayı da bu vazifenin sadece bir yönünü temsil edecektir. O kudsî, ulvî ve yüce vazifeye dair diğer yönlere gelince, Muhammedî ruhu içtimaî hayata tatbik gibi bütün insanlık çapında meseleyi geliştirme, bütün insanlığın ruhuna ve şuuruna onu hâkim kılma gibi vazifeler başkaları tarafından temsil edileceğinden bunların hepsini Mehdi'ye bağlamak biraz garip olur.

Bütünüyle müceddidtlik müessesesi olan bu iş, bir fabrikadaki çeşitli vazifeleri belli görevlilerin yapması gibi bütün Müslümanların iştirakiyle yapılacak bir vazifedir. Yani her mü'min, âhirzamanda Din-i Mübin-i İslâm'a omuz verdiği nispette mehdiyeti temsil etmiş, Hazreti Mehdi'nin vazifesine iştirak etmiş sayılacaktır.

Cenâb-ı Hak, belli dönemleri böyle mümtaz şahsiyetlerle aydınlatmıştır. Bu kişilerin kimler olduğunu her zaman bilemeyiz. Zaten bilinmesi de çok mühim değildir. Mühim olan, fertlerin istikametli bir hayat yaşamalarıdır.

Mehdi, peygamber olmadığı gibi kendisinin, mehdiyeti temsil eden kişi olduğunu ilan ve ifade etmesi de onun vazifesi değildir. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini ilan etmesi peygamberlik vazifesi cümlesindendir. Kendisine "Sen Allah'ın resûlüsün" dendiği zaman Efendimiz, –hâşâ– "Nerede resûllük nerede ben!" deseydi başaşağı giderdi. O yüzden nasıl ki, "Lâ ilâhe illallah" demesi Efendimiz'in vazifesiyse "Muhammedün Resûlullah" demesi de O'nun vazifesiydi. Mehdi'ye gelince o, Allah Resûlü'nün bir mirasçısıdır. Ahir zamanda verâset-i nübüvvet vazifesini yapacaktır ancak o, bu vazifeyi ilan etmekle mükellef değildir.

Hazreti Mesih ise –şayet şahs-ı mânevî değil de bizzat şahsıyla nüzul edecekse– "Ben peygamberim" demeyecektir. Çünkü o, peygamber olarak değil, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmet olarak nüzul edecektir ki Buhârî, Müslim ve Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'inde bunu destekleyen hadis-i şerifler vardır. Mehdi, Hazreti Mesih'e "Namaz kıldır!" diyecek, ancak o, "Siz, birbirinize imam olursunuz, ben size imam olamam!" diye cevap verecektir.[1] Bunu da böyle anlamak lâzımdır.

Sorunun ikinci kısmında geçen Kahtânî, Buhârî'de isim söylenmeden,[2] Müslim'de ise Cehcâh ismiyle zikredilmektedir.[3] İmam Kastallânî Buhârî şerhinde, Cehcâh'ın –muhtemelen– Buhârî'de isim verilmeden zikredilen o şahıs olduğunu söylemektedir.[4]

Kahtân, Yemen'de bir yer ismidir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kahtânî'nin Yemen asıllı olacağından ve Mehdi'den sonra zuhur edeceğinden bahsetmektedir.[5] Hadisteki karakteristik ifadeden bu zatın biraz despot ve mütekebbir bir insan olduğu/olacağı anlaşılmaktadır. İmam Kastallânî, bu zâtın, iman noktasında Mehdi'den geri kalmayacağını söylemektedir. Fakat bu yorum, İmam Kastallânî'nin şahsî yorumudur. Hadis-i şeriflerde, onun halkı zorla ve kamçı ile camiye sokacağı ifade edilmektedir. Bu türlü bir durum yakın

ve uzak tarihimizde çok olmuştur. Bu sebeple Yemen asıllı böyle bir zat zuhur etmiş ve misyonunu eda edip gitmiş de olabilir.

Haddizatında bu hadis, dünyanın her yerinde bu türlü kimselerin zuhur edeceğine bir işaret de olabilir ki, o zaman maksadın bir şahs-ı mânevî olduğu mânâsı anlaşılır. Bu takdirde şöyle demek mümkündür: Şahs-ı mânevî olarak mehdiyeti temsil edecek pek çok zât gelebileceği gibi, Kahtânîliği temsil edecek Cehcâh türünden insanlar da zuhur edebilir ve onlar, mü'minleri zorla namaza götürebilirler. Mesela İstiklal Harbine hazırlandığımız yıllarda halkımız kamçılarla camilere dolduruluyordu. O devirde yarım imanlı kimselerin çoğu da abdestsiz olarak camilere giriyorlardı. Bu böyle olabileceği gibi aynı zamanda ileride dünyanın çeşitli yerlerinde nesli zorla mescitlere sokmak isteyecek bazı zevatın ortaya çıkacağına da işaret olabilir.

Asrımız her şeyin topluluklarla temsil edildiği bir asır olduğu için bu devirde meseleyi belli şahıslara has kılmak ve Kahtânî'yi bir şahıs olarak görmek kat'iyen hatadır. Nitekim Mehdi'yi ve Mesih'i de vazifelerinin bütünü itibarıyla bir şahıs olarak görmek doğru bir yaklaşım değildir. Vâkıa her büyük dava belli şahıslar tarafından temsil edilir ama davanın sürekliliği içinde ona omuz verecek kimselerle birlikte mesele şahs-ı mânevîye inkılâp eder. Bu ince noktadan ötürüdür ki, Müslümanlığa Muhammedîlik demiyoruz. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vazifesini tebliğ buyurmuş, irtihal-i dâr-ı bekâ etmiş ve gitmiştir. Ondan sonra o prensipler ve esaslar içinde Müslümanlık; Ebûbekir'lerin, Ömer'lerin, Osman'ların, Ali'lerin ve daha nicelerinin omuzlarında şehbâl açmış, âfâk-ı âlemde dalgalanıp durmuştur.

Az önce ifade ettiğimiz gibi asrımız, fertlerin değil, şahs-ı mânevîlerin ön plana çıktığı bir zamandır. Günümüzde bir fert, eşi-benzeri olmayan biri olsa dahi tek başına tesirsiz kalır. Büyük zâtlar, cemaatlerini kendi şahıslarına bağladıkları nispette iflasın eşiğindedirler demektir. Bu sebeple meseleyi büyük hakikatler ve prensiplerle gelecek nesillere intikal ettirmek gerekir ki, biz buna şahs-ı mânevî diyoruz. Onun için Kahtânîliği de bu şekilde şahs-ı mânevî olarak anlamak daha doğru olacaktır.

Her şeyin doğrusunu Allah bilir.

[1] Buhârî, enbiyâ 48; Müslim, îmân 247; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/345, 384.

[2] Buhârî, menâkıb 7, fiten 23.

[3] Müslim, fiten 61.

[4] Bkz. Muhammed el-Kastallânî, İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî, 6/6, 14, 10/202.

[5] Nuaym İbn Hammâd, el-Fiten 1/402, 408.

İnsanlarla Cinler Arasındaki Münasebet

Soru: İnsanlarla cinler arasında bir münasebet var mıdır?

Cevap: Cinler hakkında duyduğumuz ve bildiğimiz şeyler, onların da bizim gibi Allah Teâlâ'ya iman ve ibadetle mükellef oldukları, dünyanın onlar için de bir imtihan dünyası olduğu, onların da burada Allah'ı (celle celâluhu) tanıma, esmâ-i ilâhiyeyi mütalâa etme, sıfât-ı ilâhiye karşısında hayretten kendilerinden geçme ve ahiretlerini burada hazırlama gibi sorumlulukları olduğudur.

Bizim cinlerle, onların da bizimle uğraşması, her iki grup adına da boş bir uğraştır ve bunun Allah katında bir kıymeti de yoktur. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar ve cinler arasında belli prensipler ortaya koymak suretiyle bir sınır çizmiştir. Meselâ, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların nelerle beslendiklerini anlatmış ve bu konuda ümmetini uyarmıştır. Buna göre onlar, tezek ve kemiklerle beslenmektedirler.[1] Belki onlar bu cisimlerin radyoaktif maddelerinden, belki de neşrettikleri gazlardan istifade ediyorlardır. Melek ve ruhanîler gibi varlıklar güzel kokudan hoşlanırken cin tayfası ve habis ruhlar da bazı pis kokulardan hoşlanırlar. Muhbir-i Sadık (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların ve bizim gıdalarımız mevzuunda sınırları bildirerek hudut tecavüzü durumunu önlemiş bulunuyor. Biz onların hududunun içine girmediğimiz gibi onların da bizim hududumuz dâhiline girmediklerini haber veriyor. Şayet onlar bize belli bir hayvan şeklinde görünür, biz de bilemeden onlara bir zarar verirsek sorumlu olmayız.

Cin tayfasına eziyet edip onları celbetmek, hiçbir mânâsı olmadan onlarla eğlenmek en azından boş bir iştir. Fakat cinler bir kısım hayırlı işlerde kullanılabilirler. Bunu, "Cenâb-ı Hak yerde ve gökte ne varsa hepsini sizin emrinize musahhar etti."[2] âyetindeki prensibe dayanarak söylüyorum. Onlar da bu âyetin mânâsına dâhildirler. Cinlerin, Hazreti Süleyman'ın (aleyhisselâm) emrine musahhar olmalarından anlıyoruz ki, beşer için o noktaya kadar bir yol var. Beşer o yolu takip edip bir şeyler yapabilir. En küçük bir günaha karşı dahi tir tir titreyen bir nebiye verilen ruhsat, hâliyle arkadan gelenlere de verilebilir. Hususiyle geçmiş peygamberlere ait ahkâm -haklarında nesh olunduğuna dair bir hüküm yoksa- bizim için de geçerli olacağı için hayırlı birtakım işlerde cinleri kullanmakta bir beis olmadığı söylenebilir.

Hazreti Süleyman cinleri tesiri altına alıyor ve çalıştırıyordu. Böylece yeryüzünde âdilâne bir hüküm icra ediyordu. Yapabilen bunu yapar; ama bu herkesin hevesine göre kullanılmaya başlanırsa iş çığırından çıkar ve eğlence mevzuu olur. Böyle olunca da üniversite imtihanlarına giren öğrencilerin kafasında daha ziyade üniversite sorularını çaldırma, devlet ricalinin kafasında da merkez bankalarından para aktarma mevzuu olur. Fakat kanaatim şudur ki, bir gün gelecek, yeryüzüne salih kullar vâris olacak ve o zaman Allah onları tam teshir imkânını da verecektir. Yeryüzünde hayvanlardan cinlere kadar bütün varlıkları kullanmaya o devrin salih insanları yol bulacaklardır. Bu sayede dünyada Hazreti Süleyman'ınkine (aleyhisselâm) benzer âdil bir hükümranlık tesis edilecektir. Bu, bir kısım âyetlerin müjdesinden anlaşılıyor.

İnsanlar, cinleri tesir altına alabildikleri gibi onların da insanlara tesir etmeleri söz konusudur. Biz insanlar, mazharı olduğumuz esmâ ile onlara müdahale edebildiğimiz gibi onlar da mazhar oldukları esmâ ile bize müdahale edebilirler. İbn Ebi'd-Dünya, cinlerin istedikleri zaman istedikleri şekle giremeyeceklerini söylüyor. Onların şekil değiştirmeleri belki de mazhar oldukları bir isme göre oluyor. Mesela diyelim ki "el-Musavvir" cinlerin mazhar olduğu isimlerden biri olsun. Belki onlar bunu söyledikleri zaman hayalinden ne geçirirlerse o şekle girerler. Ağaç deyince ağaç, yılan deyince yılan şeklini alabilirler. İşte cinler böyle bir kısım esmâya mazhardırlar. Bu isimler vasıtasıyla kendi daireleri ve sahaları içinde bazı kimseleri tesirleri altına almaları düşünülebilir. Fakat umumiyet itibariyle biz, cinlere maskara olan ve onların tesiri altına giren insanların üç yolla bu duruma maruz kaldıklarını görüyoruz:

Birincisi, ispirtizma, ruh ve cinler gibi şeylerle meşgul olanlar, umumiyetle rehbersizlikten ötürü bazı güçlü, kuvvetli cinlerin tesiri altına girerler ve artık zihnen ve fikren bizim bulunduğumuz mekân boyutları içinde kalamazlar. Bu sebeple başkaları onların tutum ve davranışlarını ters görür ve konuşmalarını da hezeyan bulurlar. Gerçi hekimler onların gördüğü ve duyduğu bazı şeylere halüsinasyon derler. Hâlbuki onlar boyut değiştirip başka bir âlemle kontak olmuşlar, oradan gelen sesleri dinliyor ve oraya seslerini gönderiyorlardır. Böyleleri çoğu zaman rehbersizliğin getireceği risk ve problemlere maruz kalırlar. Binaenaleyh bu türlü seanslar tertip edip cinleri ve şeytanları çağırma yoluna gitmek, tehlikeli bir uğraştır.

İkincisi, bazen Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tayin ve tespit buyurduğu sınırları aşıp onların sınırları içine girme durumu olabilir. Onların gıdalarına dokunulur, belki bazen onlara kastedilir, onlar da insanlara ilişirler. Farkında olmadan ayaklarını kıran, başlarını ezenlere onlar da musallat olurlar. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere, sürekli yapacağımız dualarla etrafımızda koruyucu bir atmosfer meydana getirmemizi tavsiye ediyor. Meselâ O'nun mübarek sözleri içerisinde, bir insan sabah-akşam üç defa, بِسْمِ اللهِ الَّذي لاَ يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي اْلأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَآءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ duasını okursa ona bir zarar isabet etmez.[3] Bunu yapan insan onlardan gelebilecek bütün zararlardan korunmuş olur. Yine Peygamberimiz bir yere ilk defa gidildiği zaman خَلَقَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ duasının okunmasını tavsiye eder.[4] Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gibi tavsiyeleriyle bizi bu konuda mânevî hazırlık yapmaya davet ediyor. Yani bu dualarla adeta koruyucu bir atmosfer ve manyetik alan meydana getirilmelidir ki, onlar buraya sokulamasın, bunu yapanlar da zararlardan korunmuş olsunlar.

Cinlerin etkisine girmeye sebep olabilen üçüncü husus da, insanların bazı hâllerinin insanlarla eğlenmek isteyen maskaracı cinler için müdahaleye elverişli olmasıdır. Meselâ, abdestsizlik bunlardan biridir. Yine fevkalâde hâllerinde kadınlara müdahale ettikleri söz konusudur. O yüzden kadınların, âdet ve lohusalık gibi hâllerinde yalnız ve duasız bırakılmaları doğru değildir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), insan neslinin devamı için en mahrem ve hayatî işi yaparken, بِسْمِ اللهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنِى الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا "Bismillah, Allahım, şeytanı Benden ve bize lütfedeceğin çoçuktan uzaklaştır!" diye dua etmeyi tavsiye eder.[5] Demek ki rahimlere kadar müdahale edip orada meydana gelecek çocuklara müdahale etme ihtimalleri olabilir. Başka bir hadiste de "Hiçbir çocuk dünyaya gelmez ki, şeytan tarafından ona temas edilmiş olmasın. Ancak Hazreti İsa ibn Meryem ve annesine temas edilmemiştir." buyururlar.[6] Mütevazi Nebi (aleyhissalâtü vesselâm) kendisini söylemiyor ama bu konuda O, Hazreti İsa'dan (aleyhisselâm) öndedir. Binaenaleyh oraya kadar müdahale edebilecek tayfaya karşı çok hassas olunması lâzımdır. İhtimal, o durumda insanın fikrî ve ruhî yapısına müdahale edebilirler. Normalde tesir etmesi

düşünülemeyecek şeyler bile bazen o esnada tesir edebilir. Meselenin pratik çözümü, abdestsiz durulmaması ve Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavsiye ettiği duaların okunmasıdır. Kadınlar hususi durumlarında Kur'an okuyamasalar bile tesbih, zikir ve dualarla kendilerine bir koruma alanı oluşturmalıdırlar.

Cinlerle ilgili bir başka nokta ise bir kısım kimseler tarafından gerçekleştirilen ispritizma seanslarıdır. Hem bu tür seansları yapanların söylediklerine hem de ehlullahın bu mevzudaki beyanlarına istinaden, bu seanslarda gelenlerin daha ziyade cinler ve ervah-ı habîse olduğu kanaati hâkimdir. Mesela, Mevlâna Celâleddin Rumî Hazretlerini çağırdıklarında gelen Mevlâna Celâleddin Rumî'nin ruhu değildir. Çünkü o meclislere iştirak eden kimselere yardımcı bazı cinler vardır. Hazreti Mevlâna'nın ruhunu çağıracak cinler hiçbir zaman Hazreti Mevlâna gibi bir kimsenin makamına ulaşamaz ki onu çağırabilsin. Hak ehli bir zattan bir müceddidin ruhunu çağırmasını istediklerinde o, "Biz nerede, onun ruhu nerede! Biz onların seviyesine ulaşamayız." diye cevap verir. Evet, o yüce zatların ruhlarıyla temas kurmak için en az onların makamına çıkacak seviyede olmak lâzımdır. Dolayısıyla sıradan insanlar, Hazreti Mevlâna, İmam Gazzâlî ve İmam Rabbânî gibi mübeccel insanların muallâ ruhlarının bulunduğu yüce mevkiye çıkıp onları çağıramaz; bu mümkün değildir; o zatlar gelmez de. Belki onların kılık ve kıyafetlerinde, Mevlâna külâhıyla bir cin gelir, onlarla alay eder de o zavallılar farkında bile olmaz. Hele bu tür seanslarda din adına telkin edilen şeyler var ki, Hazreti Âdem'den (aleyhisselâm) Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar hiçbir peygamberin bu konuda bir beyanı yoktur. Öyleyse bu hususta yapılanlar, insanları maskaraya alma, onlarla alay etme ve onları baştan çıkarmadır.

Günümüzde bazı insanların, kendilerine Mevlâna, İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî gibi kimselerin bir şeyler dikte ettirdiğini söylemeleri Hasan Sabbah'ı akla getiriyor. Ona da evvelâ bu türlü esintiler gelmeye başlamış ve ilerleyen zamanlarda tamamen yoldan çıkmıştır. Bugün bu iddialarda bulunanların sonlarının da pek hayırlı olacağını zannetmiyorum. Esasen Hasan Sabbah, Selçukîlerin ilk yıllarında Nizamülmülk gibi büyük kimselerin de arkadaşıydı. Muvazenesini bulamadığından dolayı materyalizm bataklığına saplanan Ömer Hayyam da aynı devrin insanıdır. Menşei aynı olmasına ve ilim adına İslâm dünyasına pek çok şey kazandırmasına rağmen materyalist düşünceden kurtulamamıştır. Şiirlerinde insanlara, sınır tanımaksızın hayattan kâm almayı öğütler. Bir şiirinde şöyle der,

"Geçmiş günü beyhude yere yâd etme
Bir gelmemiş an için de feryâd etme
Geçmiş gelecek masal bütün bunlar hep
Eğlenmene bak ömrünü berbad etme!"

Aynı medresenin talebelerinden Hasan Sabbah da gözü kapalı spiritüalizme dalmış ve kendisini bir daha da kurtaramamıştı. Habis ruhların tasallutuna maruz kalan Hasan Sabbah'a önce müceddit olduğuna dair esintiler gelmiş, sonraları kendisinde bazı garip hâller de müşâhede etmesiyle birlikte iyice yoldan çıkmıştır. Onu adeta maskara haline getiren bu habis ruhlar kendisine sahte cennet ve cehennemler yaptırarak binlerce sünnîyi kılıçtan geçirmesine sebep olmuşlardır. Karmatî hareketi de böyle başlamıştır. Tarihte habis ruhların tasallutuna maruz kalmış, Kur'an ve Sünnet'in beyanatının dışında yeni şeyler ortaya koyan, kendilerince yeni bir çığır açan insanların misalleri pek çoktur.

Geçmiş dönemlerde peygamberlik iddiasında bulunan çok sayıda insan çıkmıştır. Bunların sonuncusu, yirminci asırda İslâm âlemine çok pahalıya mal olan, Kâdiyânilik'in kurucusu Gulam Ahmed'dir. Hayatına baktığımızda benzerlerinde olduğu gibi onun da cinlerin

tasallutuna maruz kaldığını görürüz. Bu insan da başta çok masumdur ve Hindistan'da yaygın olan yogizme reaksiyon olarak ve İslâm'ı yüceltme maksadıyla cinlerle temas temin etmiştir. Bilindiği üzere yogizmde müthiş bir ruh gücü vardır. O da bunlara galebe çalmak ve bu yolla İslâm'ın üstünlüğünü göstermek istemiştir. Müslümanlar arasında bu işin cereyan etme şekline "fakirizm" denir. Gulam Ahmed fakirizmle işe başlar fakat habis ruhlar onun üzerinde de hükümlerini icra etmeye başlarlar. İlk başlarda kendisine devamlı surette müceddit olduğu fikri telkin edilir. Her şeyin şirazeden çıktığı yirminci asırda bunları düzene koyacak olanın kendisi olduğu söylenir. Daha sonraları bu habis ruhların Gulam Ahmed'i (daha sonra kurulan) Pakistan ve Hindistan'a karşı Batılı sömürgeci devletler hesabına çalışmaya sevk ettiği görülür. Keza kitaplarında, kendileri müstakil bir İslâm devleti kursalar dahi hiçbir zaman başkalarının kendilerine getireceği saadeti temin edemeyeceklerini söyler. Ona göre ancak İngilizler sayesinde cennet gibi bir hayat yaşama imkânı vardır. İnsan, dünyada başkasının esiri olursa ahirette hür olacaktır.

Burada, habis ruhların tasallutuna maruz kalma söz konusu olabileceği gibi Müslüman toplumun ilerlemesini engelleme adına başkaları tarafından kullanılma da söz konusu olabilir.

Sonraki beyanlarına baktığımızda Gulam Ahmed karşımıza bu sefer daha farklı çıkar. Bu defa da o, kendisinin âhirzamanda beklenen mehdi olduğunu iddia eder. Bu, habis ruhların onu getirdiği ikinci devredir. Son safhada ise artık kendisinin Hazreti Mesih olduğunu iddia etmeye başlar.

Yine cinlerin tesirinde kalan Bahâullah ve benzeri şahıslardan da söz edilebilir. Bunların çoğu yaptıkları işe önce masumane başlamış ancak daha sonraları cinlerin tesiri altına girmişlerdir. Bu sebeple, yukarıda anlatılan şahısların yaptığı şekliyle cinlerle meşgul olmak çok doğru değildir. Zira tarih boyunca bu meşguliyetin ortaya çıkardığı farklı sonuçlar ortadadır. Allah bizleri muhafaza buyursun!

[1] Buhârî, menâkıbü'l-ensâr 32.

[2] Câsiye sûresi, 45/13.

[3] "O'nun adıyla hareket edip O'na sığındıktan sonra yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allah'ın ismiyle (sabahladım, akşamladım). O her şeyi işiten ve bilendir." (Tirmizî, daavât 13; Ebû Dâvûd, edeb 100; İbn Mâce, dua 14).

[4] Mahlûkatının şerrinden Allah'ın tastamam kelimelerine sığınırım." (Müslim, zikir 54-55; Tirmizî, daavât 40; İbn Mâce, tıb 46; Dârimî, isti'zan 48).

[5] Buhârî, bed'ü'l-halk 11; vudû 8; nikâh 66; daavât 55; tevhid 13; Müslim, nikâh 116.

[6] Buhârî, bed'ü'l-halk 11; Müslim, fezâil 146.

Peygamberi Görme İştiyakı

Soru: Rüyamda Peygamber Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahâbe-i kiram efendilerimizi ve diğer büyük zatları görmeyi arzu ettiğim hâlde göremiyorum. İmanımdan şüphe eder hâle geldim. Ne dersiniz?

Cevap: Rüyalar, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihbâr-ı nebevîsiyle, âhirzamanda nübüvvetten sonra en sadık hakikat habercileridir.[1] Peygamberlik sona erince hakikat âlemine dair sırları bizler rüyalar menfeziyle alırız. Ne var ki bazı kimseler aldıkları bu şeyi hazmedebilir ve onlarla caka yapmaya kalkışmazlar, çünkü onların böyle bir şeye ihtiyaçları yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın sadıklar olarak takdir ve taltif buyurduğu bazı kimseler de vardır ki Allah onlara çerez mahiyetindeki bu tür şeyleri asla vermez. Allah Teâlâ'nın onlar hakkında âdeta şöyle bir tasarrufu vardır: Ben, onlara bu kabilden şeyleri versem de vermesem de onlar zaten gelir ve kapımın önünde dururlar. Elli-altmış sene kulluk yaparlar da onlara kapıyı açmam ve onlara baktığımı hissettirmem. Fakat onlar o kadar sadıktırlar ki, sadakat iliklerine kadar işlemiştir; hiçbir zaman beklentiye girmezler.

Zâhiren o kimseler, velâyetin şemmesini duymamış ve kerametin habbesine sahip olmamış gibidirler ama velâyetin ve kerametin üstünde bir pâyeye sahiptirler. Hakk'ın kapısında hep sabit-kademdirler ve başları hep Hakk'ın kapısının eşiğindedir. Binaenaleyh rüyada büyük zevatı görememeyi bir kusura vermemek lâzım. Bizler o noktada gönlümüzü temiz tutup hep sadakat içinde olmalıyız. Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluğumuz bir mukabele anlamında olmamalıdır. O, bu mevzuda bize hiçbir şey duyurmasa, tattırmasa, kalbimizi doyurmasa bile yine sadakat, samimiyet, ihlâs ve iç bütünlüğüyle O'nun (celle celâluhu) kapısında dişimizi sıkıp sabretmeliyiz. Tıpkı Taptuk Emre'nin kapısında Yunus Emre'nin durduğu gibi. Taptuk, bir şeyler görmek isteyen sadık talebesi Yunus Emre'ye şöyle demişti: "Oğlum, ben istiyordum ki, sen ahirete kapalı bir sandık olarak gidesin..."

Rüyaların bir derece kıymeti olsa da insan onlara çok meftun olmamalıdır. Ne var ki, hak ve hakikatin arkasından çerez alma niyetiyle koşanlar da vardır ve bunlar umumiyetle zayıf kimselerdir. Hakka gönül vermiş kimseler ise buna ihtiyaç duymadan sıdk ile Hakk'ın kapısında hep sabit-kademdirler.

Kalbim kadar tanıdığım bazı kimseler vardır ki, onların şöyle dua ettiğini bilirim: "Allah'ım! Ben Peygamberimiz'i görmeyi çok arzu ederim. Bana O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) pâk cemalini bir kere göstersen belki hemen o anda ölmeyi arzu ederim. Fakat korkarım ki kalbim, buna liyakati var diye fahirlenip gururlanır. Onun için hayatım boyunca bana rüyamda Peygamberimi gösterme. Uzaktan uzağa Leyla'ya meftun Mecnun gibi hep yanıp tutuşayım. Ölüp de huzur-u Risalet-penahi'ye gittiğim zaman visâle ereyim. Bu konuda bana kapı ve pencere açılmasın. Ben yanan bir ocak olayım. O da benim matlubum ve mahbub-u meçhulüm olsun. Devamlı o mahbub-u meçhul için yanıp tutuşayım ve vardığım zaman bütün acılarım dinmiş olsun."

Bunun aksi, ahirette alacağı ücreti, acele ederek bu dünyada almanın ifadesidir. Allah'tan talep etmeksizin gelen ilâhi lütuflar ise bundan müstesnadır. Bu tür talep etmeksizin, yapılan hizmetlere terettüp eden ilâhi lütuflar Cenab-ı Hakk'a karşı şükür ister. Rabbimiz, "Rabbinin nimetlerini durmayıp söyle!"[2] buyurur. Bu durumda kul da her lahza "el-Hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn" demelidir.

Hâsılı, dengeyi bozmamak gerekir. Binaenaleyh bir kimsenin, imanından şüphe etmesi hiç doğru değildir. Ben bu nesli çok imanlı görüyorum. Rabbim beni yanıltmış olmasın. Çünkü bir milleti veya milletleri kurtarabilecek bir nesil hakkında, O'nun (celle celâluhu) rahmetine itimat ederek hüsnüzan ediyorum.

[1] Bkz. Buhârî, ta'bîr 26; Müslim, rü'yâ 6.

[2] Duhâ sûresi, 93/11.

Nefsin Girdapları

Soru: İki-üç senedir mütedeyyin çevrede bulunduğum hâlde devamlı arkasından koştuğumuz o huzurlu ve mutmain gönlü kendimde göremiyorum. Öğrendiğim, izahını dinlediğim İslâmî pek çok meseleyi hâlâ hazmedemedim. Nefsim zaman zaman başını kaldırıp isyan etmek istiyor. Ne yapmam gerektiğini anlatır mısınız?

Cevap: Yunus'a ait şu mısraların ilk satırını biraz değiştirerek,

“Benden kemter kula benzer
Günahı pek çoğa benzer
Her biri bir dağa benzer.”

deyip soru sahibinin derdine ortak olayım.

Öncelikle şunu ifade edeyim ki, böyle bir nesli görmek beni çok sevindiren hususlardandır. Senelerdir haddimin fevkinde, cemaatin karşısına çıkıp nasihat etmeye çalışıyorum. Kendim öyle olamamakla beraber hayalimde milletimiz adına hep bir sahabî yapısı düşledim. Acaba sahabîye benzer bir topluluk görebilir miyim ki itmi'nanıma medar olsun, dedim. Yani karşıma öyle insanlar çıksın ki, nifaklarından şüphe etsinler. Ellerini dizlerine vurup âh u vâhlarla inim inim inlesinler, “Âkıbetimizden çok korkuyoruz!” desinler. Geceleri sabahlara kadar ağlayıp sızlasalar bile yine de “Rabbimize karşı kulluk yapamadık” duygu ve düşüncesine sahip olsunlar.

Doğrusu önceleri bu mevzuda pek ümidim yoktu. Fakat Allah'ın (celle celâluhu) lütfu o kadar büyük ki, ummadığım zamanda milletimize sahabî-misal insanlar lütfetti. Hatta önceleri ben bu beklentileri insanlara anlatırken, pek çok yakınımdan “Ümit kırıcı oluyorsun!” diyenler oldu. Ancak ben onları kâle almadım. Çünkü sahabenin sarhoşuydum ve doğru Müslümanlığı onlarda görüyordum. Şimdilerde örnek olabilecek, ister istemez beni de temiz bir havaya çekip götürebilecek ve ihlâslarıyla bana ders verebilecek o temiz, nezih insanları görünce imanım iyice kuvvetleniyor, pekişiyor.

Geriye dönelim; hakikaten bir insan kendisinden şüphe etmeli, her meselesinde şeytanın bir parmağı olabileceği kuşkusunu içinde taşımalıdır. Ashab-ı kiram arasında otuz kadar insan vardı ki, kendilerinde nifak sıfatı bulunuyor endişesi ile çok korkarlardı.[1] Bunların içinde Hazreti Ömer (radıyallâhu anh) ve Hazreti Aişe validemiz de vardı. İslâmiyet'i kılı kırk yararcasına yaşamalarına rağmen onlar yine de korkuyorlardı ve korktukça da başları arş-ı kemalâta yükseliyordu. Şimdilerde ben bu kutlu endişeyi taşıyan nesli görmekle ümitleniyorum ve “Bunlar çoğalsın gelsinler de ben onları teselli edeyim.” diyorum.

Bugün de soru sahibi gibi bir delikanlı yanıma geldi. “Hocam! Ben içimde bir nifaktan çok endişe ediyorum.” dedi. Ben, bu nesil içinde böylesi insanların bulunmasından dolayı seviniyor ve Allah'a hamd ü sena ediyorum. Böylesi kutlulara diyeceğim şey şudur: Bizler, fıtrat itibariyle insan olarak yaratıldık. İnsanın mahiyetinde şeytandan, cinden ve melekten –az da olsa– bir maya vardır. O, ahlâk-ı ilâhiye ile ahlâklandığı zaman bir melek; ihmale uğrayıp kokuşturulduğu, mânevî duyguları itibariyle güdükleştirildiği zaman da şeytana rahmet okutacak bir mel'un durumuna düşmektedir.

Evet, insan işte bu fıtratta yaratılmış bir varlıktır. Onda hayvaniyet ve cismaniyet olduğu gibi insaniyet ve insan-ı kâmil olma özelliği ve keyfiyeti de vardır. Dolayısıyla bunların hepsi insanın içinde hükmünü icra etmektedir ve edecektir. Meselâ insanın hayvaniyet yönü, onun yemesi, içmesi ve beşerî garîzeleri ile kendisini gösterir. Binaenaleyh yer yer bu duygu onun üzerinde hükmünü icra edecektir. Öyle ki, insanda hayvaniyet özellikleri hükmünü icra edince, o hep yemek, içmek ve yatmak isteyecektir. Bu duruma düşen insan, bir hak dostunun dediği gibi, "Âciz kaldım zalim nefsin elinden / Şol dünyanın lezzetinden doyamaz." tavrını sergileyecektir.

Bazen de insan üzerinde şeytaniyet hükmünü icra edecektir. İnsanın mânen ilerlemesine sebep olsun diye onun içine şeytan gibi bir hasım yerleştirilmiş ve kılcallarının içine girmiştir. Allah, vücutta antikorlar ordusu meydana gelsin, kalb korunsun, vücuttaki askerler uyanık olsun diye insanın vücuduna o şeytanî hususiyeti de koymuştur. Koymuştur ki o, şeytan karşısında daima uyanık olsun "Aman Rabbimi unutmayayım. Yoksa bu hasım gelir beni işgal eder." deyip inlesin.

İşte insanın içindeki bu şeytanlık yönü, yer yer onda kaymalar meydana getirir. İnsanın mazhar olduğu, Allah'tan gelen, vicdandan geçip kalbe ve duygulara uğrayan Hakk'ın teveccüh akıntısına mukabil, şeytanın da yer yer insanın içine saldığı akıntılar vardır. Bu iki akıntı çarpıştığı zaman insanın iç dünyasında bir girdap meydana gelir. Nifakından şüphelenen insan, bu girdaba göre durumunu değerlendirir. Orada ilâhî akıntı ve esintilere bakmak lâzımdır. Hâliyle içteki çarpışmada o girdabın korkunç dönüşü, insanı boğacak gibi gelebilir. Vâkıa insan endişe etmeli, korkmalı ama zinhar kendisine münafık ve kâfir dememelidir. Çünkü nifaka sahip olmak ve kendi küfrüne hükmetmek –Allah muhafaza buyursun– küfürdür. Allah neslimizi bundan korusun!

İkinci bir mesele şudur: İnsan, Hak'tan gelen akdes ve mukaddes tecellîler altında, yer yer bir bahar havası içinde meleğe döner, rengârenk, revnaktâr bir hâl alır. Fakat yer yer, o akdes ve mukaddes feyizler, Zât'tan ve sıfatlardan gelen esintiler kesilir. Bu duruma kabz hâli diyoruz. Allah, Kâbız (sıkan, daraltan) ismi/sıfatı ile tecellî eder. Bu durumda insanın duygularında kasılma olur. Vücutta bir kısım organlardaki kasılmalar gibi insanın sırrında, hafâsında, ahfâsında, letâifinde kasılmalar meydana gelir. O zaman öbür âlemden gelen hiçbir şeyi alamaz olur. Düğmesi çevrilmiş, kapanmış bir almaç gibi öbür taraf ne kadar sinyal gönderirse göndersin hiçbir şey alamaz. Vaaz u nasihat dinler fakat kulağına bir şey girmez. Namaz kılar ama bir ekinin yatış kalkışı gibi yatıp kalkar. Allah (celle celâluhu), Bâsıt (yayan, genişleten, geniş imkânlar veren) olduğu gibi aynı zamanda Kâbız'dır. Bazen o ismin, bazen de bu ismin tecellilerine mazhariyet, insan olmanın bir hususiyeti ve gereğidir. O olduğu gibi bu da olacaktır. İnsan, yer yer dünyalara sığamayacak, dünyaya tekme atacak, Allah'a doğru kanat çırpıp pervaz edecek ve yer yer de bir ceviz kabuğu içinde kendisini mahpus görecek, bir zerrede, bir anda, bir lahzada boğulup gidecek mahiyette yaratılmıştır.

Meselenin bir diğer yönü de şudur: İnsan çok defa, içinde bu duyguları harekete geçirici sebepler karşısında hakikaten canlanır, heyecanlanır ve tamamen duygu hâline gelir. Fakat o havayı ve o sebepleri kaybedince de hiçbir şey olmamış zanneder. Yağmur yağınca yer kabarır, birdenbire yeşillenir. Bir miktar kesilince kurur ve hiç yağmur yağmamış gibi olur. Kur'an-ı Kerim bunu, "Sanki daha dün o şen manzara orada hiç olmamış gibi olur." ifadeleriyle anlatır.[2]

İsterseniz bir örnekle bu meseleyi daha da müşahhaslaştıralım: Hanzala İbn Rebî (radıyallâhu anh), Müslümanlığı derince duyan sahabîlerden biriydi. Huzur-u Risalet-penahi'den ayrıldıktan sonra, oradaki duygu ve düşüncelerini muhafaza edememesi veya

dünya işleri ile meşgul olurken uhreviliği derince duyamaması onu tedirgin ediyordu. İşte bu büyük sahabî bu tedirginliğinden ya da düşünce ve duygularındaki bazı farklılaşmalardan ötürü, “Acaba ben münafık mıyım?” endişesiyle soluğu Hazreti Ebû Bekir’in (radıyallâhu anh) yanında alır ve ona dert yanar. Dostunun derdini dinleyen Hazreti Sıddık, kendi durumunun da buna benzediğini ifade eder ve iki sahabî birlikte, hâllerini beyan etmek üzere Allah Resûlü’ne giderler.

Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazreti Hanzala’nın (radıyallâhu anh), نَافَقَ حَنْظَلَةُ “Hanzala münafık oldu!” beyanıyla başlayan hâlini dinledikten sonra şöyle buyurur: “Eğer benim huzurumda bulunduğunuz zamanki ruh hâletini dışarıda da muhafaza edebilseydiniz, melekler sokaklarda sizinle musafaha ederdi.” der. Ardından da, “Bazen öyle, bazen böyle ey Hanzala.”[3] diyerek iki büyük hakikati anlatır:

Birincisi; beşer, beşerî özelliklerinin gereği, hep aynı çizgide olamayacak; bazen lâhut âleminin derinliklerine yelken açacak, bazen de nâsut âleminin dikenli yollarında dolaşıp duracaktır. Binaenaleyh bu hâl, beşer fıtratının muktezasıdır ve nifak değildir.

İkincisi; Seyyidina Hazreti Ali’nin (radıyallâhu anh) ifadesiyle ara sıra kalbi dinlendirmek gerekir.[4] Kalb daima huzurda olursa yorulur. Kalb, hakkı düşünmekle, Allah’ın (celle celâluhu) âyetlerini tefekkür etmekle lezzet alır. Fakat daima onu orada koştururarsanız o da yorulur. Binaenaleyh ara sıra kalbi dinlendirmek lâzımdır. İnsan, helâl daire içinde dünya işlerine de girmeli, ailesiyle başbaşa kalmalı ve çocuklarıyla da meşgul olmalıdır. Gönülden olmasa bile fikrî meşgale itibariyle biraz uzaklaşmalıdır. Bu arada kalb dinlenecek, insan yeniden zinde olarak gaye ufkuna dönecek ve Allah’ı anmaya koşacaktır. Dinin getirdiği ölçü budur. Nitekim Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu muvazeneyi bir hadislerinde şöyle anlatır: “Ben, sizin Allah’tan en çok korkanınız ve kötülükten en çok korunanınızım. Böyle iken ben bazı günler oruç tutarım, bazı günler tutmam. Gecenin bir kısmında namaz kılarım, bir kısmında da uyur istirahat ederim. Aynı zamanda benim bir aile hayatım da vardır. Her kim benim bu yolumdan gitmez de ondan yüz çevirirse benden değildir.”[5] Allah Resûlü böylesine bir taksimat yapıyor, kalbin, kafanın ve ruhun hakkını verdiği gibi bedeninin de hakkını veriyordu.

Kardeşlerimiz meseleyi böyle anlamalı ve arz ettiğim çerçevede takınmaları gereken tavrı takınmalıdırlar.

[1] Buhârî, imân 36.

[2] Yûnus sûresi, 10/24.

[3] Müslim, tevbe 12; Tirmizî, kıyâmet 60.

[4] el-Mekkî, Kûtü’l-kulûb 2/409; el-Gazzâlî, İhyâu ulûmi’d-dîn 4/376.

[5] Buhârî, nikâh 1; Müslim, nikâh 5.

Şeytanın Oyuncağı Olmamak İçin

Soru: Aklen, fikren şeytanın oyuncağı hâline gelmiş, herkes hakkında suizan eden bir kişi için kalbî duruluğa ulaşmanın yolları nelerdir?

Cevap: Başkaları hakkında suizan etme, aklını şeytana kaptırmış ve kalbinde şeytanın taht kurmasına imkân hazırlamış bir insanın içine düşeceği kusurlardan sadece bir tanesidir. İnsan, şeytanın vesveselerine kapılıp ona esir olursa sadece suizan bataklığına değil haset, kıskançlık, öfke, nefret, zina, fuhuş, hırsızlık, yalan, aldatma vs. bataklıklarına da düşmüş olur.

Bu soru, daha umumi mânâda şöyle de sorulabilir: Bir insan nefsini ve aklını şeytana kaptırır, zimamı onun eline verir, onun esiri olur ve şeytan her türlü fenalığı ona yaptırırsa, bu badireden nasıl kurtulur?

Şimdi sorunun cevabına geçelim: Aslında herkesin aklı ve kalbi şeytandan gelen bu türlü esintilere maruzdur. İnsanın kalbinde şeytanın oklarını atacağı bir yer vardır ki şeytan, orada hep hâkimiyetini sürdürmeye çalışır. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesiyle, "Şeytan, insanın damarları içinde kan gibi cereyan eder."[1] Kanın cereyan ettiği yerlerde döner dolaşır. Kalbe gelir, ukde-i hayatiyeyi kurcalar. Beynin fakültelerine gider, orada mânen tahribat yapar. Ruha kasvet verir ve karamsarlık hâsıl eder. Ondan gelen esintiler daima insanı boğucu olur. Bu duruma maruz kalan insan, hayırlardan mahrum kalır ve şerlere dalar. Böyle bir insan için tek çare, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavsiyeleri içinde yüce ahlâkî özellikleri kazanarak Allah'a (celle celâluhu) yönelmektir.

Nitekim bazı hak dostları, yukarıdaki hadisi zikrettikten sonra şöyle demişlerdir: "Açlık ve susuzlukla onun gezdiği yeri daraltın, sıkıştırın!" Bu şu mânâya gelir: Az yiyin, az için, hayrete varın, böylece şeytanın sizin içinizde gezmesini önlemiş olursunuz. İstediği her zaman istediği her şeyi yiyen ve içen kimsenin, şehevât-ı nefsâniyesine düşkün olması gayet normaldir. Böyle bir insanın kafasına şeytan zimam (gem) takar ve ihtimal o kimse bir daha da o zimamdan başını kurtaramaz.

Binaenaleyh insan evvelâ perhizle kendisine hâkim olduğunu göstermeli ve iradesinin hakkını vermelidir.

Sâniyen, şeytana zimamı kaptırmış böylesi kimselerin fikrî ve ruhî bir operasyona tâbi tutulmaları gerekir ki, bu da âfâkî ve enfüsî (dışta ve içte) tefekkürle olur. Böyle bir insan, kendisini araştırmaya vermeli, kâinat kitabında Allah'la alâkalı ne varsa onları okumaya çalışmalıdır. Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın o husustaki beyanına dikkat kesilmeli ve onu anlamaya gayret etmelidir. O, her gördüğü âyetle, Allah'ın varlığı mevzuunda, sanki bir peteğe bir damla bal damlatıyor gibi içindeki irfan peteğine bal damlatır ve bu insan, onun tadını dimağında hissettiği müddetçe -Allah'ın tevfik ve inayetiyle- şeytandan uzaklaşır. Çünkü o, her lahza bir kitap mütalâa etmektedir.

Meseleyi bir misalle açıklayalım. En katı kalbli insanlardan birini alıp onunla hacca gidin. Hacda çeşitli mübarek yerler ve bu yerlerin her birinin kendilerine göre özelliği vardır.

Mesela onu alıp öğle vakti Ravza-i Tâhire'ye götürün. O, kendisini İnsanlığın Hatibi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzurunda hissetsin. Bu arada siz de ona Fahr-i Kâinat Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlatın. İkindi vakti geldiğinde onu alıp Bakî-i Garkad'a götürün. Ona, "Bu sessiz inleyiş içinde binlerce sahabînin iniltisi var. Onu dinlemeye çalış!" deyin ve sahabenin hayatından örnek sahneleri anlatın. Bu sırada o kimsenin dolduğunu ve mânevî bir lezzet aldığını hissedeceksiniz. Akşamüstü elinden tutup Uhud'a götürün ve ona şunları söyleyin: "Burada yatan kimseler, İslâm dinini omuzlarında yükselttiler. Bu uğurda canlarını, mallarını ve her şeylerini verdiler. Bunlar o arslanlardır ki, Allah, 'Ben onlardan razıyım.' demiştir."[2] Yatsıdan sonra onu bu defa Kuba mescidine götürün ve şunları anlatın: Bu mescit, ilk Cuma namazının kılındığı mescittir. Bu mescidin arkasını verdiği tepeden Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), doğan bir güneş gibi Mekke'den Medine'ye doğduğu an çocuklar Allah Resûlü'nü şu dizelerle karşılamıştı:

طَلَعَ البَدْرُ عَلَيْنَا مِنَ ثَنِيَّاتِ الوَدَاع
وَجَبَ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لِلهِ دَاع

"Seniyye-i Veda'dan üzerimize bir ay doğdu. Allah'a ibadet eden olduğu müddetçe de bize şükür vacip oldu."[3]

Bunları dinleyen bir insan, bir kez daha dolup taşacaktır. Şimdi bu insan, yirmi dört saat böyle şarj olabileceği yerlerde dolaştırılır, daima dolması temin edilir ve sürekli orijinal şeylerle karşı karşıya getirilirse, sabahtan akşama kadar zevk içinde yaşayacak, bulutlar gibi dolacak, damla damla dökülecek, yer yer içinden hıçkıracak, kalbini dövecek ve ellerini dizlerine vuracaktır. Böyle bir insanın günaha girme duygusu da sönecektir.

Eğer kendimizi bir kalbî operasyona tâbi tutmak istiyorsak, kâinat kitabını karşımıza alacak ve onu sayfa sayfa okumaya çalışacağız. Bir gün yıldırımı, şimşeği ve yağmuru tahlil edecek ve tahlil ettiğimiz bu sayfa o gün için bize yetecek ve bizi doyuracaktır. Bir gün, bulutların üstüne çıkacak, yıldızlarla münasebete geçecek, onlar arasındaki nizam ve âhengi yakalamaya çalışacak ve bununla kalbimizi doyuracağız. Bir gün, şakır şakır akan ırmakların başına gidecek, başka bir gün öten kuşları ve bülbülleri dinleyecek onlarla doyup tatmin olacağız. Bir gün fikren ceninin safahatını takip edecek, bir gün bir rüşeyme göz ve kulak kesilerek onu takibe koyulacak, bir gün nevbaharda gezerek, baharda yeşilliklere selâm durarak ve çeşitli hâdiseler karşısında onları okumak suretiyle dolup taşacak ve böylece üzerimizde bir bulut mahiyetinde bulunan gafleti bertaraf etmiş olacağız. Yoksa şeytanın, bu şekilde fikrî ve ruhî ameliyeye kendisini tâbi tutmayan kimsenin burnuna bir kanca takması gayet normaldir. Ve böyle bir kimsenin "Ben mescitteyim" demesi de bir şey ifade etmeyecektir.

Evet, fikrî ve rûhî bir operasyon gerekiyor. Bu durumun, Allah'ın varlığına ve birliğine dair içimizde bir inşirah ve canlılık meydana getirdiği aynı zamanda Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) dair meseleleri de tahlil edeceğiz ve o da yine bizi doyuracak ve biz, her hâlükârda ter ü taze Müslümanlıkla karşı karşıya kalacağız. Meselâ bir gün Efendimiz'in muhteşem inkılâbını okuyacak; sağlam bir müşâhede ile yirmi üç sene gibi kısa bir zamanda hem bir din tesis edilsin, hem dönmeyen ve döneklik bilmeyen bir cemiyet meydana getirilsin, hem dünyanın en muhteşem iki-üç imparatorluğu dize getirilsin, hem bunların yerine en muhteşem medeniyetler kurulsun, hem içine girildiği milletlerin kaderlerine hâkim olunsun, hem kurulan umranlar sekiz asır devam etsin hem de üç halife zamanında fethedilen yerler, daha sonra Osmanlı ve Selçuklu'nun fethettiği yerlerin bilmem kaç katı olsun.. bütün bunlar çok önemli hâdiselerdir. Başka bir gün, Efendimiz'in erkân-ı harp olduğu hususu ele alınsın.. bir avuç insanla cihanın en büyük ordularına karşı iman adına

savaşırken mağlup olmayan Hazreti Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ordularının O'ndan otuz sene sonra İstanbul'un kapılarına dayanması mütalaa edilsin. Bu öyle muhteşem bir hâdisedir ki, Gibb, Renan ve Toynbee gibi kimseleri şaşkınlığa sevk etmiştir. Bunlar da Hazreti Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvveti namına bizi doyuracaktır.

Yine bir başka gün, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ekranın başında oturmuş gibi kıyamete kadar cereyan eden hâdiseleri birer birer haber verdiğini duyunca bir kez daha şahlanacağız. Meselâ, Allah Resûlü, hilâfetin otuz sene süreceğini,[4] bir insan tipi çizerek gelecekte bu zümrenin yeryüzünü işgal edeceğini,[5] Fırat'ın insanlık için bir gaile olacağını,[6] Hicaz'da bir ateşin zuhur edeceğini,[7] ilmin ve fennin gelişeceğini[8] ve bunun gibi daha pek çok hâdiseyi haber vermiştir. Şimdi biz, bütün bunların bir bir gerçekleştiğini görünce "Fesadaka Resûlullah" (Allah Resûlü ne doğru söylemiş!) diyecek, ülfet ve gaflet perdesini yırtarak hayretle gerilime geçeceğiz.

Her gün İslâm peteğinden bir şeyler koparıp, o petekten birkaç kaşık bal alınca, o gün ağzımız onunla tatlanacak, Muhammedîliği onunla yaşayacak, Hakikat-ı Ahmediye semasına onunla yükseleceğiz. Ertesi gün ve daha ertesi gün başka şeyler yaşayacak ve böylece şeytanın oyuncağı haline gelmekten fersah fersah uzaklaşmış olacağız.

[1] Buhârî, i'tikâf 11, 12, bed'ü'l-halk 11, edeb 121, ahkâm 21; Müslim, selâm 23, 24.

[2] Bkz. Tevbe sûresi, 9/100; Fetih sûresi, 48/18; Mücadele sûresi, 58/22.

[3] İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye 3/197; 5/23; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 8/129.

[4] Tirmizî, fiten 48; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/220-221.

[5] Ebû Dâvûd, melâhim 9-10; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/40, 44.

[6] Buhârî, fiten 24; Müslim, fiten 30-32

[7] Bkz. Buhârî, fiten 24; Müslim, fiten 42.

[8] Bkz. Dârimî, mukaddime 27; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, 6/100.

Latîfelerin Dili

Soru: Risale-i Nur'da: "İnsanda öyle bir latîfe, öyle bir hâlet vardır ki, o latîfe lisanıyla her ne sual edilirse, –velev ki fâsık da olsun– Cenâb-ı Hak o latîfeye hürmeten o matlubu yerine getirir."[1] deniliyor. Bu latîfe hakkında bilgi verebilir misiniz?

Cevap: Bu, biraz kendini dinleyen ve kontrol eden, iç müşâhedesi olan kimselerin anlayabileceği bir mevzudur. İnsanda el, ayak, göz, kulak, dil, dudak veya görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma şeklinde zâhir bir kısım duyular olduğu gibi sır, hafî ve ahfâ gibi bir kısım latîfeler de vardır. Ancak kendini dinlemeyen, murâkabe ve müşâhede etmeyen kimselerin bunlardan bir şey anlaması da söz konusu değildir.

Bunların dışında bir de insanda öyle latîfeler vardır ki, tasavvufta ve kalb-ruh erbabı arasında bu latîfelere henüz ad konmamıştır. Bu türlü konularda insanın keşfi henüz tamamlanmamış ama tamamlanma yolundadır ve kıyamete kadar da devam edecektir. Bu mânâda tekke ve zaviyelerin Din-i Mübin-i İslâm'ı hayata hayat kılmakla keşfettikleri pek çok şey olmuştur. Günümüzde de insanın ledünniyatı ve mâneviyatı adına yeni şeyler keşfedilmektedir ve keşfedilmeye de devam edecektir. Sorudaki mezkûr ifadeler de keşfedilen hususlardan biridir. Bu ifadelerde özet olarak bize şöyle denilmektedir: İnsanda öyle bir latîfe vardır ki, bu latîfesini harekete geçirebilen insan, hüşyâr olarak o latîfenin diliyle Allah'tan bir şey isterse, Allah (celle celâluhû), onun dua ve niyazını mutlaka kabul buyurur.

İnsan, başlı başına bir kâinat gibidir. İnsan mahiyetinde sanki insanlık âlemi, hayvanlar âlemi ve nebatat âlemi içtima etmiştir. İnsan, nebatat âlemine bakan yönüyle ihtiyaç ve ızdırar diliyle Allah'tan ister ve Allah da onun isteklerini yerine getirir. Kişi anne karnındaki ceninin durumuyla bunu çok iyi hisseder. Onun herhangi bir iradesi olmadan gayet mükemmel bir şekilde beslenmesi, tıpkı akıl, irade sahibi olmayan, yerinden bile kıpırdayamayan, buna rağmen rızıkları ayağına gelen bitkilerin beslenmesine benzer. Allah'ın merhametinin muktezası o zavallı, âciz ve fakir yavrucak, Allah'ın (celle celâluhu) inayetine ihtiyaç diliyle bir dua kesilir ve Allah da o duayla istenilen şeyi yerine getirir.

Bir kısım meseleler de vardır ki, irademiz ve hürriyetimiz taalluk ettiği andan itibaren gerek dilimizden dökülen dualarla gerekse yapacağımız fiillerle onları Cenab-ı Hak'tan isteriz, Allah da onları bize lütfeder. İnsanın dışında hayvanlar ve cemadât (cansız varlıklar) topluluğunun da kendilerine has bir kısım istekleri vardır ve bu istekler, kendi zaviyelerinden onlara lütfedilir. İnsanda bir kısım latîfe ve duygular vardır ki bunlar onun insanlık yönüyle alâkalıdır. Şöyle ki, insanın her bir ferdi âdeta başlı başına bir tür hükmündedir. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, insan fert iken bir nevi gibidir. İnsan; kalbi, sırrı, hafîsi, ahfâsı, hissi, sâikası ve şâikasıyla tıpkı bir topluluk ve bir cemaat mahiyetindedir. Farkına varmaksızın insanın içinde uyanan şevkler, inşirah ve sevinçler.. yine farkına varmadan bir tarafa sevk edilmesi, kendisine bir iş yaptırılması.. ve yine farkına varmadan karamsar bir ruh hâleti içine girmesi.. evet bütün bunlar, onun üzerinde hükmeden latîfelere işaret eder. İşte bu latîfelerden biri de âdeta onun için bir dil, bir daldır. İnsan, Arş-ı Âzam'a doğru başını kaldırdığı zaman Allah o duaya icabet buyurur. İsterseniz bir misalle bu meseleyi açıklayalım:

Berâ İbn Mâlik (radıyallâhu anh), kahramanlıkları ve üstün cesaretiyle ön plâna çıkmış bir sahabîdir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde onu şöyle

anlatmaktadır: “Saçı başı dağınık olduğu, eski elbiseler giydiği için kendisine önem verilmeyen öyle kimseler vardır ki, ‘Şöyle olsun’ diye yemin etseler, yeminlerinde yalancı çıkmamaları için Allah onların isteklerini geri çevirmez. Berâ ibn Malik de bunlardandır.”[2]

İşte bu mübarek zat, insan topluluğu içinde âdeta bir latîfe mesabesindedir. Şöyle ki, insanlar, harpte sıkıştıkları anlarda ondan Allah’a dua etmelerini istiyorlar, o da ellerini kaldırıp, “Allahım! Sen İslâm ordusunu muzaffer kılmazsan ellerimi vallahi indirmeyeceğim!” diyerek dua ediyordu. Ardından hezîmet zafere çevriliyor, kasvetli bulutlar bir anda siliniyordu.[3]

Evet, bir toplumu teşkil eden fertler arasında bu türden Hızır gibi kimseler vardır. Belki de bunlar Hızır’dır ve hayat bu gibi kimselerle devam etmekte, onların dualarıyla insanlık da hüsnükabule mazhar olmaktadır. Bununla alâkalı değişik vesilelerle pek çok misal arz ettiğimi hatırlıyorum. Meselâ Atâ ve Muhammed İbn Münkedir gibi kimseler kendi devirlerine ait bu kabilden pek çok hâdise naklederler.

Bunlardan birinde şöyle anlatılır: Ravza-i Tâhire’nin Cibril kapısına doğru oturuyordum. Halk kıtlıktan şikâyet ediyordu. Hayvanlar bağrışıyor, her yanda kuraklık hüküm sürüyordu. Gök âdeta bir kıskançlık hâline girmiş ve bir damla yağmur düşürmüyor, yer de bir ot bitirmiyordu. Derken içeri siyahi biri girdi. Ellerini Huzur-u Risalet-penahi’de kıbleye çevirdi ve şöyle dedi: “Ya Rabbi! Ümmet-i Muhammed perişandır. Vallahi yağmur yağdırmazsan ellerimi indirmeyeceğim!” Allah’a yemin ederim ki, ellerini indirmeden şakır şakır yağmur yağmaya başladı.

Böylesi yüce kâmetler insanlar içinde daima vardır ve bunlar, topluluk içinde âdeta kalb vazifesini görürler. Topluluk farkına varsın veya varmasın bu gizli kutuplar sayesinde rahmet âlemiyle hep münasebete geçilegelmiştir.

Şimdi isterseniz farazi olarak topluluğu küçültelim, hücreler hâline getirelim ve bir insan bünyesi teşkil edelim. Bu defa o fert, insanlık bünyesini teşkil eden toplulukta âdeta bir latîfe hâline gelecektir. Veyahut insanı büyütelim, hücreleri ve latîfeleriyle bir cemiyet hâline getirelim. Bu defa insanda o latîfe Hızır gibi olacaktır. Cenâb-ı Hak normo âlemden makro âlemlere kadar bir bakıma nizamın manevi bekçileri olarak Hızır-edâ, İlyas-edâ bir kısım kimseleri âleme memur etmiş ve onları bu âlemlerin içinde dolaştırmıştır. Öyle ki Allah (celle celâluhu), onların ağzıyla yapılan dualara ve beddualara “evet” demekte ve onların getireceği şeyleri hüsnükabulle karşılamaktadır.

Müsaadenizle bir misal daha arz etmek istiyorum. Ehlullahtan biri naklediyor: Arafat’ta bulunuyorduk. Birbiriyle konuşan üç kişi gördüm. Belli ki onlar, mele-i âlâdan inmiş halkın Arafat’ına şahit olmuş ruhanîlerdi. “Yazık, bu sene Cenâb-ı Hak hiç kimsenin haccını kabul buyurmadı, beyhude yoruldular.” diye kendi aralarında konuşuyorlardı. Bu sırada içlerinden biri söze girdi ve şöyle dedi: “Hacca gelenler arasındaki üç kişi, hüsnükabule mazhar oldukları için bunların dualarının arasında Cenâb-ı Hak diğerlerini de geri çevirmedi ve onların da haccını kabul buyurdu.”

Evet, bir kalb hâlinde heyecanla dolan, insanlık adına bir nabız gibi atan Hızır-edâ böylesi insanlar, belâlara karşı da içinde bulundukları toplulukların âdeta paratoneridirler. Nasıl ki bu durum, topluluk içinde böyledir, bir insan ferdi içinde o insan ferdini teşkil eden latîfelerden de öylesi vardır ki o, insanda Hızır vazifesini görür. İnsan çok defa iç müşâhede ve murâkabesi ile onu tanıyabilir, onun dilini anlayabilir. Ancak kişinin hiç iç murâkabesi ve müşâhedesi, geceleri seccadesinde âh u vâhı ve iniltisi yoksa, o latîfe hükmünü belki

ekstradan, gizli bir Hızır gibi icra eder ama, önemli olan liyakattir. Liyakatli insan, iç müşâhede ve murâkabesi sayesinde o dili bilinmeyen latîfeyi tanıyabilir, rezonans olduğunu hissedebilir.

İnsan, an olur ki Rabbine münacat ederken cismaniyetinde bir hafiflik hisseder, yere ihtiyacı olmadığını duyar. Sanki bir iple semaya bağlanmış gibi kendisini görür. O dakikada ona Cennet'in kapıları açılsa, o murâkabe içinde Cennet'e davet edilse ve "O ruh hâleti içinde kalmak mı –yani Rabbiyle o sıkı münasebeti devam ettirmek mi– yoksa teşrifatçılığa hazır hurisiyle, gılmanıyla Cennet'e girmek mi?" dense o, Rabbi ile olan o münasebetini tercih eder ve Cennet'i elinin tersiyle iter. Böyle bir kıvam, o ruh hâleti içinde olur. İşte o dakikada insan, yalvarabildiği kadar yalvarmalıdır. Zira bu hâl, Rabbin rahmetiyle rezonans olmanın ifadesidir.

Tabi ki bu hâller, yıllarca gece namazını ihmal etmemiş kimseler, aklından geçen hatalardan ötürü dahi dizlerini döven, göğsüne vuranlar için inkişaf edebilir. Gecesini aydınlatamamış ve Rabbiyle murâkabesi olmayan kimseler, bu latîfenin dilini ve hâlini anlayamazlar. İnsan, bir yabancı dil öğrenmek için bile yıllarını vermektedir. O latîfenin dilini öğrenmek, gece karanlıklarında Rable hemhâl olmaya bağlıdır. İnsan ancak bununla o latîfeyi inkişaf ettirebilir. Zamanla latîfe onu, o da latîfeyi anlar, kulağında çınlamaya başlar, dili ona tercüman olur, kalbi onun için atar ve o bütünüyle insanlık adına bir nabız kesiliverir. Bu ufku yakalayan bir kimse, o dakikada yemin etse, "Vallahi ya Rabbi, ümmet-i Muhammed'e lütufta bulunmazsan ellerimi indirmeyeceğim!" dese, Allah onun bu isteğini geri çevirmez. Meseleyle biraz meşgul olanlar benzer ruh hâletini yakalamışlardır ve beni tasdik ederler. On sene aksatmadan teheccüd namazı kılan, ağlayamadığından dolayı göğsünü döven ve her hafta birkaç defa seccadesini gözyaşlarıyla ıslatan kimseler ne demek istediğimi daha iyi anlayacaklardır.

[1] Bediüzzaman Said Nursî, Mesnevî-i Nuriye s. 222-223 (Şûle).

[2] Bkz. Tirmizî, menâkıb 54; Ebû Ya'lâ, el-Müsned 7/66; el-Hâkim, el-Müstedrek 3/331.

[3] Hâkim, el-Müstedrek, 3/331; el-Beyhakî, Şuabü'l-iman, 7/331; İbn Hacer, el-İsâbe, 1/281.

Keşf ü Kerametin Değil, Allah'ın Kulu

Soru: Bu dünyada herhangi bir keşif ve keramete mazhar olmadan, sadece azimet ile İslâm'ı yaşayan birisi, keşif ve keramete mazhar olan kişilerden daha yüce makamlara ulaşabilir mi?

Cevap: Allah (celle celâluhu), keşif ve kerametle bazı insanların kalblerine bir şeyler duyurur. Bu insan, farkına varmadan bir kısım meseleleri beyan eder. Karşısındakinin içinden geçen bir kısım şeyleri söyler; değişik ahvale nigehbân olur. Başkalarının aklının eremeyeceği yerlerdeki hâdiseleri görür ve bazı şeyleri vukuundan önce haber verir. Bütün bunlar bir ikram-ı ilâhidir. Böyle bir insan, konumunun farkında ise Allah'a itimadı artar ve O'na şükreder.

Kerametin değişik şekilleri vardır. Bunlardan biri, meselâ ehl-i keramet bir zatın, duasıyla, yümün ve bereketiyle, onulmaz zannedilen bir kısım dertlerin izalesine vesile olmasıdır. Kerametin diğer bir nev'i ise ilim alanında cereyan eder. Bazen bir kimse, keramet-i ilmiyeye mazhar olduğunda, bir avuç ilmiyle deryalar kadar vâridâta sahip olur. Şöyle ki, onun bir orta mektep talebesi kadar kimya bilgisi vardır fakat kimyaya dair kanunlar ortaya koyacak kadar malumat sergiler. Fıkhın sadece bazı bahislerini okumuştur ama fıkhın neresinden sorulursa sorulsun bunları bilir ve doğru cevaplar verir. Bu bir keramet-i ilmiyedir. Yani Allah (celle celâluhu), o kimsenin birini bin yapmıştır ki bu hâl, tamamen kalbin Rab ile münasebetine bağlıdır.

Asrımızdaki mü'minlerin seviyesi ile mütenasip olan, keramet-i ilmiyedir. Asrımız, İmam Rabbânî'nin de işaret ettiği gibi, daha ziyade keramet-i ilmiyenin hükümferma olduğu bir asırdır. Bundan sonra –inşâallah– büyük kimselerin büyüklüğüyle mütenasip daha ziyade bu türlü meselelerin şerh ve izahına şahit olunacaktır.

Söz buraya gelmişken şunu ifade etmeliyim ki, keşif ve keramete talip olmamak esastır. Hakiki ehlullah bunları çerez olarak değerlendirmişlerdir. Ehl-i tahkik, keşif ve keramete gönlünü bağlayan hak yolcusuna sâkıt (düşük) nazarıyla bakmışlardır. Kulluktan hedef ve gaye Allah iken, o kulluğunu, fevkalâde şeylere mazhariyet için yapar. Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri, bu tür kimseleri "abdü'l-lezze" (lezzetin kulu) diye isimlendirmiştir. Yani onlar, Allah'a kulluk şerefini idrak edemeyip keşfin, kerametin, zevk ve lezzetin kulları hâline gelmişlerdir. Önemli olan "Abdullah" yani "Allah'ın kulu" olmaktır ki, Allah Resûlü ve ashabının yolu da budur.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), en hayırlı asrın öncelikle kendi yaşadığı asır, daha sonra ise peşinden gelen iki asır olduğunu ifade etmiştir.[1] Bu üç asırdaki velilerin hayat ve menkıbeleri, Ebû Nuaym el-İsfehânî'nin Hilyetü'l-evliyâ'sı ve İbnü'l-Cevzî'nin Sıfatü's-safve isimli kitabı gibi eserlerde anlatılmaktadır. O eserlere bakıldığında, bu zatların keşif ve kerametlerinden daha çok ibadet hayatları ve Allah yolunda yaptıkları hizmetlerinin anlatıldığı müşahede edilir. Evet, onların hayatlarında, gece bin rekât namaz kılma, bin tane hadis ve tefsir talebesi yetiştirme, Allah'tan çok korkma gibi hususlar vardır. Müsaadenizle bir iki misal vermek istiyorum:

Fudayl İbn İyâz'ın evinde üç gün üst üste ocak yanmamış, aş pişmemişti. Böyle bir dönemde devrin halifesi Harun Reşid onun kapısına gelir ve bir ihtiyacının olup olmadığını sorar. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

Fudayl İbn İyâz: Rabbimle ibadetimde beni niçin rahatsız ettin?

– Bir ihtiyacın var mı, diye sormaya geldim. Varsa tedarik edelim.

– Edemezsin ki! Benim ihtiyacım Rabbimedir.

Harun Reşid dışarı çıkarken bir kese altın verir. Bunun üzerine Fudayl İbn İyâz:

– Ben seni doğru yola çağırıyorum; sen ise beni ateşe atıyorsun, diyerek altınları kabul etmez. Bu sırada hanımı âh u zâr ederek,

– A be efendi, altınları niye almadın? Üç gündür ağzımıza bir lokma koymadık, deyince Fudayl İbn İyâz,

– Beni kurbanlık bir hayvan gibi boğazlamak mı istiyorsun, der.

İşte o devrin velisi böyleydi. Fudayl İbn İyâz'ın ne keşfi ne de kerameti vardı; ama halkın kapısına koştuğu İbrahim Edhem bile, "Biz Allah'a giden yolu onda gördük." diyordu. Onlar, keşif ve kerametle meşgul olmamışlardı. Nitekim keşif ve keramete bağlanma, zayıf, fakir ve kalben yoksun insanların işidir.

Bu vesileyle bir de şu hususu ifade etmek istiyorum. Benim kendime en yakın gördüğüm insan, Hak adına konuştuğumu ve hareket ettiğimi düşündüğünden ötürü, bir kardeş olarak yanımda duran, bu yola sadakatle bağlı, hayatının sonuna kadar sıradan bir insan olarak dine hizmet etme azmi içinde bulunandır. Kendince beni farklı manevi makamlarda görüp de bu sebeple bana karşı sevgi gösteren kişi gönlümden uzaktır. Beni, köylü Şamil'in torunu olarak, Kur'an'a hizmet ediyor diye seven ise mahbûbum ve makbûlumdür. Bizler keşif ve kerametsiz olarak hizmet yoluna çıktık. Keşfe ve keramete bağlanıp Allah'ı (celle celâluhu) unutanlardan uzağız.

[1] Buhârî, şehâdât 9, fezâilü ashâb 1, rikak 7, eymân 27; Müslim, fezâilü's-sahâbe 210-215.

“Kışır”dan “Lübb”e Geçmek

Soru: “Fikirden keşfe, hocadan mürşide, şeriattan tarikata, ondan da hakikate geçmek lazımdır” sözünü açıklar mısınız?

Cevap: Müsaadenizle, belli bir maksada matuf söylendiği anlaşılan bu ifadeleri tek tek kritik edelim:

Birincisi, fikirden keşfe geçmek: İnsan ancak derin düşüncesi, âfâki ve enfüsî tefekkürü neticesinde ya bir iç müşâhedeye mazhar olur veya Cenâb-ı Hakk’ın mevhibesi olarak ileride ve bugün onun için mukayyet gayb olan şeylere nigehbân hâle gelir. İç âleminde, fihrist olan mahiyetinde ve kâinatın geniş alanlarında tefekkürü, onun iç müşâhedesine, kendi kendini kontrol etmesine, kalbinde derinleşmesine sebebiyet verdiği gibi, aynı zamanda kâinatta bizim için esrar ve gayb sayılan şeylere de tefekkürü sayesinde muttali olur. Fakat her tefekkür, insanı böyle bir ufka götürmeyebilir. Ancak gayeye matuf bir tefekkür insanı mutlaka bir yerlere götürür. Yoksa insan iç âlemiyle dış âlem arasında münasebet kurmadan, pozivitistlerin ve bir kısım banal kimselerin yaptıkları gibi sadece laboratuar neticesine saplanır kalırsa, dibi delik bir kova ile su olmayan bir kuyudan su çekme macerası yaşar. İnsan, ele aldığı meseleye bir olumluluk ve derinlik kazandırabilmek için “Niçin düşünüyorum? Ne yapmak istiyorum? Düşüncede netice ve mebde nedir?” hesabıyla hareket ederse, yani çıkışını ve varacağı noktayı tespit ederse, o durumdaki tefekkür, insanı bir iç ve dış müşâhedeye götürür. Cenâb-ı Hak bizleri derinleştirsin, iç müşâhedeye ulaştırsın ve dışa karşı da kerem-i lütfuyla keşfimizi açsın.

İkincisi, hocadan mürşide geçmek: Şayet “hoca” denilen kimse, bizim gibi meselenin içinden habersiz, kışır insanlarsa ve “mürşid” derken de insanın içine nüfuz edebilecek, ruh âleminde mevcelenme meydana getirebilecek kâmil insanlar kastediliyorsa, bu söz doğrudur. İnsan, sadece meselenin lafını etmekle kalmayıp aynı zamanda dinlediklerini hayata hayat kılmaya çalışmalıdır. Kişinin, iç âleminde mevcelenme hâsıl etmeyen lafları dinlemeden uzak kalması gerektiği gibi, vazifeyi sadece laf söylemekten ibaret sayan kimse de bu işten sakınmalıdır. Çünkü her ikisi de boşa yoruluyor demektir. Onun için ben de yer yer kendi vicdanımda yaptığım işe karşı bir rahatsızlık ve tedirginlik hissetmişimdir. Ne zaman Cenâb-ı Hak beni içine nüfuz edemediğim bir vebal ve yük olan bu vaaz ve sohbet etme işinden kurtaracak ve başka liyakatli kimseleri getirecek diye hep bekleyip durmuşumdur. Ümit ediyorum ki, –inşâallah– O (celle celâluhu), samimi mürşidleri bize ihsan eder de işte o zaman sizler de böyle boş, kuru, kışır hocaları dinlemekten, dünyevî, maddî-mânevî câh arkasından koşan menfaatperest kimselerden kurtulmuş olur ve heyecanlarınıza hitap eden, hamaset destanları yazan gerçek mürşidlerin rahle-i tedrisi önüne oturmuş olursunuz. Pratikte görmediğimiz bu hususu soru sahibiyle beraber ben de kemal-i iştiyakla bekliyorum.

Ancak soru sahibi bununla, zaviyelerde zaviyenişinleri kastediyorsa, mürşid mevzuundaki kanaat-ı âcizanemi birkaç defa arz etmiştim. O yüzden tekrar onun üzerinde durmak istemiyorum. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, kendi devrini bilemeyen, mürşid olamaz. Mürşid gözüyle bakılan kişi, karşısına aldığı kimsenin kalbinden ve kafasından geçen şeylere muâlecede bulunamıyor, vahy-i münzelden gelen meltemlerle imdada koşamıyorsa, eczane-i kübra-i ilâhiye olan Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân’daki inceliklere nigehbân değilse, Kur’ân’la kâinatta cari hâdiseler arasında münasebet kuramamışsa, devrinin ilimlerinin hiç olmazsa temel felsefesini, o ilimlerde ihtisas yapmış insanlar ölçüsünde bilmiyorsa o kat’iyen mürşid

olamaz. Bu şekilde zaviyelere kapanmış, seccadelerinde elleri tesbihli kimseler şüphesiz iyi insanlar ve Allah dostudurlar ancak bunlar asla kâmil mürşid değildirler. Çünkü bunların irşad adına donanımları yoktur. Bir şey bilmiyorlar ki irşad etsinler. Onlar, sadece güzel, masum, saf ve bir bakıma da miskin kimselerdir. Bu arada nice dini-imanı bilir, iç coşkunluğuna sahip, etrafına söz anlatan ve dinleten müstesna kimseler de vardır. Cenâb-ı Hak, füyûzat-ı mukaddeselerine bizleri de mazhar eylesin.

Üçüncüsü, şeriattan tarikata, ondan da hakikate geçmek: Bu hususu da bir vesile ile arz etmiştim. Bazı mutasavvıflar bunu bir esas olarak anlatırlar. Ancak İmam Rabbânî ve İmam Gazzâlî gibi müceddidler meselenin aksini söylerler. Hatta bir bakıma çok ileri seviyede vahdet-i vücutçu olan Niyazî-i Mısrî dahi "şeriat" redifli şiirinde bunun aksini söyler. Ona göre işin mebdei de din manasına şeriat, devamı da şeriat, müntehası da şeriattır. Yani çekirdek de şeriat, gövde de şeriat, semere de şeriattır. Fakat bunların hepsi ayrı ayrı görünümlerde ve semereleri de farklı farklı olduğundan, seyr u sülûk erbabı tarafından bu ağacın çeşitli durum ve merhalelerine ayrı ayrı adlar verilmiştir. Uzaktan bu ağaca, Sahib-i Şeriat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) nazarıyla bakan bir insan, ağacı bir ağaç bütünlüğünde görür. Ancak ağacı bütünüyle göremeyen, bir devrede sadece kökünü gören, ona "Bu, şeriattır." der. Sonra biraz nazarı yükselince kökten kesilir, belli bir daire içinde, belli dalga boyu içinde onu farklı görür. O da bütün kevn ü mekânı birden göremediğinden belli bir noktayı görür; tıpkı bazı deliklerden dışarıyı seyreden insan gibi sadece deliklere tekabül eden yerleri müşâhede eder. Zira onun gözü bağlıdır; bu noktada gözünde kök kaybolur da sadece gövdeyi görür ve ona "tarikat" der. Belli bir müddet sonra nazarı daha da yükselir, gözünde gövde de kaybolur da artık yalnızca meyveyi ve çiçeği görür, ona da "hakikat" der. Bu, sübjektif, parçacı bir değerlendirmedir. Hakikatte o her şeyiyle bir ağaçtır. Ağaç bir çekirdekten meydana geldiği gibi yine bir çekirdeği semere verir. O çekirdek de yine bir ağacı semere verir ve her şey o ağaç etrafında döner durur. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) "tarikatçiyim ve hakikatçiyim" diyenin bütün düşüncelerini, manzar-ı a'lâdan bakan nazarıyla "şeriat" diye anlatır. Onlarsa dar kaplarıyla o ummana dalar ve sadece kovanın içindekine göre hükümler verirler. Yanlış anlamayalım; İmam Rabbânî Hazretleri, –Muhyiddin Arabî'nin de üstünde– tarikatta kemal noktayı, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي "Benim ve ashabımın yolu." sözü içinde ifade eder. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in yolu budur.

Bu noktadan hareketle şeriattan tarikata geçmek şeklinde ifade edilen anlayış ve düşünceye iştirak etmiyoruz. Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali, İmam Rabbânî Hazretleri, İmam Gazzâlî Hazretleri bizim için, görüşlerine itimat edebileceğimiz daha kuvvetli kimselerdir. Başkaları ise küçük kaplarıyla ve dar görüşleriyle meseleye ayrı ayrı ad ve namlar takmışlardır. Müsaadenizle bu meseleyi açıklayıcı mahiyette bir misal arz etmek istiyorum.

Mevlâna Celâleddin Rumî, Şems-i Tebrizî'yle karşılaştığında, Şems ona şöyle bir soru sorar:

- Hazreti Peygamber mi büyüktür, Cüneyd-i Bağdâdî mi?

Soru gariptir, zira Resûl-i Ekrem bütün feyizlerin menba-ı mukaddesidir, her güzel şey o deryadan fışkırır ve çağlar. İstifade ederlerse hepsi ondan istifade eder. Mevlâna bu sual karşısında şaşırır ve elbette ki Resûl-i Ekrem'in daha büyük olduğunu söyler. Bunun üzerine Şems-i Tebrizî, Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri'nin سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَأْنِي "Kendimi tesbih ederim, benim şanım çok yücedir."[1] dediğini, Efendimiz'den ise مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ "Seni hakkıyla bilemedik ey Mârûf"[2] dediğinin rivayet edildiğini ifade edip Mevlâna'dan bir açıklama bekler. Mevlâna bunu şu mânâya gelen sözlerle izah eder: Allah, Cüneyd-i

Bağdâdî'ye bir kova kadar irfan kabı vermişti. Onu deryaya daldırınca taştı ve onun içinde boğuldu. Resûl-i Ekrem ise umman kadar geniş bir kaba sahiptir. İrfan adına içine ne girerse girsin onun ancak bir köşesini dolduracak, gerisi boş kalacaktır. Binaenaleyh hep o boşluğu hissederek O, مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ diyecektir. Bu anlayış ve anlatışa Şems-i Tebrizî hayran kalır.

İşte şeriatı ve tarikatı hakikate bağlayıp hakikat dedikleri şey karşısında tarikatı ve şeriatı küçük görmek isteyenler, hatta daha ötesinde şeriatı bir kabuk ve kök şeklinde mütalâa edip de diğerlerini gövde ve meyve görmek isteyenler hem Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlayış ve anlatış tarzına zıt bir yola girmişler, hem de Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ten inhiraf etmişlerdir. Belki sâlik, "şeriat, tarikat, hakikat" diyecektir ama bütün bunlara; dar kabına, sınırlı görüşüne göre idrak ettiği ve lezzet duyduğu zevklere göre bir ad verecek, bir noktada duyduğu şeye formüller ve formalitelerden ibaret "şeriat" diyecektir. Hâlbuki o, her şeydir. Bir noktada hissettiği zevkin derecesi artınca ona da tarikat diyecektir. Gerçekte ise o sadece bir vesiledir. Bir noktada da adeta ateşin içine girip kor hâline gelecek, ulaştığı bu mertebeye de hakikat diyecektir ama aslında o, şeriatın ruhudur. Bu yanlış anlayışın tashih edilmesi icap eder.

Her şeyin doğrusunu Allâmu'l-guyûb olan Allah (celle celâluhu) bilir!

Mürşidi Olmayanın Mürşidi Şeytan mıdır?

Soru:“Mürşidi olmayanın mürşidi şeytandır.” deniliyor. Zamanın mürşidine tâbi olunursa ahirete imanla gidileceği telkin ediliyor ve zamanın mürşidi olarak belli kişilerden bahsediliyor. Dolayısıyla onlara tâbi olmayanlar bir nevi mânevî baskıya tâbi tutuluyor. Bu konuda bilgi verir misiniz?

Cevap: Mürşidi olmayanın mürşidinin şeytan olacağı meselesi bir mânâda doğrudur fakat bu objektif olmadığı gibi halk arasındaki yaygın anlayışla değerlendirilirse doğru da değildir. Cüneyd-i Bağdâdî veya Bayezid-i Bistâmî Hazretleri’ne isnat edilen söz şu şekildedir: مَنْ لاَ شَيْخَ لَهُ فَشَيْخُهُ الشَّيْطَانُ “Şeyhi ve mürşidi olmayan kimsenin şeyhi ve mürşidi şeytandır.”

Biz bu büyük zatların böyle bir söz söyleyip söylemediğini tam bilemiyoruz. Çünkü korunmuş olan tek kitap Kur’an’dır; onun dışında Sünnet’e bile uydurma sözler karıştırılmaya çalışıldıktan sonra o büyük zevata söylemedikleri bir kısım sözlerin isnat edilmiş olması her zaman için mümkündür. Geçmiş bir yana, günümüzde bile büyük zâtlara yeni yeni sözler isnat ediliyor. Bu sözlerin onlara ait olup olmadığını sorgulayanlara ise, “Siz, söyleyene değil, o sözlerin doğru olup olmadığına bakın.” deniliyor.

Mevlâna Celâleddin Rumî Hazretlerine de bu şekilde isnat edilen pek çok söz vardır. Hatta kitaplarının içine daha sonraki devirlerde yaşamış bir kısım Bâtınîler tarafından bazı şeyler sokulmuştur. Mesela, Mevlâna’nın sözü diye tekrar edilen ve herkesin dilinde dolaşan, “Kim olursan ol, gel!” sözü aslen Efdal-i Kâşî adlı birine aittir. Aslında, Efendimiz’e de (sallallâhu aleyhi ve sellem) güzel görünümlü bu tür sözler atfedilmiştir. İsterse ehl-i keşif bu sözü Efendimiz’e isnat etmiş olsun; ehl-i tahkik bunu kabul etmez. Allah Resûlü’nün sözlerinin içine bile eklemeler yapılmaya çalışılmışsa, bu büyük zatlara nispet edilen sözlerin içine söylemedikleri şeylerin katılmadığını söylemek zordur. Dolayısıyla bu sözü değerlendirirken bunun da hesaba katılması lâzımdır.

İşte “Mürşidi olmayanın mürşidi şeytandır.” sözünün de bunlardan biri olma ihtimali vardır. Bu söz, Allah Resûlü’ne ait olmayınca –ister Cüneyd-i Bağdâdî, isterse Bayezid-i Bistâmî Hazretleri’ne ait olsun– üzerinde değerlendirmede bulunma hakkımız vardır. Bu sözün bir manada doğru olduğunu ifade ettik. Şöyle ki, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yönüyle hepimizin mürşididir. O, mürşid-i âzam ve mürşid-i ekmeldir. Binaenaleyh beşerin, Hazreti Muhammed’siz (sallallâhu aleyhi ve sellem) salâhı ve hidâyeti asla ve kat’a düşünülemez. Hazreti Muhammed’den (aleyhissalâtü vesselâm) önceki devirlerde kendi peygamberlerine uymayanlar şeytana uydukları gibi o Zat-ı Mübeccel’e (aleyhissalâtü vesselâm) uymayanlar da şeytana uymuşlardır. Bu mevzuda Kur’an’ın kat’i nasları, hadis-i şeriflerin sarih beyanları vardır.

Bu sözün doğru olabileceğini gösteren başka bir enfüsî mânâ da şudur: Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra dinin hakikatini ve ruhunu nakleden müçtehit ve mücedditler gelmiştir. Peygamberler, belli devreler içinde zamanı hâkimiyetleri altına almışlardır. Bunu ifade eden bir hadis-i şeriflerinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: “Geçmiş milletlere nispetle sizin vaktiniz ikindi namazı ile güneşin batması arasındaki vakittir. Sizinle Yahudi ve Hıristiyanlar arasında şöyle bir temsil söz

konusudur: Bir zat, bir kısım işçiler tutar ve bunlara: ‘Benim için sabahtan öğleye kadar çalışana bir kırat yevmiye var.’ der, ve Yahudiler çalışır. ‘Öğleden ikindiye kadar çalışana da bir kırat var.’ der, bu zaman zarfında da Hıristiyanlar çalışır. “İkindiden akşama kadar iki kırat yevmiye var” der ve bu süre de size aittir. Bu taksimata eski ümmetler razı olmaz ve ‘Biz daha çok çalışıp daha az ücret aldık.’ derler. Bunun üzerine Allah onlara, ‘Sizin ücretinizden bir şey kesmek suretiyle size zulmettim mi?’ diye sorar. ‘Hayır’ cevabını alınca da, ‘Bu benim lütfumdur, dilediğime veririm.’ buyurur.”[1] İşte Ümmet-i Muhammed böylece az bir vakitte çok ücrete nâil olmuştur.

Bu hadisten anlıyoruz ki, Ehl-i Kitap’tan bazıları işi öğleye kadar getirmiş ama sonra kitaplarını tahrif ederek içine kendilerinden bazı şeyler katmışlar ve kendilerine çizilen çizgiden dışarı çıkmış, mükellefiyetlerini yerine getirmemişler. Öğleden ikindiye kadar olan dar zaman diliminde ise başkaları gelmiş. Onlar da bir miktar bu işi taşımış ve sonra tahribe başvurmuşlardır. Nihayet onlar da ikindi vakti olunca bir kenara çekilmişler. Ümmet-i Muhammed olarak bu ümmet de ikindiden sonraki durumu ifade etmektedir; yani onlar da ikindiden sonra akşama, yani güneş batıp kıyamet kopuncaya kadar bu işi devam ettireceklerdir. Burada şu iki husus anlatılmaktadır:

Birincisi, Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra kıyamet kopacağı âna kadar başka bir peygamberin zuhur etmeyeceği.

İkincisi de ümmet-i Muhammed’in kıyamet zuhur edeceği âna kadar devam edeceğidir. Bu ise, اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ “Hiç şüphe yok ki o zikri, Kur’an’ı Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biziz.”[2] hakikatinin bir ifadesidir. Biz bu iki hakikate de inanıyor ve yeryüzünde “Allah, Allah!” diyen olduğu müddetçe kıyametin kopmayacağını, yine Allah Resûlü’nün inci-mercan sözleri içinde görüyoruz.[3]

En büyük mürşid olan Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar peygamberler ümmetlerini irşad ettikleri gibi O’ndan sonra da belli devirlerde kâmil mürşidler zuhur etmiştir. Zamanın Hazreti Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait olan devresinde Ömer Bin Abdülaziz, İmam Şafiî, İbn Dakîk el-Îd, Kadı Şüreyh, İmam Gazzâlî gibi büyük zevata ait zaman parçaları vardır. Bunlar bir asır, bir buçuk asır hükümlerini geçiren mânâ sultanlarıydı. Bunların, tahminleri aşkın tesirleri olmuştur. Öyle ki İmam Şafiî’nin, bir asrın bütün fikrî hayatı üzerinde tesiri olmuştur. Hâlbuki kendisi yarım asır kadar yaşamıştır. O, elindeki aynayla Kur’an’a bakmış, ondan ahkâm istinbat etmiş, kendi devrinde bulunanlara ışık tutmuş, kırk senelik ilim ve irfan hayatıyla yüz seneyi avucunun içine almış ve bu süreye hükmetmiştir. Biz, onun gibi kimselere müçtehit ve müceddit diyoruz.

Her asırda bir müceddit geleceği, Allah Resûlü tarafından bildirilmiştir.[4] İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî gibi zatlar belli devreler içinde o hareketi devam ettirip şeriatın ruhunu temsil etmeye çalışmışlardır. Günümüzde de kendi bulundukları yöreleri aydınlatan, irşad eden insanlar vardır. Mevdudî, on beş yaşından yetmiş küsur yaşına kadar hayatı kütüphanelerde geçmiş bir insandır. Yazdığı kitaplar üst üste yığılınca kendi boyunu aşar. Yaşadığı dönemde bir kısım içtimaî oluşumların mimarı olmuştur ve İslâm adına bir aksiyon insanı olarak zihinlere kazınmıştır. Bazıları onu bazı düşüncelerinde eleştirseler bile hasenatı o kadar çoktur ki, seyyiat denen şey onun yanında görünmez olur. Kaldı ki temel anlayışımıza göre biz kendi günahlarımıza bakıyor, başkalarının günahlarının deryada damla olduğunu düşünüyor ve kimseyi ayıplama yoluna gitmiyoruz. Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri de bu ahlâkı ders vermiş, kendi seyyiatını gözünün önüne koyduğun zaman neredeyse şeytanın günahlarını bile görmemek lâzım geldiğini ifade etmiştir. Bu duygunun kaynağı Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisinde ifadesini şu şekilde

bulmaktadır: “Senin en can alıcı hasmın, şahsî çerçeven ve mahiyetin içindeki nefsindir.”[5] Binaanaleyh insan, içindeki bu düşmana bakmalı, başka şeylerle meşgul olmamalıdır. Zannediyorum böyle yapmakla o iki önemli hasleti haiz olur: Kendi kusurlarını görme ve başkalarının kusurlarına göz yumma. Zira kendi kusurlarını görmeyen hep başkalarının kusurlarıyla meşgul olur. En büyük fazilet, kusur dendiği zaman insanın kendisini hatırlaması, Cehennem dendiği zaman ellerini dizine vurup “Ah! Ben oraya girersem ne olur hâlim!” demesi, eğer yeryüzünde şeytanlık birinin başına konacaksa, bunun kendi başı olabileceği endişesini taşımasıdır.

Dünyanın değişik yerlerinde İslâmî canlanmalara hareket veren insanlar her dönemde var olmuştur. Bu insanlar hakkında menfi söz söylemek kesinlikle uygun değildir. Hele vefatlarından sonra bunlar hakkında konuşmak büyük vebaldir. Sadece kendi fikir önderine takılıp başkalarını yok saymak bir mü’minin yapacağı iş değildir ve olmamalıdır da.

Tecdit hareketi dünyada devamlı olacak ve her yüz senede bir müceddit gelecektir. Selef arasında bile bir-iki tanesinin dışında hiçbir mücedditte ittifak edilmemiştir. Aslında herkesin, bağlandığı zatı büyük görmesi, onun feyzinden istifade edebilmesi adına önemlidir. Aksine onda bir kısım kusurlar gördüğü müddetçe füyûzâtından istifade edemez. Ne var ki birini büyük görmek, başkalarını kusurlu ve sapkın görmeye sebebiyet vermemelidir. Bu konuda yapılacak şey, onun bazı noktalarda başkalarından üstün olduğu mülâhazasıyla ona bağlı bulunduğunu ifade etmek ve daha faziletli ve üstün biri bulunduğunda ona gidebilmeye kapıyı açık bırakmaktır.

Yeryüzünde bu mânâda daima her yana ışık salan mürşidler olmuştur. Enfüsî mânâda bu zatlardan birinin rehberliği altında hareket etmeyen bir insanın, zayıf ihtimal dahi olsa, şaşırması, dalâlete düşmesi, yanlış hareket etmesi ihtimal dâhilindedir. Hususiyle asrımızda olduğu gibi, çok korkunç siyasi cereyanların, yalanların, baştan çıkarmaların içtimaî hayatı zir u zeber edecek hüviyette canlandığı bir zamanda insanın bütün hâdiseleri görüp, onların neticelerini sezip ona göre kendisini ayarlaması oldukça zordur. Bunun için, tasavvufî ifadesiyle, nazar ve kademi cem edebilen, seneler ve asırlar ötesini görebilecek olan engin nazarlara ihtiyaç vardır. Bu büyük kimseler, hayatımızı düzenli yaşayabilmemiz adına bizim için Kur’an ve Sünnet’ten düsturlar istinbat ederler; biz bunların vesayeti altına girmek ve burada seyrimizi tamamlamak suretiyle kendimizi teminat altına almış oluruz. Bu arada: “Ben de Kitap ve Sünnet’ten istifade ederim.” diye kendi başına yürüyen ve bu büyük füyûzât daireleri dışında kalan kimseler arasında bazen Hakk’a vâsıl olanlar da olmuştur. Evet, hiçbir tarikat, mürşid veya mücedditle alâkası olmadığı hâlde doğrudan doğruya tefsir, hadis ve fıkıh kitaplarına uygun hareket etmek suretiyle hakikate ulaşanlar da vardır. Fakat bütün meseleleri sebep-sonucuyla göremeyen bir nazarın yanılabilmesi ihtimaline binaen o türlü kimselerde çok yanılmalar olabilir. Onun için yanılmaya karşı, nazarla kademi birleştiren birilerini bulmak, insan için çok önemlidir.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrinde, en birinci mesele olarak, nesle eğilme ve milletin maarifine müteveccih olma, hayatın ders verici bir mektep hâline getirilip objektif olması, her hâdiseden dersler çıkarılması gibi hususlar ele alınıyordu. Gün geldi büyük çoğunluğu itibarıyla buna sırt dönüldü. Fakat daha sonra bazı kimseler yavaş yavaş bu büyük ve ince meseleyi kavrayıp tekrar ona yöneldiler. Gün geçtikçe bunların sayıları arttı ve bu anlayışla dine hizmete teveccühler olmaya başladı. “Acaba bu anlayışta olan kimseler meseleyi büyük dirayet ve zekâlarıyla mı kavramışlardı?” sorusuna verilecek cevap olumlu olmayacaktır. Zira bu, bir itaat ve teslimiyet mevzuudur ve böyle kabul edilmelidir. İnsanlar bazılarını dinlemiş, onlara bağlanmış ve onların prensipleri altında hareket etmişler ve isabet ettiklerini gördükçe kanaat ve yakinleri biraz daha artmıştır; mesele bundan ibarettir.

Bu açıdan da kimsenin kimseye karşı gurura girmeye hakkı yoktur. Kıtmir, mürşid meselesini böyle anlamada fayda mülâhaza ediyorum.

Bazı kimseler kendilerine göre bir mürşid ihdas ederler ve o mürşide uymayı hidâyet, uymamayı da dalâlet görebilirler. Onların bu düşüncesinin dalâlet olma ihtimali de vardır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrinden günümüze kadar her devirde yetişen mürşidler kendi devirlerinin irfan ve ilim hayatıyla, dünya görüşüyle içli-dışlı olmuş, içtimaîye vukuflarıyla belli bir misyon eda etmişlerdir. Kendi devrini bilmeyen bir insanın, muhataplarını eski devirlere çağırıp oralardan bir şeyler anlatmaya çalışması, onun kendi çapında bir mürşid olduğunu gösterir. Böyle bir mürşid, -bir kısım saf kimselerin dışında- hiç kimseye kendi devrine göre ve devri çapında nüfuz edemez. Bunu söylerken de onların füyûzattan nasipleri olmadığını ifade etmek istemiyorum. O kimse şahsen büyük bir insan da olabilir, semalarda pervaz etmeye liyakati bulunabilir, Hazreti Hızır'la sabah-akşam görüşebilir; fakat âyât-ı tekviniye, şeriat-ı fıtriye, fıkıh ve hadis gibi ilimlere vâkıf olmadıktan sonra bir insanın kendi devri çapında objektif bir mürşid olması mümkün değildir; Allah (celle celâluhu) onu ekstra meziyet ve faziletlerle donatmış olsa bile.

Bizler, hakiki ve büyük mürşidlerin olmadığı bir devirde yetiştik. Bir sam yeli esti, bütününü kuruttu. Bu mevzuda bütün bağlar bozuldu, surlar yıkıldı, sular kurudu. Ve sonra o eski devirlerden geriye bir kısım mürşidler kaldı; ama bunlar kendi çaplarında belli kimselere bazı şeyleri anlatabilecek seviyede olsalar da umumi mânâda mücedditliğin gerektirdiği kıvam ve mânâda değillerdi.

Kâmil mürşidlerden olduğuna inandığım bazı zatları görme imkânım oldu. Ne var ki bunların Allah'la münasebetlerinin derinliğini bilecek yaşta değildim. Fakat bir attar dükkânına girildiği zaman oranın havasının burunlara bıraktığı etki gibi, bu büyük zatların huzurunda öyle bir tesir vardı. Ben rüşde erdikten sonra ciddi bir mürşid görmemiş, ehlullahın huzurunda oturmamış olmama rağmen çocukluğumda devam ettiğim zevatta bunları gördüğümü itiraf edebilirim. O devirden günümüze kalan; hizmetiyle, Kur'an'a ve imana sahip çıkmasıyla bilinen zatlar vardır. Bir büyük insanın Allah'a ne kadar yakın olduğunu bilemem ama huzurlarının vakar, ciddiyet ve mehâbet gamzettiği bazı kimseler tanımıştım. Benim çocukluk ve gençliğimde, çevrelerindeki kimselere Ehl-i Sünnet fikirlerini aşılayan, onları her türlü taşkınlıktan men eden, her şeyi irşad ve tebliğ önceliğiyle ele alan kimseler mevcuttu, ihtimal böyle kimseler şu anda da mevcuttur ve kendi çaplarına göre hizmet de ediyorlardır. Bunların Ümmet-i Muhammed'e (aleyhisselâm) büyük hayırları ve faydaları olmuştur/olmaktadır.

Ben, kendi yetiştiğim devrede merhum Alvar İmamı'nı gördüm. Çocukluğum onun tekke ve zaviyesine yakınlık içinde geçti. O zamanlar Anadolu'nun çeşitli yerlerinde daha başka hizmet eden zâtlar da vardı. Bunlardan Sivaslı Yılancızâde'yi görmüştüm. Etrafında Sünnî bir halka vardı. İstanbul'da Hacı Sami Efendi Hazretleri vardı. Onun etrafında da Sünnî bir cemaat halkası mevcuttu. Kılı kırk yararcasına yaşayan Ehl-i Sünnet bir cemaat. Bunlardan biri de Mehmed Zâhid Efendi Hazretleriydi ve etrafında yer alan entelektüel bir cemaate dinî ruh ve şuur veriyordu ki, o da Gümüşhanevî Hazretlerinden bu yana devam edegelen bir hizmet zincirini devam ettiriyordu. Mahmud Efendi Hazretleri de ilim talebeleriyle meşgul oluyordu. Bu zatları tanıdım ve bunların huzurlarının Ehl-i Sünnet anlayışını aksettirdiğini söyleyebilirim. Fakat bilemediğim kimseler hakkında benden tavsiye almak istediğinizde sizin dalâletinize sebep olabilecek bir işarette bulunmaktan da Allah'a sığınırım. Ben, kimse hakkında da suizanda bulunmam. Bilmediğim bir konuda beni doyurabilecek, içimde derin bir kanaat hâsıl edebilecek materyale sahip bulunmadığım zaman müspet veya menfi bir şey söylememeyi tercih ederim.

Burada ifade etmeden geçemeyeceğim bir husus daha var ki, o da bir kısım harikulâde hâllere göz dikip bağlanmanın, öteden beri avam halkın şiarı olduğudur. Dünden bugüne şekerleme ile yol almak isteyen kimseler, kalblerinden geçen sırlara nigehbân olan birilerini hep büyük insan zannetmişlerdir. Kalbden geçen şeylerin başkası tarafından seslendirildiğine pek çok şahit vardır. Fakat Allah'a kul, Resûlullah'a ümmet olan bir insan ve İslâm'ı ikâme etme yolunda sahabî ruh ve şuurunu ihya istikametinde hareket eden bir topluluk bu türlü şeyler karşısında rükû etmeyecek, secdeye gitmeyecektir. O, yılandan çıyandan kaçar gibi bunlardan kaçacak, aklı ve mantığıyla beraber kalbini de ikna ederek Allah'la münasebetinde, o türlü şatahat ve pervasızca yapılan ve söylenen şeylerin insan için zararlı olabileceği endişesini taşıyacaktır. Böyle bir insan hiçbir zaman kul olduğunu unutmayacak, gelen harika nevinden şeylerle nazlanmayacaktır. O, Mevlâna gibi "Kul oldum, kul oldum, kul oldum! Ben Sana hizmette iki büklüm oldum. Kullar âzad olunca şâd olur; ben Sana kul olduğumdan dolayı şâd oldum."[6] diyecektir.

Bizler, her zaman Allah'a kul ve Resûl-i Ekrem'e bende olma duygu ve düşüncesiyle oturup kalkmalıyız. Bunun dışında kulluk sınırlarını zorlayıcı, pervasızca ve çoğu şatahat ifade eden, Allah'a karşı suiedep kokan tehlikeli şeylerden de uzak durmalıyız. Ben, sahabî yolunda olan bir topluluğun bu türlü şatahata meyletmeyeceği kanaatini taşıyorum. Eğer Allah, onların eliyle de harikulâde şeyler yaratırsa, "Rabbim ne kusurum vardı ki, böyle elâleme rezil ve rüsvay olacak hâle geldim!" demeli ve kat'iyen bunu sahiplenmemelidirler. İşte kâmilde ve büyükte olması gerekli olan anlayış ve düşünce bu olmalıdır.

Kâmil insanlardan birine mütemâdi zulüm yapılıyor. Etrafındaki kimseler, "Keşke bu zulüm yapan insan hemen derbeder olsa!" diyorlar. Bu zat onlara şunu ifade ediyor: "Ya Rabbi! Bunlara şimdilik bir ceza verme. Çünkü bana yaptığı zulümden ötürü halk bunu benden bilir. Meseleyi çok büyük görür ve gösterirler." İşte mü'minde olması gereken anlayış da budur.

Eğer bir mü'minin başına harikulâde türünden bir şeyler gelirse o, bunu kendi şahsına, kalbine ve ruhuna değil, intisap ettiği Hazreti Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Kur'an'a bağlamalıdır. Vâkıa, bu sahabî ruh ve şuuruna ters bir istikamette yol almak isteyenlerin sayısı da pek çoktur. Bence onlar, mürşidlerin kendilerine İslâm ilim ve irfanı adına, Ehl-i Sünnet nokta-i nazarıyla kendi devirlerindeki içtimaî yapıyı bilme adına vereceği malumata bağlı olmalı ve onu öyle büyük görmelidirler. Sadakatlerini o istikamette göstermeli ve fakat ona sahabîlerin ve geçmiş büyüklerin üstünde mevki ve pâye vermek suretiyle o zavallı insana zulmetmemelidirler.

[1] Buhârî, mevâkîtü's-salât 17, enbiyâ 50, fezâilü'l-Kur'an 17, tevhid 31, 47; Tirmizî, edeb 82; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 2/121, 124, 129.

[2] Hicr sûresi, 15/9.

[3] Müslim, îmân 234; Tirmizî, fiten 35.

[4] Bkz. Ebû Dâvûd, melâhim 1; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 6/324.

[5] el-Beyhakî, ez-Zühd 1/157; ed-Deylemî, el-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb 3/408.

[6] Mevlâna, Mesnevî 5/227.

Hakiki Mürşidin Özellikleri

Soru: Hakiki manada bir mürşidde olması gereken özellikler nelerdir?

Cevap: Bir mürşid, kalb ve ruh hayatı yolculuğunda rehberlik isteyenlere karşı vazifesini yaparken müridin umumi durumunu mutlaka nazar-ı itibara alır. Gerçek bir mürşid, karşısına aldığı talebeye, onun ruh dünyasına, kafa yapısına ve fikir dünyasına göre bir şey vermesini bilen insandır. O, önüne gelen herkese bir yığın tesbih ısmarlayan değil, müridinin kalbine girebilen insandır. O, müridinin, kabiliyetlerini tesbih çekerek mi, riyazatla mı, halvete çekilmek suretiyle mi, yoksa duyduğu şeyleri başkalarına anlatmak suretiyle mi geliştirmesi gerektiğini bilen yüce bir kâmettir. İşte mürşid, müridinde bunu sezip onun kalbine girebilirse onda tasarrufta bulunabilir. Yoksa her gelene tesbih yükleme mevzuu safça bir mürşidliktir. Kendine verilen tesbihi alıp bir kenara çekilme de safça bir müridliktir.

Evet, gerçek mürşid ile mürid arasındaki münasebet böyle bir irfana bağlıdır. Mürşid, müridinin hâlet-i ruhiyesini bilmeli, onu yönlendirmeli ve yükselmesine vesile olmalıdır. Haddizatında mürşide müracaat eden bir mürid, –teşbihte hata olmasın– doktor karşısında bir hasta gibidir. Mürşid evvela onun hastalığını keşfetmelidir. Hastalığını keşfetmeden her gelene aynı ilaç verilmez. Her hastalığın çaresi farklıdır. Ziya Paşa şöyle der:

“Bil illeti, kıl sonra müdâvâta tasaddî,
Her merhemi, her yâreye derman mı sanursun.”

Evvelâ illetin bilinmesi lâzımdır ki, sonra tedavi yollarına başvurulsun. Bir insanın illeti küfür ve inkâr ise ona beş yüz-bin tesbih yüklesen dahi faydası yoktur. Böyle bir kimseye yapılacak tedavi, onun şüphe ve tereddütlerini izale etmekle olur. Asr-ı Saadet’ten bir misal nakledeyim:

Ashab-ı Resulullah’tan Hz. Cüleybib, garîze-i beşeriyesinin tesirinde bir gençtir. Bir süre sonra etrafta bunun dedikodusu yapılmaya başlanır. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cüleybib’i yanına çağırır ve dizinin dibine oturtur. Allah Resûlü, buraya kadar olan muamelesiyle zaten onu büyülemiştir.. ve büyülenmiş bu insana sorar:

– Böyle bir şeyin annene yapılmasını ister miydin?

– Canım Sana feda olsun ey Allah’ın Resûlü, istemezdim.

– Hiçbir insan da anasına böyle bir şey yapılmasını istemez! (Senin bir kızın olsaydı), ona böyle bir şey yapılmasını ister miydin?

– Canım Sana feda olsun ya Resûlallah, istemezdim.

– Hiçbir insan da, kızı için böyle bir şey yapılmasını istemez! Kız kardeşinle ister miydin bir başkası zina etsin?

– Hayır, ya Resûlallah, istemezdim!

– Halanla veya teyzenle böyle bir şey yapılmasını ister miydin?

– Hayır, hayır, istemezdim!

– İşte hiç kimse halasıyla, teyzesiyle ve kız kardeşiyle böyle bir şeyin yapılmasını istemez.

Evet, karşılıklı geçen bu konuşma ile Allah Resûlü, bu gencin aklını ikna eder ve onu fikren doyurur. Ardından da elini gencin göğsüne koyar ve şöyle dua eder:

“Allahım! Bunun günahını bağışla, kalbini temizle ve namusunu muhafaza buyur!”[1]

Cüleybib, bu duadan sonra iffet âbidesi hâline gelmiştir; gelmiştir ama daha önceki hayatı bilindiği için kimse ona kız vermemektedir. Allah Resûlü, aklını ikna ettiği bu sahabînin daha sonra derdine de derman olur. Bir kız babasına elçi göndererek kızını ister ve o kızla Cüleybib’i evlendirir.[2]

Daha sonraları vuku bulan bir muharebede Cüleybib şehit düşer. Muharebe sonunda Allah Resûlü etrafındakilere sorar: “Hiç eksiğiniz var mı?” Sahabe-i kiram, “Yok ya Resûlallah, hepimiz tamamız!” derler. Allah Resûlü: “Ama benim bir eksiğim var!” der ve Cüleybib’in başucuna gelir. Tam yedi kişiyle mücadele etmiş ve sonunda da şehit olmuştur. Başını dizine koyar ve şöyle buyurur: “Cüleybib benden, ben de Cüleybib’denim.” Ve Cüleybib bu pâyeye kavuşarak ötelere uçar.[3]

İşte hakiki mürşid, müridinin aklını, gönlünü böylesine ikna eden ve derdini ortadan kaldıran insandır. Vâkıa, “nazar” önemlidir. Velinin nazarı, müridin kalbinin yumuşayıp değişmesine vesile olur. Fakat öncelikle aklın ikna edilmesi lâzımdır. İnsan, sadece kalb ve histen ibaret bir varlık değildir. İnsanları irşad etme yolunda akıl ve mantık ihmal edilmemelidir. Kur’an-ı Kerim’in hemen hemen beşte biri insanın nazarını âfâkî ve enfüsî tefekküre davet etmekte ve kâinat kitabının sayfalarını nazarlara sunmaktadır.

Evet, önce akıl, kalb ve his ikna edilmelidir. Bizler sadece histen, kalbden veya akıldan meydana gelen varlıklar değiliz. Bütün bu latîfelerimiz Allah’a (celle celâluhu) teslim olursa o zaman –Rabbimiz’in inayetiyle- sarsılmayan bir mü’min oluruz.

Bizim, bir mürşidde arayacağımız özellikler şunlar olmalıdır: Bir mürşid herşeyden evvel kendi devrinin pozitif bilimlerini bilmeli ve bu bilgiyi kullanarak herkesin derdine derman olmaya çalışmalıdır. Böyle olursa maddî-mânevî onulmaz zannedilen yaralar iyileşir, ölü gönüller de –Allah’ın tevfik ve inayetiyle– diriliverir. Aynı zamanda bir mürşid, diyalektik felsefenin ortaya attığı bütün tereddüt ve şüpheleri izale etmeye, ortadan kaldırmaya muktedir olmalıdır. Bunların yanında müridin durumuna göre ona evrâd teklifinde bulunması da onun sorumluluklarından biridir. Müridin fıtratı hangi tesbih lafzına müsaitse mürşid o tesbih lafzını seviyesine göre müridine vermelidir.

Aslında bir mürşide bağlı olsun veya olmasın herkes tesbih çekip Allah’ı zikredebilir. Bazılarına göre, bir Evrâd-ı Kudsiye’yi, Evrâd-ı Şah-ı Nakşibend’i okumak için izin almak gerekir. Ben, bir zikrin okunması için birilerinden izin alınması gerektiğine dair ne Kur’an’da ne Sünnet’te, ne icmada ve ne de selef-i salihinin yolunda her hangi bir şey bilmiyorum. Bu bana mesnetsiz bir iddia gibi geliyor. Rabbime dua etmek, yalvarıp yakarmak, inleyip sızlamak için herhangi birinden izin almaya lüzum yoktur. Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabın ve selef-i salihinin yolu da budur.

Ancak şu var ki, mü'minin evrâd ü ezkâr adına vazife olarak üzerine aldığı şeyi bazen yapıp bazen yapmaması uygun değildir. Üzerine aldığı vazifeyi her gün yapmalı ki, iki günü birbirine eşit olmasın. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna çok dikkat buyururlardı. Âişe-i Sıddıka Validemiz, Allah Resûlü'nün gecede mutad buyurdukları ibadet ü taati yapamadıkları zaman gündüz eda ettiklerini haber vermektedir.[4] Beş vakit namazın sünnetlerine bile o kadar dikkat ederlerdi ki, sağlam hadis kitaplarında gördüğümüz şu vak'a dikkat çekicidir: Bir gün Efendimiz ikindiden sonra iki rekât namaz kılar. Bunun ne namazı olduğunu soranlara ise şöyle cevap verir: "Falan yerden gelmiş bir heyet vardı. Onlarla görüşürken öğlen namazının son iki rekâtını kılamamıştım, onu kıldım."[5]

Haddizatında fıkıh kitaplarına göre, üzerinden bir namaz geçtikten sonra nafileleri kaza etmiyoruz. Fakat o hassas, ince ve Rabbiyle münasebetinde çok titiz olan büyük ruh, hangi noktadan o münasebetini başlatmışsa daima onu derinleştiriyor ve öyle ilerliyordu.

Evet, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), başlattığı her şeyi devam ettiriyordu. Biz de mesela Cevşen'i her gün bir kere okuyabiliyorsak okuyalım. Okuyamayacaksak bölebiliriz. Birazını sabah, birazını ikindi, birazını da akşam okuyabiliriz. Ancak behemehâl günlük hayatımızda bir evrâd ü ezkâr olmalıdır ve bu evrâd ü ezkârı, okuyabileceğimiz şekilde bir plân ve program dâhilinde az dahi olsa her gün okuyarak devam ettirmeliyiz.

[1] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 5/256; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 8/162, 183.

[2] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/422.

[3] Müslim, fezâilü's-sahâbe 131; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/420, 421, 425.

[4] Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 297, 298.

[5] Buhârî, mevâkît 33; Tirmizî salât 21.

Kurtulmanın Asgari Sınırı

Soru: Bediüzzaman Hazretleri'nin, "Bir tek saat, beş vakit namaza abdestle beraber kâfi gelir."[1] ve "Bu zamanda kebâiri (büyük günahları) terk, ferâizi imtisal eden (farzları yerine getiren) kurtulur."[2] ifadelerini nasıl anlamalıyız?

Cevap: "Bir tek saat, beş vakit namaza abdestle kâfi gelir." ifadesinin gerçek muhatabı, namazı kendisine adeta yük kabul eden, namaza vakit ayırdığı zaman işinin aksadığına inanan kimselerdir. Namazlarını düzenli olarak kılan bir kimse için meseleyi aynı şekilde düşünmek doğru değildir. Zaten mezkûr cümlenin geçtiği Bediüzzaman Hazretleri'nin Sözler adlı eserinde mesele ele alınırken muhatap olarak namaz kılmayanlar nazar-ı itibara alınmaktadır.

Bu ifadelerden, -öğrenciler veya vazife başındaki memurlar gibi- vakit sıkıntısı yaşayan kimselere, abdest alıp namazların sadece farzını kılabileceklerine bir mânâda ruhsat verildiğini anlıyoruz. İşte böyle bir insan, beş vakit namazın sadece farzlarını kılsa abdestle beraber bir saat kâfi gelir. Ancak bu durum, namazın neşvesine erememiş bulunan, ibadet ü taatten haz alamayan, namazsızlığın, insanın içinde meydana getirdiği ızdırabın ne demek olduğunu bilemeyenler için kolaylaştırıcı mahiyette, dinin "Kolaylaştırın, güçleştirmeyin; sevdirin, nefret ettirmeyin."[3] emrinin ifadesidir.

Sorunun ikinci şıkkında yer alan ifadede ise büyük günahları terk edip farzları yerine getiren insanın kurtulacağı müjdesi verilmektedir. Meseleye ışık tutması açısından Asr-ı Saadet'te yaşanan bir hâdiseyi misal vermek istiyorum. Bedevînin biri Huzur-u Risalet-penahi'ye gelerek Resûl-i Ekrem'den dini kendisine talim etmesini ister. Bunun üzerine Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona İslâm'ın temel şartlarını öğretir. Bedevî, Allah Resûlü'nün huzurundan ayrılırken "Vallahi, bundan ne az ne de fazla yaparım!" der. Fahr-i Kâinat Efendimiz ise "Doğru söylüyorsa kurtuldu." buyurur.[4]

Evet, bu hâdiseden de anlaşıldığına göre Allah Resûlü, "Farzları yaparım, başka şey yapmam!" diyen bir insan için "Eğer doğru söylüyorsa kurtuldu." ifadesini kullanmıştır. Kaldı ki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, insanın kurtuluşu için öncelikle imanı şart koşmuştur. Vâkıa ibadet ü taat çok mühim bir esastır. Bir insanın son sözü "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah" ise o insan, bu ahd ü peymâna sadakat içinde dünyadaki emanetini tevdi ederse, Allah'ın (celle celâluhu) lütfu ile kurtulur. Biz de ümit ediyoruz ki, öte dünyaya kelime-i tevhide sadakat içinde giden inşâallah kurtuluşa erer. Ancak çok defa kastî olarak ibadet ü taati terk eden bir insanın hesaba çekileceğini de yine hadis-i şerifler ifade etmektedir.

Bediüzzaman Hazretleri'nin bu takva tarifinin dayandığı ayrı bir nokta daha vardır: Günümüzde eskiden bu yana anlaşılageldiği şekilde bir takva anlayışını yaşamak çok zordur. Günümüzün gençleri farzları yerine getirip büyük günahlardan kaçınırlarsa takva dairesi içine girer ve Allah'ın lütfu ile –inşâallah– kurtulurlar. Ancak bu meselenin neşvesine az çok eren, iman hakikatlerinin vicdanında bir zevk-i ruhanî hâlinde dalgalandığını hisseden bir insan, âzami derecede takvayı, zühdü, feragati yaşamakla mükelleftir. Yani bu durum, insanların bir bakıma Müslümanlığı yaşama mevzuunda göstermesi gereken asgari gayrete işarettir. Meselenin azamisi ise şudur: Kişi, farzlarını yapmalı, büyük günahlardan sakınmalı, yer yer küçük günahları işlerse ondan dolayı ızdırap çekip inlemeli, günahta ısrar etmemeli,

şüpheli şeylerden dahi sakınmalı ve kendi ruhunda her zaman velâyete götürücü hakikatleri yaşayıp velâyeti temsil etmelidir.

Ancak meseleyi halka anlatırken ve meselenin tamamen yabancısı olan kimselerle muhatap olurken mevzuu objektif olarak takdim etme mecburiyetindeyiz. O da Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) muallâ mevkiinden gelen, bedevîlere telkin ve talim buyurdukları gibi "Farzları yapıp büyük günahları terk ederseniz, Allah'ın tevfik ve inayetiyle kurtulursunuz." demektir. Bir süre sonra kişi zaten bu kadarla yetinmemesi gerektiğini anlayacak, kendini daha fazla yapmaya zorlayacaktır. Onun için bir mü'min, beş on seneden beri farzları yerine getirip büyük günahları terk ediyor ve fakat bunların dışında başka bir şey yapmıyorsa, kulluğu adına fazla mesafe katetmemiş sayılır. Yirmi seneden beri namaz kılan bir mü'min, hâlâ gecenin neşvesine erememiş, seherlerdeki tatlılığı duyamamış ve namazını kaçırdığında ellerini dizine vurmuyorsa hâlâ harem dairesine girememiş, sofada dolaşıp duruyor demektir.

Hâsılı, iman ve İslâm hakikatlerine yeni uyanan kişinin hâli başka, ihsan ufkuna ulaşmış kişinin hâli başkadır. İslâm dini her ikisine de hitap eder. En büyük mürşidler ondan istifade ettiği gibi yeni iman etmiş, usul yordam bilmez bir bedevî de ondan istifade eder. "Ben ille de hayatımın sonuna kadar bedevîlikte ısrar ediyorum." diyecek kimseye ise söyleyecek sözümüz yoktur.

[1] Bediüzzaman Said Nursî, Sözler Dördüncü Söz.

[2] Bediüzzaman Said Nursî, Kastamonu Lâhikası s. 118.

[3] Buhârî, ilim 11, edeb 80; Müslim, cihâd 8.

[4] Buhârî, ilim 6; Müslim, iman 8-9.

Varlığın Metafizik Boyutuna Geçiş

Soru: Hint fakirlerinin anlattıklarına göre yoga yapan insanlarda olağanüstü haller meydana geldiği söyleniyor. Bu konuda ne dersiniz?

Cevap: Bu ve benzer meseleler üzerinde **Varlığın Metafizik Boyutu**[1] isimli kitapta uzunca durulmuştu. Ancak soruya ve soru sahibine hürmeten özet mahiyetinde bir şeyler söylemeye çalışayım.

Bir insanın uzun süre aç kalabilmesi, ateşi eline alabilmesi, vücuduna şiş saplaması gibi hâller değişik mahfillerde değişik şekillerde ele alınmıştır. Mesela Spritüalistler bunu tamamen ruhun gücü olarak kabul ederler. Zira ruh, maddiyat, cismaniyât ve hayvaniyâttan alâkasını kestiği nispette fevkalâde bir güç kazanır. Bazıları da bu hâlleri, insanın cismaniyetine rağmen bir hayat yaşadığı takdirde Allah (celle celâluhu) tarafından kendisine verilmiş bir mevhibe olarak kabul eder. Tasavvufçular ise meseleyi şöyle ele alırlar: İnsanın hem melekiyet hem de şeytaniyet tarafları vardır ve bunlar birbirinin rağmına gelişir. Mesela ibadet ü taat, Allah'a gönül vermek ve uhrevi âlemlerle münasebete geçmekle, insanın ruhî ve ledünnî cephesi gelişir. Ledünnî cephesi geliştiği nispette de cismanî, maddî ve hayvanî hayatla alâkası azalmış olur.

Bu tecrübeler sadece yoginin yaptığı ve yogada görülen şeyler değildir. Bu ve buna benzer hâlleri mistiklerde de görürüz. Ancak bu durum tasavvufta bizim İslâmî ölçülerimize uygun şekilde cereyan eder. Hususiyle Ahmed Rifaî Hazretlerinin tarikatında, bir yoginin yaptıklarına benzer, kişinin nefsine yaptığı eza ve cefalar vardır. Meselâ şişi alıp vücutlarının bir tarafına batırırlar. Şiş diğer taraftan çıkar ve herhangi bir kanama ve acı duyma gerçekleşmez. Yine ateşi ellerine alır, ağızlarına koyar, yüzlerine sürerler ama herhangi bir yanma hâdisesi görülmez. Normalde tabiatında yakma olan ateşin yakması gerekir ancak ateş böyle bir vücudu yakmamaktadır. Bu durum tamamen insanın belli bir âlemle rezonans olmasına bağlıdır. Haddizatında bu bir hâldir. Hâl ise o istikametteki tecrübelerle elde edilir ve bilinir.

Sözün burasında bir misal arz etmek istiyorum. Ateş içinde yanmama keyfiyeti, Seyyidina Hazreti İbrahim'in (aleyhisselâm) mazhar olduğu bir hâldir. "Biz ateşe şöyle ferman ettik: 'Dokunma İbrahim'e! Serin ve selâmet ol ona!'"[2] âyet-i kerimesinin ifadesiyle ateş, Hazreti İbrahim'e dokunmamıştır. Cenâb-ı Hak, ateşe emir vermiş ve ateş, Hazreti İbrahim'i yakmamıştır. Ancak burada Rabbin himayesi altında olan Hazreti İbrahim'in aldığı tavır ve vaziyet çok önemlidir. Onun, ateşin içine atılacağı ve ateşin yakmayacağı safhaya kadar geçirdiği süreç, hayvaniyet ve cismaniyetten sıyrılma sürecidir.

O (aleyhisselâm) mancınığa konulmuş ve ateşe atılmayı beklemektedir. Bu sırada gökten bir melek iner ve şöyle der: "Rabbin sana selâmı var. Ferman etti, eğer istersen ateşi toz duman edeyim." Hazreti İbrahim meleğin bu sözlerine karşılık şöyle der: "Şüphesiz ki, Rabbimin bu durumdan haberi var. O hâlde ben ne diye başkasına arzuhâlde ve şekvâda bulunayım."

Bir müddet sonra başka bir melek gelir ve "Ey İbrahim! Ben, Rabbin tarafından rüzgârlara tayin edilen meleğim. Arzu edersen bu ateşi rüzgârla hemen kaldırıp götürebilirim." der.

Hazreti İbrahim'in (aleyhisselâm) cevabı yine aynı olur. Tam ateşe atılacağı an bu sefer Cebrail (aleyhisselâm) gelir ve ona bir ihtiyacının olup olmadığını sorar. Halilullah ona da şunları söyler: "Rabbim benim ihtiyacımı benden iyi biliyor. حَسْبِيَ اللهِ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ 'Allah bana kâfidir, O bana yeter."[3]

Bu, Rable çok ciddi bir yakınlığın ifadesidir. Hazreti İbrahim, ateşin bağrına düşeceği âna kadar sebepleri ayağının altına alıp çiğnemiş ve o noktada nur-u tevhid içinde sırr-ı ehadiyet zuhur etmiştir.

Bu keyfiyeti ifade için ehl-i tasavvuf, Hallac'a ait şu menkıbeyi anlatırlar: Dostları, idamına karar verilen Hallac'ı ziyaret için hapishaneye gelirler, bakarlar ki kapılar kilitli ama Hallac ortada yok. Ertesi gün geldiklerinde bu sefer hapishanenin ortadan kaybolduğuna şahit olurlar. Üçüncü gün ise Hallac da hapishane de yerindedir. Bu hâlin sebebini sorduklarında Hallac onlara şu cevabı verir:

Birinci gün O'nu ziyarete gitmiştim. (Nesimî'nin ifadesiyle, "Mekânım lâ-mekân oldu.") İkinci gün O, buraya tecellî etti ve hapishane yok oldu. Bugün ise ikimiz de buradayız ve ben, şeriata göre yaptığım kabahatin cezasını çekeceğim.

Evet, Hazreti İbrahim (aleyhisselâm), nefis ve enaniyet cihetiyle hayvaniyet ve cismaniyetten sıyrılmıştı ve böyle bir insana ateş dokunmamıştı. İnsanı süründüren şey hayvaniyet ve cismaniyettir. Onu sırtından atınca orada fiziğin ve kimyanın kanunları alt-üst olur. Bu, zaman akışı içinde şuna benzer: Eviniz, barkınız, yurdunuz ve yuvanızla bir sele maruz kaldığınızı düşünün. Selin kendine göre bir akış buudu, eni, uzunluğu ve derinliği vardır. Ancak birdenbire sizi bir kuvvet alsın ve selin üstüne çıkarıversin. Artık o noktada selin size hiçbir zararı dokunmayacaktır.

Aynen bunun gibi ateş, insanı belli buudlar/boyutlar içinde yakar, su da belli buudlar içinde boğar. Yine havasızlık, insanı belli buudlar içinde öldürür. Meselâ Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), atmosferin dışına çıkarak cismaniyeti ile miraç yapar fakat havasızlığa meydan okur. Çünkü O, artık bizim buudlarımız içinde değildir. Binaenaleyh az önce ifade ettiğim gibi nasıl ki insan, ateşin yakıcılığından ve suyun boğuculuğundan korunabiliyor ise, aynen öyle de bizim buudlarımızın dışına çıkarak, Rabbiyle münasebeti veya mukaddes bildiği güç ve kuvvetle münasebeti nispetinde maddesine tesir edebilecek şeylerden kurtulmuş olur.

Bir kısım insanî latîfelerini geliştiren herkes, gayb âlemine muttali olabilir. Cenâb-ı Hakk'ın müsaade ettiği çerçeve içinde bazı şeyleri bilir ve müşâhede eder. Bu, tamamen kalbe söz dinletme ile alâkalı bir meseledir. Ve bu hususun dinle, dinsizlikle, Müslüman, Hıristiyan veya Yahudi olmakla hiçbir alâkası yoktur. Ruhun güç ve kuvvetiyle zuhurunu temin eden, onu ten kaydından kurtararak sınırsızlığa çıkaran kim olursa olsun, Cenâb-ı Hak ona bu mazhariyeti lütfeder. Ancak bir kere daha hatırlatmak isterim ki, bunlar zatında hiçbir kıymet ifade etmezler, asıl olan Cenâb-ı Hakk'ın rızasıdır.

Evet, başta da ifade ettiğim gibi bu konunun detaylarını Varlığın Metafizik Boyutu isimli kitapta dile getirmiş, tasavvuf dünyasından misaller vermiş ve hususiyle vücud-u mevhibe-i Rabbânî veya ilâhî üzerinde durmuştum. Ancak şunu tekrar ederek bu faslı da noktalamak istiyorum: Bu bir hâldir ve bu hâli tatmayan bilmez. Bu hâli yaşamayan, bast-ı zaman ve tayy-i mekân nedir bilmeyen nâdânlara gelince, onlar sadece meselenin sözünü ederler.

[1] Bkz. M. Fethullah Gülen, **Varlığın Metafizik Boyutu**, Nil Yayınları, İstanbul 2011.

[2] Enbiyâ sûresi, 21/69.

[3] el-Begavî, Meâlimü't-Tenzîl 3/294.

Kibir İmana Engeldir

Soru: Kibrin imana engel ve ilerlemeye mâni olduğu söyleniyor. Kibirden nasıl kurtulabiliriz?

Cevap: Kibir, insanın, kendisini üstün ve büyük görmesi; hakkı olmayan yerlere kendisini lâyık görmesi demektir. İnsan ancak imanın güçlendirilmesi sayesinde kibirden kurtulabilir. Çünkü imanı güçlenen insanın gözü hakikate açılır ve o insan, ululuğun sadece Cenâb-ı Hakk'a ait olduğunu görür.

Allah Teâlâ, kudsî bir hadiste, "Kibriya ridâm, azamet ise izârımdır."[1] buyurmaktadır. Bu mânâda kibir sahibi bir insan, Cenâb-ı Hak'la kendi hesabına nizâa giriyor, ilâhî sıfatta hak iddia ediyor demektir. Bu itibarla Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Kalbinde zerre kadar kibir olan Cennet'e giremez."[2] buyurmaktadır. Kibir en başta imana girme hususunda inhiraf ettirici ve saptırıcı bir hastalıktır. O, iman ettikten sonra da insanın ilerlemesine mâni bir virüstür. Kibir, imanla beraber aynı yerde bulunamaz. Kibirli hiçbir insandan şimdiye kadar ehlullah çıkmamıştır. İman sahibi de olsa kibirli bir insan terakki edemez ve kendi gururunun kurbanı olur.

Bazen bir kısım meziyetlerinden dolayı halk tarafından makam-mansıp verilmiş, ancak kendisini aşamamış, hazm-ı nefs edememiş kimseler hüsnüzannın verdiği makamlara dilbeste olabilirler. Onlar, gerçekten sırtlarına giydirilen urbanın kendilerine ait olduğunu zannederler. Bu tip kimseler –hafizanallah– kayıp gidebilirler. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Kim tevazu gösterirse Allah onu yüceltir."[3] buyurarak insanın terakkisi adına bir ölçü koymuştur. Bir kimse kendisini herkesten aşağı görüyorsa, yükselmeye namzet demektir. Üstad Hazretleri bu hakikati, "Ey enesi çifteli, kafası da kibirli! Şu mizanı bilmeli: Her adam için elbet cemiyet-i beşerde, içtimaî binada, görmek görünmek için şu mertebe denilen bir penceresi vardır. Eğer pencere kâmet-i himmetinden yüksekse, tekebbürle tetâvül edecek, uzanacak. Eğer pencere kâmet-i himmetinden alçaksa, tevazuyla tekavvüs edecek, eğilecek. Kâmillerde, büyüklük mikyasıdır küçüklük. Nâkıslarda, küçüklüğün mizanıdır büyüklük."[4] ifadeleriyle dile getirmektedir.

Az önce ifade ettiğimiz hadisin devamında ise Allah Resûlü, "Kim de kibirlenirse Allah onu yerin dibine batırır." buyurmaktadır.[5] Haddizatında hiç kimse kendi olarak büyük değildir. İnsan, başlangıcı itibariyle bir damla pis sudan yaratılmıştır. Sonu itibariyle ise içinde kurtların cirit attığı bir kemik yığınıdır. İnsan bu iki necaset arasında muvakkaten Cenâb-ı Hak'tan gelen tecellîlere mâkes olunca ahsen-i takvîm sırrına mazhar olmaktadır. Hadis-i şerifte geçen "tekebbür" ifadesi, sunî (kendini zorlayarak) büyük görünme demektir. Yani büyüklenen kişi zatında küçüktür. Şayet insanda bir büyüklük varsa o ancak Allah'a intisabın ve O'nunla irtibatın kuvveti ölçüsünde olur. Nitekim bir âyette, اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ "Allah'ın ikram ve ihsanına en çok mazhar olanınız, Allah indinde en çok takvalı olanınızdır." buyrulmaktadır.[6]

Âyette, "Sizin en büyüğünüz" denilmeyip, "Allah'ın ikram ve ihsanına en çok mazhar olanınız" buyruluyor. İnsan, takvalı olduğu ölçüde büyüklük kazanır. Fakat bu, insanın kendine ait şahsî bir büyüklük değildir. Belki kendisini Allah kapısında bir kıtmir olarak görmesi neticesinde yine Allah'tan (celle celâluhu) gelen bir iltifattır. İnsan, bir kıtmir gibi başını Hakk'ın eşiğine koyup, –Alvar İmamı'nın tabiriyle– orada sular gibi çağlayacak, Eyyüb gibi ağlayacak ve ciğergâhı dağlayacak ki Cenâb-ı Hak da başından tutup onu kaldırsın,

“Hayır, sen o değilsin, sen Benim için Beni gösteren bir mir’ât-ı mücellâsın” diyerek tekrim ve teşrifte bulunsun. Demek ki mahiyeti böyle olduğu hâlde insan yine de kibre giriyorsa onda herhangi bir dengenin varlığından söz edilemez.

Tekebbür, –az önce de ifade ettiğimiz gibi– büyük olmadığı hâlde büyüklük taslama, diğer insanları hakir görme demektir. Bir insan sunîliğe girer de yapmacık büyüklüklere talip olursa –hadisteki ifadeyle– Allah onu yerin dibine batırır. Böyle bir insan, iman sahibi olsa bile terakki edemez. Terakki edemediği gibi ötede de sürüm sürüm olur. Bu zaviyedendir ki kibir, küfrün sebeplerinden biri sayılmıştır. İçindeki büyüklük duygusunu atamayan bir insan, iman dairesi içinde değilse o daireye girme bahtiyarlığına eremez. Nitekim münafıkların lideri Abdullah İbn Übey İbn Selûl mü’min olamamıştı. O, Yahudilerle oturup-kalkan, Tevrat ve İncil’i bilen zeki bir insandı. Bütün bu özelliklerinden dolayı Medine’ye emir olmayı bekliyordu. Tam o esnada, ateş böceğine mukabil Hakiki Güneş, Medine-i Münevvere’de birdenbire doğunca yalancının mumu da sönüvermişti. İşte Abdullah İbn Übey’in hazmedememe problemi böyle başlamıştı. O, hayatının sonuna kadar da içindeki kibri yenemeyecek ve Allah Resûlü’ne karşı içten içe hep düşmanlık besleyecekti. Kibirli insan, belli bir zirveye ulaşsa bile orada kalması düşünülemez, zamanla baş aşağı gider.

Bediüzzaman Hazretleri, “Tevazua niyet onu ifsat eder, tekebbüre niyet onu izale eder…”[7] demektedir. Tekebbür, niyetle olmaz; kibir, insanın kendi ruhunda vardır ve onda huy hâline gelmiştir. O, mütekebbirdir ve büyüklük duygusuyla zehirlenmiştir. Tevazu da insanın ruhunda, fıtratında vardır ve o insan, neye malik olursa olsun mütevazidir. İnsan, kendi içinde hesabını görmüş, muhasebesini yapmış, kendi kendine karar vermiş ve “Ben, insanların en küçüğüyüm” diyebilmişse, değerini korumuş demektir. Bir gün, rastladıkları köpek yavrularının kendi aralarında güzel güzel oynaştıklarını gören talebeleri, Mevlâna’ya, “Şunlara bakın ne kadar da cana yakınlar, oynaşıyorlar” derler. Mevlâna ise bu söze şöyle mukabele eder, “Bir kemik atın da o zaman görün siz onları!” Evet, bir insanın gerçek durumunu da benliğine bir iğne saplandığında görmek lâzımdır. O bakımdan göstermelik, yapmacık bir ahlâk ile doğrudan doğruya fıtrat hâline gelmiş ahlâk birbirinden çok farklıdır.

Bu mevzuda iki insan tipi karşımıza çıkıyor. Bu insanlardan biri, iffetli değildir. Tenhada kaldığı zaman gözleriyle her tarafı tarar ve herkese bakar. Ancak yanında arkadaşları olduğunda iffetli görünüp başını öne eğer. Bu durum sunîdir, yapmacıktır. Diğer insan ise günah manzaralarına gözü kaysa bile ciddi bir pişmanlıkla kıvranıp iki büklüm olur ve “Aman ya Rabbi, hata ettim” der. Bu ise samimidir ve tabiîdir. İnsan, günaha girmiş de olabilir. Ancak suniliğe girmek, o günahtan daha büyük bir günahtır.

Evet, bir insan tekebbüre niyet etse (içinde kibir olmadığı halde büyük görünmeye çalışsa), onun yaptığı sunî, yapmacık bir tekebbür olur. Sunî olarak yapılan tekebbür (büyük görünme çabası) ise vakar kabul edilir. Yani o kimse, bir mevkinin hakkını vermek için öyle görünme mecburiyetinde kalmıştır. Meselâ bir hoca, dersini takrir ederken; bir hâkim, mahkemede hüküm verirken; bir subay, erlerin başında gerekli olan disiplini temine matuf bir tavır alırken kibir göstermiş sayılmaz, belki o meslek, o hâl ve o vaziyetin gerektirdiği vakarı izhar etmiş demektir. Bu gereklidir ve günah da değildir. Tevazu da öyledir. İnsan tevazu yapmaya niyet ederse tevazuu ihlal eder. Tevazu böyle bir insanla bütünleşmemiş demektir. Böyle bir insan hakikatte tevazu değil, kendini küçük göstererek riyakârlık yapıyor demektir.

[1] Müslim, birr 136; Ebû Dâvûd, libâs 26.

[2] Müslim, îmân 147-149; Tirmizî, birr 61; Ebû Dâvûd, libâs 26.

[3] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/76; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat, 5/140.

[4] Bediüzzaman Said Nursî, Sözler s. 790-791 (Lemaât).

[5] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/76; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat, 5/140.

[6] Hucurât sûresi, 49/13.

[7] Bediüzzaman Said Nursî, Mesnevî-i Nuriye s. 185 (Şemme).

Allah Resûlü'nün İki Yönü

Soru: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Allah'ım, beni fakir olarak yaşat, fakir olarak öldür ve fakir olarak haşret!" şeklindeki duasını nasıl anlamalıyız?

Cevap: Eğer ortada söylenmiş bir söz varsa, bu konuda mühim olan, o sözün nerede, hangi şartlar altında ve hangi siyakta söylendiğini değerlendirmek suretiyle mânâsını doğru anlamaya çalışmaktır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Allah'ım, beni fakir olarak yaşat, fakir olarak öldür, kıyamet günü de fakirler zümresiyle birlikte haşret!" buyururlar.[1] Bu hadis, ehl-i tasavvuf arasında çok yaygındır.

Bu soru tevcih edilirken herhalde mânâ olarak buna zıt olan hadislerle karşılaştırılması isteniyor. Şayet herkes, kendi nefsi adına "Allah'ım, beni fakir yaşat, fakir öldür, fakir haşreyle!" derse bir millet topyekün fakir olur ki, topyekün fakirlerden müteşekkil bir topluluğun İslâm'ın izzetini bayraklaştırıp omuzlarına almaları asla mümkün olamaz. Kaldı ki yine hasen derecede bir hadiste Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Allah'ım, açlıktan Sana sığınırım, çünkü o pek fena bir arkadaştır!"[2] buyurmuşlardır. Keza, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in sabah-akşam sürekli okudukları duaların içinde de buna benzer ifadeler vardır: "Allah'ım, tasadan ve hüzünden Sana sığınırım; acizlikten ve tembellikten de Sana sığınırım; korkaklıktan ve cimrilikten yine Sana sığınırım; borca mağlup olmaktan ve düşmanların kahrından da Sana sığınırım."[3]

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kur'ân'ın pek çok âyetinde anlatılan iki yönü vardır. Mesela, Fetih sûresinin son âyetinde, "Hz. Muhammed, Allah'ın resûlüdür. O'nun beraberinde olanlar, küffara karşı alabildiğine şiddetli ve sert, alabildiğine kararlı; dostlarına karşı da tevazu kanatları yerlere kadar inmiş, mütevazidirler…" buyrulur. Mü'minlere karşı yüzü yerde, muannitlere karşı aziz ve çetin olmak, müslümanca bir duruşun ifadesidir. İşte bu iki durum da Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de tam temessül etmiştir.

Sahabînin ifadesiyle Ashab-ı Kiram, savaşın kızıştığı anlarda Allah Resûlü'nün arkasına sığınırlardı.[4] Yine mesela Huneyn'de, atını düşmana doğru mahmuzladığı ve Hz. Abbas'ın, O'nun atını tutmakta zorlandığı siyer kitaplarında anlatılır. Hatta bu sırada Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gür bir sesle: "Ben, Allah'ın Resûlü'yüm, bunda yalan yoktur. Abdulmuttalib'in soyundanım, başka değil bunda yalan yoktur." der.[5] Kim bilir belki de soyu O'na yakışır şekilde dünyaya gelmişti/getirilmişti…

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu celâdetinin yanında bir de halkın içinde halktan biri olma yönü ve tevazuu vardı. Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ)'nın anlattığına göre, Mekke fethedildiği gün O (sallallâhu aleyhi ve sellem), yerin göbeği olan Kâbetullah'a girerken bineğinin üzerinde tevazu içinde o kadar iki büklüm olmuştu ki, alnı eyerin kaşına değiyordu.[6] Bir başka sahabi ise konuyla alakalı müşahedesini şöyle anlatır: "Allah Resûlü diz çökmüş yemek yiyordu. O'nun bu hâlini gören bir bedevî: "Tıpkı köle gibi yemek yiyor" deyince, Efendimiz, "Evet, ben Allah'ın bendesiyim" buyurmuştu.[7] Bu, Efendimiz'in birbirine zıt gibi görünen iki yönünün ifadesidir.

Allah Resûlü bu iki haliyle de hep en doğruyu temsil ediyordu. Bunlardan birisinde, İslâm düşmanlarına karşı temsil buyurdukları İslâm şahs-ı mânevîsi adına açlıktan, fakr u zaruretten, borçtan ve düşmanların kahrından Allah'a sığınıyor ve bunlardan, yılandan çiyandan nefret eder gibi nefret ediyordu. O, bu noktada ümmeti adına hareket ediyordu ve

kâfirleri sultası altına almaya gayret ediyordu. Zaten Fahr-i Kâinat Efendimiz, şahsen de hiçbir kâfirin tahakkümüne katlanmaz ve bu mezelleti asla kabul edemezdi.

Diğer yönüyle Efendimiz, mü'minler arasında daha ziyade fakir ve fukara ile haşir-neşirdi. Allah (celle celaluhu) O'na böyle bir ahlâkı talim buyurmuştu. Mekke ileri gelenleri yer yer Allah Resûlü'ne geliyor ve "Şu sıradan insanları yanından uzaklaştır da biz gelelim" teklifinde bulunuyorlardı. Efendimiz böyle bir şeye asla yanaşmıyor, kalb-i pâk-i Nebevî bundan rencide oluyordu. Fakat bir beşer olarak binde bir meyil ihtimali oldu mu bilemem; ama Allah konuyla alakalı hemen tebcil edalı bir tenbihte bulunuyor ve böyle bir teklif karşısında sanki Efendimiz'e, "Bilal-i Habeşî, Suheyb-i Rûmî, Habbab bin Eret ve Ammar gibi… köle ve fakir fukarayla beraber kalmaya sabret!" diyordu.[8]

İşte Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle iki yönü vardı. Bazı rivayetlerde, sorudaki duanın sonunda Hz. Aişe'nin Allah Resûlü'ne bir sorusundan da söz edilir: "Ya Resûlallah, niçin fakir olarak haşredilmeyi istiyorsun?" Efendimiz de buyururlar ki: "Onlar zenginlerden 40 yıl evvel Cennet'e gireceklerdir"[9] Yani Bilal-i Habeşîler, Ebû Süfyanlardan kırk sene evvel Cennet'e girecekdir. Nitekim bunu teyit eden bir hadisede, Allah Resûlü bir defasında Abdurrahman bin Avf hakkında, "Ben onu gördüm, malının hesabından ötürü mak'adı üzerine emekleye emekleye Cennet'e giriyordu." buyurmuş, bunu Hz. Aişe vasıtasıyla duyan Abdurrahman bin Avf da o ihtişamlı kervanındaki bütün mallarını Allah yolunda infak etmişti.[10]

Netice-i kelam, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yönüyle Müslümanlar içinde fakir fukaraya sabır ve tahammül edip tevazu gösteriyordu. Bir yerde de kefere ve fecereye karşı Allah'ın yeryüzündeki en mümtaz varlığı olarak, o aslanların başında her şeyi ayağının altına alacak mahiyette, "Allah'ım, açlık, mezellet, borcun galebesi, dünyanın kahrı.. gibi şeylerden Sana sığınırım. Beni bunlardan uzak tut!" diyordu. Bu tavırlardan biri şahs-ı manevî-i Muhammedî namına, öbürü de Müslümanlara karşı kendi şahsı adınaydı.

[1] Tirmizi, zühd 37.

[2] Ebû Davud, salât 376.

[3] Buhârî, et'ime 28; Müslim, zikr 50; Ebû Davud, salât 376.

[4] Müslim, cihad 79.

[5] Buhârî, cihad 166; Müslim, cihad 76-80.

[6] İbn Hişâm, es-Sîratü'n-nebeviyye 2/405.

[7] İbn Mâce, et'ime 6.

[8] Bkz. En'âm sûresi, 6/52; Kehf sûresi, 18/28

[9] Tirmizî, zühd 37.

[10] Ahmed b. Hanbel, Müsned 41/337.

Ölmeden Önce Allah'a Kavuşmak

Soru: Ehl-i tasavvuf, ölmeden önce Allah'a kavuşmak için çabalıyorlar. Acaba bir insanın ölmeden önce Allah'a kavuşması mümkün müdür?

Cevap: Allah'a vâsıl olma, Allah'a ulaşma, farklı seyir mertebelerinden geçmek suretiyle olur. Tabii tasavvuftan nasibi olmayan kimse âlem-i emirde ve âlem-i halkta seyir nedir onu bilemez. Hususiyle maddeciliğin çok ileriye gittiği, kalbin ve ruhun yanı başında aklın ve fikrin ele alınmasının çok lüzumlu olduğu bu asırda bazılarına göre hayal ve nazariye gibi gelen bu meselelerden bahsetmek belki de faydasız olacaktır. Ama bir avam anlayışı içinde arz edecek olursak, tasavvufta bu seyri ikmalde insanın münasebet değişikliklerine verilen adların şunlar olduğunu görürüz:

Birinci mertebe, "seyr ilallah" mertebesidir ve kendi uzaklığını aşma adına Allah'a doğru seyretme demektir. Sâliki çok, müdâvimi ona nispeten az, herkese açık bir seyahat-i kalbiye ve ruhiye olan bu yolculuk, -Müsemmâ-i Akdes de diyebileceğimiz Hazreti Zât mülâhazası mahfuz- ef'âl âleminden isimler ufkuna, sonra da bu isimlerin gölgesinde mebde-i taayyün olan isme ulaşmakla nihayet bulan bir yolculuktur.

İkinci mertebe, "seyr fillâh" mertebesidir. Bu seviyeye ulaşan insanda, doğrudan doğruya fenâ fillâh mertebesi zuhur eder ve o insan, âdeta daire-i maiyyet içinde seyrine devam eder. Vâkıa, Ehl-i Sünnet anlayışı içinde, sâlik, gördüğü şeylere şahsî pâye nazarıyla bakmaz, fakat ciddi temkin, vakar ve Allah'ın murakabesine tam inanma şuuru içinde seyrini tamamlar.

"Seyr minallah" mertebesine gelince o, nübüvvete has bir keyfiyettir ve Hak'tan halka geliş demektir. Sâlik varmış, gitmiş, seyrini ikmal etmiş, sonra dönmüş ve götürmek üzere gelmiştir. Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın velâyetinin tezahürü olan Mirac-ı Nebi işte bu seyirlerin hepsini hâvidir.

Evliyaullahtan olan Abdülkuddüs Hazretleri şöyle der: "Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) kevn ü mekânları aştı, huzur-u kibriyâya vardı, kurb-i huzurla müşerref oldu, dünya gözüyle Hakk'ı gördü, hûri ve gılmânın perdedarlığına şahit oldu. Cennet ve bütün niam-ı ilâhiye O'nun önüne sofra gibi serildi. Ama o âlemin debdebe ve ihtişamı O'nun gözlerini kamaştıramadı. Gittiği gibi insanlığı kurtarmak üzere insanların içine tekrar döndü. Allah'a yemin ediyorum ki, ben o mertebelere çıksaydım geriye dönmezdim!"

Bu söz, çok veciz olarak, daima giden ve geri dönmeyen bir velinin seyriyle, giden-gelen-götüren nebinin seyrini tefrik etmektedir. Ama bütün bunlar esasen iç müşahede, ruha doğru derinleşme ve bir zevk işidir. İç âlemine doğru derinleşmemiş, zahire takılıp kalmış insanlara bunları anlatmak çok zor olsa gerek...

Bu asır, kalble beraber akıl asrı olduğundan bu türlü şeyleri muvakkaten Cenâb-ı Hak kaldırmıştır. Öyle ümit ediyorum ki, yeniden bir velâyet müessesesi -inşaallah- teşekkül ettiği zaman pek çokları ilm-i hakikatin yanında bu ruhani zevkleri de hissedecektir.

Üç Kavram: Tevekkül, Zühd ve Tevazu

Soru: Tevekkül, zühd ve tevazu kavramlarını izah edip bunların bir Müslüman için önemini açıklar mısınız?

Cevap: Tevekkül, vekil, müvekkil, aynı kökten gelen Arapça kelimelerdir. Vekil, bir işin kendisine havale edildiği kimse demektir. Mesela meclise milletvekili seçerken, bizi orada temsil etmek üzere vekil seçip işimizi ona havale ederiz. Eski ifadesiyle avukatın adı da vekildir ve ona iş ısmarlayan kişiye de müvekkil denir. Biz, vekile iş havale ederiz, o da mahkemede bizim adımıza konuşur, sair işlerimizde bize vekâlet eder, müvekkili adına tasarrufta bulunur.

Tevekkül ise iradî olarak işini Allah'a tefviz etme, O'na havale etme demektir. Ancak burada bir tekellüf mevzu bahistir. Diğer bir ifade ile tevekkül, menfaat-ı şahsiyenin yanında, menfaat-i mâneviye ve menfaat-i uhreviyeyi elde etmek için kendini biraz zorlayıp tedrici olarak işini Allah'a havale etme cehd ve gayretidir denebilir. Avukat tutan veya milletvekili seçen bir insan, işini o kişilere havale eder. Mü'min ise dünyevî ve uhrevî işlerinde her şeyi Allah'a havale eder, O'na tevekkül eder. Tevekkülün bir mânâsı da budur. İnsan kendini zorlamalı ve peyderpey o ufku elde ederek Allah'a tevekkül etmelidir. Yani bir tevekkül olduktan sonra bir daha, sonra bir daha tevekkülde bulunmalıdır. Biz bunu kelimenin karakteristik yapısından anlamaktayız.

Şer'î mânâsına gelince; tevekkül, Allah'a güvenme, takatinin fevkinde işlerin altına girerken o işleri Allah'ın yürüteceğine itimat etme demektir. Nasıl ki lokmayı ağzımıza koyarken çiğneme ve hazmetme mevzuunda işin yüzde doksan dokuzunun Allah'a ait olduğunu bilir, sadece lokmayı ağzımıza götürmekle iktifa eder ve gerisini Allah'a bırakırız, aynen öyle de takatimizin ve irademizin yettiği işleri yaptıktan sonra ötesinde Allah'a tevekkül ederiz. Evet, insan, Allah Resûlü'nün, "Deveni önce bağla sonra Allah'a tevekkül et"[1] ifadesinden hareketle öncelikle bineğini sağlam olarak bağlamalı, sonra hırsızların çalmaması için Allah'a tevekkül etmelidir. Böylece o, dünyada üzerine gelen ve belini kıran pek çok şeyden kurtulmuş olur.

Bediüzzaman hazretleri bu mevzuyu misallendirirken şöyle der: Tevekkül edenle etmeyenin misali şuna benzer ki, iki şahıs sırtlarında yükleri olduğu halde vapura binerler. Bunlardan biri, "Ben yükümü sırtımda taşıyacağım. Yere koyarsam çalarlar ve heder olur." diyerek yükünü sırtından indirmez. Diğeri ise tevekkül ve teslimiyetinin ifadesi olarak yükünü vapura bırakır, vapuru idare eden kaptana itimat eder. Biraz sonra yükünü sırtında taşıyan kişinin takati kesilir, yorulur ve ayakları titremeye başlar. Bu durumda arkadaşı onu şöyle ikaz eder: "Yükünü sırtından indirip yere koy. Vapur senden daha kuvvetlidir, seni de, sırtındaki yükünü de götürür. Hem vapurun içinde sırtında yükünü taşımakla safdillik ediyorsun. Zaten seni de, yükünü de vapur taşıyor. Hem böyle maskara bir durumda kaptan seni görürse cezalandırabilir. En iyisi, yükünü vapura bırak ve kaptana teslim ol."[2]

Evet, tevekkül sahibi insanla, tevekkülsüz insanın durumu bu çerçevede değerlendirmeli. Cenâb-ı Hak bizi dünyaya göndermiş ve hayata ait birçok mükellefiyeti sırtımıza yüklemiş, rızkımızı da taahhüd buyurmuştur. Bu durumda bir insan, "Benim ve çoluk çocuğumun hali

ne olacak?” diyerek rızık endişesi taşırsa, hayat onun için bütünüyle bir ıstırap haline gelir ve bu kişi, Allah’a karşı cezaya sebep olabilecek bir davranışa girmiş olur.

Dinde tevekkülün mânâsı budur. Ancak tevekkül, sebepleri bütünüyle terketme değildir. Önce sebeplere riayet, daha sonra tevekkül... Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir’de, bütün savaş hazırlıklarını yapmış, ashab-ı kiramı arkasına almış, harb etmeye müsait ve hazır vaziyette düşmanın karşısına çıktığı yerde ellerini açıp içini şu ifadelerle Allah’a dökmüştür: “Allah’ım! İşte ordun, işte ben, eğer bu orduyu mağlup edersen, kıyamete kadar Sen’in adını anacak kalmayacaktır.”[3] İşte bu hal, Allah›a teslim ve tevekkülün ifadesidir. Mü’min, bütün maddi şartları yerine getirdikten sonra, Allah’ın, rububiyetinde ve ulûhiyetinde “bir” olduğunu ilan mânâsında hâlis bir tevhidin ve her şeyi yaratanın Allah olduğunu itirafın ifadesi olarak Allah’a tevekkül etmelidir.

Zühde gelince; onu değişik şekillerde tarif etmişlerdir. Bu tariflerden bazıları şunlardır:

- Zühd, dünyayı tamamen terk etmektir.
- Zühd, dünyayı terk etmekle beraber, ukba arzusunu da terk etmektir.
- Zühd, dünya ve ukba arzusunu terk etmekle beraber benlikten de vazgeçmektir.
- Zühd, bir insanın, çalışıp kazanarak elde ettiği şeylerin bir anda elinden gitmesi karşısında en ufak bir teessür duymamasıdır. Bu hakikati Hz. Eyyub şöyle dile getirmektedir: “Allah’a hamd ederim ki bana vermişti, şimdi de benden aldı.”[4] Yani emanet olarak vermişti, emanet sahibi şimdi emanetini aldı. Verdiği zaman güzeldir; aldığı zaman da güzeldir.
- Zühd, insanın, dünyada elde ettiği şeylerden memnun ve kaybettiği şeylerden de mahzun olmamasıdır.
- Zühd, hem malını, hem de canını her an Allah yolunda harcayabilmektir.

Tarifleri çoğaltmak mümkündür. Ancak meseleye külli bir bakış açısıyla yaklaştığımızda zühdü şöyle de tarif edebiliriz: Zühd, dünyayı dünya cihetiyle terk etmek, ukbaya bakar cihetiyle bir mekanizma gibi işletip ahireti kazanmaktır. Yani zühd, dünyanın, insanın heveslerine bakan tarafını terk edip, ahirete tarla olma ve esmâ-i ilâhîyeye tecelligâh olma yönlerini alma demektir. Herhalde bu tarif, şimdiye kadar zühdle alakalı yapılan tariflerin hepsini içine almaktadır.

Tevazu ise; insanın yüzünün yerde olması demektir. Kelime, “وضع” fiilinden gelmektedir. Bu fiil, bir şeyi bir yere koymak, düşük, alçak, hor, hakir olmak demektir. Tevazu, şer’i mânâsıyla insanın alçak gönüllü olması, kanatlarını yerlere kadar indirmesidir. Tevazu, ruhun yüksekliğinin ifadesidir. Ruhen yüce kimseler mütevazı, ruhen denî ve aşağı kimseler mütekebbir ve mağrur olurlar. Çok defa iç âlemindeki çöküntü, yıkık-dökük olma, insanı mağrur ve mütekebbir hale getirir. Böyle bir insan, tiz perdeden konuşur ve herkesi hafife alır. Aksine ruhen yüce olan kimseler kim olursa olsun yanına gelenler için kıyam eder ve onları da insan bilirler. Bu, o kimsenin ruhundaki yüceliğin ifadesidir. Onun için Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), alçakgönüllü olma mevzuunda, “Tevazu edeni Allah yükseltir. Tekebbür edeni de Allah alçaltır.” buyurmuşlardır.[5]

Allah karşısında kendisini herkesten düşük görmeyen kimse, bir anlamda ruhen yıkık ve dökük bir insandır. Mağrur ve mütekebbir olma, aşağılık duygusunun ifadesidir. Kendisinde bir eziklik, ruh perişaniyeti, ruh sönüklüğü ve kalbsizlik olan bir kimse hep büyük görünmeye çalışır ve ellerini arkasına koyarak, mevcudiyetini hissettirme mânâsında öksürerek, gerinerek hep “Ben varım” der durur. Bu tür davranışlar hadislerde firavuna izafe edilir. Onun için, yüce duygulara ve fevkalâde hislere sahip olan kimseler herkese karşı

son derece mütevazidirler. Başkalarına da söz hakkı tanırlar. Kendilerini insanlardan bir insan olarak görürler.

Bediüzzaman, hem bu mânâyı hem de hadisin mânâsını ifade ederken şöyle der: "Ey enesi çifteli, kafası da kibirli! Şu mizanı bilmeli: Her adam için elbette cemiyet-i beşerde, içtimaî binada, görmek görünmek için mertebe denilen bir penceresi vardır. Eğer pencere, kâmet-i kıymetinden yüksekse, tekebbürle tetâvül edecek, uzanacak. Eğer pencere, kâmet-i himmetinden alçaksa, tevazuyla tekavvüs edecek, eğilecek. Kâmillerde, büyüklük mikyasıdır küçüklük. Nâkıslarda, küçüklük mizanıdır büyüklük..."[6] Zannediyorum yukarıda zikrettiğimiz hadisin mânâsının böylesine derin anlatılmış olması, asrımıza kadar çok az kimseye nasip ve müyesser olmuştur.

Hadisten ve meselenin ruhundan anlıyoruz ki, mü'minin hem Hak, hem de halk karşısındaki durumu tevazu ile ortaya çıkmaktadır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cibril-i Emin ile otururken, hayattaki mazlûmiyet, mağduriyet ve yokluklardan içine şikâyet gibi bir şey gelir ve Cibril'e şöyle der: "Ya Cibril! İki-üç gün var ki peygamber hanesinde bir çorba pişmedi." Efendimiz böyle der demez hemen İsrafil (aleyhisselam) iner ve şöyle der: "Allah'ın selamı var Ya Resulallah! Buyurdular ki, melik bir peygamber mi, yoksa fakir, mütevazı hayat yaşayan bir peygamber mi olmak istiyorsunuz?"

Hakikatlere aşina olan Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönlü bunlara alışıktı ve diyeceği sözü biliyordu. Bu sırada hayat-ı içtimaiyede kendisi için faydalı olabilecek şeyi seçmede melekût âleminin sultanı Cibril'in yüzüne baktı. Cibril-i Emin "Tevazu Ya Muhammed!" diyordu. Efendimiz de, "Kul bir peygamber olmayı isterim." buyurdular.[7]

Allah Resûlü, sofrada bağdaş kurup otururlar, köle ve hizmetçilerle beraber yemek yerlerdi. O'nu daha önce görmemiş olanlar, ashabıyla otururken diğerlerinden ayırt edemezlerdi. O kadar ki, Kuba'da Efendimiz'le Hz. Ebû Bekir yanyana oturmuşlardı da, gelen bazı kimseler peygamber diye Hz. Ebû Bekir'e tazim etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, böyle bir yanlışlığa meydan vermemek için eline aldığı bir şeyi yelpaze yapmış ve Efendimiz'in başında sallamaya başlamıştı.[8]

Biz ise çok defa Cenâb-ı Hakk'ın kereminden lütfettiği bazı şeyleri, kendi meziyetimizmiş gibi firavunlukla sahiplenme yolunu seçebiliyoruz. Burada alçak gönüllü olan, tevazu kanatlarını yerlere kadar indirenler orada kuşlar gibi kanat çırpıp pervaz ederek cennetlere uçacaklardır. Burada bir kısım kimseleri hor ve hakir görenler, meclislerde sözü başkalarına vermeyenler ve başkalarına hakk-ı hayat tanımayanlar, orada çok rahatsız ve derbeder olacaklardır. Allah muhafaza buyursun!

Tevazu ve tekebbürle alakalı bir tabir daha vardır: Ucb. Ucb, insanın kendini, amelini beğenme manasınadır. Çok defa insan meseleye aksinden bakabilir. Bazen olur ki, kişi, hayatında çok büyük günah işlememiş, hep hasenat yapmıştır. Böyle biri amelini beğenme bataklığına düşebilir. Allah korusun, amelini beğenme, insanı baş aşağı götürür. Allah'ın kimsenin ameline ihtiyacı yoktur ve asla ucbu sevmez.

Bazen de şöyle olur: İnsan çoğu zaman salih ameller yapamadığından dolayı ümitsizliğe düşer. Tam ye'se kapılacağı anda bir kısım hasenatını düşünür. Ümitsizliği atmak için onlara bakar ve "Bunlar bana yeter" der, dolayısıyla yanlış bir yola girmiş olur. Yani tefritten, ifrata geçer. Ümitsizlik, neseb-i gayr-i sahih olarak ucbu doğurur. Mesela bir kimse, "Ne olacak benim halim, perişan ve sergerdanım" der. Sonra ya vicdanının duyması veya birinin,

“Arkadaş, sen düşündüğün gibi değilsin. Maşaallah seni tanıdığımdan bu yana hep salih amel işliyorsun” demesi onu ucb çukuruna sürükleyebilir.

Tâbiûnun büyüklerinden Muhammed İbn Münkedir, sabahlara kadar ah u vah edip ağlayan bir insandır. Bir gün annesi dayanamayıp şöyle der: “A be evladım! Eğer seni kucağımda büyütmeseydim ve çocukluğundan beri seni bilmeseydim, belki bir günahı vardır da ona ağlıyor derdim. Niçin hep ağlıyor hiç gülmüyorsun?”[9] Günümüzde de böyle insanlar vardır. İşte bu kimseler de hiç günaha girmemiş olmalarına rağmen ucbe girebilirler ki o da ayrı bir hastalıktır.

Ucub, hastalıklı bir ruh hâletidir ve insanı baş aşağı götüren, amellerini yiyip tüketen bir virüstür. İnsan böyle bir hastalığa düçar olur ise, yaptığı güzel şeylerde kendisine düşen bir şey olmadığını düşünmelidir. Mesela ben şöyle düşünmeliyim: Nice akıllı kimseler görüyorum ki, Eflatun kadar zeki, Sokrates kadar sistemci, Bergson kadar iç aydınlığına sahip, Paskal kadar aşk ve vecd insanı.. benim ne liyakatim vardı ki Cenâb-ı Hak onu değil de beni Müslüman kıldı? Evvelde Allah’a ne takdim etmiştim ki karşılığında Cenâb-ı Hak bana iman nimetini verdi? Hiçbir liyakat izhar etmediğim halde Cenâb-ı Hak beni halka bir şey anlatma mevkiine yükseltti. Dereden tepeden söz ederken, halk dinledi ve sonra da bir şeyler oluyor ümidine kapıldılar?!

Bu meseleyi büyük müceddidin şu yaklaşımıyla noktalayalım: Sen kendini bir kuru üzüm çubuğu bilmelisin. Nasıl ki o şerbet tulumbacıkları üzümler, kuru bir üzüm çubuğundan beslenirler ve üzüm çubuğu o üzümlere bakıp da gururlanmaz, bunları ben taktım diyemez. Çünkü kuru bir üzüm çubuğu bu üzüm salkımına medar olamaz. Öyle de hiç ender hiç olan nefsin, kendisine takılan meziyetlerle fahirlenmeye ve kendisini beğenmeye hakkı yoktur.[10] Liyakatim vardı da benimle gösterildi demeye de hakkı yoktur. Belki şöyle demelidir: Çok fazla liyâkatliler vardı. Benim de sadece ihtiyacım vardı. Aczim ve fakrım bir dua halinde Rabbime yükseldi. O, bu dua ve ilticayı aczimin ve fakrımın ifadesi olarak kabul buyurdu da emsâlim içinde liyâkatım olmadığı halde beni de ehl-i secde kıldı, deyip nefsini hor görmeli, gururunu kırmalı ve ucbe düşmemek için elinden geleni yapmalıdır. Evet, her mü’min kendisini böyle bilmelidir.

[1] Tirmizî, sıfatü’l-kıyâme 59.

[2] Bediüzzaman Said Nursî, Sözler 23. Söz, 1. Mebhas.

[3] Müslim, cihad 58; Tirmizî, tefsîru’l-Kur’ân, tefsîru sûreti’l-Enfâl.

[4] eş-Şirbînî, es-Sirâcü’l-münîr 2/519; es-Saffûrî, Nüzhetü’l-mecâlis 1/73.

[5] İbn Mâce, zühd 16; Ahmed b. Hanbel, Müsned 18/250.

[6] Bediüzzaman Said Nursî, Sözler, Lemaât.

[7] et-Taberânî, el-Mu’cemü’l-evsat 7/88.

[8] İbn Kesîr, el-Fusûl fi’s-sîre s. 117.

[9] et-Taberî, el-Müntehab s. 134. [10] Bediüzzaman Said Nursî, Sözler, 22. Söz, 2. Makam.

Tebliğ Metodu

Soru: İslâmiyet gibi mükemmel bir dinin gönüllerde tekrar yer bulabilmesi adına nasıl hareket etmeliyiz?

Cevap: İslâm'ın kâmil bir sistem olduğunu Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler anlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bir-iki âyette içtimaî, iktisadî, itikadî ve amelî hayatın genelinin İslâm'da merkezleştiği üzerinde durulmaktadır. Nasıl ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaratılışın ilk nüvesidir, varlık O'nun nurundan meydana gelmiş, neşv ü nema bulmuş ve bunu ifade için zayıf bir rivayetle kendilerine izafe edilen bir söz, "Allah'ın ilk yarattığı şey, benim nurumdur." demektedir.[1] Aynen öyle de İslâmiyet bir bakıma bütün dinlerin özü ve esasıdır. Çeşitli devirlere ait içtimaî ve iktisadî yapılar ona müracaat etmişlerdir. Peygamberlerin dilleriyle ifade edilen ahkâm, Kur'an-ı Kerim'in ahkâmıdır. Bu hakikat, Efendimiz'de (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise kemali ile görünmüştür. İslâm her yönüyle mükemmel bir dindir. Nitekim اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتي وَرَضيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ ديناً "Bugün sizin dininizi kemale erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum."[2] âyet-i kerimesi bu hakikati ifade etmektedir.

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دينَكُمْ : Bugün dininizi ikmal ettim, kemala erdirdim; eksiği kusuru kalmadı. O, her şeyinizle sizin bütün ihtiyaçlarınızı görmeye kâfi ve vâfidir.

وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتي: Dini ikmal etmekle nimetlerimi de size karşı tamamladım. Artık Benden vahy-i ilâhî adına alacağınız bir nimet yoktur. Olsa olsa bundan sonra onu anlama ilhamı olur.

وَرَضيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ ديناً : Yol ve şehrâh olarak İslâm'dan razı oldum. Hoşnut olacağım tek din İslâm'dır.

Bir Yahudi, Hazreti Ömer Efendimiz'e (radıyallâhu anh) gelerek şöyle der: "Kur'an'da bir âyet var ki, eğer o âyet biz Yahudi cemaati hakkında nazil olsaydı o günü bayram ilan ederdik." Hazreti Ömer, "Bu hangi âyettir?" diye sorar. Bunun üzerine Yahudi, yukarıdaki âyeti okur. Hazreti Ömer, Yahudinin böyle demesine karşı, "Ben, o âyetin ne zaman ve nerede nazil olduğunu biliyorum. O âyet, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma günü Arafat'ta vakfe yaparken nazil oldu." [3] demek suretiyle, âyetin indiği günün Müslümanlarca iki yönüyle bayram olduğunu kendisine hissettirmiş olur.

İslamiyeti, Müslümanların hayatına hayat kılma yolunu irşad ve tebliğ derslerinde uzun uzadıya arz etmeye çalıştım.[4] Bu meselede dikkatleri, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) davranışlarına, O'nun irşad ve tebliğ stratejisine çektim. Günümüzde bazı insanların devrimle, devirmekle problemleri çözme niyet ve teşebbüsüne mukabil sağda-solda bütün vuruşanlara Resûl-i Ekrem'in megâzisini ve siyerini okumalarını tavsiye ettim. Gönüllere giden yolun ancak orada anlatıldığı gibi olacağını, bunun dışında bir yol takip edildiğinde terörün olabileceğini, üç-beş tane memnunun yanıbaşında yüzlerce gayr-i memnunun meydana geleceğini ve bu türlü idarelerin asla istikrar kazanamayacağını ısrarla arz ettim. Ama gel gör ki, bu meseleyi bayraklaştıran üç-beş tane maceraperest, Müslümanlık adına yapılması gereken şeyler onlara aitmiş gibi meseleyi sokağa döktü, İslâm ve Kur'an meselesini sokak meselesi yaptılar. Tıpkı kendilerinden evvel sokakları berbat edenler gibi…

[1] Bkz. el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ 1/265.

[2] Mâide sûresi, 5/3.

[3] *Buhârî,* îmân *33,* megâzî *77,* tefsiru sûre *(5) 2,* i'tisam *1; Müsli*m, tefsir 3, 4, 5.

[4] Bkz. M. Fethullah Gülen, İrşad Ekseni, Nil Yay., İstanbul, 2011; İ'lâ-yı Kelimetullah veya Cihad, Nil Yayınları, İzmir, 1997.

İstikbal ve Bize Düşen

Soru: “Şu istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek ve gür sadâ, İslâm’ın sadâsı olacaktır.” ifadesinin tezahürü için nasıl bir gayret içinde bulunmalıyız?

Cevap: Her şeyden önce, Rabbimden ümmet-i Muhammed’i daha fazla bekletmemesini ve bu nimetini bizlere lütfeylemesini niyaz ediyorum/edelim. Bu meselede, birisi kulluk vazifesi gereği, diğeri ise Cenâb-ı Hakk’a ait şe’n-i Rububiyet’in gereği olmak üzere iki durum söz konusudur. İkinci şıktan başlayarak soruya cevap vermeye çalışalım.

Evvela, şu istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek ve en gür sadânın İslâm’ın sâdâsı olacağını Kur’ân-ı Kerim’de Allah (celle celâluhu) haber vermektedir. Nitekim Cenâb-ı Hak bir âyet-i kerimede, daha evvel Hz. Davud ve Hz. Süleyman’a bahşettiği lütuflarını Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e de bahşedeceğini ifade sadedinde şöyle buyurmaktadır: “Allah, içinizden iman edip makbul ve güzel işler yapanlara kesin olarak vaad buyurur ki: Daha önce mü’minleri dünyada hâkim kıldığı gibi kendilerini de hâkim kılacak, onlara kendileri için beğenip seçtiği İslâm dinini tatbik etme gücü verecek ve yaşadıkları korkulu dönemin arkasından, kendilerini tam bir güvene erdirecektir.”[1] Bu, ilâhî bir kanundur. İşte bu mevzuda, Allah’ın bizden istediği şeylere tutunduğumuz zaman istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek ve gür sadâ İslâm’ın sadâsı olacaktır.

Bu mânâyı teyid eden başka bir âyet-i kerimede ise, “Onlar, Allah’ın nûrunu ağızlarıyla üfleyip söndürmek isterler. Allah ise, nûrunu tam parlatmaktan başka bir şeye razı olmaz. Kâfirler isterse hoşlanmasınlar!” [2] buyrulmaktadır. Onlar, ciddi bir esasa dayanmayan, sadece dillerinde olan söz ve beyanlarıyla, Din-i Mübin-i İslâm’ı üfleyip söndürmek istemektedirler. Allah ise buna katiyen izin vermeyecektir. Kâfirler hoşlanmasalar bile Allah’ın bu mevzuda onların düşüncelerine, ifadelerine ve gayretlerine karşı muradı, nurunu tamamlamaktır.

Cenâb-ı Hak, Habibini (sallallâhu aleyhi ve sellem) mahz-ı hidayetle, insanları aydınlığa çıkaracak esaslarla, hak din ve fıtratla iç-içe, yani dine, tabiata ve şeriat-ı fıtriyeye katiyen muvafık olan prensiplerle göndermiştir. Göndermiştir ama aynı zamanda onu korumuştur ve korumaya da devam etmektedir. Güneşin doğmasıyla yıldızlar nasıl kayboluyorsa, bu din de hakiki mânâsıyla sahiplerinin omuzlarında şehbâl açtığı zaman her düşünceye galebe çalacaktır. Tabir-i diğerle Allah, bir yeri filizlendirdi, bir yerde yumurtaları hazırladı ve civcivleri meydana getirdi ise, onları şer güçlerin eline bırakmayıp koruyacaktır. Aynı mânâ başka bir sûrede şu ifadelerle anlatılmaktadır: “O, Resûlü’nü, diğer bütün dinlere üstün kılmak için, hidâyet ve hak din ile göndermiştir. İsterse müşrikler bundan hoşlanmasınlar.”[3]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defasında, “Keşke kardeşlerimi görebilseydim!” buyururlar. Yanındaki ashab-ı kiram, “Ya Resûlallah! Bizler kardeşlerin değil miyiz?” dediklerinde, “Siz benim ashabımsınız. Kardeşlerim henüz gelmedi. Onlar sonra gelecekler.” buyurur.[4] Bundan anlaşılmaktadır ki Cenâb-ı Hak, ümmetin başında gelenlere denk olarak sonunda geleceklere de bir kudret ve İslâmiyet’e de bir istikrar bahşedecektir.

Allah Resûlü başka bir hadislerinde ise şöyle buyurur: “Cihad, benimle başlamıştır ve ümmetimin son demlerinde Deccal ile muharebesine kadar da devam edecektir.”[5] Öyle anlaşılıyor ki, ümmetin en sonunda, inkâr-ı ulûhiyet davasında bulunan, peygamberliği inkâr

eden bir kısım safdil veya ehl-i ilhad kimselerin bazı kesimlere peygamberlik yakıştırmasına karşılık, Hakk'a omuz veren kimseler dine sahip çıkacaklar ve hakkı temsili âhirzamanda bir kere daha en parlak şekliyle devam ettireceklerdir. Evet, Efendimiz, bir hadis-i şeriflerinde, kıyamete kadar dine arka verecek bir topluluğun olacağından bahsetmektedir.[6] Bunun olmadığı an asla düşünülemez; bu topluluk belki bir dönem zayıflar ama sonra tekrar kuvvet kazanır, sûra üfleneceği ana kadar dine sahip çıkar.

Bütün bu açılardan bakınca şu istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek ve gür sadânın İslâm'ın sadâsı olacağı görülür ki mevcut durum da bunu teyit ve tasdik etmektedir. 18. ve 19. asırlarda, âlem-i İslâm'ın her cephede hezimet ve çözülmesine şahit olduk. Ciddi bir yabancılaşma fırtına halinde ortalığı kasıp kavurdu ve insanımız, kendine ait değerlerden adım adım uzaklaştı. Pek çok okumuş insan dinden kaçmayı bir fazilet ve meziyet saydı. Bunların tesirinde kalan -bağışlayın- aşağılık duygusu içindeki bir kısım kimseler de onlara uyup gitti. Yirminci asrın son çeyreğine girerken bu defa da bizim hesabımıza bir kısım kıvılcımların parladığını gördük. İnanan insanlar yeryüzünde tekrar ateizme, inkârcılığa, inkâr-ı ulûhiyete karşı derlenip toparlanma yoluna girdiler. Artık Müslümanlar 18. veya 19. asrın Müslümanı değildi. Şimdilerde bir Müslüman, tek başına da kalsa Efendimiz'in davası adına cihana meydan okuyabilecek kadar kendisini iradeli, güçlü ve aynı zamanda ümitli hissetmektedir.

Arz ettiğim bu husus meselenin bir yanıdır. Meselenin bir diğer yanı ise şudur: Bizler, dünya ve ahiret saadetimizin esası olan İslâm'ı kendi aramızda ihya etme vazifesi ile muvazzafız. İhlasın gereği de budur. Biz, bize düşen vazifeyi yapar, şe'n-i Rububiyetin gereğine karışmayız. Nitekim Mele-i a'lâ'da nelerin olduğunu, nelerin münakaşasının yapıldığını da bilemeyiz. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: "Rabbim gece bana göründü ve "Ya Muhammed, Mele-i a'lâda şu an neyin münakaşası yapılıyor, biliyor musun?" dedi. Ben, "Bilmiyorum Yâ Rabbi" dedim. Bunun üzerine elini iki omzumun arasına koydu, serinliğini iki kürek kemiğim arasında veya göğsümde hissettim. O anda bana mağrib ile maşrık arası inkişâf etti, her şeye muttali oldum. Daha sonra, "Ya Muhammed!" diye bana seslendi. Ben de "Buyur Rabbim, emrine âmâdeyim." dedim. Şöyle ferman etti: "Mele-i a'lânın sakinleri şu anda hangi konuyu müzakere ediyorlar, biliyor musun?" "Dereceler ve keffaretler konusunda.. camiye, cemaate yürüyerek gelme.. her türlü zorluğa rağmen tastamam abdest alma.. bir namaz bittikten sonra şevkle bir sonraki namazı bekleme konusunda…" dedim. Kim böyle yaparsa hayırla yaşar, hayırla ölür ve her türlü hata ve günahlarından sıyrılarak annesinden doğduğu gün gibi tertemiz olur."[7]

Bir insan Allah yolunda ölesiye gayret gösterecek ve bu uğurda koşarken bir yerde ecel vâki olup O'na kavuşacaktır. Mezarına uğrayanlar ona bir Fâtiha okuyup geçeceklerdir. O kimsenin kazandığı derecelerin münakaşası ise öteki âlemde yapılacaktır. Bir başkası ise bir taraftan belki günahlardan tam kurtulamamış olacak fakat beri taraftan, dinin adeta ateşten bir kor haline geldiği bir dönemde dine sımsıkı sarılacak, makamını-mansıbını kaybedecek, ticari hayatında zarara uğrayacak, bazı kesimlerden kötülük görecek, fakat buna rağmen dinine var gücüyle yapışacak, onu asla bırakmayacaktır. Bunun da Allah ile melekler arasında müzakere ve muhaveresi yapılacaktır. Biz bilsek de, bilmesek de öyle olacaktır. Bize düşen cehd ve gayret etmektir, yegâne vazifemiz budur.

[1] Nur sûresi, 24/55.

[2] Tevbe sûresi, 9/32.

[3] Saf sûresi, 61/9.

[4] Müslim, taharet 39; Nesâî, taharet 113.

[5] Ebû Davud, cihad 35.

[6] Buhârî, i'tisam 10; Müslim, iman 247.

[7] Tirmizî, tefsîru'l-Kur'an, sûretü Sâd.

İdareye Talip Olmak

Soru: Sohbetlerinizde, İslâm âlimlerinin idarî makamlara talip olmaması gerektiğini ifade ediyorsunuz. Bu durum, Müslümanlar adına bir kısım zararlara yol açmaz mı?

Cevap: Bir gün Seyyidina Hazreti Ali'ye yağız bir Arap atı getirirler. Bunun üzerine Hazreti Ali, "İmaretten (idarecilikten) kaçmak için çok güzel bir at!" der. Bir sahabî, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yerde idareci olma talebiyle müracaat ettiğinde Allah Resûlü, "Biz onu, talep edene vermeyiz!" buyururlar.[1] Yani bu vazife, onun arkasına düşüp 'benimdir' diye koşturanın değildir. Efendimiz, amcası Hazreti Abbas'ın talebini de uzak durmasının daha hayırlı olacağını ifade ederek geri çevirirler.[2]

Bunun mânâsı şudur: İdarecilik vazifesi, onun peşinden koşana değil, bilakis onu almak istemeyene verilir. Çünkü böyle birinin bu göreve ihanet etmesi düşünülemez. İdareci olabilmek amacıyla sokak sokak dolaşıp halkı kandıran, bu mevzuda rüşvet vermekten çekinmeyen bir insan, aklı başında mü'minlerin destekleyeceği bir kişi olamaz. Bu konuda bir mü'minin takınacağı tavır, vazifeye talip olana değil ondan uzaklaşana sahip çıkmak olacaktır. Çünkü böyle bir insan hasbîdir, karşılığında bir şey almayı düşünmüyor demektir. Makama karşı hırsı yoktur ve böyle bir hastalığa müptela değildir.

Ancak bir yerde Müslümanlık adına mü'minden başka likayatli tek kimse yok ise bu kişinin -Seyyidina Hazreti Yusuf (aleyhisselâm) gibi- o işe talip olması ise dinin bir emridir. Hazreti Yusuf: "Beni ülkenin hazine işlerinden sorumlu bakan olarak görevlendir. Çünkü ben malları iyi korur, işletme ve yönetimi iyi bilirim."[3] sözüyle idarecilik talebinde bulunmuştu. O, bu vazifeye gelince devletin iktisadî yapısını düzene koymuş, tarıma önem vermiş, üretimi artırmış, ihtiyaç fazlasını ambarlara doldurtmuş ve hatta çevre memleketlerden gelen ihtiyaç sahiplerine de yardımda bulunmuştu. Hazreti Yusuf, daha baştan bu işin altına girerken, "Ben işletme ve yönetimi iyi bilirim." demiş ve bu sözünü putperest bir cemaate karşı söylemişti.

Binaenaleyh bu mevzuda İslâm'ın nokta-i nazarı şudur: Bir yerde bu işi yürütebilecek başkaları varsa, mü'min o işin altına girmemeli ve "Bu vazifeyi kardeşlerim yapsın" demelidir. Mü'min, "İrşad ve tebliğ adına köy köy koşayım. Zira bu benim vazifemdir. Hizmette en ileride olayım. Herkes beş saat çalışıyorsa ben on saat-yirmi saat çalışayım. Mükâfat taksimine gelince de ben bir şey almayayım." duygu ve düşüncesi içinde olmalıdır. Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Amr İbn Âs'a (radıyallâhu anh) ganimetten pay vermek istediğinde o yüce kâmet, "Ya Resûlallah! Ben bunun için mi Müslüman oldum? Niye bunu bana veriyorsun?" demiştir.[4] Hâlbuki İslâm, harbe iştirak edenlere ganimeti helal kılmıştır. Yine bir başka sahabi, kendisine ganimetten pay verilmek istenince Allah Resûlü'ne şunları söylemiştir: "Ya Resûlallah, ben bunun için Müslüman olmadım. Müslüman oldum ki –boğazını göstererek– şuradan bir ok yiyerek (şehit olayım)." Daha sonra Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu şahsı bir savaşta, bahsini ettiği yerinden bir ok yemiş olarak bulmuş, başını dizine koymuş ve şöyle buyurmuştur: "Allahım! Senin yolunda hicret etti. Senin yolunda harp etti ve şehit oldu. Senin peygamberin buna şahittir."[5]

Bütün bunlar göstermektedir ki bir mü'min, hizmette çok ileri saflarda mücadele etmeli, ancak iş mükâfat paylaşımına gelince ona hiç mi hiç iltifat etmemelidir. O, sırf makam-mansıp uğruna kapısına kadar gelerek kendisini aldatmaya çalışan, bir kenara çekilip de o makam ve mansıbı başkalarına vermeyi aklının ucundan geçirmeyen kimselere kesinlikle

itimat ve itibar etmemelidir. Ebû Hanife hazretleri kendisine kadılık görevi teklif edilince bundan kaçınmış ve neticede değişik işkencelerle şehit edilmişti. Yine büyük imamlardan, Abdullah İbn Fihr el-Kureşî, kendisine aynı vazife teklif edildiğinde evine çekilmiş ve bu görevi vermesinler diye kendisini aklı yerinde değilmiş gibi gösterme yoluna gitmiştir. Bir başkası ise yine aynı teklif karşısında evine kapanmış ve hayatının sonuna kadar evinden dışarıya adımını atmamıştır. Şanlı tarihimizde bunun gibi birçok örnek vardır. Binaenaleyh zaten halk içerisinde bu işlere talip olabilecek pek çok insan vardır, bırakın bu işleri onlar yapsın. Bizim vazifemiz, Allah ve Resûlü'nün mesajlarını dünyanın dört bir tarafında muhtaç gönüllere ulaştırabilmektir. Bunun dışında bize şahlık dahi verilse onu elimizin tersiyle itmesini bilmeliyiz.

Ben, öyle dünyayı ve Cennet'i elinin tersiyle itebilecek seviyede bir gönül insanı değilim. Bir insan olarak hırsım ve ikbal sevdam olabilir. Ancak Allah'a yemin ederim ki şu dakikada bana reisicumhurluk verseler, sizinle yaptığım şu sohbetleri ona tercih eder ve bu teklife güler geçerim. Zaman zaman şahsıma da makam-mansıp kabilinden bazı şeyler teklif edildi. Ancak Allah'a hamd ederim, Rabbim beni korudu, dünyaya baktırmadı.

[1] Buhârî, ahkâm 7; Müslim, imâret 14.

[2] İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 6/419; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ 10/96.

[3] Yûsuf sûresi, 12/55.

[4] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/197, 202; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 4/467; Ebû Ya'lâ, el-Müsned 13/321.

[5] Nesâî, cenâiz 61; Abdurrezzak, el-Musannef 7/271; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr 2/271.

Mü’minler Kardeştirler

Soru: Müslümanların, “Mü’minler kardeştirler.”[1] âyet-i kerimesini, ruhuna uygun bir şekilde anlayabilmeleri ve İslâm kardeşliğinin devamlılığı için nasıl bir anlayış içinde olmaları lâzımdır?

Cevap: İslâm kardeşliği başlı başına bir mevzu olup özellikle günümüzde ehemmiyet arz eden hususlardandır. Sözlerimize bu mevzudaki isteklerimizi Rabbimize arz ile başlayalım: Allah, esbabını hâsıl ederek aramızda razı olacağı bir uhuvvet tesis buyursun! Çünkü Kur’an’dan öğreniyor ve inanıyoruz ki O, kalblerimizi telif etmedikten sonra biz asla bu işe muvaffak olamayız. Cenâb-ı Hak (celle celâluhu), kalblerin en büyük müellifi Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) için dahi, “Şayet sen dünyada bulunan her şeyi sarf etseydin yine de onların kalblerini birleştiremezdin. Fakat Allah’tır ki, onların arasını telif buyurdu, onları birleştirdi.” buyurmaktadır.[2] Neye göre? Belki bu işin bir kısım basit şartları vardır. Belki içte bir niyet, belki başkalarının kusurlarına nazar-ı müsamaha, belki de mesleğin muhabbetiyle yaşayıp başkalarının hizmetlerini de alkışlama… İşte böyle basit bir şarta bazen Allah’ın büyük bir lütfu olabilir. Ancak kalbleri telif edenin Allah (celle celâluhu) olduğunda şüphe yoktur.

Günümüzde kardeşliğe çok ihtiyacımızın olduğunu hissediyor ve aramızdaki kardeşliğin pekişmesi lâzım geldiğine yürekten inanıyoruz. Ama hâdiselerin farklı cereyanı itibariyle de görüyoruz ki, çok defa mesele aksine cereyan etmekte, kardeşlik teessüs edeceği yerde, iftiraklar ve ihtilaflar olmaktadır. Bu durumun belki bir kısım sebepleri de vardır. Mü’minler, dış kaynaklı düşüncelerle ayrılığa düşmüştür; bu husus yeni de değildir. Bir fikir, mü’minler arasında farklı düşüncelerin vücut bulmasına, Mutezile mezhebi gibi farklı cereyanların meydana gelmesine ve Müşebbihe ve Muattıla vb. daha pek çok bâtıl mezhebin oluşmasına sebebiyet verdiği gibi günümüze kadar bir kısım ayrılıklara da sebep olmuştur. İçimizde Müslüman görünen pek çok insan vardır. Bunlar dışta ve içte çok mühim vazifelerle bu milletin kaderiyle oynamaktadırlar. İçteki ayrılıklarımızın büyük bir kısmı onlara ait olduğu/olabileceği gibi dışta itibarımızın sarsılması ve devletçe haysiyetimizin zedelenmesi de büyük bir nispette yine onların eliyle meydana gelmektedir. Tabi buna karşı devletçe çok şuurlu bir kısım tedbirlerin alınması icap etmektedir.

İkinci mesele, yaşadığımız ayrılıklarda bir büyük düşmanımız da Müslümanlık hakkındaki cehaletimizdir. İslamiyet tam manasıyla bilinse, insanlar farklı düşünseler de birbirleriyle mücadele etmez, birbirlerinin hizmetlerini engellemezler. Herkes mesleğinin muhabbetiyle yaşar, “Benim mesleğim hak.” der ama “Başkalarının mesleği, meşrebi yıkılsın gitsin!” deyip onları engellemeye çalışmaz. Dinin emirlerini yerine getirmeye çalışan bir profesöre, “Bu milletin en büyük düşmanı falanlar mı, filanlar mı?” diye sorduklarında o profesör, “Bu milletin en büyük düşmanı, cehalettir!” diyerek ibretlik bir cevap veriyor. Müslümanlar şuurlu olsa, Müslümanlığı tam olarak bilseler, bütün şer güçlere karşı daima dikkatli olurlar. Evet, bizim en büyük problemimiz, Müslümanlığı bilmeyişimizdir.

Beraber Cennet’e gireceğimiz –inşaallah- arkadaşımıza düşmanlık yapmanın hiçbir mânâsı yoktur. Sıratı beraber geçecek, Cemalullah’ı beraber müşâhede edeceğiz. Bugün birbirine düşmanca bakan kimseler, belki orada yan yana olacak ve Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Livâü’l-Hamd’i altında da beraber bulunacaklardır. Burada ise hasımlarımız müşterektir. Bu hasımlar bizi birbirimize düşürüp adeta lokmalar halinde yutmaktadırlar.

Haddizatında karşımızda müşterek bir düşman vardır ve içimize iftirak tohumları atmaktadır. Düsturlarda ifade edildiği gibi[3] yaratıcımız bir, sahibimiz bir, mâbudumuz bir, râzıkımız bir, bir bir.. bine kadar bir bir. Hem Peygamberimiz bir, dinimiz bir, kıblemiz bir, bir bir.. yüze kadar bir bir. Sonra devletimiz bir, memleketimiz bir.. ona kadar bir bir. Bu kadar birler birliği, ittifakı, muhabbet ve kardeşliği gerektirirken ayrılığa düşme, Müslümanlığın irfanına ermiş, ilmini elde etmiş bir insanın yapacağı şey değildir. Cenâb-ı Hak muhafaza buyursun!

Bununla beraber eğer yine de ayrılıklar olursa, bir taraf çok yumuşak olmalı, mü'minlerin kusurlarına nazar-ı müsamaha ile bakmalı, onların hizmetlerini alkışlamalı, kendi hizmet yolu ve metodu uğruna onları ve hizmetlerini karalamaya teşebbüs etmemelidir. Din-i Mübin-i İslâm'a hizmet eden herkesin hizmeti takdire şâyandır ve herkes, hizmetinin neticesi ile inşâallah Cennet'e girecektir.

Evet, bir kesim, herkese karşı müsamahalı olmalıdır. Karşı taraftan bir kısım hamlıklar, kabaca davranışlar olabilir. Ama bunları hoşgörü ile karşılamalı ve affedici olup bu tavırlarını, meseleyi anlayamadıklarına vermelidir. Hatalarını anlayıp da bir gün geri gelme düşüncesi içlerine doğarsa –inşâallah– aradaki mesafenin çok açılmadığını görmelidirler.

Bugün böyle ayrı parkurlarda koşmak, ayrı istidatların inkişafına vesile olması bakımından hem uygun hem de hikmetlidir. Yarın, ayrı ayrı güzellikler kazanan bu parkurlar bir araya gelecek, büyük bir şehrâh meydana getirecektir.

[1] Hucurât sûresi, 49/10.

[2] Enfâl sûresi, 8/63.

[3] Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, Mektubat, 22. Mektub, 1. Mebhas.

Kendi Yolunu Hak Bilmek

Soru: Sadece kendi yolunu hak bilmek ve sadece belirli kitapları okumak ifrat sayılır mı?

Cevap: Öteden beri herkes, kimde bir ışık görmüşse –başka ışık bilmediği için– gece karanlığında onu yıldız zannetmiş, peşine takılmış ve hedefini onunla tayin etmiştir. Yıldız zannettiği şey belki de sadece bir ateşböceğiydi. Ancak burada şunu da ifade edeyim ki, irşad etmek için muhatabın illa da bir insan-ı kâmil olması gerekmez. Nitekim ehlullah arasında pek çok büyük kimse, bazı avam kimselerin eliyle irşad olup hakikate ermiştir. İhtimal bu durum, hakikate eren kişinin saffet-i nazarıyla olmuştur. Mesela bir hak dostu, "Beni, bir yerde avını saatlerce sabırla bekleyen bir kedi irşad etti. Ben ondan Hakk'ın kapısından ayrılmamayı öğrendim." der. Başka bir hak dostu ise, "Beni bir örümcek irşad etti. Ağını ördü ve büyük bir sabırla avını beklemeye durdu. Eğer ben kalbgâhıma (tecellîgâh-i ilâhî olan kalbime), kenzen bilinen Hazreti Allah'ın (celle celâluhu) tecellî ile misafir olarak gelmesini bekliyorsam, bir lahza gözümü kapamadan beklemem lâzım ki o tecellîyi yakalayayım. Ben bunu örümcekten öğrendim." der. Evet, irşad edenin ille de büyük bir zat olması şart değildir.

Yukarıda, herkesin, kimden bir ışık görmüşse onu yıldız zannettiğini ifade etmiştik. Hatta insanlar bununla da kalmamış, -bir kesim itibariyle- peşinden gittikleri kimseleri Mehdi olarak görmüşlerdir. Çocukluğumda ben de bir iki mürşide intisap etmiş ve müntesiplerinin bu zâtları Mehdi olarak gördüklerine şahit olmuştum. Binaenaleyh şimdiye kadar bu şekilde belki yüz tane Mehdi görmüşümdür! Bana göre bu asırda âdeta bir Mehdi enflasyonu yaşanmaktadır... Nitekim hiçbir devirde bu kemmiyette Mehdi ve Mesih görülmemiştir. Vâkıa, büyük kimselerin hiçbiri böyle bir iddiaya kalkışmamıştır. Büyük tanıdığımız kimseler, "Allah beni Hazreti Mesih'e merkep yaparsa bunu cana minnet sayarım. Ben kendimi ona bile layık görmüyorum." demişlerdir. Büyüklerde büyüklüğün alâmeti küçük görünmek, küçüklerde küçüklüğün alâmeti ise büyük görünmektir. Ancak bu meselede büyük zevatın kusur ve kabahatı yoktur. Nitekim "Şeyh uçmaz, müridleri uçurur." sözü boşuna söylenmemiştir. Halk cahil olup kelâm ve fıkıh usulü bilmeyince ve kalbî hayatı da olmayınca bazı zatların hiss-i kable'l-vukû nev'inden bir kısım şeylere nigehbânlığını onların bu tür makamları hâiz olduğuna hamletmişlerdir.

Sahabe efendilerimiz bu tür şeylerden hep kaçmışlardır. Mesela Hazreti Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) olağanüstü hallerine dair nakledilmiş hiçbir şey yoktur. Hâlbuki o, peygamberlerden sonra beşerin en büyüğüdür. Hazreti Ömer'e (radıyallâhu anh) isnad edilen bir-iki vak'adan başka onun durumu da aynıdır. Hâlbuki Hazreti Ömer (radıyallâhu anh) mülhemûndandır, ilhama mazhar bir zattır ve bütün aktâbın üstündedir.

Büyüklerin durumu böyledir, ama gel gör ki, halkımız cahil olduğundan Allah'tan (celle celâluhu) gelen bir kısım ihsan ve ikramları günahkâr şahıslarda görmek suretiyle, kısmî ve gizli bir şirke girerek insana kâmet-i kıymetinin üstünde pâyeler vermektedirler.
Aynı zamanda bir cemaatin şahs-ı mânevîsine terettüp eden şeyleri zayıf ve âciz bir kısım kimselerin omuzlarında görmeye çalışmakta, dolayısıyla hata etmektedirler.

Bu kimseler cahillikleri sebebiyle hep ifrata düşmektedirler. Böylesi bir ifrata saplandıkları için de başkasına hakk-ı hayat tanımamakta ve kendi 'mehdi'lerinin arkasından gitmektedirler. Herkes büyük bildiği zatı varsın büyük bilsin. Fakat onu büyük

bilme, başkalarının büyük görüp saygı duyduğu insanları küçümseme, hafife alma gibi bir yanlışlığa sevk etmesin!

Sadece belirli zatların kitaplarının okunması meselesine gelince; günümüzün dertlerine tercüman olmuş, küfrü ve ilhadı yerle bir etmiş İmam Rabbânî ve İmam Gazzâlî gibi büyük zevatın nurlu ve feyizli eserlerini evleviyetle okumak elbette gereklidir ve bunu kimse kınamamalıdır. Ancak "Bunların dışında başka eserler okunmamalıdır" demek, sadece bağnazlıktır. İmam Rabbânî Hazretlerinin eseri elbette okunmalıdır ancak bunun yanında Allah Resûlü'nün siyeri, ashab-ı kiramın hayatı, ilmihâl bilgileri de ihmal edilmemelidir. Ben özellikle Muhammed Yusuf Kandehlevî'nin ihlâs ve samimiyetle yazdığı Hayâtü's-sahabe isimli eserinin okunmasını tavsiye ediyorum. Kat'iyen inanıyorum ki, ahir zamanda ancak ashabın yoluyla bu çukurdan dışarıya çıkılabilir ve bu aşılmaz tepeler aşılabilir. Hiç kimsenin şüphesi olmasın ki, bizler ashabın hayatını temsil ettiğimiz nispette Resûl-i Ekrem'e (aleyhissalâtü vesselâm) yaklaşmış olacağız.

Ülfetten Kurtulma Yolları

Soru: Ülfetten nasıl kurtulabiliriz?

Cevap: Ülfet, insanın, belli şeylere karşı alışkanlık kazanması suretiyle, etrafında görüp durduğu olağanüstü varlık ve hâdiselere karşı lâkayt ve alâkasız kalması demektir. İnsan, yaratılışı itibariyle ülfete açık bir varlıktır. Zira o, bir mesele karşısında ilk başlarda heyecan duysa da gerekli bakış derinliğini yakalayamazsa zamanla bu heyecanını kaybeder ve artık en ciddi meseleler bile onun nazarında canlılığını yitirir ve ilgi çekmez olur. İslâmiyetle ilgili can alıcı bir mevzuu ilk duyduğumuzda, kalbimizdeki bütün fakülteleri tetikleyici, Rabbimizle münasebetimizi takviye edici çok canlı bir hitabe olarak hissedip ürperebiliriz. Fakat daha sonra ülfetle birlikte o mesele sadece kendine has donuk hatlarıyla akıllarda bir hikâye olarak kalabilir. Ruhumuzda meydana getirmesini beklediğimiz heyecanı artık meydana getirmez hâle gelir. İşte bu durum, bir ülfet ve ünsiyet durağanlığıdır.

Her devrin en büyük hastalıklarından olan ülfetten, sahabîler de etkilenebiliyordu. Abdullah İbn Mesud'un (radıyallâhu anh) anlattığına göre, âyetler gökten ter ü taze peşi peşine gelirken bile onlar –elbette kendi seviyelerine göre- ülfetten dolayı uyarılmışlardı:[1] "İman edenlerin kalblerinin Cenâb-ı Hakk'ı ve O'nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti gelmedi mi? Sakın onlar da daha önce kitap verilen ümmetler gibi olmasınlar. Zira kitabı tanımalarının üzerinden kendilerince uzun zaman geçmesi sebebiyle, onlarda ülfet meydana gelmiş, neticede kalbleri katılaşmıştı. Hatta onların çoğu büsbütün yoldan çıkmışlardı."[2]

Bu uyarıyla birlikte sahabîler, kemale giden yolu kendilerine göstermek ve kalblerine heyecan vermek için adeta tehdit ediliyorlardı. Eğer bu durum onlar için söz konusu olduysa onlardan sonra gelecek her topluluk için de söz konusu olabilir.

Biz de orijinalitesi üzerinde ter ü taze Müslümanlığın yeniden doğuşunu gördüğümüz zaman meseleyi sahabî neşvesi içinde kabulleniyor, gecelerimizi oldukça canlı geçiriyor, yer yer bu türlü mevzular karşısında içimizde heyecan duyuyor ve gönlümüzle Allah'a (celle celâluhu) yöneliyorduk. Fakat zamanla bunlar bizim de alışageldiğimiz meseleler hâline geldi ve sonra Allah'tan gelen, kitapta anlatılan her mesele o ölü gönüllerde mâkes bulmamaya başladı. Gönüllerimiz artık eskisi gibi ürpermiyor, günlük meseleler içinde boğulup kalıyorduk.

İnsanlar, "Kitabımız, on dört asır evvel Hazreti Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) nâzil oldu, ifadesi Arapçadır, içinde de bizden bazı şeyler isteniyor ama biz bunları bilmiyoruz." diyorlarsa, burada bir ülfet var demektir. Bu durum hem o insanlar hem de o kitap için büyük bir tali'sizliktir ve bu insanlardan meydana gelen bir toplum da baş aşağı gitmeye başlamış demektir. Bu ülfet çemberinin kırılması bazı faktörlere bağlıdır. Bizim için gerekli olan da işte bunlar üzerinde durmaktır.

Öncelikle şunu ifade etmeliyim ki bugün insanımız, bulduğu şeyin kadrini-kıymetini bilmemek suretiyle ülfet içindedir. Her şeyden evvel Kur'an'a sahip çıkan bir cemaat neye sahip olduğunu iyi bilmeli ve onu elinden kaçırmamaya âzami dikkat etmelidir. Bu meseleye, Hazreti Musa (aleyhisselâm) hakkında anlatılan bir hâdiseyle ışık tutmak istiyorum. O büyük Peygamber, "Ya Rabbi, görüyorum ki pek çok kimse ciddi bir coşkunluk ve heyecan içinde Sana doğru koşup gelirken daha sonra vazgeçiyor ve yarıyolda kalıyorlar." diyor. Cenâb-ı Hak, kemal-i hikmet ve azametle: "Ey Musa! Onlar bana ulaşanlar değil, henüz hiçbir şey

bilmeden yola koyulanlardır. Bana vâsıl olan insanlar asla gerisin geriye dönmezler." diye ferman ediyor.

Ülfetin temelinde evvelâ, vâsıl olmadan elde edilen küçük şeyleri, hatta vesilelere ait şeyleri gaye mevkiine koyarak her şeyi elde etme gurur ve kibrine kapılma gibi marazi bir ruh hâleti söz konusudur. Evet, insan herşeyden önce kendisinden ne istendiğini iyi tetkik etmelidir. Ondan, Rabbine, bin bir ismiyle kalbi ürpere ürpere tazarru ve niyaz etmesi isteniyor. Bu, gecenin karanlıkları içinde Rabbe teveccühün adıdır; riyazî bir kısım şeyleri sayıp dökme değildir. Mü'min, vicdanında her zaman O'nu (celle celâluhu) duymaya çalışmalı, O'na söylediği ve O'ndan gelebileceğini tasavvur ettiği her şeyin kendi vicdanında ve kalbinde mâkes bulup içinde bir aydınlık meydana getirmesini gaye hâline getirmelidir.

Ülfet, bir hastalık ve bakış zaafına bağlı marazî bir ruh hâletidir. Bu itibarla insanın, her şeyden önce hem şahsî gurur ve kibrini hem de cemaat enaniyetini bırakması lâzımdır. Bunları elden bırakmayan, "Benim" diyen bir insanın öbür âlemden gelen "Benim" sesini duyması mümkün değildir. Tasavvufî ifadesiyle önce "benlik"ten vazgeçme sırları kazanılıp, sonra da Rabbin karşısında izafi ve âciz bir varlık ortaya konulmalıdır. Ülfetten kurtulmak için bu birinci şarttır.

Ayrıca, ülfeti yırtmak bir ameliyat-ı fikriye ister. Okuyan, düşünen ve karşısına çıkan hayat kitabının her safhasını yeni yeni terkipler şeklinde gören, o terkiplerle irfan hayatına yeni yeni derinlikler kazandıran bir insan, her tarafı çok orijinal şeylerle donatılmış bir yolda yürüyor olacağından daima canlı yaşayacaktır. Dahası, İslâm'a ait her şeyi ter ü taze olarak vicdanında duyacak ve O'nun aşkıyla yaşayacaktır. Düşünmeyen, araştırmayan, tefekkür etmeyen bir insan ise ülfetten kurtulamayacaktır. Pek çoğumuz itibariyle, okuduğumuz kitaplarla bu hususta ders almışızdır. Ama asıl mesele bu dersi tatbik sahasına koyabilmektir.

Büyüklere ait menkıbeleri okumak da ülfetten kurtulmak için yapılabilecek şeylerdendir. Meselâ, bu konuda ashab-ı kirama dair yazılmış kitaplar okunabilir. Zira salih insanlar zikredildiği zaman ölmüş kalbler ihya olur. O büyük örnekler karşısında vicdanlar ürperir ve titrer. Onları tanıyan biri, büyüklükleri karşısında "Onlar nerde biz nerdeyiz?" diye soracak ve kendisini çok ciddi bir muhasebeye zorlayacaktır. Önden çekici, arkadan itici faktörler olmadıktan sonra ülfet denen büyük belânın badiresinden kurtulmak çok zordur.

Sahabîlerden Hazreti Hanzala İbn Rebî (radıyallâhu anh), Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında duyduğu neşveyi başka zamanlarda duyamadığından ötürü kendisine نَافَقَ حَنْظَلَةُ "Hanzala münafık oldu!" diyor, nifaktan endişe ettiğini söylüyordu. Bir gün yine bu duygular içindeyken Hazreti Ebû Bekir'le karşılaştı. Onun böyle kederli hâlini gören Hazreti Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ne olduğunu sordu. Aldığı cevap نَافَقَ حَنْظَلَةُ "Hanzala münafık oldu" oldu. Hanzala daha sonra bu duygusunun sebebini de şöyle açıkladı: "Resûl-i Ekrem'in huzurunda olduğumuzda Cennet ve Cehennem'den bahsediliyor, sanki onları görmüş gibi oluyoruz. Oradan ayrılıp evlâd ü iyal, çoluk-çocuk, bağ ve bahçemize gidince gözümüzün önünden her şey siliniyor. Çarşıya çıktığımız zaman Allah ve Resûlullah unutuluyor. Bu ise münafıklık ve ikiyüzlülükten başka bir şey değil."

Hazreti Ebû Bekir, Hanzala'yı dinledikten sonra aynı duyguları kendisi de hissettiğinden "Vallahi, ben de aynı duyguları yaşıyorum" der. Bunun üzerine beraberce gidip hallerini Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) açarlar. Allah Resûlü, "Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e kasem olsun ki, siz, benim yanımdaki hâli dışarıda da devam ettirip o

durumunuzu koruyabilseniz, melekler aranıza iner, yollarda sizinle musafaha ederdi. Fakat ey Hanzala, bazen öyle bazen böyle olması normaldir (bu, münafıklık değildir) der (ve son cümleyi üç kere tekrarlar)."[3]

Allah Resûlü, bunu derken sanki "Ey Hanzala! Bir ekin gibi düşeceksin; düşeceksin ama ürperip kalkacaksın. 'Ya Rabbi, gaflet içine düştüm!' diyecek yine O'na koşacaksın. Başka bir zaman yine bir gaflet seni bastıracak. Ayın, bulutların arkasında kaldığı gibi yine görünmeyeceksin. Fakat biraz sonra yine çıkacak ve koşacaksın. An olacak evlâd ü iyalinle hemdem olacaksın, an olacak Rabbinle hemdem olarak mest ve sermest yaşayacaksın." diyordu. Beşerin, sürekli o yüksek çizgide kalması zordur. Çünkü onun tabiatı böyledir; bazen ulvî âlemlerde dolaşırken bazen de tanınamayacak hâle gelebilir.

Tâbiîn imamlarından Abdullah ibn Ebî Müleyke diyor ki: Ashab-ı kiramdan otuz kadar insan tanıdım, hepsi de kendilerinde nifak alâmeti olduğu şüphe ve korkusunu taşıyorlardı.[4] Bunların içinde Hazreti Ömer ve Hazreti Âişe (radıyallâhu anhümâ) gibi büyük sahabîler de vardı. Hazreti Ömer ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun hakkında "Benden sonra peygamber olsaydı, Ömer olurdu." buyurmuştur.[5] Hazreti Âişe, dinin birçok hükmünü kendisinden öğrendiğimiz, ilmiyle bilinen bir sahabiydi.

Bu zatlar kendi haklarında endişe yaşıyorlarsa, bizim gibi sıradan mü'minlerin, kalbinin kasvetinden, gözünün yaşarmayışından, gece hayatının bulunmayışından, Rabbiyle münasebeti olmadan geçirdiği yirmi dört saatin şeytan hesabına geçmiş olacağını düşünmeyişinden endişe yaşaması evleviyetle gereklidir. Şayet bir insanın içinde, en azından ticari hayatındaki bozulma karşısında duyduğu endişe kadar bir endişe yoksa, kendi münafıklığından endişe etmelidir. Bir mü'mine ben "münafık" diyemem; kendisi de demesin. Fakat Allah Resûlü bazı emareleri, münafıklık alâmeti olarak saymıştır. Mü'min bunlardan endişe duyup ürperdiği zaman bir bakıma ülfetten kurtulma adına kendisine bir yol ve yöntem arayacaktır.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazreti Huzeyfe'ye (radıyallâhu anh) münafıklar hakkında bilgi vermişti. O, münafıkları ve bazı zuhur edecek fitneleri biliyordu. Hz. Huzeyfe, münafıkların cenaze namazlarına katılmıyordu. Hazreti Ömer de (radıyallâhu anh) onu takip ediyor, onun namazını kılmadıklarının namazına katılmıyordu. Bir gün Hazreti Ömer'in iyi olarak tanıdığı birisinin cenazesi getirilir. Herkes namaza durmaya hazırlanırken Hz. Huzeyfe oradan ayrılır. Bunu gören Hazreti Ömer hemen peşinden yetişirir ve ona cenazenin münafıklardan olup olmadığını sorar. Cevap vermek istemeyen Huzeyfe'yi biraz zorlayınca "evet" cevabını alır.[6] Her gün camide mü'minlerin arasında olan bir insanın İslâm'dan nasıl nasibi olmaz; ama olmamıştı işte!

Bunu duyan Hazreti Ömer'in endişelerini insan daha iyi anlıyor. Hazreti Ömer gibi bir kâmet-i bâlâ bile bunu sorarken, acaba biz hayatımızda hiç endişe duyduk mu? Seccadeye başımızı koyup "Rabbim! Endişe ediyorum, ben de onlardan mıyım? Onlardan olmaktan Sana sığınırım." endişesini izhar ettik mi? رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَ هَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً "Ey Kerim Rabbimiz, bize hidayet verdikten sonra kalblerimizi saptırma ve katından bize bir rahmet bağışla."[7] diye inledik mi? Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) durmadan tekrar ettiği يا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي على دِينِكَ "Ey kalbleri evirip çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl."[8] duasıyla yalvarıp yakardık mı? Eğer bu endişeleri içimizde duymuyorsak kendimizde bir nevi nifak olduğu endişesini taşımalı ve korkmalıyız. İnsan, bu hususta endişe ettiği kadar Rabbiyle münasebetini güçlendirecektir.

Hazreti Ömer (radıyallâhu anh), “Sen nerde, şehadet nerde!” sorusunu kendisine soruyordu.[9] Şimdi sana, “sen nerdesin?” diye sorabilir miyim? Endişe edecek, korkacaksın; Allah da o ülfet perdesini yırtacak. Bunun için, kalbi incelten Kitâbü’r-Rekâik’le çok iştigal edeceksin. Şu dünyada gezdiğin, dolaştığın gibi Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), her biri nurefşân sözlerine tutunacak ve ahirette dolaşacaksın. Orada hesabı, mizanı ve başına gelecek şeyleri burada görüyor gibi olacaksın. عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ “Her nefis ileriye ne takdim ettiğini ve geride ne bıraktığını bilecektir.”[10] hakikatini gözlerinle görüyor gibi olacaksın. Bunun için sık sık önünü ve arkanı yoklayacaksın. Senden evvel ahirete sâlihât ve güzel ameller adına ne gönderdin? Geriye bıraktığın şeyler ahiret adına işine yarar mı, yaramaz mı? Bunlara bakacak, sık sık kendini kontrol edecek, dünyada iken ahiret sahnelerinde geziyor gibi gezeceksin. Bunlar, ülfetin perdelerini paramparça edecek ve insan kendisini Kur’an’ın âlem ve havasına salacak ve o, ter ü taze yeni nazil oluyormuş gibi görülecektir.

Ülfet perdesini yırtmak için şekil ve şekilcilikten kaçınmak lâzımdır. Namaz, mü’min için bir vecibe ve vazifedir. Evrâd ü ezkâr, dua gibi şeyler de insanın mânevi hayatı adına çok mühimdir. Bunlar, askerî talim ve terbiye gibi sadece şeklî olarak yerine getirilecek şeyler değildir. Bunların her biri Hak’la ayrı bir münasebet ifade eder. Binaenaleyh gerek evrâd ü ezkâr okurken gerekse Rabbe namaz ve sair ibadetlerle teveccüh ederken bunları şekil olarak yapmaktan daha ziyade vazife şuuru içinde bulunmalı, muhatap olarak karşında O’nu görmelisin. Önünde seni hesaba çağıran Rabbin, ayaklarının altında sırat köprüsü, dağ cesametinde alevlerin kıvılcımlarının seni tehdit ettiğini düşüneceksin. Sırtında bütün bir hayatın mesuliyet ve vebaliyle beraber o köprüyü geçmekle mükellefsin. Düşün ki, defterler sağda solda uçuşup duruyor. Defterini kimi sağdan, kimisi soldan alıyor… Bunları düşününce endişeyle ciğerlerin parçalanır, yüreğin ağzına gelir gibi olacaktır. Evet, sen hep bu endişeyi taşıyacak ve bu endişeyle Rabbin kapısının tokmağına vuracaksın. “Mücrimim, günahkârım, isyankârım, efendisinden kaçmış bir köleyim. Fakat Sen’den gayrı kapı bilmiyorum.” diyecek ve İbrahim Edhem gibi yalvarıp yakaracaksın:

هِي عَبْدُكَ الْعَاصِي أَتَاكَ ...مُقِرّاً بِالذُّنُوبِ وَقَدْ دَعَاكَ

وَاِنْ يَكُ يَا مُهَيْمِنُ قَدْ عَصَاكَ ...فَلَمْ يَسْجُدْ لِمَعْبُودٍ سِوَاكَ

“İlâhî, günahkâr kulun, günahlarını itiraf ederek Sana geldi, Sana dua ediyor. Eğer af ve mağfiret edersen, o işe ehil Sen’sin. Eğer kapından kovarsan, Senin kapından başka hangi kapı var ki, oraya gidilsin.”

Bana öyle gelir ki duygu ve düşüncelerimizi bu anlatılanlarla canlandırma gönül hayatımıza fer getirecek, bizi kuvvetli kılacak ve bu sayede mükemmel fertler olma istikametinde yükselme imkânına kavuşacağız.

[1] Bkz. Müslim, tefsîr 24; en-Nesâî, es-Sünenü’l-kübrâ 6/481.

[2] Hadîd sûresi, 57/16.

[3] Müslim, tevbe 12; Tirmizî, kıyâmet 60.

[4] Buhârî, imân 36.

[5] Tirmizî, menâkıb 17; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/154.

[6] İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-ğâbe, 1/468.

[7] Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

[8] Tirmizî, kader 7, daavât 89, 124; İbn mâce, duâ 2.

[9] et-Taberî, Câmiu'l-beyân 11/94; İbn Asâkir, Târîhu Dimaşk 44/403.

[10] İnfitâr sûresi, 82/5.

Canlı Kalmanın Yolları

Soru: Hakka hizmet yolunda ilk günkü aşk, şevk ve canlılığımızı koruyabilme adına neler yapabiliriz?

Cevap: Her şey, ilk ortaya atıldığında, yeni ve ter ü taze olması itibariyle insan ruhunda bir heyecan meydana getirir. Fakat bu heyecan, daha ziyade hislerden kaynaklanmaktadır. Böylesi yeni şeyler, insanın his dünyasına gelip çarpar ve onda yeni bir canlılık meydana getirir. Daha sonra bu meselenin daha akıllıca, daha sistematik ve daha makul esaslara dayandırılması gerekir ki uzun ömürlü olsun.

Evet, her yeni şey insanda bir şevk ve zevk hâsıl eder; bu sayede kişi bir zevk-i ruhanî içine girer. Ashab-ı kiramın büyüklüğünün arkasında da bu hakikat vardır. Onlar, zulmetten, küfürden, dalâletten ve karanlıklardan tamamen sıyrılarak Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ittiba ve iktida etmişlerdi. Efendimiz'in nübüvvet atmosferi içinde çok taze, çok yeni şeyler duyup zevkediyordu. Her gün, âdeta semada hazırlanmış, meleğin eliyle yeryüzüne inen yeni bir sofra ile semavileşiyorlardı. Bu durum, onları eski hayatlarından öyle uzaklaştırmıştı ki, sabah-akşam en doğruyu söyleyenin sofrasına oturup kalkıyor ve her gün gelen o taze taze sofralarla, dünyadan ve mâsivâdan fersah fersah uzak bir atmosfere yükseliyorlardı. Bu onlarda yeni ve taze bir ruh hâleti hâsıl ediyordu ki, bu bizim namazlarımızda, dualarımızda ve başımızı yere koyup secde ettiğimiz anlarda bile çok nadir duyabildiğimiz ölçüdeydi. Bu ruh hâletini bir örnekle arz etmek istiyorum.

Bazen öyle bir hâl olur ki, o hâle mazhar olduğumuz zaman kendimizi Cenâb-ı Hakk'a çok yakın hissederiz. O anda bütün dünya bize verilse, elimizin tersiyle rahatlıkla itebiliriz. Hatta o lâhzada bize, "Buyurun, Cennet'e girin!" dense, Yunus Emre gibi, "Cennet başkalarının olsun. Bize Seni gerek Seni!" deriz. Ama o, bir anlık durumdur. Bu ânı, hayatın âşirelerine, sâniyelerine, sâliselerine yerleştirme önemlidir. Zannediyorum sahabenin hayatı hep böyleydi. Onlar, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vesile olması sayesinde semadan inen turfanda Cennet nimetleriyle sürekli tazelenip durmuş, Müslümanlık adına his ve heyecanlarını hep canlı tutabilmişlerdi.

Namaz, insanların ancak zamanla alışkanlık kazanacağı bir ibadettir. İnsanlar günde beş defa abdest alır, Huzur-u Kibriyâ'ya yönelir, düşünceleri ve kalbleriyle o işin içinde olmaya çalışırlar. Belki bazen sadece hisleriyle, hatta bazen sadece şeklî olarak namaz kılarlar. Diğer ibadetlerde de aynı durum geçerlidir. Kâbe'yi tavaf ederler; bu esnada, tâ Sidre-i Müntehâ'ya kadar bu mekânın meleklerin metâfı olduğunu, Cibril'in (aleyhisselâm) dahi orada pervane döndüğünü, geçmişte binlerce peygamberin o metâfta dolaştığını düşünemeyebilirler. Unuturlar da bu dönüşleri sadece bir şekilden ibaret kalır. Orada Allah'ı (celle celâluhu) unutup nefsaniyetlerini yaşayabilir; insanlığın çok aşağı derekelerine sukût edebilir, hatta kötü düşüncelere bile girebilirler. Bütün bunlar şekilcilikten ve ülfetten, meselenin artık sıradanlaşarak eski his ve heyecanı uyarmamasından kaynaklanır.

Evet, ülfet, insana zamanla çok şey kaybettirir. İbn Mesud'un (radıyallâhu anh) daha o devirde şöyle dediğini nakletmiştik: "Allah, İslamiyeti gönderdi. Az bir zaman geçmişti ki Hadîd sûresindeki şu âyet tüylerimizi ürpertir mahiyette nâzil oldu: 'İman edenlerin kalblerinin Cenâb-ı Hakk'ı ve O'nun tarafından inen hakikatleri hatırlayarak yumuşayıp saygı ile dirilme vakti gelmedi mi? Sakın onlar daha önce kitap verilen ümmetler gibi

olmasınlar. Zira kitabı tanımalarının üzerinden kendilerince uzun zaman geçmesi sebebiyle, onlarda ülfet meydana gelmişti.'[1]"[2]

Bu âyet bir anlamda şu mânâya geliyordu: Sizden önce kendilerine kitap verdiğimiz Yahudi ve Hıristiyanlar gibi olmayın. Onlar, kitapları nazil olup da aradan bir süre geçtikten sonra, din ve dine ait meselelere karşı ülfet duymaya başladılar. Derken kalbleri kasvet bağladı ve Allah'tan (celle celâluhu) gelen tecellîlerden artık etkilenmez hâle gelip âdeta taş kesildiler. Sakın siz de onlar gibi olmayın!

Sirâceddin Ali İbn Osman el-Ûşî, meşhur Bed'ü'l-Emâlî metninde, mü'minler ahirette Allah'ın cemal-i bâkemalini gördüklerinde bu müşâhedenin onlara bütün Cennet nimetlerini unutturacağını söyler. Asrın insanının beyanı içinde, Allah'ı görmenin hasıl edeceği manevi hazza Cennet'in binlerce senelik lezzeti mukabil gelemeyecektir. Evet, insanlar o an cennet nimetlerini unutacaklar ve "Bin sene Cennet'te yaşayacağımıza bir an Rabbimizi müşâhede etsek!" diyeceklerdir. Çünkü bütün hazların, zevklerin, lezzetlerin, güzelliklerin ve nimetlerin kaynağı O'nun müşâhede ve maiyyetidir.

Hadislerin ifadesine göre Allah Cennet'ten görülecektir.[3] Cennet öyle bir yerdir ki, insanlar oraya girdikleri zaman mazhariyetlerini Allah'ı (celle celâluhu) müşâhede ile taçlandıracaklardır. İnsan, aynı insandır ve kalbi yine mahbit-i ilham-ı ilâhîdir ve o, melekleşmeye namzet bir varlıktır. Fakat Cennet öyle bir ufuk, öyle bir kutup noktadır ki, insan oraya yükseldiği zaman, Rabbini görebilme noktasına da yükselmiş olacaktır. İnsan, Allah katında belli konum elde ettiği zaman, o konuma gelen iltifat ve lütuflara da mazhar olur. Cenab-ı Hak, insana belli bir yer vermiştir. O, bu yerini muhafaza ettiği sürece ilâhi lütuflara mazhar olur; yerini kaybettiğinde ise onları kaçırır. Meselâ, Rabbim, "Bütün hassasiyet ve kemal-i dikkatinizle, nazarlarınızı kapıma dikecek ve her şeyi sadece benden bekleyeceksiniz." dese, kula düşen bunu yapmaktır. Büyük bir mürşid, "Beni bir kedi irşad etti." der ve şöyle devam eder: "Bir kedi, farenin çıkacağı deliğe gözünü dikmiş ve saatlerce gözünü oradan ayırmamıştı. Neden sonra fare delikten çıktı ve kedi de onu yakaladı. Bunun üzerine kendi kendime dönüp dedim ki: Rabbin tecellîlerinin, senin iç âlemini ne zaman yıkayacağı belli değil. Gözünü bir lahza bile O'nun kapısından ayırmadan âdeta bir örümcek sabrı içinde, ağını kurup sabırla ve bin sancı ile hep beklemede kal/kalmalısın da..."

Evet, gözünü bir lahza başka tarafa kaydırsan ve tam o esnada tecellîgâh-ı ilâhînin mekânı olan kalbine Allah tarafından tecellî dalgaları gelse, kalbinin çevresini taşlar gibi katı bulur, sen de o dalgalanmadan haberdar olamazsın. Bu sebeple daima uyanık bir şekilde yerini koruma mecburiyetindesin.

Yukarıda verdiğimiz âyetin devamında ise şöyle buyrulmaktadır: " ...Neticede kalbleri katılaşmıştı. Hatta onların çoğu büsbütün fâsık (yoldan çıkmış)lardır."[4] Burada dikkatlerinizi âyet-i kerimede geçen "fâsık" kelimesine çekmek istiyorum. Arapça fâsık, sözlük anlamıyla, bulunduğu yeri terk edip dışarı çıkan demektir. Bu mânâda Peygamberimiz, yuvalarından çıkıp insanlara zarar veren fare ve akrep gibi hayvanları "fâsık" olarak isimlendirmiştir.[5] Bunlar yuvasından başını dışarıya çıkarırsa, kendisini tehlikeye atar. Bir koyun sürüden ayrılırsa onu kurt kapar. Bu mânâda o koyun, kendisini tehlikenin kucağına attığı için fâsık olur. Mü'min de Din-i Mübin-i İslâm'ın daire ve çerçevesinden başını dışarıya çıkardığı zaman, yani Hakk'ın rahmetiyle rezonans olacağı yerden kaydığı zaman, kendisini şeytanın kucağına atmış olur. Yerini değiştirmeyen, dişini sıkan ve direnen, gayet ısrarla ve inatla duran kimse, Hak'tan gelen tecellîlere mazhar olur. Onun için İbn Mesud (radıyallâhu anh) bu âyetin kendilerini sarstığını ve "Kendinize gelin!" mesajı ifade ettiğini söylemek istemiştir.

Bu durum, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı için dahi belli bir seviyede bahis mevzuu olunca, bizler için evleviyetle söz konusudur. Bu açıdan da çok hassas ve dikkatli olmamız gerekiyor. Aksi takdirde Müslüman olarak yaşarız da, hadisin tehdidi altında –hafizanallah– kâfir olarak ölme durumuna düşebiliriz.[6] Rabbim bizi ve bu daire-i kudsiye-i Muhammediye içinde bulunan herkesi muhafaza buyursun!

Bediüzzaman'ın ifadeleri içerisinde, "Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol vardır."[7] İnsan, küfre doğru yol aldığını sezemez; sezemez de günahlar yavaş yavaş kalbini öldürür. Evvelâ kişinin aşk ve heyecanı ölür. Geceleri namaza kalkmakta zorlanır. Tabi bu arada neler kaybettiğinin farkında da olamaz. Oysaki çoktan gözyaşlarına hasret hâle gelmiş, günahlar karşısında kalbinde duyması gereken burkuntu çoktan kaybolmuştur. Fakat o bunun farkında değildir. Yanıbaşında küfür adına icra edilen şeylerden dolayı içinde bir burkuntu hissetmez. Allah'a küfredildiği, Peygamber inkâr edildiği, Kur'an dinlenmez olup ahlâk-ı İslâmiye yerle bir edildiği hâlde o, olup biten bu şeylerden zerre kadar müteessir olmaz. Çünkü o artık, kalbinde Rabbiyle olan irtibatını kaybetmiştir.

Hakiki bir mü'min ise, arz ettiğim meselelerden herhangi biri karşısında, kalbi atom zerratı gibi parçalanacak hâle gelir ve ızdırap duyar. Bir mü'min, sokakta Din-i Mübin-i İslâm'ın esaslarına muhalif bir tavır gördüğü zaman, o gün gelir evine kapanır ve hıçkıra hıçkıra ağlar. İhtimal, akşam yemeği yemez, ızdıraptan iştahı kaçar. Böyle bir dertlinin yanına sokulup da, "Sen hayatında izdivaç yapmayı düşünmedin mi?" dediklerinde, "Ümmet-i Muhammed'in derdinden fırsat bulamıyorum ki onu düşüneyim." der.

İşte dertli insan budur. Alev alev yanan ümmet-i Muhammed'in o tüyler ürpertici korkunç durumu ve vaziyeti en hayatî, en ciddi bir meseleyi dahi insana düşündürmeyecek kadar ciddidir onun nazarında. Ve şayet bir mü'min bunlardan müteessir değilse, Allah ile münasebetinin ne ölçüde olduğunu düşünüp ürpermelidir.

Bu durum, kendisini rahat-rehâvete salan birçok kimse için mukadder bir keyfiyettir. Peki, bu hâli ve bu kötü keyfiyeti nasıl izale eder, kendimizi nasıl yenileyebiliriz? Ashap efendilerimiz ülfete girdiklerinde, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) müracaat ederlerdi. O, her durumda kendisine başvurdukları adeta bir sığınak idi. Başı ağrıyan O'na giderdi; içi sızlayan O'na müracaat ederdi. Meselâ bir gün âmâ biri Allah Resûlü'ne gelip O'ndan gözlerinin açılması için Allah'a dua etmesini istedi. Bunun üzerine Efendimiz adama -gördüğü bir hikmete binaen- sabretmesini tavsiye etti. Adam isteğinde ısrar edince de ona, abdest alıp iki rekât namaz kıldıktan sonra şöyle dua etmesini buyurdu:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، يَا مُحَمَّدُ إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي هَذِهِ لِتُقْضَى لِيَ، اللَّهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِيَّ

Bu duanın (açıklamalı) mânâsı şöyledir: Allahım! Senden istiyorum ve Sana, rahmet peygamberi olan Habib-i Edib'ini, Hz. Muhammed Aleyhissalâtü vesselâm'ı şefaatçi yaparak teveccüh ediyorum. Biz, Senin Rahmaniyet ve Rahimiyetini O'nda tanıdık. Senin Rahmaniyet ve Rahimiyetin O'nunla temsil edildi. O'nu görmeseydik Bismillahirrahmanirrahim'deki er-Rahman ve er-Rahim'i bilemeyecektik. O'nun talimi olmasaydı, yeryüzünde nasıl bir rahmaniyet ve rahimiyet sofrası kurulduğuna muttali olamayacaktık. "er-Rahmanü'r-Rahim" diyecek fakat bunu kat'iyen anlayamayacaktık. Bize ve bütün insanlığa وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ [8] unvanıyla takdim buyurduğun Habib-i Edib'in, hakikat adına her şeyi bize takdim etti ve gözümüzü açtı. İşte bu Rahmet Peygamberi ile Sana teveccüh ediyorum. Ey Muhammed! Seni vasıta yaparak, yani arkanda durup, "Ben O'nun ümmetiyim. O'na ittiba ve

iktida ettim.” diyerek Rabbime teveccüh ediyorum. Yâ Rabbi! Şu Sultan’ın kalkan elleriyle ellerimi kaldırarak; O, Senin Dergâh-ı Nezd-i Ehadiyetinde kıvrım kıvrım kıvranırken, ben de ayaklarının dibinde iki büklüm olarak, O’nu Senin Nezd-i Ehadiyetinde şefaatçi yaparak, O’nun yüzü suyu hürmetine istiyorum, benim şu ihtiyacımı yerine getir.[9]

Sahabe-i kiram, iki rekât namaz kıldıktan sonra bu duayı yapan o âmâ zatın gözlerinin açıldığını ifade etmişlerdir.[10]

Onlar öyleydi. Allah Resûlü ile aynı zaman ve mekân dilimi içinde bulunmayan bizlere gelince; biz, evvelâ Hakikat-i Muhammediye’den (aleyhissalâtü vesselâm) mübarek huzuru itibariyle mahrum bulunuyoruz. İşte sahabenin büyüklüğünü ortaya koyan hususlardan biri de buydu. Onlar, Allah Resûlü’nü her gün görüyor ve O’nunla beraber oturuyorlardı. Binaenaleyh, bu mevzuda bize, daha sıkı ve daha ciddi durmamız gerekir. Bizim de müracaat edeceğimiz şeyler olacaktır. Meselâ yerinde derin, güzel bir arkadaşımız kendimizi yenilememize vesile olacaktır. Bu itibarla herkes kendisine, gönlü itibariyle çok derin bir arkadaş edinmelidir. O arkadaş, yanına gittiği, onunla oturup konuştuğu zaman Allah’ı hatırlatmalıdır. Zaten ehl-i hakikatin dilinde mü’min odur ki, onun davranışlarına baktığınız zaman Allah’ı hatırlarsınız. Herkes evvelâ böyle bir arkadaş seçmeli, böyle emin bir arkadaşa çocuğunu, kardeşini, yakınını teslim etmelidir. Bu insan, büyük bir nispette Müslümanlık adına, onun aşkını ve şevkini korumasına yardımcı olacaktır.

İkinci husus şudur: Bir iki asır var ki insanımız, Kur’an’da bize emredilen tefekkürden uzak kalmış, âyât-ı tekviniyeyi tefekkür edememiş, Allah’ın kâinat kitabında bize anlatmak istediği hakikatlere karşı gözü ve kulağı kapalı kalmıştır. Kur’an-ı Kerim bu hususa şu âyetiyle dikkatleri çeker: “Dünyada haksız yere büyüklük taslayanları, âyetlerimi gereği gibi anlamaktan uzaklaştırırım. O kibirlenenler her türlü mucizeyi görseler bile yine de onlara iman etmezler. Doğru yolu görseler o yolu tutmazlar. Ama dalâlet yolunu görseler o yola girerler. Böyledir, çünkü onlar âyetlerimizi yalan saymayı âdet hâline getirmiş ve onlardan gafil olagelmişlerdir.”[11] Mü’min, âyât-ı tekviniye dediğimiz, Allah’ın (celle celâluhu) gökte ve yerde kudret ve iradesiyle yazdığı âyetleri mütalâa etmeli, Allah’ın kendisiyle beraber olduğunu, her an hâzır ve nâzır bulunduğunu düşünüp kendisini yenilemelidir.

Yıllar var, insanımız maalesef bunlardan hep uzak kaldı. Her Ramazan Kur’an okunur ama kimse Kur’an’daki bu hakikatlere bakmayı bir türlü düşünmez. Mü’minler kendilerini yenileyip, yeniden Kur’an’a eğilmelidirler. Böylece, Kur’an’ın solukları içinde hem kendi mahiyetlerinde (enfüsî) hem de kâinatta (âfâkî) Allah’ın kudret ve iradesiyle yazdığı şeyleri tetkik edip derin bir tefekkürle kendilerine bir yenilik kazandırabilirler. Bunun sonucunda ise hizmet adına heyecan ve şevkleri tazelenir ve sönüklükten, ölgünlükten kurtulurlar.

Peki, bunu nasıl yapacağız? Bunu yapmak için elimizdeki kitaplara müracaat edeceğiz. O kitapların bize kazandıracağı bakış açısıyla kâinata ve kendimize yeniden bakacağız. Rabbimizin kudret elinin her şeyde işlediğini görecek, mânen sanki o eli öpüyor gibi olacak, yeniden hayat kazanacak ve canlanacağız. Bu da canlılığımızı koruma adına ayrı bir husustur.

Üçüncü bir husus ise şudur: Cenâb-ı Hak, hizmetin zevkini, lezzetini ve şevkini hizmetin içine koymuştur. Hizmet eden kimseler hep zevk ve şevk içinde olurlar. Bir gün tembellik gösterip hizmetten uzaklaşan bir kimse, kendi adına bir kısır döngünün teşekkülüne sebebiyet vermiş olur. Yani bir gün ara verse şevki söner. Şevkinin sönmesiyle ikinci gün de ara verir. Bu iki gün onda dört günlük mesafe meydana getirir ve böylece o –eğer Allah’ın inayetiyle bu fasit zinciri kırmazsa– baş aşağı gitme yoluna girmiş olur.

Binaenaleyh Cenâb-ı Hak, amelin zevkini amelin içine koymuştur. İşleyen insan, işlediği şeylerden zevk ve lezzet alır. Karda kışta bata-çıka köyleri dolaşan, insanımıza hak ve hakikat adına bir şeyler anlatmayı hedefleyen bir kimse, öyle bir zevk alır ki, yolda kollarınızı gerip önüne çıksanız ve ona deseniz ki, "Şurada sıcak bir yer var. Seni oraya alacak ve baklava ikram edeceğiz." O, "Şu anda yolumu kesmeyin. İliklerime kadar öyle bir zevk duyuyorum ki, bana bin baklava ikram etseniz, yine de bunun yerini tutmaz." diyecektir. Hatta o esnada Cennet'in kapıları açılsa yine tenezzül edip oradan içeriye girmeyecektir. Çünkü o, Rabbimizi anlatmaya gitmektedir ve bu itibarla hiçbir cazibe ve güzellik onun önünü alamayacaktır.

Öyleyse bu kudsî daire içinde hiçkimse vazifesiz, boş ve âtıl bırakılmamalıdır. İnsan öyle mübarek bir ağaçtır ki, meyve vermediği zaman hemen kurur. Ağaçlar kuru olmadığı zaman meyve verir. İnsan, başkalarına ruhunun ilhamlarını götürmediği, insanları irşad etme heyecanını kaybettiği zaman kurur. Binaenaleyh insanın bu yönünü canlı tutma mecburiyetindeyiz. Mesela, yeni gelmiş bir arkadaşı, mahir birinin yanında görevlendirip hemen bir vazifeye göndermek gerekir. Halktan bir arkadaşımızın evini açıp orayı bir sohbet müessesesi hâline getirmek lâzımdır ki arkadaşlarımız solmasınlar.

Diğer bir tabirle ifade edecek olursak: İnsan bir ağaçtır. Aşılandığı zaman makbul bir şekil ve keyfiyet alır. O, her baharda budanır, sık sık ızdıraplara maruz kalıp cenderelerden geçer ve başının üzerinde değirmen taşları dönüyor gibi yaşarsa nasıl ciddi bir davanın içinde bulunduğunu anlar. Hele Kur'an'ı da takip edebiliyorsa, adım adım Nebiler Nebisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) yolunda olduğunu hatırlar ve asla ülfet ve ünsiyetin öldürücü kucağına düşüp erimez.

Son bir hususu daha arz edip sözlerimi noktalayayım. Her mü'minin işin içinde olması, kendi canlılığı adına bir şart, bir rükün olduğu gibi, mümkünse kendi evini de bu işte istihdam etmelidir. O evde dertler paylaşılmalı, kitaplar okunmalı, tefekkür edilmeli ve bu şekilde ev sakinlerine sürekli bir yenilik kazandırılmalıdır.

[1] Hadîd sûresi, 57/16.

[2] Müslim, tefsîr 24; en-Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ 6/481.

[3] Bkz. Buhârî, mevâkîtü's-salât 16, tefsîru sûre (50); Müslim, mesâcid 211.

[4] Hadîd sûresi, 57/16.

[5] Buhârî, bed'ü'l-halk 16; Müslim, hac 67-70.

[6] Tirmizî, fiten 26; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 3/19.

[7] Bediüzzaman Said Nursî, Lem'alar, İkinci Lem'a.

[8] Enbiyâ sûresi, 21/107.

[9] Tirmizî, daavât 119; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/138.

[10] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 4/138.

[11] A'râf sûresi, 7/146.

Anne-Baba Hakkı ve Hizmet

Soru: Allah yolunda hizmet etmemizi istemeyen anne ve babalarımıza karşı tavrımız nasıl olmalıdır?

Cevap: İslâm'ın yaşanması hususunda her dönemin farklı öncelikleri vardır. Mesela, Emevi, Abbasi ve Osmanlı devirlerinde herkesin kılıcı eline alması, bir at beslemesi ve cihada iştirak etme niyeti içinde yaşaması en ehemmiyetli mevzu olduğundan, o devirlerde herkes bu tür bir cihadı en mukaddes vazife bilirdi. Bir de içerisinde Mus'ab'ların, Habbab'ların yetiştiği İslâm'ın ilk intişar devri vardır ki, bu devirde beslenen bir at da, bilenen bir kılıç da yoktur. Aksine bu devirde Kur'ân-ı Kerim'in elmas gibi parlak bürhanlarıyla, şefkat kahramanları ve muhabbet fedaileri olarak sağa-sola dağılma, davranışlarda yumuşaklık, kafa ve kalbden her türlü kabalık ve sertliği çıkarıp atma vardır. Habbab, karşısındaki Mus'ab'ı böyle eritmiş, Mus'ab da Medine'de bir senede yetmiş insanı karşısında böyle dize getirmişti. Aslında o, bir köle olan üstadından aldığı şeyleri aynen Medine'de bulunan insanlara vermişti. O devirde cihat böyle yapılıyordu. Fakat Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), Uhud günü Mus'ab'dan başka bir şey istemişti. Onun için Mus'ab, eski elbiselerine sarılı olarak elinde kılıcı ve sırtında Resûl-i Ekrem'e ait cübbesiyle kâfirlerin karşısında şehit edilirken konjonktürel olarak farklı bir vaziyet sergiliyordu. Zira o zaman o tür bir vazife ehemmiyet kazanmıştı. Ben bu meseleleri, hislerinizi coşturup, sizde heyecan uyandıracak şekilde tasvir etmeyi düşünmüyorum. Bunları anlatmaktan maksadım, her devirde ayrı bir meselenin ehemmiyet kazandığını izah etmektir.

Günümüzde irşad ve tebliğ o kadar ehemmiyet kesbetmiştir ki, tanklarla Almanya'yı fethedip bütün sanayi müesseselerini Türkiye'ye getirmek, elli adet Alman'a Allah'ı öğretmekten daha ehemmiyetli değildir. Rusya'yı, bütün atom ve füze üslerini Türkiye'de kurması için ikna etmek, elli tane Rus'a Allah'ı anlatmaktan daha önemli değildir. Aynı şekilde Amerika bütün sistemleri ile Türkiye'ye gelse, Allah ve Resûlü nazarında, oradaki on tane siyahiye Müslümanlığı anlatmak kadar kıymetli değildir.

Bugün, ehemmiyetinden dolayı irşad, mele-i âlâ'nın alkışladığı en önemli vazife haline gelmiştir. Bu sebeple İslâmî heyecanla coşan halkın bu hissiyatını bir kısım maddi ve siyasi meselelere kaydırmak, mevzuyu asıl rayından çıkarmak demektir. Benim bu mevzuda ciddi endişelerimdendir; parlamenter seviyede kümeleşme ve gruplaşmanın her şeyi halledeceğini zanneden kimseler, meseleyi rayından çıkarmış sayılırlar. Elbette bir realite olarak o da olacaktır ama, "emr-i bil ma'ruf" meselesi temelden ele alınmazsa yakın bir gelecekte siyasiler de, tükenmiş olarak oldukları yerde kalakalacaklardır. Allah o kötü günleri göstermesin! Biz bütün himmetimizi sarf etmeli, Allah'ın inayetiyle irşad ve tebliğ sahasını boş bırakmamalıyız...

Bu devirde, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Mus'ab b. Umeyr gibi irşad ve tebliğ yapan kız ve erkek evlatlarımız var. Bu gençlerimizin kendilerine örnek aldıkları Hz. Mus'ab, Mekke'de dört-beş sene kaldıktan sonra önce Habeşistan'a daha sonra Medine'ye hicret etti. Bu arada ailesinden gördüğü işkencenin derecesini ancak Allah bilir. Cennet'in gılmanları kadar güzel ve gösterişli olan bu çocuk henüz on beş-on altı yaşlarında Müslümanlığı kabul etmişti. Ama o, anacığını da kırmamaya gayret ediyor ancak Resûl-i Ekrem'in yanından bir an bile ayrılmıyordu. Allah Resûlü'nün dayısının oğlu olan Sa'd İbni Ebî Vakkas, henüz on sekiz yaşlarında olduğu dönemde İslâm'a girmiş ve daha o yaşta kendini aşarak Efendimiz'e sadakatle inanmıştı. Kendisi bu durumu şöyle anlatır:

“Bir gece Mekke’deküçük abdest yapmak için dışarı çıktım. İdrar yaparken açlıktan gözlerim kararıyordu. Çıkan sesten idrarın sert bir cisme temas ettiğini anladım. El yordamıyla kurcalarken elime bir deri parçası geldi. Sevinerek onu hemen evime götürdüm. Temizleyip pişirdim ve üç gün suyunu içtim, bu müddet zarfında dizlerime derman oldu.”[1] Bu kadar geçim sıkıntısına maruz kalan Hz. Sa’d der ki, “Bir gün annem karşıma dikildi ve şöyle dedi: “Yemin ederim ki, sen gittiğin yoldan dönene kadar ağzıma bir lokma koymayacak ve güneşin altında duracağım!” Üç gün boyunca da dediğini yaptı. Üçüncü gün artık takatsiz kalıp bayılınca Resulullah’a (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelip durumu anlattım ve şu âyet indi: ‘İnsana, anne-babasına iyi davranmasını emrettik.’[2]”[3]

O devir, bu tür bir hassasiyeti gerektiriyordu. Müşrik ana-babaların dahi kırılmaması için gayret ediliyor fakat yoldan ve davadan hiç taviz verilmiyordu. Bugün kızıyla-erkeğiyle bizler de hizmetin bütün ağırlığı ile omuzlarımıza yüklendiği bir devirde yaşıyoruz. Cenâb-ı Hak bu nesli pâyidâr kılsın! Fakat bu meseleyi anne-babayı kırma sebebi yapmamalıyız. Unutmamalıyız ki, müşrik dahi olsalar, Kur’ân-ı Kerim bizi onlara karşı saygıya davet ediyor: “Dünyada onlara iyilikle muamelede bulun.” buyuruyor.[4]

Anne ve babaya itaatte çok titiz davranmak, onlarla muamelelerimizde sürekli güler yüzlü olmak en temel vazifemizdir. Fıtratı ve şefkati itibarıyla hiçbir anne -hizmet için bile olsa- evladından ayrı kalmayı istemez. Ancak bir yerde fedakârlık isteyen bir hizmet sahası ve koşturan insanlar varsa, orada durmak olmaz. Aksi bir durum, hizmete ve hizmet eden arkadaşlara ihanet olur. Bu iki noktadan birinde tercih yapmak durumunda kalan insan, annesinin elini öperek, dualarını dilemeli, ayrılırken ayaklarına kapanarak, gözyaşı dökmeli ve: “Ben, senin şu ayaklarını gururla öpüyorum. Çünkü Efendim, “Cennet anaların ayakları altındadır” buyuruyor.[5] Ama inşallah ahirette seni güldürecek ve seni Resûlullah’ın huzurunda hoşnut edecek bir evladın olacağım.” diyerek, meramını anlatmalıdır. Çünkü Allah hakkından sonra en büyük hak, anne-baba hakkıdır. “Rabbin şöyle hükmetti: Allah’tan başkasına ibadet etmeyin; anne ve babaya güzel muamelede bulunun.”[6] Ben şahsen, âyetin bu ikazı karşısında hep tir tir titremişimdir.

Mevzuyla alakalı kendime ait bir hususu arz etmek istiyorum. Ben babamı kırdığımı pek bilmem. Bir tahdîs-i nimet olarak arz edeyim ki, hayatımda babamın gölgesine ayağımı hiç basmadığıma yemin edebilirim. Yanında yürürken hep bir gölge boyu geriden gittim. Çok nezih bir insan olan babam aynı zamanda benim Arapça hocamdı. Ancak bir defasında bir davranışından ötürü ona, “Baba, bana macera gibi gelen bu meselede annemi ve kardeşlerimi ağlatacaktın.” demiştim. O, onların da hoşnut olmadıkları bir yere gitmiş, dönerken tren raylarının üzerine düşmüş, kaderin cilvesi tren hiçbir şey yapmadan geçip gitmiş, sadece elbiselerini kesmişti. Ben de bu durumda kendisine teessürümü arz etmiştim. Babam biraz da sitemle öfkelenerek bana aynen şöyle dedi: “Sen nasıl bir baba istiyorsun?”

Bu hâdiseyi hatırladıkça mahkeme-i kübrada bununla karşıma çıkacağı endişesiyle kalbim titrer. O gün benim dünyam yıkılmıştı. O kadar yıkılmıştı ki, yaktığım ocaktan habersizdim. Ocak yanmış, etrafını da yakmış, kaldığım odada küçük bir yangın çıkarmıştı. Adeta şok olmuştum.

Evet, anne-babanın hakkı çok büyüktür. Bu kadarcık bir meselede bile hiçbir zaman kendimi affetmedim. Aziz babama, öyle mütedeyyin bir insana bunu neden söylettim? Hâlâ endişesini içimde taşıyorum. Ama vefat ederken benden memnuniyetini izhar etti. Vefat edeceği gün hayatının son dakikalarını yaşarken Ramazan’ın ilk perşembesiydi. Kendisine, “Baba, müsaade edersen yeni vazife yerim Manisa’ya gideceğim” dedim. Gitmeme pek razı olmamış gibi bir ifadeyle yüzüme baktı ama arkasından “Git oğlum! Burada iki göz, ama orada

binlerce göz seni bekliyor, git." dedi. Memnundu, hoşnuttu ama ben hâlâ kendimi affedemiyorum.

Ebeveyniniz hususiyle namazında abdestinde dindar kimseler iseler kırmaktan daha çok sakının. Ömrünüzde bereket, takva dairesinde sabit-kadem olmak, Allah huzurunda sarsılmadan yüzü ak, alnı açık olarak haşrolmak isterseniz ebeveyninize karşı saygıdan bir an dûr olmayın. Bir insanın, anne-babasına isyan etmeye ve onlara haksızlık isnad etmeye hakkı yoktur. Zaten evladın onlara karşı iddia edebileceği ne hakkı olabilir ki? Kur'ân-ı Kerim bu mevzu üzerinde çok ciddi durur. Asrın beyin yapıcısı meseleyi şu sözlerle bağlar: "Anne-babasına isyan eden, insan bozması bir canavardır."[7]

[1] Ebû Nuaym, Hilyetü'l evliyâ 1/93.

[2] Ankebut sûresi, 29/8.

[3] Vâhidî, Esbabü'n-nüzûl s. 341.

[4] Lokman sûresi, 32/15

[5] el-Kudâî, Müsnedü'ş-Şihâb 1/102.

[6] İsrâ sûresi, 17/23

[7] Bediüzzaman Said Nursî, Sözler 32. Söz, 2. Mevkıf.

“Kaç İnsanın Kâtilisin?”

Soru: Çeşitli sebeplerle aramızdan ayrılan kardeşlerimizle yeniden irtibat kurmanın usûlleri nelerdir? Böyle bir şeye sebep olmanın vebali var mıdır? Ayrılanlara terettüp eden bir mesuliyet var mıdır?

Cevap: Ulemâdan biri birgün kendi kendine şöyle der: “Şimdiye kadar kimbilir kaç insanın kâtili oldun!” Bu sözle o şu mânâyı kastetmiştir: İnsanlar senin huzuruna gelip ders almak istediler. Sen onların karakterlerini, nelere karşı ilgi duyduklarını tespit edemedin. Verilmesi gerektiği şekilde ders veremediğinden, evvelâ senin şahsına, sonra senin şahsında düşünce dünyana küstüler. Sonra da o büyük hakikate sırtlarını çevirip gittiler. İşte bu mânâda kimbilir sen kaç insanın kâtili oldun!

Bu itibarla irşad erlerinden herbiri, hakkı temsil eden birer fert olarak etraflarındaki kimseleri İslâm davasından küstürmemeye dikkat etme mecburiyetindedir. Bu konuda lâzım olan her şeyi yapmalı, gerekirse onların karşısında iki büklüm olmayı göze almalı ve muhataplarını gücendirmemeye çalışmalıdır.

Eğer tavır ve durumumuzu iyi ayarlayamayıp Muhammedî bir ahlâkla hareket etmezsek, bu kudsî daire içinden, küsen ve ayrılan pek çok kişi çıkabilir. İşte bu mânâda, pek çoğumuz itibariyle kim bilir ne kadar insanın kanına girdik.. ne kadar insana kıydık.. nicelerinin izzet-i nefsini rencide etmekle onları haktan uzaklaştırdık. Haktan uzaklaşan bu insanlar daha sonraları içinde bulundukları kusur ve kabahati müdafaa etmeye ve sizdeki meziyetleri de tenkit etmeye başladılar. Evet, bunların hepsi ciddi bir vebaldir. Eğer böyle bir vebalin altına girmişsek Allah bizleri affetsin. Ancak şunu da ifade etmeliyim ki, Rabbime hamd ü sena olsun, en kötü şartlarda bile hak ve hakikat dairesinden ayrılan arkadaşların sayısı çok azdır.

Aramızdan ayrılan arkadaşlar mevzuunda bizim kusurumuz, onları sık sık görüp gözetmeme, kontrol etmeme, kollamamadır. Neticede onlar da heva-yı nefislerine uymuş ve şeytanın peşine takılarak bu daireden peyderpey uzaklaşmış olabilirler. Belki de günah işlemeye başlamış, o günahlarla gayyaya doğru yuvarlanmışlardır. Yaşadıkları yer, zamanla adeta dalâlet kuyusunun dibi olmuş ama bütün bunların farkına bile varmamışlardır. Dünya, onları çeşitli yönleriyle, makamı, malı, serveti, şöhretiyle büyülemiş, gözlerini ve gönüllerini bağlamıştır. Bazıları korkaklıkla, bazıları ırkçılıkla, bazıları da tenperverlikle gemlenmiş ve sadece nefislerini düşünerek egoist hâle gelmişlerdir. Bugün bu şekilde pek çok insan, hak ve hakikatten uzaklaşmış, şeytanın oyuncağı hâline gelmiştir.

Hak ve hakikati bulmak ayrı mesele, onda devam ve sebat etmek ayrı meseledir. Hak ve hakikati bulmak bize de onlara da nasip olmuştur ama bazılarına –çok az dahi olsa– onda devam etmek nasip olmamıştır. Kur’an, bize, “Allah’ım! Hidâyete erdirdikten sonra kalblerimizi kaydırma!”[1] şeklinde bir dua öğretir. Ümmü Seleme validemizden rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok defa şöyle dua ederlerdi: “Ey kalbleri evirip çeviren Allah’ım! Benim kalbimi dinin üzere sabit kıl!” Hatta onun (radıyallâhu anhâ), “Ya Resûlallah! Bu duayı neden çok yapıyorsunuz?” sorusuna Peygamberimiz şu cevabı vermiştir: “Kalbi, Allah Teâlâ’nın kudret ve tasarrufunda olmayan hiç kimse yoktur. O dilerse hidâyette sabit kılar, isterse kaydırır.”[2]

Kalblerin kayması hususunda insanın azim ve iradesine bağlı sebepler çok küçük olabilir. Bu durum, buzda yürüme gibi bir şeydir, insan dikkatli basmazsa düşebilir. Bu sebeple mü’min,

iradesinin hakkını vermeli ve buzlu zeminlerde gezmemeye dikkat etmelidir. Çünkü buralarda gezince düşme ihtimali vardır. Fiillerimizi yaratan Allah'tır (celle celâluhu) ama kulun iradesi, meyli o istikamette olduğu için Allah onun arzusuna bu şekilde cevap verir. Başka bir ifadeyle, kulun içinde küçük bir günah, hata, sürçme, bakma, dokunma, haram lokma yeme gibi fiillerle küfür ve dalâlet yoluna bir teşebbüs ve temayül olursa Allah da kulun bu arzusu istikametinde onun dalâletini veya küfrünü yaratır. Allah, hidâyeti de dalâleti de yaratandır. Fakat Allah'ın, dalâlete ve küfre rızası yoktur. O (celle celâluhu), daima hidâyetten ve imandan hoşnut olur.

Hizmet dairesinden ayrılan arkadaşlar da böyle ayrılmışlardır. Vâkıa böylesi ayrılışlar bize münhasır da değildir. İmam Rabbânî Hazretleri'nin Mektubat'ında, bazı müridlerine karşı ikaz edici mahiyette yazdığı çok ciddi mektuplar vardır. Hazret, o mektuplarda, tanıdıktan, bildikten, öğrendikten, gördükten sonra nasıl ayrılıyorsun, diye hayretini gizleyemediği kimselerden bahseder.[3] Yine bir başka müceddit, kendisinden pek çok ders-i hakikat aldığı hâlde bir zındığın sözüne kanan kişiye karşı hayretlerini ifade eder.

Asıl adı Nehar İbn Unfuve olan Reccâl lâkaplı kişi de Huzur-u Risalet-penahi'de Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) diz dize geldiği zaman daima doluyor, renkten renge giriyordu. Bütün gücünü, kuvvetini, talâkat-i lisaniyesini Efendimiz hesabına kullanıyordu. Senelerce Allah Resûlü'nün huzuruna devam etti. Ancak gün geldi, peygamberlik iddia eden yalancı Müseylime'nin saflarına geçti. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) bu acıklı hâdiseyi şöyle anlatır:

Allah Resûlü'nün huzurunda üç kişi bulunuyorduk: Ben, Reccâl ve Furat İbn Hayyan. Allah Resûlü şöyle buyurdular: "İçinizden birinin azı dişi Cehennem'de Uhud dağı büyüklüğünde olacaktır."[4] (Yani bu üç kişiden biri korkunç bir cinayet işleyecektir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) cinayetin büyüklüğünü azı dişiyle ifade etmiştir.) Beni öyle bir korku aldı ki, bu korku Yemame harbine kadar devam etti. Furat İbn Hayyan daha evvel şehit olarak ölmüştü; demek ki işaret edilen talihsiz o değildi. Ben kendimden çok korkuyordum. Reccâl'in Yemame'de, Müseylime'nin saflarında Zeyd İbn Hattab'ın kılıcı ile öldürüldüğünü duyunca o kişinin ben olmadığımı anladım ve bunun için Allah'a hamdettim.

Reccâl denen adam Müseylime'nin en büyük müdafii olmuştu. Bu durum Hazreti Ömer'in (radıyallâhu anh) abisi Zeyd İbn Hattab'a (radıyallâhu anh) çok dokunmuştu. Hazreti Ömer'den evvel Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna koşup teslim olan Zeyd, Reccâl'in, Efendimiz'i bırakıp da Müseylime gibi bir kezzâbın peşine takılmasını, sonra da Müslümanlarla savaşa girişmesini bir türlü kabullenememişti. Yemame'de gözü hep Reccâl'in üzerindeydi. Fırsatını bulunca da hemen üzerine yürüdü ve hakkından geliverdi. Ancak aynı harpte kendisi de başka biri tarafından şehit edildi.

Reccâl gibi dinden çıkan başka insanlar da vardı. Meselâ bunlardan biri Tuleyha'dır. Ancak daha sonra Rabbim, Tuleyha'nın gözünü açtı ve yeniden İslâm'a girme imkânını bahşetti. Bunlar gibi kadın erkek daha bir kısım kimseler o gün böyle yoldan çıkmışlardı.

Evet, en büyük cazibe-i kudsiyeye sahip olan Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) cazibe-i kudsiyesinden ve daire-i kudsiyesinden dışarıya çıkanlar oluyor da biz kim oluyoruz ki bizden ayrılanlar olmasın! Teklif edilen bir makam karşısında arkadaşlarını terk edip ayrılan kimselerin olduğunu biliyorum. Ama Allah'a (celle celâluhu) hamd ve sena olsun, ilk asırda olduğu gibi, Allah yolunda hizmet dairesinden ayrılıp gidenlerin sayısı daima çok az olmuştur. Rabbimizden niyaz edelim de, bu ayrılmalara biz sebebiyet vermiş olmayalım.

Meselenin bir diğer yönü şudur: Bu insanlar, ayrılma emâreleri gösterdikleri zaman mü'mine düşen, bir Hızır gibi onların imdatlarına koşmak, "Gitme!" deyip ayaklarına kapanmaktır. Bunu sezme çok önemlidir. Ayrılık sinyalleri ilk önce tenkitlerle başlar. Daire içindeki bazı düşünce ve davranışlar eleştirilir. Ondan sonra meselelere karşı bir soğukluk hissedilir. Önce namazlarını aksatmaya başlar, sonra da düşüncelerinde farklılıklar meydana gelir.

Her ayrılış bu şekilde yavaş yavaş başlar. Bir sultanın ifadesiyle; her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır. Eğer o günah tevbe ve istiğfarla çabucak silinmezse, insanın kalbine yerleştirdiği, büyüttüğü ve sonra da onu yutan bir yılan hâline gelir. Ardından da küfür doğar ve nihayet خَتَمَ اللهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ.. "Allah onların kalblerini mühürledi..."[5] sırrı zuhur eder. Bu sebeple böylesi arkadaşlar gözetilip kollanmalı, dertleri dinlenmeli, akıllarındaki sorular mutlaka ikna yoluyla giderilmeye çalışılmalıdır.

Her şeye rağmen ayrılıp gidenler olmuşsa, bundan sonra yapılacak şey irtibatın devam ettirilmesidir. Böylesi arkadaşlar, yaptıklarından dolayı asla kınanmamalı, kusurlu insanlar gibi üzerlerine gidilmemelidir. Onlar bir hata işlemişlerdir; bu hataya ikinci bir hatanın ilâve edilmesine imkân verilmemeli, hatalar, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) usulüyle çözülmelidir. Allah Resûlü fertlerin kusur ve kabahatlerini, sanki o hata toplumun hatasıymış gibi, umum toplum içinde ders vermek suretiyle giderirdi. Yani biri bir kusur işlemişse, o şahsı söz konusu etmeden, onu karşısına almadan, perdeyi yırtmadan o kusur ve fenalıkları anlatırdı. Kusurlu şahıs da rencide olmadan toplum içinde dersini alırdı. Efendimiz'in, kabahat işlemiş bir avuç insanın kusurunu nasıl giderdiği mevzuunda Devr-i Risalet-penahiden bir misal arz edeyim:

Mekke fethedilince, madde plânında Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mücadelesi tamamlanmıştı. Bu noktada, Efendimiz'in vazifesi de bitiyordu. O bakımdan ashabına, Cenâb-ı Hakk'ın verdireceği son dersler vardı. İslâm'ın nazil olan son hükümlerini bizzat icra ediyor, tenfiz buyuruyordu. Bu arada Huneyn'den elde edilen ganimetten Mekke'nin ileri gelenlerine büyük paylar vermişti. Ganimet alan kimseler, Akra İbn Hâbis, Ebû Süfyan, Safvan İbn Uyeyne gibi o güne kadar Allah Resûlü'nün en büyük hasmı olarak karşısına çıkmış kimselerdi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), fetanet-i uzmâ ve muhteşem bir dimağa sahipti. Orada düşmanlarının dilini tutuyor, İslâm'a karşı kalblerini yumuşatıyordu ki, Kur'an'ın ifadesiyle bunlar "müellefe-i kulûb"dü. Efendimiz'den böylesi bir cemileyi görenler şöyle diyordu: "Vallahi bu zat, olsa olsa peygamber olur. Çünkü başkasının bu kadar cömert olması düşünülemez."[6]

Akra İbn Hâbis önceleri kaba saba bir insandı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona da mal-mülk vermek suretiyle gönlünü yumuşatmış ve her biri büyük kabilelerin başında olan bu insanları kendi cephesine çekmişti. Onlar da bu sayede ebedî nura, ebedî saadete ermişlerdi.

Öte yandan ganimetlerin bu şekilde taksim edilmesi, Medine'den gelmiş ve daima Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) önünde cansiperâne savaşmış Ensar'dan bazı gençleri biraz rahatsız etmişti. Çocukluktan yeni kurtulmuş bazı delikanlılar arasında şöyle sözler dolaşmaya başladı: "Kendi kavim ve kabilesini buldu. İhtimal ki artık bizimle beraber Medine'ye dönmeyecek. Mücadeleyi yapan biziz O ise ganimeti onlara dağıttı..." Bu sözleri duyan Sa'd İbn Ubâde (radıyallâhu anh) koşa koşa Huzur-u Risalet-penahi'ye gelerek durumu Allah Resûlü'ne anlatır. Bunun üzerine Allah Resûlü, Sa'd'dan bütün Ensar'ı toplamasını ister, ancak oraya Muhacirler'den hiç kimsenin alınmamasını tembih eder.

Evet, o dönemde de kusurlu insanlar vardı ve maalesef burada kusur Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) atfediliyordu. Hâlbuki nebinin davranışlarının kritiği yapılmaz. Nebiye kusur atfediyor mahiyette onun davranışlarını kritiğe tâbi tutmak dalâlettir, inhiraftır. Ashab hakkında böyle bir şey düşünemeyiz. Allah Resûlü, Ensar'ın kalbinden bu düşünceyi silmek için çarçabuk hareket eder ve bir işaretle Ensar da toplanıverir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) orada, kendisinin onlar için nasıl bir nimet olduğunu hatırlatma sededinde: "Ben geldiğimde siz dalâlet içinde değil miydiniz? Allah, benimle sizi hidâyete erdirmedi mi? Siz fakr u zaruret içinde kıvranmıyor muydunuz? Allah, benim vesilemle sizi zenginleştirmedi mi? Siz, birbirinizle düşman değil miydiniz? Allah, benimle sizin kalblerinizi telif etmedi mi?"

Bütün bu sorular karşısında Ensar topluca "Evet, evet, minnet Allah'a ve Resûlü'nedir!" der ve "Şimdi herkes evine, deveyle, koyunla dönerken, siz evlerinize Resûlullah'la dönmek istemez misiniz?" hitabını duyunca hepsi gözyaşlarına boğulur. Böylece o fitnenin de önü alınır. Dikkat ederseniz burada kusurlu kişiler öne çıkartılıp da bizzat onlar hırpalanmamış, mesele umuma anlatılmıştır.

Allah Resûlü hamlelerine devam eder: "Eğer Allah beni muhacir yaratmasaydı Ensar'dan biri olmayı arzu ederdim. Eğer bütün insanlık bir vadiye, Ensar bir vadiye gitse, ben Ensar'ın vadisine giderim."[7]

Evet, görüldüğü gibi Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), kusurları o kadar rahatlıkla izale ediyor ki, bundan hiç kimse rahatsız olmuyordu. Ancak kusurlular, hayatlarının sonuna kadar nedamet duyuyorlardı.

Öyleyse kusur ve kabahatlerin giderilmesinde Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yoluna müracaat etmek lâzımdır. Şayet biz etrafımızı kırıp geçiriyor ve küstürüyorsak, bu durum Muhammedî olamayışımızdan kaynaklanmaktadır. Allah affetsin!

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Allah Resûlü, neden Ensar'dan olan herkesin gelmesini istedi de Muhacirler'in gelmesini özellikle istemedi?

Ensar'ın hepsinin gelmesini istedi zira bu mesele Ensar arasında yayılmıştı. Eğer herkes gelmeseydi, ihtimal ki o söylentiyi çıkaranlardan bazıları dışarıda kalabilirdi. Bu kimseler daha sonra, Efendimiz'in anlatacağı şeyleri başkalarından naklen duysalar bile, sözü lâl ü güher gibi onların gönlünde yer edemez ve o ukdeyi içlerinden atamayabilirlerdi.

Bir de Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir noktada dinleme şerefinden kimse mahrum olmak istemezdi. Allah Resûlü, Ensar'ın pâyesini hepsinin yüzüne bizzat söylecekti. Onun için teker teker her ferdin gelmesini istiyordu. Ve bu öyle bir anlatıştı ki, eğer muhacirlerden üç-beş fert orada olsaydı kendi meziyetlerini unutarak, böyle bir mesele karşısında gıptaya kapılabilirlerdi. Onun için "Muhacirlerden bir fert bulunmasın!" buyurmuşlardı. Çünkü yurdunu yuvasını terk eden, Medine'de Ensar'a ensarlığı kazandıran bir muhacir, kendisini Ensar hakkında anlatılan şeylerden hiçbirine mazhar değilmiş gibi düşünebilir ve gönül koyabilirdi. Bu vak'ayı tarih ve siyer tespit edip ortaya koymuştur. Belki Muhacirlerin çoğu bunu duymamış, farkına bile varmamışlardı. Ensar'ın bu meziyetleri, bizzat Efendimiz tarafından ifade edilmek suretiyle ebediyen onlara mal olmuştur.

Evet, hayatımızda karşımıza çıkacak olan her türlü problemi çözme adına Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatından alacağımız çözüm yolları mutlaka vardır. Bize düşen, hayatımızın her karesinde O'nun hayatını hayatımıza hayat kılmak olmalıdır.

[1] Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

[2] Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 6/315; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 6/168.

[3] Bkz. İmâm Rabbânî, el-Mektûbât, s. 240 (202. Mektup).

[4] el-Humeydî, el-Müsned 2/495.

[5] Bakara sûresi, 2/7.

[6] el-Vâkıdî, Kitâbü'l-meğâzî 2/854-855; İbn Asâkir, Târîhu Dimaşk, 24/114. Ayrıca Bkz. Müslim, fezâil 59; Tirmizî, zekât 30.

[7] İbn Hişam, es-Sîretü'n-nebeviyye 2/498-500.

İslâm'ın Ruhu

Soru: 'İslâm'ın ruhu' ifadesi ne anlama gelmektedir?

Cevap: En küçük canlılardan en mükemmel canlı olan insana kadar her şeyin bir ruhu vardır. Beşerî sistemlerin bir ruhu olduğu gibi İslâm'ın da bir ruhu vardır. Kâinatta, mahlukat türleri üzerinde cereyan eden kanunlar, mahiyet itibariyle bir yönüyle ruha benzerler. Tohumlardaki gelişme, sistemler arasındaki itme-çekme gibi kanunlar, eğer haricî bir vücuda sahip olsalardı, üzerinde hükümlerini icra ettikleri türlerin adeta ruhu olurlardı. Bizim ruhumuza gelince o, zîşuur bir kanun-i emrîdir. كُنْ "Ol!"[1] emrinden gelir, وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي "Ona ruhumdan nefhettim."[2] sözünün mâsadakı olarak bir nefha-i ilâhiyedir.

İslâm'ın da bir ruhu vardır. O, bir mânâda, İslâm'da akideden amele, amelden muamelâta, usûlden fürûa kadar bütün parçalar arasındaki derinlik, ledünnîlik, şuur ve âhenktir. İslâm'ın ruhu, en büyük usûl olan "Lâ ilâhe illallah" hakikatinden, füruâtın en küçük meselesine -meselâ yatarken elini başının altına koyup sağ tarafı üzerine yatmak ve,

اَللّٰهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً...[3] إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَا مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ

şeklindeki duayı okumaya- kadar mevcut olan bir umumiliğin unvanıdır. Bu, tıpkı bir ağaçta, çekirdeğinden meyvesine kadar, göz tırmalamayan, şiirimsi bir âhengin bulunması gibi bir şeydir. Evet, İslâm'ın ruhu, usûl-fürû bütün emirlerde o ağaçtaki âhenge benzer şekilde kendisini gösterir.

İslâm, herhangi bir beşerî sistem gibi sığ ve sathî değildir. Bundan dolayı onu Hazreti Muhammed'e (aleyhissalâtü vesselâm) mâl etmek dahi bir mânâda uygun değildir. Binaenaleyh müsteşriklerin anlayışı içinde Hazreti Musa'nın (aleyhisselâm) bugünkü ümmetine "Musevî", Hazreti Mesih'in (aleyhisselâm) dağılmış ve özünü yitirmiş ümmeti olan Hıristiyanlara "İsevî" dediğimiz gibi, Hazreti Muhammed'in Müslüman ümmetine "Muhammedî" demeyiz. Bazen bu tabiri kullanıyoruz ama bu, hususi bir mânâdadır ve bundan mecaz kastediyoruz. Bundan, Allah'tan Resûl-i Ekrem'e akseden, bir ahlâk hâlinde tecessüm etmiş وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ "Sen bir yüce ahlâk üzere ahlâk âbidesisin."[4] iltifatının tam bir mâkesi olan o âbide şahsiyet Hazreti Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) ledünniyâtıyla anlatmaya çalışıyoruz. Bu mânâda İslâm'ın ruhu, sağlam bir tevhid akidesi, inanılması gereken şeylere inanma ve Allah'ın bizden yapmamızı istediği şeyleri, O'nu görüyor gibi yapmaktır ki, bu sonuncusuna "ihsan" diyoruz. İhsan, hadisin ifadesiyle, اَلْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ "Allah'a, sanki O'nu görüyor gibi ibadet etmektir. Her ne kadar biz O'nu göremesek bile O bizi görüyor."[5] sırrına mâkes olmak veya o sırrı temsil etmektir.

Bir insanın topyekûn bir hayatı, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) benzeme ve O'na uyma düşüncesiyle yaşaması, dolayısıyla bütün muamelâtını ibadet hâline getirmesi de İslâm'ın ruhunu kavramış olmanın ifadesidir. Bir insan tıpkı Allah Resûlü gibi yemeye, içmeye, yatmaya... hâsılı hayatını O'na göre dizayn etmeye çalışırsa beşerî âdetleri dahi ibadet hâline gelir, hayatı baştan başa ibadet olur ki, biz buna İslâm'ın ruhuna göre yaşama diyoruz.

Umumiyet itibariyle kelâmcıların, İslâm’ın ruhu sözünden anladıkları mânâ, daire-i ulûhiyet, rubûbiyet ve ubûdiyette tevhid akidesidir. Cenâb-ı Hak, Zât’ında birdir; eşi, menendi, şeriki, zıddı ve niddi yoktur. İhlâs sûresi bu durumu ifade ediyor: قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ ۝ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَدٌ “De ki: O, Allah’tır, gerçek ilâhtır ve birdir. Allah Samed (Tam, eksiği olmayan, her şey Kendisine muhtaç olduğu hâlde, Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan)’dır. Ne doğurdu ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O’na denk oldu.”[6] Allah, tevhid-i ulûhiyeti ifade eden bu âyetler ile anlatılan bir Zât-ı Ecell-i A’lâ’dır. Biz O’nu, Kendi ifadeleriyle tanıyoruz.

Allah’ın (celle celâluhu), ulûhiyet dairesinde eşi ve benzeri olmadığı gibi rubûbiyet dairesinde de eşi, menendi, ortağı yoktur. Bazen bir sultanın da misli, ortağı olmuyor gibi görünebilir. Fakat saltanatının ihtişamına rağmen bir kısım vezirleri, şerikleri vardır; onlar mâbeyn dairesinde onun tasarrufuna müdahale ederler. Mesela, riyaset-i cumhuriyede kalem-i mahsus müdürü, başbakanlıkta da bakanlar vardır. Bunların hepsi teker teker kendilerine ait vazifeleri yaparlar. Binaenaleyh tasarruf dairesi içindeki zat reis-i cumhur, başbakan gibi bir kişi olsa da tasarruf adına onun bir kısım vezirleri vardır. Allah’ın (celle celâluhu) Zât’ında, mâbudiyetinde şerik muhal olduğu gibi tasarruflarında da ortağı yoktur. Âyet bu durumu, لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا “Şayet gökte ve yerde Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı oraların nizamı bozulurdu.”[7] diyerek burhan-ı temânu ile ispat etmektedir. Bütün fiiller Allah’a aittir. O eker, yetiştirir, büyütür, biçer, yedirir.. hâsılı O, rubûbiyetinde de tektir. Nitekim âyette, وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ “Sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.”[8] buyuruluyor. Konuştuğumuz zaman konuşmamızı yaratan Allah (celle celâluhu) olduğu gibi yazdığımızda da yazmamızı yaratan Allah’tır. Bizde, boyutlarını bilemediğimiz, niyet mahiyetinde “irade” denilen bir şey vardır. “İrade” bizdendir ama her dairede fiil ve tasarrufu Allah’a vermek tevhid-i rubûbiyetinin gereğidir.

Hem zâtında hem de icraatında bir olan Hazreti Allah’a (celle celâluhu), sadece O’na kullukta bulunmaya da tevhid-i ubûdiyet diyoruz. Mülk ve mülkte tasarruf kendisine ait olan daire-i rubûbiyet karşısında bize düşen şey de işte bu kulluktur. Bu konuda en mükemmel kulluğu Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) sergilemiştir. Bizim yapmamız gereken O’nun kulluk performansını ortaya koymaktır.

İşte İslâm’ın ruhu budur ve bu çok geniş ve kapsamlı bir konudur. Bu mevzuda yazılmış pek çok eser vardır ve bu eserlerde değişik izahlar görmek mümkündür.

[1] Bkz. Bakara sûresi, 2/117; Âl-i İmrân sûresi, 3/47, 59; En’âm sûresi, 6/73; Nahl sûresi, 16/40; Meryem sûresi, 19/35; Yâsîn sûresi, 36/82; Mü’min sûresi, 40/68.

[2] Hicr sûresi, 15/29; Sâd sûresi, 38/72.

[3] “Allah’ım! Hem ümit ederek hem de korkarak kendimi Sana teslim ettim, yüzümü Sana çevirdim, işimi Sana ısmarladım, sırtımı Sana dayadım. Sana karşı yine Senden başka sığınak, Senden başka dayanak yoktur…” (Buhârî, daavât 6, tevhîd 34; Müslim, zikir 56).

[4] Kalem sûresi, 68/4.

[5] Buhârî, îmân 37, tefsîru sûre (31) 2; Müslim, îmân 5, 7.

[6] İhlâs sûresi, 112/1-4.

[7] Enbiyâ sûresi, 21/22.

[8] Sâffât sûresi, 37/96.

Felsefe ve Felsefî Nazariyeler

Soru: Felsefenin ve felsefî nazariyelerin İslâmî esaslarla telif edilme çabalarının hükmü nedir? Farabî ve İbn Sina hakkındaki fikirlerinizi öğrenebilir miyiz?

Cevap: Yunanca “Philosophia” kelimesinden gelen felsefe, “hikmet sevgisi” demektir. Bu ilmin erbabına filozof/feylesof denilmektedir ki, biz buna “hakîm” de deriz. İlim dünyamızda felsefeye hâkim nice âlimlerimiz gelip geçmiştir.

Ancak şunu hemen ifade edeyim ki, felsefenin, Kur’an’ın emirlerine ve Sünnet’in ruhuna ters bir kısım nazariyeler mecmuasından ibaret olan kısmını, Müslümanlıkla ve İslâm’ın ruhuyla telif etmek mümkün değildir. Tam sübut bulmamış, pozitif neticelerle sağlam kaideler üzerine oturtulmamış meseleleri Kur’anî esaslarla telif etme çabası doğru değildir. Çünkü dün bir ekol olarak ortaya atılan bir felsefî sistem, daha sonraki devirlerde hususiyle pozitif bilimlerle çürütülüp rafa kaldırılabilir. Bu, günümüzde ve daha evvelki devirlerde olagelmiş bir hatadır ve zararlı olmuştur. Maalesef bu düşünce, bize orta çağın skolâstik düşüncesinin bir hatırasıdır. Birileri çıkar, ilim adına bir nazariye ortaya atar ve biz de hemen ona tutunur, ardından da dinî emirlerle telifini yapmaya çalışırız. Müsaadenizle bu mevzunun en acı misallerinden birini arz etmek istiyorum.

Yaklaşık on seneden beri bana evrimle alâkalı, “Evolüsyon var mıdır? Darwin’in dediği şeyler ne derece doğrudur? Mutasyonların, bir canlıyı bir şekilden başka bir şekle intikal ettirmesi meselesine ne derece itimat edebiliriz?” gibi sorular soruldu. Ben de değişik zaviyelerden bu sorulara cevap vermeye çalıştım. Darwin bu meseleleri derinlemesine bilmiyordu. Onun tecrübesi çok sınırlı ve belli bir sahada olmuştu. Neodarwinistler ise Darwin’den çok daha fazla Darwincilik yapmışlar ve ilim adına bu meseleyi mekteplere sokmuşlardı. Haddizatında bu meselenin aleyhinde gerek Avrupa’da, gerekse Türkiye’de ilkokuldan üniversiteye kadar her seviyede insana hitap edecek şekilde pek çok kitap, yazı dizisi ve makale yayınlanmıştır. Darwinizm, dünden bugüne bir nazariye olmaktan öteye gidememiş ve şimdilerde ise bütün bütün fantastik bir konu hâline gelmiştir; bu meselenin artık itimat edilir bir tarafı kalmamıştır. Maalesef bu mesele âlem-i İslâm’da Kur’an’ın ruhuna vâkıf olamayan, modernizme kayan ve İslâm’ın ruhunu bilemeyen bir kısım kimselerce yanlış anlaşılmıştır. Çok sevdiğim ve kendisini daima takdirle yâd ettiğim allâme Hüseyin Cisrî, Risale-i Hamidiye’sinde “Darwinizm hakkında ne dersiniz?” sorusuna cevap verirken şu şekilde bir ifade kullanmıştır: “Bu bir nazariyedir; eğer bunu pozitif hüviyette bize gösterebilirlerse, biz de bu meseleyi Kur’an’ın nasslarıyla telif edebiliriz.”

Şimdi bu belki bir bakıma tolerans ifadesi sayılabilir; ancak ben bu sözün altında Kur’an’ın bu mevzudaki beyanlarına karşı bir tereddüdün ve şüphenin gizli olduğu hükmünü çıkarıyorum. Her yöne çekilebilecek bu türlü söz ve beyanlarda bulunmaya hiç lüzum yoktur. Bunlar bizim inanç sistemimize zarar getirir. Kur’an’ın bu mevzudaki beyanı ve âlemin yaratılışı mevzuu eğer bir mucize, bir harika ise bizim odaklanmamız gereken nokta, bunun nasıl bir harika olduğunu anlamaya çalışmak olmalıdır.

Seyyidina Hazreti Âdem’in (aleyhisselâm) yaratılması tamamen mucizedir. Allah, onun hamurunu ve çamurunu yeryüzünden toplatmış ve bir protein çorbası haline getirmiştir. Bir hücrede bulunması gereken moleküllerin, atomların hepsini bir araya getirmiş, ondan bir Âdem yaratmıştır. Daha sonra bunu kurutmuş ve ruhundan ona ruh nefh etmiştir. Bu mesele hem âyet-i kerimeler hem de hadis-i şeriflerle bir mucize olarak anlatılmaktadır. Şimdi

bundan sonra, “Darwin şöyle dedi, ayrı düşünelim. Lamarck böyle dedi, ayrı düşünelim. Neodarwinistler şöyle dedi, ayrı düşünelim.” demek, gelecek nesiller içinde şüphe ve tereddütler meydana getirir.

Bu felsefî yaklaşımlar karşısında tereddüde düşmek, kendi meselelerimizden şüphe etmek çok büyük bir hatadır. Bugün bu meseleye sağlamca sarılıp bir kısım kimselerin yaptığı hataları irtikâp etmeme mecburiyetindeyiz. Unutmayalım ki bu mesele sadece bir nazariyedir.

Asıl meseleye gelince, felsefenin, bu kabîl nazarî olup ispat edilmeyen meselelerinin Müslümanlıkla telif etmeye çalışmanın hiçbir faydası yoktur. Çünkü Müslümanlık, umum emirleri itibariyle arşı ferşe bağlayan, mele-i âlâdan nazil olan, dünü gördüğü gibi bugünü de gören, bugünü gördüğü gibi yarını da gören ve bilen muhit bir ilmin sahibi Hazreti Allah’ın kadîm kelâmından gelmektedir. İslâmiyet, Allah’tan geldiği için onda bugün kabul edilip de yarın eleştirilerek reddedilecek hiçbir husus yoktur. Allah’tan geldiği şekilde ter ü taze kıyamete kadar devam edecektir. Felsefe karşısında tutumunu iyi ayarlayamayan bazı kimselerin, kendilerine göre tevil ve tefsirler getirmek suretiyle yaptıkları bir kısım yanlışlıklar da İslâm’ın ruhuna uymayacak ve getirdikleri bu şeyler cerh edilecek, bozulacak ve rafa kaldırılacaktır. Ancak İslâm’ın ve Kur’an’ın ruhuna gelince o, nazarî felsefeden daima uzak ve muallâ kalacaktır.

Şimdi “hikmet”e, eşya ve hâdiselerin hikmetle cereyan etmesi meselesine gelelim. Bu durum, Cenâb-ı Hakk’ın “Hakîm” ismine bağlıdır. Allah, baş döndürücü şeyler yapar ve bu baş döndürücü müthiş kudretin iş yapmasının yanında, yaptığı her şeyde bir hikmet vardır. Fakat Allah bu hikmete tâbi olarak icraatta bulunmaz. Belki hikmet, Hakîm olan Hazreti Allah’ın yaptığı şeylere bağlı olarak gelir. Bir hak dostu;

“Her işte hikmeti vardır,
Abes fiil işlemez Allah...”

der.

Şunu da ifade edelim ki, hikmetli yaratmak Allah (celle celâluhu) için bir mecburiyet değildir.

Allah’ın yarattığı her şeyde, Hakîm isminin muktezası olarak bir kısım hikmetler müşâhede edilir. Biz bu hikmetleri araştırmak, iman ve iz’an adına değerlendirmekle mükellefiz. Burnun, yüzün ortasında, iki gözün arasında, alnın altında olmasını; gözlerin, iki çukurcuk içinde bulunmasını; iç kulak, dış kulak ve orta kulağın yapısını ve östaki borusunu araştırır, bunlardan damla damla hikmetler çıkarmaya çalışırız. Ve önümüze dökülen her hikmet pırlantası bizde imanımız adına yeni bir irfan ufkunun açılmasına vesile olur. Biz, işte bu mânâdaki bir felsefenin yanındayız. Nitekim bu mânâda bir felsefe de İslâm’a ve Kur’an’a muvafıktır. Fakat Kur’an’ın nasslarına ve İslâm’ın esaslarına zıt olan, bugün ağırlığını hissettirse de yarın değişecek olan felsefe ile Kur’anî hakikatler arasında yer-gök arası kadar mesafe vardır.

Sorunun ikinci şıkkında Farabî ile İbn Sina hakkındaki düşüncelerim soruluyor. Bunlar birbirinden biraz farklıdır. Her ikisi de çok güçlü insanlardır. Ancak pozitivist çevrelerde İbn Sina biraz daha fazla ağırlığını hissettirmiş ve hususiyle Endülüs’te yedi-sekiz asır kadar kitapları tedris edilmiş, yerine göre ağırlığı olan, din, tıp, hikmet, mantık ve felsefeye kadar

pek çok sahada eserler vermiş ansiklopedik bir insandır. Bu iki dâhi, cevval ve müthiş bir zekâya, bediî düşünceye sahip kimselerdir. Ama bunlar, nübüvvetin nuru altında hüküm ve beyanlarda bulunmanın yanında yer yer aklın düsturlarına tâbi olup nübüvvetin yol göstericiliğini terk ettikleri için hata ve kabahatler irtikâp etmişlerdir. Bu mevzuda Farabî, İbn Sina'dan çok daha ileriye gitmiştir.

Farabî'nin, nübüvvet mânâsını –bir bakıma– inkâr etmesi, feylesofu nebiden üstün tutması yönleriyle dalâlete girmiş olmasından endişe edilir. Ben, onun bu konudaki düşüncelerini özetleyeyim, siz de dinî düsturlarla, onun hakkında verilecek hükmün muvazenesini yapın. Mesela Farabî feylesofu, peygamberden daha büyük görür. Çünkü peygambere gelen malumat doğrudan doğruya Allah tarafından emeksiz gelir. Feylesof ise kafasını zorlar ve bu mevzuda beyin sancısı çeker. Müktesebatı kendi gayretine bağlıdır. Binaenaleyh feylosof peygamberden daha büyüktür, der.

İkincisi, peygamber belli sahalarda bir şeyler söylemiştir ve onun söylediği şeylerin pek çoğunu izah etme imkânı yoktur. Feylosof ise, içinde yaşadığı eşyadan çıkardığı mânâları kendi devrine intikal ettirmiştir. Devrine göre olsa bile feylesofun söyledikleriyle eşya arasında bir münasebet bulmak mümkün olabilmiştir. Peygamber, bilinmeyen gaybî şeylerden bahsetmiştir ve bunların ispat edilmesi lâzımdır. Feylesof ise önüne bakmış, gözünün önünde olan şeyleri dile getirmiş, daha ziyade ispatı mümkün olan şeyleri ders vermiştir, der.

Bütün bu düşünceler, vahiy ve nübüvvetin dibine yerleştirilmiş birer dinamittir ki, ben çok ihtiyatlı ve tedbirli davranarak "küfür değildir" desem de buna "küfürdür" diyenler çıkacaktır. Hele nebinin, feylesofun altında mütalâa edilmesi meselesi affedilir bir husus değildir. Nebi çok gayretlidir, eşya ve hâdiseleri tetkik edendir. Kur'an'ın âyât-ı beyyinatı dinlendiği zaman Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün peygamberlerle beraber eşya ve hâdiseleri tetkik ettiğini görürüz. Ne var ki nebi daima Allah'ın (celle celâluhu) göstereceği ışık altında araştırmalarını yapar ve çıkardığı hükümlerde yanılmaz. Cenâb-ı Hakk'ın ona ilham ve ihsan ettiği vahiy rehberliği altında vazifesini yaptığı için hata etmez. Feylesof ise her zaman yanılabilir. Eşya ve hâdiselere ait hüküm vermeye gelince nebi, geleceğe ait birçok şey söylemiştir ki daha sonra ilim bunları araştırıp bulmuştur. Yine nebi, topluma ait bir kısım şeyler söylemiştir ki bunlar da zamanı gelince zuhur emiştir. Feylesofun aklının köşesinden bile geçmeyecek olan bir kısım meseleleri nebi haber vermiş, bunlar zamanla bir bir tahakkuk etmiştir. Nitekim Devr-i Risalet-penahide, bir ekran başında bütün bu meseleleri seyrediyor gibi gören ve söyleyen Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyamete kadar meydana gelecek önemli hâdiseler hakkındaki beyanları aynen tahakkuk etmiştir.

Binaenaleyh Farabî'nin, nübüvvet mânâsına karşı ifratkâr bir saldırı ve tecavüzü vardır. Onun için Bediüzzaman hazretlerinin beyanı içinde meseleyi ele alacak olursak o, İmam Gazzâlî'den daha ihtiyatlı davranarak bu kişilere sıradan bir mü'min mertebesini vermiştir.[1] Bu konuda bize de ihtiyatlı olmak düşer, "Lâ ilâhe illallah" diyen insanları gayyaya hapsedemeyiz.

[1] Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, Sözler 30. Söz, 1. Maksad.

Allah’ın İki Kitabı: Kur’an ve Kâinat

Soru: Dünyanın değişik kıtalarına asırlarca adaletle hükmedip büyük devletler kuran Müslümanlar, bugün perişan bir vaziyettedirler. Bizler bu duruma neden düştük ve bu durumdan kurtulmanın çareleri nelerdir?

Cevap: Din olarak İslâmiyet’i yürekten kabullenme, Müslümanlığı hayata hayat yapma çok müstesna bir meziyettir. Allah da (celle celâluhu) buna çok ehemmiyet ve kıymet atfetmektedir. Bunun yanında Müslümanlığın bütünüyle kavranması ise ayrı bir meziyet ve hususiyettir. İslâmiyet, sadece bir yönüyle kabullenildiği dönemlerde gerek içtimaî hayatta gerekse diğer milletler karşısında daima bir kısım problemler ortaya çıkmıştır. O, bütünüyle kavranıp yaşandığı zamanlarda ise bu problemler imkânlar ölçüsünde giderilmiş ve herkesi hoşnut edecek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu konuda esas olan, İslamiyeti, Allah’ın maksadına uygun, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) talim dairesi ve selefin bu konuda gösterdikleri gayret esprisi içinde anlamaktır. İnsan, dinin ruhunu anlamadan, kendini bütünüyle ibadet ü taate verse, geceleri hep namaz kılıp gündüzleri de oruçlu bulunsa ve fakat din adına yapılması gerekli olan bir kısım şeyleri ihmal etse kendisinden beklenen seviyeyi yakalamış olmayacaktır. Bunun yanında kişi, Allah’a inandığı halde, dinî vecibelerini yerine getirmiyorsa yine kendisinden istenilen seviyeye ulaşmış olmayacaktır. Meselenin bir bütün hâlinde kavranması için, dinin insan hayatıyla ve mü’minlerin ileriye dönük hamleleriyle alâkalı ne kadar emri varsa, bütün o emirlerin kavranması ve yaşanması elzemdir.

Bunun yanında dinin, ferdin şahsî, ruhî, kalbî ve fikrî hayatını düzenleyici düsturlarına derinlemesine girerek aydınlanmış bir ruh ve dimağla eşya ve hâdiselere nüfuz etmek de önemli ayrı bir husustur. Yoksa burada da farklı bir tıkanıklık olur ve karşımıza değişik problemlerin çıkması kaçınılmaz olur. İyi bir mü’min için kâinat kitabında herhangi bir tıkanıklık veya mânâsı anlaşılmayan hiçbir yer yoktur. Buna mukabil, namaz kılsa, oruç tutsa da imanda istenen seviyeyi yakalayamamış bir mü’minin nazarında kâinat, okunamayan, kapalı kalmış bir kitaptır. Böyle birine göre her taraf adeta bir karadeliktir ve kişiyi karanlıkla tehdit etmektedir. Bu itibarla mü’minler Kur’an’ı bir bütün hâlinde ele alma mecburiyetindedirler. Ne var ki biz Kur’an’ı, son üç asırdır, sadece şahsî kulluk ve ibadetimizi -o da yarım yamalak haliyle- düzenleyici bir kitap haline getirmişizdir.

Burada dikkatinizi bir sırra istirham edeceğim. Bizler şahsî hayatımızda Kur’an’ı sadece belli sahalara hitap eden bir kitap hâline getirmenin cezası olarak Cenâb-ı Hak o hâli bilfiil duruma getirmiştir. Yoksa insanlarda fiilî ve kavlî bir istek olmadan Allah (celle celâluhu) böyle bir cezaya kimseyi maruz bırakmaz. Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini sıkıp O’na biat ederek, “Canımızla, malımızla yolunda hırz-ı can edeceğimize söz veriyoruz.” diyen ashaptan bazıları, Uhud savaşında, Efendimiz’in vefat ettiği şayiası üzerine Uhud dağına doğru geri çekilmişlerdi. Onların geriye çekilmesine sebebiyet veren, bir zelle-i insaniye idi. Sonra o kötü durum ikinci bir kayma daha meydana getirdi. Böylece fasit bir daire teşekkülüne doğru gidiliyordu. Yani onlar geri çekildikçe Allah onları ters yüz edecek, onlar kaçtıkça perişan edecekti. Medine-i Münevvere’ye girecekleri âna kadar maddeten ve mânen her şeylerini kaybedeceklerdi. Fakat Allah, yaptıkları iyiliklerden ötürü o fasit dairenin teşekkülüne meydan vermedi ve onları affetti. Onlar affa mazhar olunca fasit daire

koptu ve salih bir daire oluştu. Fakat bu, insanlığın her devrinde ve herkes için geçerli midir? Allah'ın engin rahmetinden isteriz ki bizi de affetsin. Fakat bizde böylesi bir fasit daire teşekkül etmişse ve tespihe dizilmiş daneler gibi günahlar ayak kaymalarını, kaymalar da günahları takip ediyorsa biz o zaman bu fasit daireden asla çıkamayız. Rabbim, bu fasit daireyi bizim hakkımızda da salih daireye çevirsin!

Salih daire şudur: İnsan, hayra vesile olacak bir iş yapınca, yaptığı bu iş onu, ikinci bir hayra daha çağırır. Bu hâl, nezd-i ulûhiyete bir dilek hükmüne geçer. Allah, size ikinci bir hayır yapma imkânı bahşeder ve süreç böyle sürer gider. Evet, ikinin ardından üçüncü-dördüncü hayırlar, iyilikler, güzellikler birbirini takip etmeye başlar. Bu şekilde siz sürekli iyilikten iyiliğe koşarsınız, Allah da inayetiyle sizi hep teyit eder.

Bu meseleyi mevzumuz itibariyle şöyle de arz edebiliriz: Bir mü'min için salih daire teşkili –Allah'ın izniyle– her zaman mümkündür. Mesela o, kâinatı bir kitap olarak eline alıp evvelâ Allah'ımız bu kâinat kitabında kudret ve iradesiyle ne yazmış, onu anlamaya çalışır. Başkaları ona kör gözlerle bakmış ve eşyanın sadece dış yüzüne takılmışlar. O tenteneli perdenin arkasına, yani âlem-i şehadet altındaki âlem-i gayba, mülkün verâsındaki melekûta bakamamış, dolayısıyla da hâdiselerin esrarlı görünüşü arkasındaki sırları keşfedememişlerdir. Hâlbuki bir mü'min, sahip olduğu müşâhede ve bilgilerini; mârifete, muhabbete ve ruhanî zevklere çevirir. Bakış bu şekilde ve hedef de O (celle celâluhu) olunca böyle bir temaşa ve seyahatin zevkine doyum olmaz.

Evet, insan böyle bir şuur ve neşve ile bu işin içine girdiğinde, çiçeğin yaprağında, özünde derinleşen arı gibi hep bir şeyler bulacağı ve buldukça derinleşeceği şuuruyla oturur-kalkar. Her bulduğu şey onun şevkini artırır ve hep yeni yeni mârifet hüzmeleri ile dolar-boşalır, iç âleminde ufuk ötesi mülâhazalara girer ve yeni sahillere yelken açma iştiyakıyla coşar. Şu feza-i ıtlakın (sonsuz uzayın) görünen görünmeyen cephelerini keşfe koyulur.

Aslında Kur'an-ı Kerim, varlığa hep böyle bakıp böyle düşünmemizi salık vermektedir. İnsan ondaki tenasübü, uyumu görmeye çalışmalı, şairane ilhamların ötesinde fiziğin, hendesenin, kimyanın ve astrofiziğin neler anlattığını anlamaya gayret etmelidir ki, işte o zaman bulduğu her şey, onun iman ve iz'anını artıracaktır.

Bunu O Söylüyorsa…

Değişik vesilelerle anlattığım bir hâdiseyi müsaadenizle tekrar hatırlatmak istiyorum. Hâdise, iki ilim adamı arasında geçiyor; bunlardan biri Müslüman diğeri ise Hıristiyan. Meseleyi anlatan Müslüman ilim adamı şöyle diyor:

Amerika'da bulunduğum yıllarda kendisiyle sık sık görüştüğüm meşhur bir bilim adamı vardı. Zaman zaman kendisini ziyaret eder, uzun uzun ilmî sohbetlerde bulunurduk. Ondaki hakikat aşkı beni de büyülüyordu. Yağmurlu bir günde yolda yürürken, kendisinin de süratle kiliseye doğru gittiğini gördüm. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağmasına rağmen koltuğunun altındaki şemsiyeyi açmamıştı. Sanki yağan yağmurdan haberi yoktu; çok dalgın ve dolu görünüyordu. Gökteki buluta meydan okuyordu âdeta gözyaşları. Yanına sokuldum, farkına varmadı. Biraz beraber yürüdük, sonradan havasını bozdum ve "Galiba farkında değilsin! Yağmur yağıyor!" deyince ancak kendine gelebildi. Koltuğunun altındaki şemsiyeyi açtı, başına tuttu. Şemsiyenin altında beraber yürürken dedim ki:

– Asrımızda dinsizlik moda hâline geldi. Ama görüyorum ki, siz ilim dünyasında bir ufuk ve kutup olmanıza rağmen hâlâ kiliseye gidiyorsunuz?

– Bu soruya şu heyecanlı hâlimle cevap veremem. Yarın evime gel, sana bir çay içireyim, orada uzun boylu konuşalım, dedi.

Böylesine coşkun bir insanla konuşmak, onun iç dünyasının şerhini duymak, dinlemek, onun duyduğu şeylerde kaybolmak Allah adına çok tatlı bir şeydi. Ertesi gün vakit geçirmeden hemen yanına gittim.

Kapıya dokundum, kapıyı bir çocuk açtı. İçeriye girdim, “Odasında oturuyor” dediler. Odasına girdiğimde yumruklarını sıkmış masanın başında oturuyordu. Çay da hazırdı. Yanına oturduğumda dopdoluydu. Bana galaksilerin iç içe girişinden, bu muhteşem nizamın baş döndürücü âhenginin bozulmayışından, atomlardan nebülözlere kadar hiçbir şeyde düzensizlik ve gayesizlik olmadığından, yerin yaratılışından ve hayata müsait hâle getirilişinden bahsetti. Bu arada Allah’ın (celle celâluhu) tasarruflarından söz ederken coşuyor ve kendinden geçiyordu.

Nebülözleri anlattı; bu geniş âlemde nasıl bir iradeye râm olduklarını, mekânın genişlemesini, Allah’ın bütün bu olup bitenlerdeki icraatlarını izah etti. Bu şekilde kâh büyük âlemdeki (makro kozmos), kâh küçük âlemdeki (mikro kozmos) hakikatleri anlatırken, sanki “İleride onlara dış âlemde ve kendi nefislerinde âyetlerimizi peyderpey göstereceğiz. O zaman hak ve hakikatin ne demek olduğunu anlayacaklar.”[1] âyetinin mânâsı tecellî ediyordu.

Dolmuş ve sözlerini şöyle tamamlamıştı:

– Hayret ediyorum! İlmin bu kadar gelişmesine rağmen, ilim irfan yuvalarında inkârın hükümran olmasına.. evet hayret ediyorum.

Ben tam taşı gediğine koyacağım zamanı yakalamıştım. Şöyle dedim:

– Şu tatlı sözlerine bir dakika ara verirsen sana güzel bir şey anlatacağım.

Durdu, sükûnetle beni dinliyordu. Ben içimden gelebildiği kadar, ruhuna girebileceğim şekilde Kur’an’ın bir âyetini okumaya çalıştım. Dedim ki:

– Hazreti Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyedilen Kur’an-ı Kerim’de bir âyet var. Allah şöyle ferman ediyor: اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ “Allah’tan hakkıyla korkan, O’na karşı kalbi saygı dolu insanlar, ancak âlimlerdir.”[2] Ben bunu dediğim an irkildi ve birdenbire:

– Bunu Muhammed mi söylüyor?

– Evet, Hazreti Muhammed söylüyor. O söylüyor ama söz O’nun değil.

– Eğer bunu O diyorsa sen şahit ol, Muhammed, Allah’ın evvelki elçileri gibi bir elçidir, diye gürledi.

Evet, bunu bir Batılı söylemektedir. Her gün yeni yeni mühtediler, hâlleri ile bize bunu anlatmaktadır. Zira eşya ve hâdiseler içinde insanlar derinleştikçe her şeyin verâsında

Allah'ın (celle celâluhu) kudretinin olduğunu göreceklerdir. Bu şekilde de salih daireler teşekkül edecektir. Şimdilerde tefekkür hayatımızda bununla alâkalı yazılmış o kadar çok eser var ki, Rabbim mütalâa ve istifadeye imkân bahşeylesin!

Ruhanî Hayatımız

Meselenin diğer bir önemli tarafı da, bizim ruhanî hayatımız ve mânevi durumumuzdur. Bizler, Rabbimize ibadet etmekle mükellefiz. Namaz kılacak, oruç tutacak, tesbih çekecek, gecenin karanlıklarında Râbia-i Adeviye havasıyla, "Allahım! Bütün gözler uyudu. Sema, yıldızlarla donandı. Yeryüzünün hükümdarları kapılarını kapattılar. Fakat Senin yüce kapın hiçbir zaman kapanmaz. Beni kapından dûr etme. Rahmetini benden esirgeme!" deyip iki büklüm olacağız.

Bir insan, Rabbimizin dergâhına gelirken, içinde böyle yüce hislerle gelirse, kulluk dairesi içinde de salih bir daire teşekkül eder. Bizler evvelâ, iradî olarak nefsimize rağmen bu mevzuda kendimizi zorlamalı, gönlümüzde kendimizi aşmaya çalışmalıyız; sonrası peşi peşine gelir.

İnsanda kulluk, evvelâ insanın iradesine bağlıdır ve cismaniyet itibariyle de biraz sıkıntısı vardır. Bu şu demektir; hiç kimse ibadet ü taate kendini verir vermez gönlü hemen ibadet neşvesiyle dolup taşmaz. Her şey gibi bu da önce sabır ve gayrete bağlıdır. Her tarafı yara bere ve acı içinde, ağzına bir lokma koyamayan bir insanın, hekimin tavsiyesiyle zehir gibi ilaçları istemeye istemeye kullanarak yavaş yavaş sıhhatini kazanması gibi. İnsan, âlem-i ervahtakilerin mertebesine erebilmek için ilaç mesabesindeki ibadetleri yavaş yavaş îfâ edecek, bunu yaptıkça onda onları îfâ iştiyakı gelişip derinleşecek ve tabiatının bir buudu hâline gelecektir.

İşte kulluk, Rabbimizle aramızda böyle bir münasebetin unvanıdır. Evvelâ her şey insanı biraz zorlar ki, bazen bu noktada iki tehlike söz konusu olabilir. Biri ülfeti aşamama, ikincisi de başkalarına ait harikaların altında kalıp, olmazlığa kendini salma. Ülfeti aşamama bir derttir. Bazılarımız itibariyle, aynı namazı kılar, aynı orucu tutar, geceleri Rabbimize aynı şekilde teveccühte bulunur, aynı şeyleri söyleriz ama ülfeti aşamadığımız takdirde bunların içinde çok esnemelerimiz ve gerinmelerimiz olur. Bu ise –hadisin ifadesiyle– şeytanı güldürür[3] ve dolayısıyla dergâh-ı ulûhiyete yakın bir kısım ruhanîler de mahzun olur. (Onlara –hâşâ– bizim anladığımız mânâda bir hüzün isnat etmiyorum. Bu, o daireye ait bir hüzün veya hüzün mânâsında bir şeydir.)

Ülfetin aşılması için evvelâ, fikrî operasyon yapmak gerekir. İnsan, daima düşünmeli ve tefekkür etmelidir. İkincisi ise râbıta-i mevtte bulunmalıdır. Ölümün her lahza ensemizde olduğunu, pençesini atıp bizi alabileceğini düşünmeli ve bu anlayış içinde Rabbin huzurunda bulunuyor olma tavrı korunmalıdır.

Mü'minler için ikinci dert ise, başkalarına ait kahramanlıklarla teselli olmaktır. Biz, selefimizin büyüklüklerini daima hayranlıkla yâd ederiz. Nasıl yâd etmeyelim ki! Râbiatü'l-Adeviye'nin kahramanlığını daha evvel arz ettim. Hasan Basrî ondan geri değildir. Kaç defa gözlerim dola dola anlatmışımdır: Tebe-i tâbiîn neslinin büyüklerinden Mansur b. Mu'temir, ibadet ü taatinde çok derin bir insandı. Komşularından birinin çocuğu ne zaman gece dışarı çıksa, Mansur'un evinin taraçasında bir direk görür. Yine bir gece dışarı çıkar fakat o direği göremez. Annesine, "Mansur b. Mu'temir'in taraçasındaki o direğe ne oldu?" diye sorar.

Annesi, “Evladım! O direk değil, Mansur’un kendisi idi. Geceleri daima kıyamda durur, namaz kılardı. Fakat dün vefat etti.” cevabını verir.[4]

Benim, selefe ait bu meziyet ve şerefleri anlatmam bir vecibedir. Ancak bunlar, ruhumda bir coşku meydana getirmiyor ve bana onlar gibi olma fikrini vermiyorsa bu, yıkılmış milletlerin kendi tarihlerine ait destansı şeyleri anlatarak teselli bulmaları gibi bir şey olur. Ben şayet her şeyimle yıkık-dökük ve eziksem, “Kahramanlar yaratan bir ırkın ahfâdıyız” sözünü avazım çıktığı kadar bağırmamın bana kazandıracağı hiçbir şey olmayacaktır. Mühim olan, o kahraman ırk gibi olmaktır.

Evet, biz de büyüklerimize karşı hürmetkârız. Mâruf-u Kerhî, benim önümde yaktığı ışıkla, o ışığın kaynağına ulaşma adına bana bir fikir veriyorsa, onun menkıbesini anlatmamın bir faydası vardır. Ayağı bütün velilerin omzunda olan Şah-ı Geylânî, yaktığı meşaleyle, benim içimde iman ateşini tutuşturuyorsa, onun menkıbesini anlatmamın da bir faydası vardır. Yoksa yıkılmış ve dağılmış milletlerin, aşağılık duygusu içinde, geçmişlerine ait kahramanlıkları anlatıp sadece o hikâyelerle teselli oldukları gibi biz de böyle hikâyevarî şeylerle teselli bulup kaldığımız sürece bir adım ilerlememiz mümkün değildir. Toplumdaki her fert, o büyük zatların rehberliğinde, velâyette en büyük mertebeyi elde etmek üzere gecenin karanlıklarıyla pençeleşip gündüzün yorgunluklarıyla haşır neşir olarak mesafe katetmeye çalışmalıdır ki, Allah’ın lütfuyla tekrardan canlanalım ve ülfetten sıyrılıp kanatlanarak O’na doğru yol alalım. Kullukta derinleşmek suretiyle –inşâallah– bir gün milletçe o ufka da ulaşırız.

Bu hâli, Kur’an-ı Kerim değişik âyet-i kerimeleriyle bize nakleder ve gece yumuşak döşeği terk edip teheccüd ve sabah namazlarına kalkmayı önemle vurgular. Cenâb-ı Hakk’ın, Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk emirlerinden biri olan “Ey örtüsüne bürünen insan! Kalk ve insanları uyar!”[5] âyeti bu konuda hayatî bir tembih ifade eder. Allah Teâlâ bu ifadelerle Efendimiz’e âdeta şöyle buyurmaktadır: Senin gibi ruhen uyanmış, gönlü çok derin, beşerin derdini vicdanında yaşayan bir insan nasıl örtüye bürünür yatar? Bu, Senin yüce tabiatından fersah fersah uzak bir hâldir. O hâlde kalk ve vazifeni yap!

Aynı zamanda Cenâb-ı Hak, “Ey örtüsüne bürünen şanı yüce Nebi, kalk, az bir kısmı hariç geceyi ihya et!”[6], “Sana mahsus olmak üzere gecenin bir kısmında kalkıp Kur’an oku, teheccüd namazı kıl. Böylece Rabbinin Seni Makam-ı Mahmud’a eriştireceğini umabilirsin.”[7] ve “Sabah akşam Rabbinin adını zikret! Gecenin bir kısmında O’na secde et, geceleyin uzun bir süre de O’na tesbih ve ibadette bulun!”[8] âyet-i kerimeleriyle Efendimiz’den bile kendisine böyle derin bir tazarru ve niyazda bulunmasını ister.

Dikkat edecek olursanız bunlar Allah’ın, manen çok ilerlemiş bir insana tavsiyeleridir. Yine Cenâb-ı Hak, Efendimiz’in, aile efradı içinde hoş demleri olduğu bir dönemde O’ndan biraz betûl (insanların dünyaya bakan yönlerinden uzak, Allah’a daha yakın) olmasını ve kendini buna zorlamasını istemektedir.[9] Âyet-i kerimede geçen “tebettül” kelimesinde kip itibariyle tekellüf vardır. Bu kelime şu mânâyı ifade etmektedir: Aile efradından biraz ayrıl ve kendini ibadete ver. Rabbinle münasebetini daha da derinleştir. Çünkü Seni çok çetin bir vazife beklemektedir.

Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah’a (celle celâluhu) ibadette bizim bin katımız, milyon katımız derinleştiğinde şüphe yok ama yine de bu konuda tavsiye ve emirlerin mevcudiyeti söz konusu. Kaldı ki, ümmetinin duaları da O’nun kulluğunu derinleştirici ve vazifesi adına O’na güç kazandırıcı hususlardandır. Bunun yanında bu dualarla Allah

Resûlü'nün şefaat dairesi de genişlemekte ve bu, ümmetine müspet mânâda geriye dönmektedir. Rabbim o daireye girmeye muvaffak eylesin!

Duhâ Sûresi'ni her okuyuşumda aklıma O gelir. Bu sûrede Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla darılıp terk etmediği, O'nu şefkatle kucakladığı, sahipsiz bırakmadığı ve dosdoğru yola ilettiği ifade edilmektedir. Akif'in ifadesiyle, o Masum'a bütün bir beşeriyet medyundur. Biz de medyunuz ve hepimiz o kapıda birer dilenciyiz. İnanıyor ve ilan ediyoruz ki, eğer O, Rabbimizle aramızda olmasa, cennetlere, Firdevslere ulaşmamız mümkün değildir. Biz, O'nun şefaatiyle problemlerimizi halledecek, O'nun ışıklı aydın yolunda –inşâallah– doğru yaşamaya muvaffak olacak ve bu yolun sonunda da O'nu bulacağız. Onun için daima koştuğumuz bu yolda O, bir gün karşımıza çıkacak diye şevkle koşuyoruz.

Geriye dönecek olursak, bu yolun yolcuları olarak ibadet ü taatimiz böyle bir ruh ve şuurla eda edilmeli, âfâkî tefekkürümüz de çok buudlu olmalıdır. İşte böyle bir seviyeye ulaşmış bir milletin geri kalması düşünülemez.

Allah, Sıfatlara Göre Hükmeder

Buraya kadar arz edilen şeyler, sorunun cevabına hazırlık mahiyetinde ifadelerdi. Şimdi doğrudan sorunun cevabına geçelim. Hepimiz –Elhamdülillâh– mü'miniz. Ancak her mü'minin her sıfatı mü'min olmayabilir ve Allah (celle celâluhu) sıfatlara göre hükmeder. Meselâ yalan söylemek, hileli yollara tevessül etmek, çalışmada metot bilmemek, âyât-ı tekviniyenin esrarını anlamamak birer kâfir sıfatıdır. Bu kâfir sıfatlarını taşıyor olsa da bir mü'min, "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" dediği sürece Cennet'e girer. Fakat Allah (celle celâluhu), kendisinde mü'min sıfatları bulunmadığı, metot bilmediği, metodolojiden haberi olmadığı ve kendini tembelliğe saldığı için bu dünyada onun hakkında mağlubiyet ve mahkûmiyet kararı verir. Bu, Allah'ın değişmez bir kanunudur.

Kâfirin ahirette beklediği bir şey yoktur. Fakat onda bir kısım mü'min sıfatları varsa, Allah, o sıfatlara ikramda bulunur ve bu sıfatlar yüzü suyu hürmetine onu dünyada yükseltir. Bu itibarla burada bize düşen, her yönüyle mü'min sıfatlarına sahip, özü-sözü doğru, hak vesileleri kullanan, tembellikten sıyrılmış, metot bilen, kâinatın esrarını çözmeye istekli insanlar olmamızdır.

Hak bir davanın temsilcileri olan mü'minler hakka giden yolda hep hak vesileleri kullanma mecburiyetindedirler. Şayet mü'minler, en büyük hak olan Allah'a (celle celâluhu) ve O'na ait hakikatlere veya Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'na ait şeylere veyahut Kur'an-ı Kerim'e ait hususlara ulaşmak istiyorlarsa, bu yolda behemehâl hak vesileleri kullanma mecburiyetindedirler.

Meselâ, hakka ulaşma yolunda propaganda yaparak yalanlar söyleme, mübalağa yapma, insanları aldatmaya kalkışma gibi şeyler kat'iyen caiz değildir. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) geçmişte, gönüllerimizin sultanı, başlarımızın tacı hâline gelmesi hangi yolla olmuşsa işte o yol haktır; başka yollarla elde edilen şeyler ise bâtıldır. Makyavelist bir düşünceyle hakikat elde edilemez. Mü'min için bunların hepsi hüsran vesilesidir. Öyleyse hakka giden yolda mü'minler, daima hak vesileler kullanma mecburiyetindedirler. "İnkârcılar farklı farklı yollardan istifade ediyorlar; biz de onları kullanalım" duygu ve düşüncesinde olmak yanlıştır. Resûl-i Ekrem'in kullanmadığı bir yol kullanılmaz, bizim için

tıkalıdır. Başkaları ondan istifade etme yoluna gitse de biz o yoldan gidemeyiz. Bizim yolumuz, Kur'anî ve Muhammedî yoldur. Binaenaleyh Müslümanlar eğer başlarda taç veya taçlarda sorguç olmayı düşünüyorlarsa, yolun doğrusunu kullanma, bâtıla tenezzül etmeme mecburiyetindedirler.

Cenâb-ı Hakk'ın, biri Kur'an-ı Kerim, diğeri kâinat kitabı olmak üzere başlıca iki kitabı vardır. Kur'an-ı Kerim, Allah'ın (celle celâluhu) kelâm sıfatından gelmiştir. Allah, onu gönderen Mütekellim-i Ezelîdir. Bizi yaratmaktan maksadı nedir? Nelerden razı olur? Bizi neye davet eder? Davet ettiği şeyin keyfiyeti nedir? Cenab-ı Hak bu gibi şeyleri Kur'an-ı Kerim vesilesiyle bize anlatır.

Allah'ın diğer kitabı ise kâinattır. Allah, bu kitabını kudret ve iradesiyle yazmıştır. İçerisinde pek çok kanun, nizam ve nice esrar bulunmaktadır. Bu mevzuda insanın niyeti ve bakış açısı sağlam olursa kâinat da onun için aynen Kur'an'ın ifade ettiği şeyleri ifade eder. Kur'an, kâinatı seslendirmekte, kâinat da resim resim Kur'an'a mevzu teşkil etmektedir. Bunda Allah'ın ayrı bir merhameti söz konusudur. O, bizi, kâinatı derinlemesine mütalâa etme gibi bir zorluk ve mecburiyetle karşı karşıya bırakmamış, o hakikatleri bize Kur'an'la özetlemiştir. Diğer bir yönüyle de Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem), her asrın anlayacağı şekilde bir dil kullandırmış ve O'nun diliyle o çağ insanlarına hakikatleri anlattırmıştır. Sahabe, Kur'an'ı ve Efendimiz'in Kur'an'a ait tefsirlerini dinlerken sanki sadece kendi devrine hitap ediyor gibi dinliyor ve istifade ediyordu. Sonraki asırlarda gelen İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî gibi zatlar ve devâsâ nice tefsir alimi, gözleri hep onun üzerinde, Kur'an kendilerine hitap ediyor gibi ona kulak kesiliyorlardı. Kur'an-ı Mübîn, her asra hitap etme gibi çok sırlı ve çok büyülü bir ifadeye sahip öyle mucize bir kitaptır ki, her insan, onu kendine hitap ediyor gibi dinleyip algılayabilir.

Burada dar bir çerçevede, biri Kur'an, diğeri de kâinat kitabı olmak üzere iki kitaptan bahsettik. Mü'minlerin kendileri olmaları, her iki kitabı da daima başlarına taç yapıp aynı mânâda anlayıp kavramalarına ve ikisine de derinlemesine dalmalarına bağlıdır. Her iki kitabın da emirlerine riayet etmenin mükâfatı olduğu gibi, etmemenin de cezası vardır. Ekseriyet itibariyle kâinat kitabına riayet etmemenin cezası dünyada, Kur'an'a riayet etmemenin cezası ise ahirette verilir. Binaenaleyh Kur'an'a iman etmemiş bazı kimseler eğer kâinat kitabının sırlarına vâkıf ise Allah dünyada onları mükâfatlandıracak, ahirette de imansızlıklarının cezasını çektirecektir. Allah'a inanan fakat Kur'an'ın sadece ibadete müteallik meseleleriyle meşgul olup kâinat, kâinatın sırları ve pozitif bilimlerle alâkası olmayan bir kimse ise dünyada mutlaka bunun cezasını görecektir. İmanının mükâfatını ise Allah'ın lütfuyla ahirette alacaktır.

Biz, hem dünya hem de ahiret hayatında mükâfat almayı; başta Râşid Halifeler dönemi olmak üzere, kısmen Emevi ve Abbasi dönemlerinde ve Osmanlının ilk dönemlerinde görüyoruz. Batıda rasathanenin ne demek olduğunun bilinmediği bir dönemde Benî Musa, Bağdat'ta çoktan kendi rasathanesini kurmuştu. O dönemde Batılı devletlerin kralları, İslâm ülkelerine giden seyyahlarına, oradaki rasathanelere gidip Güneş ve Ay tutulmalarının ne zaman olacağını öğrenmelerini istiyorlardı.

İşte biz o dönemde ilimde ve fende böyle en öndeydik. Çünkü o dönemde iki kitap müşterek mütalâa ediliyordu. Kur'an'ın, "Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler!"[10] fermanı, duyarlı dimağlarda hemen karşılığını buluyordu.

Kur'an, ihlâs ve samimiyetle kendine yönelen bu aydınlık dimağların ellerinden tutuyor ve onları dünyanın en medeni insanları hâline getiriyordu. Onlar, Kur'an'ın tefekküre teşvik

eden âyetlerini anlamaya çalışıyor, hususiyle de gökyüzünü keşfetmek için gözlemevleri tesis ediyor ve modern uzay araştırmacılarının öncüleri oluyorlardı. Kur'an'ın, "Biz, onlara delillerimizi gerek dış dünyada gerekse kendi öz varlıklarında göstereceğiz."[11] fermanıyla şahlanan bu insanlar, varlık âleminin maddî-mânevî yapısını didik didik ederek modern ilimlere giden ilk yolu açmışlardı. Modern tıp, bugün ulaştığı müthiş seviyeyi o dönem Müslüman ilim adamlarının geliştirdiği ilmî ve teknik altyapıya borçludur. Bunların yanında, Kur'an'ın uzayla alâkalı âyetlerini birer emir telakki ederek mevcut imkânlarla göklerin fethine yönelme de yine o dönemde olmuştu.

Böylece onlar, iki kitabı da müşterek mütalâa etmek suretiyle hem dünya hem de ahiret saadetine nail olmuşlardı. Kâinat kitabını ellerinden düşürmeyerek dünyada muvaffak olmuşlar ve imanlarıyla da hep Hakk'a doğru koşmuşlardı. Kur'an'ın sadece ibadete müteallik meselelerine uyarak kâinatı ihmal edenler ise Kur'an'ın ancak yarısını anlamış ve orada kalmışlardır. Şu bir gerçektir ki, bu hâlden sıyrılacakları güne kadar onların dünyevî mezelletten kurtulmaları da mümkün değildir.

Bir diğer husus da şudur: Devirler ve asırlar geçtikçe, insanlar ülfete dalarak Kur'an'ın dilinden anlamaz hale gelebilirler. Hâlbuki onlar, bilhassa mağduriyet ve mazlumiyete uğradıkları zaman Kur'an'a müracaat etme, yaşadıkları asırda Kur'an'ın kendilerine nasıl ışık tuttuğunu araştırma ve bulma mecburiyetindedirler. On sekizinci asra girerken İslam âlemi bir darbe yemiş, Kur'an'ı bilmemezliğiyle bir badireye yuvarlanmış ve bir ölçüde çözülmüştü. Böyle bir çukura düşünce çokları küfre yuvarlanıp gitmişti. O gün ancak kalbi uyanık kimseler, "Yeniden Kur'an'a müracaat etmek lâzım" diyerek Kur'an'a yönelmişlerdi. İşte o zaman hakikatlere yeniden bir kez daha yönelme zamanı gelmişti. Binaenaleyh Allah (celle celâluhu), bir dönemde muvakkaten bizim mağlubiyetimize hükmetmişti, ama aynı dönemde yetişen bazı insanlar, Kur'an'ın bu asrı konuştuğunu ve konuşturduğunu anlamış ve gelecekte bir daha bu türlü darbelerle yıkılmayacak dinamikleri bulmuş ve onlara sarılmışlardı. Bunlar, bizim için hep bir ümit kaynağı olmuştur.

Sözün burasında son olarak, olup biten hâdiselerle meselemizi teyit etmek istersek, son yıllarda hâdiseler bütün hızıyla –Allah'ın tevfik ve inayetiyle– inanan gönüllerin arzu ettiği istikamette gelişmeye başlamıştır. Bunda kimsenin zerre kadar tereddüdü olmamalı. Ancak bu yol uzaktır, menzili çoktur, geçidi yoktur ve yol üzerinde derin sular vardır. Bunların da bir bir aşılması lâzım. Bedir, Müslümanların muvaffak oldukları bir zaferdir ama Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) oradan ayrılırken, arkada, amcasının oğlu Ubeyde İbn Hâris'le beraber 14 şehit bırakmıştır. Daha sonra karşısına Uhud ve Hendek gibi badireler çıkmış ve çok sevdiği amcası Hazreti Hamza'yı kaybetmiştir. Evet, bunlar karşınıza çıksa dahi eşya ve hâdiselere O'nun gözüyle bakmak ve O'nun gördüğü neticeyi görmek lâzımdır.

Hâsılı, günümüzdeki bütün gelişmeler büyük ölçüde inanan insanların lehinde cereyan etmektedir. Rabbim, safça maceralara sürüklenmekten bizleri muhafaza buyursun ve akıllıca hareket etme imkânını bahşeylesin!

[1] Fussilet sûresi, 41/53.

[2] Fâtır sûresi, 35/28.

[3] Bkz. Ebû Dâvûd, edeb 89; Tirmizî, edeb 7; İbn Mâce, ikâmetü's-salât 42.

[4] Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ 5/40; İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-safve 2/65; ez-Zehebî, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, 5/406.

[5] Müddessir sûresi, 74/1-2.

[6] Müzzemmil sûresi, 73/1-2.

[7] İsrâ sûresi, 17/79.

[8] Dehr sûresi, 76/25-26.

[9] Müzzemmil sûresi, 73/8.

[10] Âl-i İmrân sûresi, 3/191.

[11] Fussilet sûresi, 41/53.

İnsan Küçültülmüş Bir Kâinattır

Soru: "İnsan kâinatın fihristidir" ve "İnsan küçültülmüş bir kâinattır" deniyor. Bu ifadeleri izah eder misiniz?

Cevap: İnsan, fizyolojisiyle ele alınıp maddî yapısıyla masaya yatırılarak incelendiği zaman, onun hakikaten bir kâinat şeklinde olduğu görülür. Kâinat, bir kalb gibi atarak genişlemekte, arkasında görünmeyen bir kudret, bir irade hükmetmekte, onda her yönüyle müthiş bir âhenk görünmektedir. Bunun yanında o, koşarak çözülmeye ve ölüme doğru gitmektedir. Aslında bütün bunlar, bütün karakteristik durumuyla insanda aynen temsil edilmektedir.

Meseleyi enfüsî mânâsıyla ele alınca Allah'ın (celle celâluhu), kâinat kitabında kudret ve iradesiyle bazı hakikatleri yazdığını ve bunları Kur'an-ı Kerim'le tercüme ettiğini görürüz. Allah bu tercümede insanı muhatap olarak almış ve bunu, en mükemmel tercüman olan Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) vasıtasıyla insanlığa tebliğ etmiştir. Bu mânâda kâinatta ne kadar esmâ-i ilâhiye tecellî etmiş ise insanın mahiyetinde de o kadar esmâ-i ilâhiyenin tecellîsi söz konusudur. Kâinat, insanın önüne getirilip serilse ve insan, kâinattaki bütün satırları Kur'an-ı Kerim'in iki sayfası gibi görse, ışık hızıyla milyarlarca sene ötede bulunan nebülözlerden haber gelse, sonra da insanın mahiyetine inilip araştırılsa görülecektir ki, kâinatta bulunan her türlü esrar, envar ve ders aynı zamanda insanın mahiyetinde de mevcuttur.

Kâinatta, şeriat-ı fıtriye adına cereyan eden (tohumdaki gelişme, yerçekimi... gibi) bazı kanunlar olduğu gibi bir de bu kanunlara nezaret eden nevâmis-i mukaddese (mukaddes kanunlar) vardır. Bunlar, Allah'ın (celle celâluhu) şuurlu melekleridir. Melekler, cereyan eden bu hâdiseler üzerinde âdeta insanın mahiyetindeki ruh gibidirler. Bu âlemlerde Allah'ın, nazarlarımıza arz edilen sanatlarını alkışlayan, kanunlardaki hakikat ve incelikleri müşâhede eden, sanat incelikleri ve anlayışı karşısında kendilerinden geçen; kimisi şaşıp ayakta kalan, kimisi rükûa giden, kimisi de ayaklarının bağı çözülüp secdeye kapanan melâike-i kiram vardır ve şeriat-ı fıtriye üzerinde bunların durumu insandaki ruh gibidir.

Bu mânâda koca kâinatın karşısında insan değerlendirilince görülür ki, insanın hücrelerindeki âhenk, kâinattaki nizama denk mahiyettedir. Evet, vücudumuzdaki her hücrenin bir devlet gibi işlediği görülür. Hücre zarından içeriye girildiğinde sanki bir devletin sınırlarından içeriye girilmiş gibi olur. Hatta bu âlem o kadar emniyetlidir ki, -eğer hücre ciddi bir arızaya maruz kalmamışsa- her gelen öyle kolaylıkla hücrenin içine giremez. Hele gelen tehlikeli bir mikropsa, vücudun diğer yerlerinden oraya yığınak yapılır ve vücut korunur. Bir arıza söz konusu ise büyüyen o arıza bir irin hâlinde vücuttan dışarı atılır.

Hâsılı, adeta bir devlet gibi işleyen insan vücudundaki bütün hücrelere de sanki bir melek hükmediyor gibidir. Bu da, bütün bunların üzerinde Cenâb-ı Hakk'ın, âlem-i emirden gelen şuurlu, bilinçli bir kanun-i ilâhî ve sübhanîsi olan ruhun olduğunu gösterir.

Allah'la (celle celâluhu) sıkı bir münasebet içinde olan insan ruhu, âyette مِنْ اَمْرِ رَبِّي "Rabbimin emrinden"[1] ile ifade edilir. Bu ruh, doğrudan doğruya âlem-i emirle ve Allah'la münasebet halindedir. Hayatiyetini, her lahza Cenâb-ı Hakk'a mensup olması

sayesinde devam ettiren bu ruh, bu intisabın bir an bile kesilmesiyle mahvolabilecek bir mahiyet arz eder. Dolayısıyla ruh, insan cismi üzerinde merkezî bir konum teşkil eder. Nebülözlere, galaksilere, yıldız kümelerine müvekkel bir kısım melekler olduğu gibi aynen öyle de insanda bulunan her bir hücrenin bir canı ve bütün bu canların üzerinde bunlara hükmedebilecek olan, âlem-i emirden, şuur sahibi, insan ruhu var.

Bu yönüyle insan her tarafında melekler bulunan büyük bir topluluğa karşı getirilmiş oluyor. Onun için kalbin, vücudun ve latîfelerin ibadet ü taat ve zikri, bütün bunlara bu zevkleri tattırmak ve duyurmak suretiyle meleklerin zirvesine varabildikleri ibadet neşvesini tattırma, o büyük kitaba tam bir fihrist olmanın gereğidir. İnsan eğer seyr u sülûkünü tam yaparsa meleklerin kendi âlemlerinde duydukları her şeyi en ince letâifine duyurabilir. Kulluğu, vücudun en gizli ve en ince noktalarına kadar duyurma, insanoğlunun, kâinat kitabının fihristi olmasının gereğidir.

İnsan olarak bizim kendi imkânlarımızla kâinatın bütününü görebilmemiz, mütalâa edebilmemiz ve Rabbimiz hakkında, bütün esmâsını içerecek şekilde malumat sahibi olabilmemiz imkânsızdır. Zira biz bazen büyük bir kitabı okumaya bile vakit ve imkân bulamayız. Bunun yerine şayet kitabın yazarı, kitap hakkında mükemmel bir şekilde malumat veren bir fihrist hazırlamışsa, o zaman kitabın muhtevasını anlayabiliriz. Bu kitabın ve fihristinin güzelliğine göre, kitaptaki en küçük cümlelerden dahi kitap hakkında fikir sahibi olur, muhtevasını öğrenebiliriz. Bir de o hakikatlere tam mâkes olabilecek bir kafa ve kalbimiz varsa iyiden iyiye anlar, sanki bütün kitabı okumuş gibi oluruz. Evet, işte insan mahiyeti böyle bir şeydir. Allah (celle celâluhu), ehadiyetinin muktezası olarak insana, bütün kâinattan kendisine ait irfan hüzmelerini çıkarma gibi bir zorluk yüklememiştir.

İnsanın, kâinatı bütünüyle görmesi için mutlaka bir teleskopa ihtiyacı yoktur. İnsan kendi ağzını, burnunu ve kulağını tetkik eder, yaptığı vazifelere inerse bir devlet gibi işleyen her uzvun kendine has hareketliliği içinde olan düzen “Ben, Allah’ın mahlûkuyum” diyecek ve “Lâ ilâhe illallah” ile şehadet edecektir ve bu şekilde kâinat kitabı okunmuş olacaktır.

Kâinat kitabını herkes kendi seviyesine göre okuyabileceğinden ehl-i hakikat, dışarıdaki âfâkî tefekkürden önce enfüsî tefekkürün (insanın kendi şahsı üzerinde yapacağı düşünme ameliyesinin) daha faydalı olabileceği hususuna dikkati çekmişler; çok iyi bir enfüsî tefekkür dersi almayan insanın âfâkî malumata dalmasının, dibi delik bir kovayla su çekmek gibi olacağını söylemişlerdir. İnsanın meseleyi evvelâ kendi içinde halledip mekanizmayı öyle kurması lâzımdır. İçine gelecek bütün ilim ve irfanı; kan ve dışkı gibi çirkin şeylerin arasından çıkan süt hâline getirmesi gerekir. Fizik, kimya, astronomi gibi ilimlerden gelen bilgilerin irfan hâline gelebilmesi için insanın kendi içinde enfüsî tefekkürü halletmesi zaruridir. O, bu enfüsî tefekkürden sonra laboratuarlarda veya teleskopların başında hem makro âleme yükselecek hem de mikro âleme inecek; arı gibi, konduğu çiçeklerden mârifet hüzmeleriyle dönecek ve irfanla donatılmış bir insan olacaktır. Böyle olunca da fihrist, kitaptan daha muhteşem hâle gelecektir.

[1] İsrâ sûresi, 17/85.

Yükselme ve Düşmeler Arasında İnsan

Soru: İnsanı diğer varlıklardan ayıran hususiyetler nelerdir?

Cevap: İnsan, değişik yönleriyle sair varlıklardan çok farklıdır. Ancak aradaki fark bazen minimuma indiği gibi bazen de maksimuma çıkar. İnsan bazen öyle alçalır ki, kendi altındaki varlıklardan biriyle aynı seviyeye gelir veya daha aşağı bir seviyeye iner.

İnsan, yeryüzüne mahlukatın en şereflisi olarak gönderilmiştir. O, talim ve terbiye görerek, dünya ve ahiretini burada temin edebilecek bir donanıma sahiptir. Sair mahlukata gelince onlar, yaratılış itibariyle tekâmül etmiş olarak dünyaya gelmiş gibi bir mahiyet arz ederler. Bir kedi yavrusu dünyaya geldiği andan itibaren annesinden miras olarak aldığı bütün hususları bilir. Böyle bir yavru dünyaya gözlerini açar açmaz bir tavuğun altına konulsa ve onun kanatları altında yetişse o, yine de yumurtadan çıkmış bir civciv gibi hareket etmeyecek; bir kedi gibi davranacaktır. Bir civciv de kendisine has özellikleriyle kendini gösterecek ve öyle görünmeye çalışacaktır. Böylece her varlık, hayatını sürdürebilmek için Allah (celle celâluhu) tarafından bahşedilen cihazlarla başka bir âlemde talim ve terbiyeye tabi tutulmuş gibi mamur ve mükemmel olarak dünyaya gönderilir. Bediüzzaman, en küçük canlılardan biriyle alâkalı durumu ifade ederken, "Bir sivrisinek, dünyaya geldiği dakikada hanesinden çıkar, durmayarak insanın yüzüne hücum eder, uzun asâsıyla vurur, âb-ı hayat fışkırtır, içer. Hücumdan kaçmakta, erkân-ı harp gibi maharet gösterir. Acaba bu küçük, tecrübesiz, dünyaya yeni gelen mahlûka bu bilgiyi, bu fenn-i harbi ve su çıkarma sanatını kim öğretmiş? Ve nerede öğrenmiş? Ben, yani bu biçare Said, itiraf ediyorum ki, eğer ben o hortumlu sineğin yerinde olsaydım, bu sanatı, bu kerr ü fer harbini ve su çıkarmak hizmetini, çok uzun dersler ve çok müteaddit tecrübelerle ancak öğrenebilirdim." der.[1]

Bir insanın, bütün işlerini bu kadar maharetle yapabilmesi için belki yirmi sene talim ve terbiye görmesi gerekir. Hâlbuki diğer varlıklar, bunları dünyaya gelir gelmez rahatlıkla yapabilirler. Evet, onlar bütün bunları başka bir âlemde öğrenmiş de dünyaya öyle gelmiş gibi bir tavır sergilemektedirler. Kant ve Scheller, insanı bir bakıma otomat gördükleri için onu, bu hayvanî hayattan çok farklı yönleriyle ele almışlardır. Fakat imansızlık içinde mesele tabiata verildiği için ciddi bir çıkış yolu bulamamış; insanı anlaşılmaz bir muamma varlık hâline getirmişlerdir.

Fakat insanın kritiğini iman gözüyle ele alan, yani bütün bu işlerin, Allah'ın (celle celâluhu) talim ve terbiyesiyle olduğu anlayışıyla konuyu değerlendirenler bu şekilde bir muamma ile karşı karşıya kalmamışlardır. İnsan, dünyaya geldiği andan itibaren fazla bir şey bilmez, belki sadece hayatını sürdürebilecek şeyleri bilir. Meselâ süt emmeyi ve ihtiyaçlarını ağlayarak anlatmayı bilir. Daha sonra tevarüs yoluyla anne ve babasından aldığı şeyler, neş'et ettiği muhitten kazandıkları ve talim terbiye yoluyla elde ettiklerini geliştirmek suretiyle kendisini bulmaya başlar.

Evet, yaratılış itibariyle insanla hayvan arasında çok ciddi farklar görülmektedir. Demek insan, bilmesi gerekenleri burada öğrenecek, kabiliyet ve istidatlarını burada inkişâf ettirecektir. Öyleyse o, her şeyden evvel bu noktada kendi altındaki varlıklara kendinden farklı bir nazarla bakmalıdır. Çünkü hayvanlar, hayatlarını sürdürmek ve kâinatta cari

kanunlara uymak için bir kısım kabiliyetlerle donatılmış olarak dünyaya gelirler. Onlar, fıtratın kanunları içerisinde kendilerine tayin edilen sınırlarda hareket ederler. Ancak insan burada kabiliyetlerini inkişâf ettirmezse onların çok aşağısında kalabilir.

İnsanın asıl vazifesi ve onu diğer varlıklardan ayıran şey, onun, Allah'ın (celle celâluhu) tanıdığı sınırlar içinde hayatını akıl ve iradesini kullanarak tanzim etmesidir. Diğer mahlûkat, tabiatına yerleştirilen ihsaslar ve insiyaklar içinde, sevk-i ilâhi ile hayatlarını Allah'ın tanzim ettiği şekilde yaşarlar. İnsanın ise iradesi vardır ve o, sırf sevklerle, insiyaklarla hareket etmez. Allah, insanın hareketlerini yine insanın kendi iradesiyle yarattığından dolayı onun, hareketlerini bizzat kendisi tayin ve tanzim etmesi lâzımdır. İnsan, hareketlerini Allah'ın tayin ettiği istikamette tanzim ettiği zaman, kâinatta cari kanunlara uygun hareket etmiş olur. O, Kur'an-ı Kerim'i dinleyip anladığı zaman, tıpkı bir karıncanın vazifesini yapması gibi vazifesini yapmış olacaktır. Allah'ın kanunlarına uygun hareket etmeyen kimse ise bunları yapmamış olacaktır. Bu itibarla insanı sadece hayvanî hisleriyle değerlendirmeye kalkarsak, onu, kendi altındaki canlılarla aynı seviyeye düşürmüş oluruz.

Avrupa'da, her canlının bir formülü olduğu gibi insanın da bir formülü olduğu düşüncesinden hareketle yola çıkan, Nobel ödülü sahibi Alexis Carrel'in başında bulunduğu bir heyet, 20. asır gençliğini formüle etmişler. Yirminci asrın nefsî arzularını yaşayan; ırz, namus demeden önüne gelen herkese saldıran; helâl-haram demeden her kazancı esas alan; hayatını maddî bir zihniyet üzerine inşa eden gençliğini bütün duygu, tavır ve davranışlarıyla inceleyip formüle ettiklerinde karşılarına "serseri bir köpek" resmi çıkmıştı. Evet, gerçekten yirminci asırda bu şekilde yaşayan bir kısım insanların formülü harfi harfine ona uymaktadır.

Ahsen-i takvîm sırrına mazhar olarak yaratılan insan, fıtratın kendisine tanınan hudutlarında hareket etmediği zaman böylesine sukût ediyor ve düşerken de yine Kur'an'ın bir âyetine tercüme ve tefsir oluyor: كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ "Onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da sapkındırlar."[2] Hayvanlar, fıtratlarının hudutlarında hareket etmektedirler. Bu tür insanlar ise onlardan çok aşağı durumlara düşmüşlerdir.

Cenâb-ı Hak bir âyet-i kerimede, "Biz, insanı en mükemmel surette yarattık. (Fakat tedenni ve terakki merdivenleriyle ona esfel-i sâfilîne düşecek ve âlâ-i illiyyîne çıkacak bir mahiyet de verdik.) Sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük. Ancak iman edip salih amel işleyenler bundan müstesnadır."[3] buyurmaktadır.

Evet, en fazla yükselebilen varlık insan olduğu gibi en aşağılara düşebilen varlık da yine insandır. İnsan öyle düşer ki, bu durumuyla o, şeytandan daha aşağıdadır. Belki de şeytan ondan ders alır. İnsan, âlâ-i illiyyîne çıktığında ise öyle bir yükselir ki, Cibril (aleyhisselâm) çok geride kalır. Tıpkı Miraç'ta Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cibril'in dediği gibi: "Bir adım daha ileri atarsam yanar kül olurum!"[4]

İşte insan böyle bir yükselme ve düşme arasında gidip gelebilen bir özelliğe sahiptir. Öyleyse imkânlar ölçüsünde insanlığını aşağıya düşürmemeye bakmalıdır. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) maksimum seviyeyi aşmış, "Kâb-ı kavseyni ev ednâ" sırrına mazhar olmuştur.[5] Biz buna, "Allah Resûlü, imkân-vücub arası bir noktaya ulaştı." diyoruz.

O'nun nuru o anda asıl mahiyetiyle temessül edivermişti. Dünyaya ait maddi varlığı yok olmuştu ve o esnada görülen sadece ilk nurdu. Zayıf bir rivayete göre O (sallallâhu aleyhi ve

sellem) şöyle buyurur: أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ نُورِي “Allah’ın yarattığı ilk şey, benim nurumdur.”[6] İşte o esnada bu hadisle ifade edilen şey olmuştu. O zaman, اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ “Muhakkak ki biz Allah’a aidiz; vakti geldiğinde de yine O’na döneceğiz.”[7] sırrı zuhur edivermişti. Allah’tan (celle celâluhu) gelen bu Zât (sallallâhu aleyhi ve sellem) urûcuyla Allah’a yükselmiş, imkân-vücub arası bir makama ulaşmıştı.

İşte bu seviyeyi yakalayabilen tek varlık insandır; o, kendisi için mukadder bu merdivenlerde ne kadar terakki ederse, Allah hakkında irfanı, iz’anı o nispette artacak; kalbini ne nispette kamçılar, duygularını ne nispette teşvik eder, şevke getirirse o nispette âlâ-yı illiyyîne çıkmaya namzet bir varlık hâline gelecektir. Aşağıya doğru düşmeye başlarsa –Allah muhafaza buyursun– esfel-i sâfilîne kadar yolu vardır. Cenâb-ı Hak bizi salih amelle esfel-i sâfilîne düşmekten muhafaza buyursun!

İsterseniz konuyu Hazreti Mevlâna’nın mübarek bir sözüyle noktalayalım: “Bazen melekler bizim incelik ve nezaketimize imrenirler; bazen de kabalık ve küstahlığımızdan şeytanlar tiksinti duyarlar.”[8]

[1] Bediüzzaman Said Nursî, Lem’alar, 17. Lem’a, 8. Nota; Mesnevî-i Nuriye, Zühre.

[2] A’râf sûresi, 7/179.

[3] Tîn sûresi, 95/4-6.

[4] el-Kuşeyrî, Letâifü’l-işârât 1/121.

[5] Bkz. Necm sûresi, 53/9.

[6] el-Aclûnî, Keşfü’l-hafâ 1/265.

[7] Bakara sûresi, 2/156.

[8] Mevlâna, Mevlâna’nın Rubaileri, s. 15 (61. Rubai).

Sıhhat, Selâmet ve Huzur Medeniyeti

Soru: Eskiden beri bize, abdest sularının diğer kirli sulara karıştırılmaması tavsiye edilir. Bu gibi tavsiyeleri de göz önünde bulundurduğumuzda geleceğin projelerini yapacak genç mühendis adaylarına neler tavsiye edersiniz?

Cevap: Bu konu daha çok çevre sağlığı ile alâkalıdır. Ancak soruda bahsi geçen husus, dinî bir endişeyi de içinde ifade etmektedir. Evet, keşke imkân olsa da abdest sularımız def-i tabiinin aktığı lağım kanallarına karışmasa. Bununla beraber bu konu dinin en önemli meselelerinden de değildir. Yalnız bazı fakihler, insan vücudundan ayrılan abdest sularının (mâ-i müsta'mel) necis olduğu hükmüne varmışlar ve bunların, insanın üstüne başına sıçramaması gerektiğini söylemişlerdir. Kanaatimce, yemek artıklarının ve bulaşık sularının kanalizasyonlara akmaması, bundan daha ehemmiyetli bir mevzudur. Bu konudaki hassasiyetimizle, nimete karşı saygı nispetinde Allah'a karşı şükretmiş ve böylece nimetimizi artırma yoluna girmiş oluruz. Maalesef günümüzde Müslümanlar olarak bu konuda çok büyük nankörlükler yapılmakta ve Allah'a (celle celâluhu) karşı büyük kusurlar işlenmektedir. Bütün bunların temelinde de bu tür bir medeniyeti inşa eden kimselerin sorumsuzluğu yatmaktadır.

Milletler, tarih boyunca çeşitli medeniyetler kurmuşlardır. Bu medeniyetler, gerek sanat ve edebiyat telakkileri, gerekse kültürel zenginlikleriyle birbirlerinden farklı karakterlere sahiptirler. Birbirlerinden tamamen farklı bu medeniyetler kendi devirlerini tamamlayarak zamanla tarih sahnesinden çekilmişlerdir.

Yirminci asırda dünyanın âdeta bir şehir hâline gelmesi, genel bir medeniyet anlayışı düşüncesini oluşturmuştur. Bugün topyekûn insanlığa "20. ve 21. asrın medeniyet telâkkisi" hâkim olmuştur. Dolayısıyla, bilim, teknoloji ve insanlığın hedef alınması açısından Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasında ciddi bir farklılık söz konusu değildir. Aradaki fark, bu medeniyete ayak uydurmada gösterilen performansla alâkalıdır. Her milletin bu hıza ayak uydurma kapasitesi farklılık arz edebilir. Bir devlet adamı veya bir toplum, kendi ülkesi hakkında: "İnşâallah önümüzdeki beş yılda gelişmiş ülkelerin ilk ellisi, on yılda ilk yirmisi, on beş yılda da ilk onu arasında yerimizi alacağız." dediği zaman, o ülke adına bir hedef belirlenmiş demektir.

Binalarımız, şehirlerimiz, sanayi ocaklarımız ve sahip olacağımız daha pek çok şey bu medeniyetin gereğince oluşacaktır. Dünyada, Fransız ihtilalini veya Avrupa Rönesansını müteakiben bir medeniyet furyası patlamış, radyoaktif tesirleri dünyanın her yerinde hissedilmiş ve insanlar âdeta sarhoşçasına, kayıtsız-şartsız o medeniyete yönelmişlerdi. Şehir plânlamaları yapılırken ulaşım, mimarî ve altyapı problemleri hiç düşünülmemiş, neticesi hesap edilmeksizin pek çok zararlı atık denizlere akıtılmış ve böylece belki bütün bir insanlığı doyurabilecek bir gıda deposu sabote edilmiştir. İnsanoğlunun tabiî yaşama alanı olması gereken şehir merkezlerine büyük fabrikalar ve sanayi tesisleri kurulmuş ve insanların ruh ve beden sağlıkları tehlikeye atılmıştır.

Evet, işte bu medeniyet, âdeta elinde kılıcıyla bir cellat gibi insan unsurunu tehdit eder hâle gelmiştir. Vebali, bu medeniyeti inşa edenlere aittir ve onlar, Allah'ın huzurunda bunun

hesabını vereceklerdir. Bu anlayışın önünü ancak, mevcut medeniyet telakkilerinin dışında yepyeni, anlayışlı, kültürlü ve devrini kavramış bir İslâm medeniyeti alabilir.

Zuhurunu ümit ettiğimiz bu medeniyeti idare ve inşa edecek olanlar, İslâm'ı kendi ruhuna uygun olarak kavrayarak bütün yanlışları ortadan kaldıracak ve insanlığın sıhhat, selâmet ve gerçek huzurunu hedef alan yepyeni bir medeniyet kuracaklardır. Bu medeniyette şehirlerin nüfusu belli bir rakamı geçmeyecek ve banliyölerle şehirler arasında rahat seyahat imkânları olacak. Sanayi müesseseleri şehirlerin en uzak noktalarına taşınacak ve fabrika bacalarından çıkan dumanların ağaçlar tarafından zararsız hale getirilmesi temin edilerek ortam yaşamaya müsait hâle getirilecektir. Bu medeniyetin insanları, gıda mahallerini temiz tutacak, binaları buna uygun yapacak, kirli suları türlerine göre ayırarak şehirleri bundan arındıracaktır. İnsan merkezli bu medeniyet, insanlığın sıhhat, selâmet ve gerçek huzurunu hedef alacak, ona göre kurulacak ve huzur vaat edici olacaktır.

Günümüz medeniyeti inşa edilirken Müslümanların bunda sözü yoktu. Bu sebeple Allah (celle celâluhu) bizi bundan hesaba çekmeyecektir. Ancak yepyeni, ter ü taze ve insanlığı hedef alan bir medeniyet inşa edip etmediğimiz hususunda sorguya çekilebiliriz. İnşâallah bir gün ülkesini yürekten seven, şahsî ikbalinden ziyade milletinin terakkisini düşünen mühendislerimiz, hususiyle çevre sağlığı ile ilgilenenler, devletin çeşitli kademelerinde vazife alacak ve bu işi olgunlaştırarak, rical-i devlete de kabul ettireceklerdir.

Köhneleşmiş Müesseseler

Soru: Tarikat ve tekkelerin günümüzdeki durumlarıyla ilgili görüşlerinizi öğrenebilir miyiz?

Cevap: Beni yıllardır dinleyenler bilirler ki hayatımın hiçbir döneminde tekke ve tarikatlere karşı olmadım. Hatta böyle bir düşünceyi aklımın köşesinden bile geçirmedim. Ben tekkede neş'et ettim ve aynı zamanda çok küçük çapta da olsa, medresenin sinesinde yetiştim. Binaenaleyh benim, ne tekkenin ne de medresenin karşısında olmam düşünülemez. Ancak ben, köhneleşmiş müesseselerin karşısındayım.

Tekke ve zaviyeler on asırdan beri vazifesini yapmış ve fonksiyonunu eda etmiştir. Bununla birlikte bugün dine ait duygu ve düşünceleri soluklayacağımız müesseseler kendi bünyesinde tekkeye ait mânâyı, zaviyeye ait ruhu taşımıyorsa insanımız aşktan ve vecdden mahrum, fevkalâde kaba-saba yetişecektir.

Bu ifadeleri pek çok defa tekrar ettim. Ancak kendi ruhu ile bütünleşememiş, nâdân bir kısım müteşeyyihînin (şeyhlik taslayanların) eline düşerek dinin ruhundan uzaklaşma meselesine gelince, ben onun karşısında olduğumu ifade ettiğim gibi, Aristo mantığını tedris eden medresenin karşısında olduğumu da söyledim. Fakat Hazreti Fatih'in, üniversite mahiyetinde işleyen medresesinin karşısında olmadım. Kendi devirlerinde fıkhı ve kelâmı geliştirirken, tefsirler yazarken, astronomiyi de ihmal etmeyen; Molla Gürânî'nin yanında Ali Kuşçu'yu unutmayan, Hezarfen Ahmet Çelebi'ye de yer veren bir medresenin yanında oldum ve onu alkışladım. Benî Musa'nın gayretlerini daima takdirle yâd ettim ve medresenin en büyük semeresi gördüm. Zira o devirde Batılı, Ay ve Güneş'in tutulup tutulmayacağını, Bağdat'ta yaşayan Benî Musa'ya soruyordu. Ben, böyle bir medresenin daima yanında hep onun alkışçısı oldum.

Süfyan-ı Sevrî ve Bişr-i Hâfî gibi hak dostları, halktan olabildiğine istiğna ve Allah'a (celle celâluhu) bağlılık içinde halka hizmet etmişler. Dünyadan müstağni olmuşlar, halktan hiçbir şey beklememişler, kendilerini mahlûkatın en aşağısı saymışlar. Hayatları süresince halkın irfan hayatına hizmet etmişler ve müridleri, kendi kalb ve ruh ufku seviyelerini aştığında onları başkasına havale etmesini de bilmişlerdir. Ben böylesi bir tekke ve zaviyenin de alkışçısı olageldim.

Sözün burasında hemen şunu ifade edeyim ki, bugün böylesi zatların bulunmayışı, vatanın bütünlüğü mevzuunda yapacağımız hizmetlerde bizde ciddi bir gedik de meydana getirmiştir. Evet, tekke ve zaviyenin kaybedilmiş olması millet adına ciddi bir hüsran olmuştur.

Ancak ne Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne Müslümanlık ne de benim nazarımda, Rabbiyle münasebeti zayıf, ibadet ü taat neşvesinden mahrum, yaptığı şeyleri formalite olarak yapan insanlarla temsil edilen tekke ve medreseler de kat'iyen kabul edilemez. Süfyan-ı Sevrî, İbrahim Edhem, Bişr-i Hâfî, Cüneyd-i Bağdâdî, Şah-ı Geylânî, Muhammed Bahauddin Nakşibend, İmam Rabbânî gibi zevatı getirsinler biz de kemerbeste-i ubudiyet içinde tekke ve zaviyelerine devam edelim, derim.

Ancak benden müteşeyyihîne karşı ihtiram bekleniyorsa onlara da asla ihtiram etme niyetinde değilim. Çünkü onlar, hakikaten bizdeki aşkı ve vecdi öldürmüşlerdir. Ziyafet sofralarında vakit geçiren, müridlerine İslâmî kemalâtı öğretemeyen, kalbî hayatın yanında

fikrî hayata pencereler açamayan, âyât-ı tekviniyeyi mütalâa etme imkânını veremeyen kimseler tekkede meseleyi berbat ettikleri gibi medresenin mânâ ve ruhunu da bozmuşlardır. Her iki müessesenin de iş bilmezleri, bu ulvî müesseselerin fonksiyonunu eda etmesine mâni olmuş ve işi güdükleştirmişlerdir. Vâkıa, benim bunun karşısında oluşum bir şey ifade etmez. Çünkü bu anlayışın karşısında din vardır, Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) vardır.

Bana, müridlerine kemal ve hasbilik öğreten bir mürşid göstersinler, ayaklarının altındaki toprağı gözüme sürme diye çekerim. Bir mürşid, müridine kemalâtı, her Müslümanı alkışlama fikrini, gerektiğinde “Git evlâdım, bende bir şey yoktur, başkasına intisap et!” demesini, lâ ilâhe illâllah diyen herkesin karşısında temenna durmasını öğretsin. Memleketin, ciddi bir uçurumun kenarında, her an yuvarlanmak üzere olması mevzuunda yapılması gerekli olan şeyleri öğretsin, ben de o mürşidin ayaklarının altındaki toprağı gözüme sürme diye çekeyim.

Ben bunu, tekkeyi ve tekkenin haysiyetini korumak için, medresenin eda ettiği fonksiyonu muhafaza etmek için yapıyorum. Buralar Şah-ı Geylânî, Muhammed Bahauddin Nakşibend gibi arslanların eviydi, ben o arslanları her zaman alkışladım ve alkışlamaya da devam edeceğim. Ancak bugün o makamlara geçenleri gördükçe de cidden, gönülden tedirgin oluyorum.

Eğitim Tarihimizde Medreseler

Soru: Medreselerdeki eğitim sisteminin ezberciliğe dayandığı, buralarda pozitif ilimlerden ziyade dinî ilimlerin hâkim olduğu, bu durumun da Avrupa karşısındaki geri kalışımızın en temel sebeplerinden biri olduğu söyleniyor. Mülâhazalarınızı alabilir miyiz?

Cevap: Her kemalin bir zevali vardır. Bu zevalden, zamanının eğitim sisteminin temel direkleri olan medreseler de maalesef nasibini almıştır. Eskiden, bugünkü lise ve üniversitelerimizin yerine medreselerimiz ve daha üst seviyede eğitim veren ihtisas ocakları vardı. Bu eğitim müesseselerinin hepsi, kendi devirlerine ait ilmin bütün gereklerini eda ediyorlardı. İlk devirlerde "İbtidâî mektep" (ilkokul) ibtidâî mektepten bekleneni, "İdâdi" (ortaokul) idâdiden istenileni, lise seviyesinde olan "Âlî, Sultaniye" mektepleri de kendilerinden bekleneni belli ölçüde yapıyorlardı. Bu silsilenin en sonunda sistemli ve teşkilatlı olarak teessüs eden "Dârü'l-Fünûn" da çok önemli bir fonksiyon îfâ etmişti.

Ancak son iki üç asır içinde medresenin, devrin gelişmelerine ayak uyduramadığı muhakkaktır. Bu dönemde medresede modası geçmiş bazı ilimlerin öğretilmesiyle yetiniliyordu. Örneğin, İslâmî ilimlerde metodoloji adına okutulması bir bakıma zaruri olan Mantık ilminde bin sene evvel kabul edilen Aristoteles'in mantığı okutuluyordu. İsâgucî, Muğni't-tullâb, Seyfü'l-gullâb, Şemsiye vs. Vâkıa bu kitapları okumak, ulûm-u İslâmiye'nin büyük bir bölümünün bu ilimlere tatbik edilmiş olması itibariyle bir bakıma mecburiydi. Ancak daha seviyeli ve çağa hitap eden bir eğitim anlayışında bunları da aşmak gerekiyordu. Son dönemde açılan "Medresetü'l-Vâizîn"e Bacon mantığının getirildiğini ve tasavvurî mantığın tatbikî mantığa intikal ettirildiğini müşâhede ediyoruz. Bu değişimler, şöyle-böyle söz konusu geri kalışı az buçuk hissetmenin ifadesi idi.

Bir eğitim ve öğretim metodu olarak ezber, tam olarak tenkit edilemez. Meselâ, her Müslümanın, İslâmî ilimlerden belirli metinleri ezberlemesinde yarar vardır. Kelâm'dan, Fıkıh'tan ve Hadis'ten bazı metinlerin ezberlenmesi, bunların hayatımıza ışık tutucu mahiyetlerinden dolayı çok önemli ve gereklidir. İslâmî ilimler tarihine bakıldığı zaman, Aliyyülkârî ve Nevevî gibi pek çok kimsenin, Müslümanlar tarafından ezberlenmesi maksadıyla kırk hadisi bir araya getirdikleri görülür. Bu güzel uygulamaya dayanak teşkil eden husus da bir Müslümanın kırk hadis ezberlemesine dair bizzât Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) teşvikidir.[1] Buna göre her mü'min, dinin esas ve erkânına dair en az kırk tane hadis bilmelidir. İşte böyle bir ezbercilikte zarar yoktur. Ama mütemadiyen, okuduğu şerh ve haşiyeleri ya da kitaplarda derkenar olarak kaydedilen hususları ezberleyen bir insanın muhakeme ve terkip kabiliyetinin azalarak zamanla ortadan kalkacağı da muhakkaktır.

Aslında medrese, kendi hâkim olduğu devirde bugünkü mekteplerden çok ileri bir fonksiyon eda etmiştir. O dönemde medreselerde fizik, kimya ve astronomi sahasında devrinin en mükemmel insanları yetişmiştir. Bağdat, Şam, Kahire ve Endülüs medreseleri bu vazifeyi hakkıyla îfâ etmişlerdir. Bu medreseler Batı dünyasındaki muadillerine göre birkaç asır daha ileriydiler. Meselâ, astronomiye dair meselelerin belli bir sistematiğe bağlanması üç asır evvel olmuşken, aynı şeyi Endülüs Müslümanları, tam sekiz asır evvel başarmışlardır. Yani

arada tam beş asır vardır. Bugün bizler Batı dünyasından çeyrek ya da yarım asır geri bulunuyorsak onlar o zaman bizden beş asır geri bulunuyorlardı.

Batı, aşağılık duygusu içinde, bu geri kalışın tesiri ve ezik milletlerin maruz kaldıkları hava ve hâlet-i ruhiye içinde çok çalıştı. Biz ise zaferin verdiği sarhoşlukla çalışmayı bıraktık, kendi oluşturduğumuz bu sistemi geliştiremedik. Sekiz asır evvel sinüs, kosinüs kavramlarını literatüre kazandırdık ve deniz aşırı ölçümler yaptık ama sekiz asır sonra hâlâ aynı ölçüleri kullanıyorduk. Bu bir vâkıadır ancak buradaki tek suçlu da medrese değildir. Devlet adamlarının ve o dönemde ilim ve fikir hayatını idare edip yönlendiren insanların bu mevzuda ileriyi göremeyişleri de ayrı bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Bu konuda kaderin bir payı olduğu da unutulmamalıdır. Kanaat-i âcizanemce Cenâb-ı Hak, bizleri bu devirde tam bir inkişâfa götürmek için hakkımızda geçici bir mağlubiyet hükmü vermiştir. İnşâallah bunu aştıktan sonra, devrin bütün ilim, teknik, fen ve sanayiine hâkim olarak bütün dünyada arz-ı dîdâr edeceğiz. Bunu Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinden bekliyor ve olmasını ümit ediyoruz.

Medreselerin ıslahı mevzuunda her dönemde fikir beyan edenler olmuştur. Tanzimat'ta, Birinci ve İkinci Meşrutiyet'te fünûn-u müspetenin (pozitif bilimler) medrese yoluyla halka mal edilmesi hususu üzerinde ısrarla durulmuştur. Bu milletin dine, diyanete saygısı vardır. Meselâ, astronomiyi medrese yoluyla bu millete telkin edebilirsiniz. Medresede, eline astronomi kitabını aldığı zaman okumaya "Bismillâhirrahmânirrahîm" diyerek başlayacak, "Hâlık-ı Azîm, Sâni-i Kerîm kâinatı muhteşem bir saray hâlinde yaratmış, yıldızları ve nebülözleri mükemmelen tanzim etmiş." diye tefekkür edecek ve bütün bunları, eski devirlerde olduğu gibi ibadet neşvesiyle yapacaktır. Fakat maalesef o devrin Batı hayranları bu derin anlayışı kavrayamamışlardır. Bugün de fünûn-u müspetenin, dinî hava ve dinî hayat içinde millete telkin edilmesi ve sevdirilmesi hususunda yapılacak ıslahın modası geçmemiştir. Vâkıa, farklı mekteplerin açılmasıyla din ve ilim iki zıt kutup hâline getirilmiştir. Bu çarpışma ve çatışma, milletin ve memleketin hâlâ geriye gitmesinin en mühim sebeplerindendir. Bu mesele yüz sene evvel asrın beyin yapıcısı tarafından hatırlatılmıştır ama maalesef bu mevzuda memleketin ilim, fikir ve teknik adamlarıyla hükümet ricali hâlâ yüz sene geriden gitmektedirler.

[1] Bkz. el-Beyhakî, Şuabü'l-iman, 2/270.

Cemel, Sıffîn ve Kerbelâ Vak'aları

Soru: Cemel, Sıffîn ve Kerbelâ vak'alarında İslâm adına büyük kayıpların meydana geldiğini biliyoruz. Bu hâdiselerin bize bakan hayırlı yanları var mıdır?

Cevap: Cemel, Sıffîn ve Kerbelâ vak'aları, Müslümanların içine kendi elleriyle parçalayıcı bir kama hâlinde sokulmuş ve İslâm toplumunda derin izler bırakmış çok müessif hâdiselerdendir. Beni içten yaralayan bu türlü hâdiselere, diğer insanların da içini yakmasın düşüncesiyle pek temas etmek istemiyorum. Karşı karşıya gelen iki Müslüman grup hakkında insanlar kanaatlerine göre hiç olmazsa biri için kötü düşünebilir ve olumsuz hüküm verebilirler. Eskiden olmuş, başkalarının ellerini kirleten bir yarayı yeniden kanatmak manasına geleceğinden bu tür fena şeyleri anlatmak bana çok doğru gelmiyor.

Bu durum, bazı hâdiseler itibariyle Müslümanları karşı karşıya getiren bir içtihat neticesinde ortaya çıkmıştır. Burada Müslümanların hakperestliklerini kullanmasını bilen İslâm düşmanları da kendilerine düşen rolü iyi oynamışlardır. Ancak Cenab-ı Hakk'ın hikmet eli, böylesi korkunç fırtınalar içerisinde bile Müslümanların faydasına olarak bazı güzel şeyler ortaya koymuştur. Cemel ve Sıffîn vak'alarına işte bu hikmetler açısından bakmak gerekir. Bu elim vak'aların cereyan etmesiyle birlikte neticede bazı hayırlar da elde edilmiştir.

Biz, davranışlarımızda hikmete değil emre tâbiyiz. Emredildiğimiz şeylerin sebebi, niçin ve nedeni, onun Allah'ın (celle celâluhu) emri olmasında yatmaktadır. Allah bize neyi emrederse onu yaparız. Hiçbir zaman mü'min kardeşlerimizi öldürmeyi Allah emretmemiştir. Allah ne Hazreti Ali'den ne de Hazreti Muaviye'den birbirlerini öldürmelerini istemiştir. Ne var ki onlar, içtihatları neticesinde kendilerine göre doğru gördükleri bazı meselelerle karşı karşıya gelmişlerdir. Onlardan bir tanesi daha haklı olsa da diğeri de hakka taraftardı. Diğer bir tabirle; biri haklıydı, öbürü de haksızlığını hak zannediyordu. Onlar içtihatları neticesinde harp etmişlerdi ve bu yüzden Müslümanların arasına ayrılık girmişti; fakat Cenâb-ı Hak bu iyi insanların, Zât-ı Ulûhiyet'e göre iyi olmayan davranışlarının altından dahi güzel neticeler elde etmelerini sağlamıştı. Bu durum, O'nun kereminin ve lütfunun bir ifadesidir yoksa onu mü'minlerin, aslı itibariyle sevimsiz olan bir kısım davranışlarına bağlamak doğru değildir. Bu konulara her ne kadar fazla girmek istemesem de soru sahibine hürmeten mevzuyu kısaca arz etmek istiyorum.

Cemel vak'ası, muhtereme Âişe Validemizin, Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr'le beraber Hazreti Ali'nin karşısına çıktığı; Sıffîn ise Hazreti Ali ile Hazreti Muaviye'nin karşı karşıya geldikleri vak'alardır. Kerbelâ'ya gelince o, çok daha değişik çizgide cereyan eden meş'um bir hâdisedir. Bu vak'aya, kırk kadar aile efradı ile beraber Kûfe'ye doğru yola çıkan peygamber hanesinin en büyük semerelerinden, ehl-i Cennet'in seyyidi ve şühedanın efendilerinden Seyyidina Hazreti Hüseyin'in, yeğenleri, evlatları ve kızkardeşlerinin başına gelen o ciğersûz vak'anın cereyan ettiği yere izafeten "Kerbelâ vak'ası" denilmiştir. Eğer "Kerbelâ" kelimesinin aslı "cihar belâ" ise bu ifade, dört bir taraftan gelen asimetrik belâ anlamına gelmektedir.

Bu kısa girişten sonra Sıffîn'den başlayarak izah edelim: Hazreti Ali ile Hazreti Muaviye ve taraftarları arasında meydana gelen Sıffîn hâdisesinde İslâm adına büyük kayıpların

olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Ancak, ben "Hazreti Ali mi haklıydı, Hazreti Muaviye mi?" yaklaşımından daha ziyade dikkatlerinizi bir noktaya çekmek istiyorum. Bizans'ın bu hareketleri görür görmez kıpırdanışına karşı Hazreti Muaviye, meselenin hassasiyetini derinden derine hissetmiş, Bizans hükümdarına karşı şöyle bir mektup yazmıştır: "Ali ile ittifak edip karşınıza çıktığımız zaman kendi durumunu iyi hesap etmelisin!" Bu ifadelere, –zayıf kaynaklarda dahi olsa– ben itimat ediyorum. Zira biri, Hazreti Muaviye'nin huzurunda Hazreti Ali'yi anlatıp, onu derinden derine sorgulayınca Hazreti Muaviye gözyaşlarını tutamamış ve hıçkıra hıçkıra ağlamıştı. Şunun altını çizerek ifade edeyim ki, Hazreti Muaviye ile Hazreti Ali arasındaki vak'anın, onların beşerî his ve duygularına dayanarak meydana geldiğine kat'iyen ihtimal verilemez. Vâkıa, hâdiseler çok karışık bir şekilde cereyan etmişti ki, günümüzde de buna benzer pek çok hâdise meydana gelebilmektedir. Nitekim bugün de birilerini küfürle itham edip haklarına tecavüz eden bir kısım kimselerin uygunsuz davranışları, bizlere insanlar arasında bu türlü şeylerin her zaman olabileceği fikrini vermektedir.

Bunun ötesinde bir de Allah, velinin veli olduğunu bir başka veliye bildirmezse, veli onun bu durumunu bilemez. Evet, her ikisi de Allah'ın veli kuludur ama Allah bildirmezse bunu bilemezler. Binaenaleyh bir veli, kendi yolunu ayan-beyan görür ve o yolda yürür. Diğeri de kendi yolunu öyle görür ve o yolda yürür ama her ikisi de veli olmalarına rağmen biri diğerinin yanlış yolda olduğunu düşünebilir ve birbirlerini yıpratabilirler. Ashab-ı kiram arasında bu tür hâdiselerin cereyan etmesi buna bir delildir.

Hazreti Ali, muhakkak ki haklıydı. O, Hazreti Osman'ın son devirlerinde çevre vilayetlerde baş gösteren, Müslümanlığın ruhuna aykırı bir kısım davranışlara karşı, açılan gedikleri tamir etmek ve tıkamak istiyordu. Bu itibarla da durumu çok zordu. İnsanlığın İftihar Tablosu'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) dâr-ı bekâya irtihalinin ardından yirmi seneden fazla bir zaman geçmiş ve bu yirmi senelik zaman içinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrindeki saffet az dahi olsa bozulmuştu. Müslümanlığın çilesini çekmeyen yeni bazı kimseler İslama girmiş ve toplumun kaderine hükmetmeye başlamıştı. Dahası, bunlardan pek çoğu, o günkü siyasi hava içinde hakkı daha evvelkilerin gördüğü gibi göremeyen kimselerdi... Bu gibi sebeplerle olan olmuştu.

Hazreti Ali bu devrede, yavaş yavaş bozulmaya yüz tutmuş bu düzene yeniden bir şekil verebilmek için dişini sıkmış, "Ben artık bu evde oturamam. İnsanlara iyi örnek olmam lâzım." düşüncesiyle normal zamanda oturduğu evini bile terk etmiş.. günde iki defa yemek değil, belki iki günde bir defa yemekle yetinir hâle gelmişti. Bu sırada o, Türkiye'den kat be kat daha büyük bir devletin halifesiydi. Bir defasında Kûfe'de çarşıda gezerken biri Hazreti Ali'nin soğuktan tir tir titrediğini görmüş ve ona, "Kış günü sırtınızda böyle ince bir elbise giymişsiniz. Üzerinize kalın bir elbise alsanız." demişti de, bunun üzerine Hazreti Ali o kimseye şöyle cevap vermişti: "Benim şahsî imkânlarım ancak bu kadarına yetiyor. Bunun ötesinde bir şey alamam."[1]

Hazreti Ali, Resûl-i Ekrem devrini, o devirdeki duruluğu tekrardan ihya etmek istiyordu. Ancak o dönemde Müslümanların içine değişik fikrî cereyanlar ve fitneler girmişti ve bu meselede muvaffak olmak çok zordu. Yine de bir nebze muvaffak olundu ise bu, Haydar-ı Kerrâr ve Şâh-ı Merdân'ın gücü, onun dirayet ve zekâsı sayesinde olmuştu.

O devirde Şam'da, Bizans'ın mirası üzerine konan bir kısım insanlar vardı. Bunlar zengin evlerde neş'et etmişlerdi ve başlarındaki insanları da öyle görmek istiyorlardı. Onlar İslâm'ın, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrine ait saffetini görememişlerdi ve her şeyi Emeviler'de görüyorlardı. Birdenbire bunlara "Fıtratınızı değiştirin!" demek ve onların

değişmesini beklemek çok zordu. Bunun için Hazreti Muaviye ehven-i şer ile amel ediyordu. Hazreti Ali ise asla buna yanaşmıyor ve âdeta "Hayır, ille de Ebubekir ve Ömer devirlerindeki saffet!" diyordu. Bunun karşısında Hazreti Muaviye ise, "O devir bozulmuştur. Sen bilemiyorsun ya Ali! Bu devirde öyle idare edilmez. Sen bu işi yapamazsın." diyordu. İşte meselenin temelinde bu farklı mülâhazalar vardı.

Mesele, nihayetinde İslâmî bir hükme dayanıyordu: Bir İslâm memleketinde iki tane imam olursa, bunlardan bir tanesinin çekilmesi lâzımdı.[2] Hazreti Osman (radıyallâhu anh) şehit edilince, -muhalif kalan bir kısım insanlar olsa da- sahabenin çoğu Hazreti Ali'ye (radıyallâhu anh) biat etmiş ve onu imam seçmişlerdi. Bu durumda Hazreti Ali imamsa, Hazreti Muaviye'nin kendisine biat etmesi gerekirdi. Ancak Hazreti Muaviye, "Seni zorla aldılar, getirdiler ve biat ettiler. Ben sana biat etmem." diyordu. Meselenin siyasileşmesi ve askeri plânda ele alınması Sıffîn gibi vak'alara sebebiyet vermişti. Benim bu mesele hakkında âcizane mülâhazam şudur: Kâtil ve maktül, her ikisi de Cennet'te olduktan sonra, ellerini kendi kanlarına boyayan kimselerin kanı ile dilimizi kirletmeyelim. Zira Hazreti Ali de Hazreti Muaviye de Cennet'e gidecek fakat haklarında söz söyleyip onları tenkit edenler Cennet'e gidemeyebilirler.

Cemel vak'asına gelince; Hazreti Âişe Validemiz, Hazreti Osman'ın şehadeti esnasında Mekke'de bulunuyordu. Medine'de Hazreti Ali'ye biat edildikten sonra Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr Hazreti Âişe'ye (radıyallâhu anhüm) iltihak etmişlerdi. Hazreti Âişe Validemiz, Hazreti Osman'ı şehit eden kimselerin yakalanıp cezalandırılmalarını istiyordu. Hâlbuki anarşinin hükümferma olduğu çok zor bir günde Hazreti Ali hilâfete getirilmişti ki, onun anarşiyi birdenbire kesip atması mümkün değildi.

Bunun ne kadar zor bir iş olduğunu bir misalle arz etmek istiyorum. Biri bana, "Anarşi ile uğraşan devletimiz bu konuda samimi değil; devlet anarşi ile uğraşıyor gibi görünüyor ama haddizatında anarşi olsun istiyor. Keza anarşi karşısında boy hedefi olan ordu anarşi ile uğraşırken samimi değil. Emniyet kuvvetlerinin hepsi haindir." dese, bütün bu iddiaları bir kalemde kabul etmek insafsızlık olur. Bu müesseseler içinde cidden anarşiyle kıyasıya savaşmak isteyen pek çok kimse vardır ama bu savaş başka bir savaştır. Yani herkes ayrı bir davanın hesabını vermek için savaşmaktadır. Türkiye'de hakikaten anarşiye karşı bir savaş verilmektedir. Ancak anarşi bir yerde etnik kaideye dayanmışsa, memleketin büyük bir bölümünde kendisini ayrı ırktan sayan insanlardan, başka bir yerde mezhep farklılığından, başka bir yerde ise başka anlayışlardan ve dış mihraklardan kaynaklanıyorsa ve bunlar ayrık otu gibi memleketin her tarafını sarmışsa, bunun üzerine giderken herhalde biraz titiz olmak lâzımdır. Meselâ, biri "Ben, başkaldırmaya yüz tutmuş insanların üstüne birdenbire gideceğim ve falan beldede beşyüz adamı birden asacağım; asacağım zira anarşiyi bastırmanın yolu budur." diyorsa, bence bu düşünceyle hareket edilerek hâdisenin üzerine gitmek kat'iyen akıl kârı değildir. Zira bunun neticesi olarak başka bir taraftan nasıl bir patlamanın meydana geleceğini de hesaba katmak gerekir. Her şeyden evvel senelerin birikimi olan bir problem öyle bir hamlede ortadan kaldırılamaz. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu türlü problemleri, yirmi üç sene ciddi bir cehd ve gayretle, üzerine gide gide –Allah'ın tevfikiyle– halletmiş ve bu hususu kendinden sonrakilere emanet etmişti.

Hazreti Ali'den de o dönemde meydana gelen hâdiselerin üzerine böyle birden gitmesi isteniyordu. Ancak o, meselelerin üzerine birden bire gitmeyi tehlikeli buluyordu. Biz rivayetlerde şöyle bir bilginin yer aldığını görüyoruz: Hazreti Ali; Hazreti Âişe, Hazreti Zübeyr ve Hazreti Talha'nın "Kâtilleri bize teslim et!" ısrarlı istekleri karşısında, "Hazreti Osman'ı şehit eden kâtiller buraya getirilsin." diye dört bir tarafa ilan ettirmişti. Bunun

üzerine binlerce silahlı insan Hazreti Ali'nin kapısının önüne gelmiş ve "Hepimiz kâtiliz" demişlerdi.

Evet, bu sözün altında açıkça Hazreti Ali'ye karşı bir tehdit vardı. Hazreti Ali'nin kendi adına bu tehditlere karşı asla bir endişesi yoktu. Ancak Peygamber köyünde dökülen bu kan artık durmayıp akıp gidecekti. Bu itibarla Hazreti Ali, fitnenin üzerine kendi yolunca yürüdü ve bunu bastırmaya çalıştı. Allah'ın tevfikiyle muvaffak da oldu ama konunun sıcaklığı, Hazreti Muaviye ve Hazreti Âişe'nin meseleyi o anda anlamasına mani oldu. Onlar, Hazreti Ali'nin başında nasıl bir gaile olduğunu bilmiyorlar ve kâtillere kısas uygulanması gerektiği üzerinde ısrar ediyorlardı. Bir süre sonra Hazreti Âişe, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), gelecekle ilgili kendisi hakkında verdiği bir haberi hatırlayarak hatalı bir yolda olduğunu anladı. Hazreti Talha ve Zübeyr de işlerin vardığı noktadan rahatsızlık duyarak pişmanlıkla kılıçlarını kınına koydular. Ne var ki hadiseler tam sükûnet bulup yatışacağı anda bir kısım fitnecilerin gayretiyle Hz. Âişe'nin bindiği devenin etrafında mesele tekrar alevlendi. Netice olarak başta Hz. Talha ve Zübeyir olmak üzere pek çok insan öldü.

Kerbelâ hâdisesini bunlara benzer şekilde mütalâa etmemiz mümkün değildir. Muharrem ayında cereyan eden ve kıyamete kadar Ehl-i Beyt-i Resûlullah'ı seven insanlara kan ağlatacak bu hâdiseyi Cemel ve Sıffîn vakaları gibi düşünmek mümkün değildir. Burada bir tarafta, işi tamamen ırkçılığa, kana ve soya bağlamış, Arap'tan başka kimseye hakk-ı hayat tanımayan o günkü Emevi idarecileri, Yezid ve çevresi; diğer tarafta da babası gibi hakperestliği temsil eden Seyyidina Hazreti Hüseyin vardı. Taraflardan biri göklerden gelen fermana göre, diğeri ise saltanatı koruma hesabına hareket ediyordu. O dönemde toplumun bünyesi çok sağlamdı. Aksi takdirde bu korkunç sarsılmada her şey yıkılır gider, ne hadis ne fıkıh ne de tefsir kalırdı. Bu bozukluk sadece devlete ve orduya ait bir bozukluk olduğu için Kerbelâ vak'asından sonra Yezidler ve Haccaclarla beraber ortadan kalkmıştı.

İslâm ulemasından bazıları şöyle bir yaklaşımda bulunmuşlardır: Bu hâdiselere, umum tarafından seçilmemiş, seçimi üzerinde umumun rızası olmayan idarecilerin durumu sebebiyet vermiştir. Hazreti Ali'yi, kendinden önceki halifelerin seçilmesinde olduğu gibi umum ashab-ı rey seçmemişlerdi. Bu seçime, ashab-ı kiramın ileri gelenlerinden bir kısmı iştirak etmemişlerdi. Zamanla bu gayr-i memnunlar bir araya gelmiş ve daha sonra malum hadiselere sebebiyet vermişlerdi. Binaenaleyh Müslümanların başına geçecek kimsenin, umumun kabulü olmadan büyük iddialara kalkışmasının kargaşalara sebebiyet vereceğini göstermesi açısından yukarıda geçen hadiseleri hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalıdır. Toplumun ekseriyetinin onay vermediği bir kişi ne zaman başa geçse kargaşa kaçınılmaz olur.

Ayrıca, bir kısım müceddidler bu hadiselerin arkasında pek çok hikmetin bulunduğu görüşündedirler. Eğer İslâm, kendi standartları içinde bir gelişme kaydetse ve bu dersler alınmasaydı ileride Müslümanların karşısına çıkacak daha çaplı sosyal hâdiseler karşısında daha büyük fiyaskolar yaşanabilirdi. Eğer bu türlü gaileler Müslümanların başına, cihanın şarkına ve garbına hükmettikleri bir dönemde gelseydi, ihtimal altından kalkamaz ve tükenir giderlerdi. Hikmet açısından böylesi gailelerin meydana gelmesi gerekliydi ki, Müslümanlar fenalıklara karşı önceden hazırlıklı olsunlar.

Evet, bu hâdiseler bilhassa İslâm bünyesine enjekte edilmiş bir antibiyotik tesiri icra etmiş ve bu, o bünyede antikorlar meydana getirmişti. Böylece bünye, yabancılara ve zararlı mikroplara karşı kendini korur hâle gelmişti. Zira bu hâdiseler Müslümanların dikkatini çekip onlara hâl diliyle şöyle diyordu: Dikkat ediniz, korkunç fitne dalgalanmaları var. Fitneler üzerinize dalga dalga gelecek. Böylesi hâdiseler karşısında hissî kardeşliği aşarak,

mantıkî kardeşlik ile birbirinize bağlanınız. İdarecilerinizi öyle seçiniz. Dinin emirlerine sahip çıkınız. Zira meydana gelecek kargaşadan istifade edecek hasımlarınızın, sizin içinize değişik fikirler sokma ihtimali vardır.

Evet, bu hâdiselerden sonra Müslümanların güçlü olduğu devirde gelip İslâm'a toslayan Neoplatonizm, Müslümanların daha evvelden uyanmış olmalarından ötürü bünyenin içine tam girememişti. İşrâkiye mektebi ağırlığı ile kendisini hissettirememiş, Meşşâiye mektebi mü'minlerin gönlüne taht kurup oturamamış, hiçbir Yunan felsefecisi Müslümanlar üzerinde fikirleri ile hâkimiyet kuramamıştı. Çünkü Müslümanlar bu fitneleri gördüklerinde, bir taraftan Kur'an'a sahip çıkmış, onu istinsah edip çeşitli beldelere göndermişlerdi. Bir diğer taraftan ise Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şerefsudur olmuş, akideye ait meseleleri bir araya getirmiş ve bu mevzuda ciddi tahşidat yapmışlardı. Böylece, terminolojisi teşekkül etmiş ve herkes tarafından objektif olarak benimsenmiş olan İslamiyetin esasları karşısında bâtıl fikirler tutunamamıştır. Eğer bu hadiseler yaşanmasaydı, bir avuç Karmatî ve Bâtınî'nin ortaya çıkaracağı korkunç fitneler öyle şiddetli olacaktı ki, yeryüzünde Ehl-i Sünnet'ten daha fazla bâtıl mezheplere sahip kimseler bulunacaktı. Allah'a binlerce hamd ve sena olsun ki, her dönemde Sünnî düşünce Müslümanların büyük çoğunluğu tarafından benimsenmiş ve korunmuştur. Bâtıl fırkalar ise hep azınlıkta kalmıştır.

Biz, seleflerimizi daima hayırla yâd ederek onların hayatlarından dersler çıkarmalı ve yolumuza devam etmeliyiz. Rabbim kalblerimizi telif buyursun. Hangi yollarda ve nasıl mücadele verilirse verilsin Müslümanları birbirini sever hâle getirsin. Âmin!

[1] Bkz. İbn Mâce, mukaddime 11; Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 1/99.

[2] Bkz. Müslim imâre 61; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ 8/144; el-Hâkim, el-Müstedrek 2/169; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 3/144.

İnsan ve Rızık İlişkisi

Soru: Dünya nüfusunun artması ile birlikte rızkın azaldığı söyleniyor. Her doğan çocuğun rızkını Allah (celle celâluhu) gönderdiğine göre bu rızık azlığının sebebi ne olabilir?

Cevap: Cenâb-ı Hak her doğan çocuğun rızkını gönderir.[1] Fakat rızık, tıpkı Cennet'te olduğu gibi arzu edildiğinde dallardan sarkıp insanın eline gelecek şekilde değildir ve meseleyi öyle anlamamak gerekir. Allah ve Resûlü tarafından insanoğluna yerin altında ve üstünde çeşitli rızık yolları gösterilmiştir. İnsana düşen, iradesini ve aklını kullanarak, rızkı elde etme ve başkalarına dağıtma mevzuunu bir sistem içinde ele almaktır. Meselâ bir yerde rızık sınırlı ise onun dağıtımı sınırlı olarak yapılmalıdır.

Bu mevzuyla alâkalı sahabenin anlayışı fevkalâde duru ve selimdir. Onlar, harbe giderken, öncelikle kat edecekleri mesafeyi hesap ediyor, daha sonra azıklarını gözden geçiriyorlardı. Buna göre mesela kişi başına günde bir hurma düşüyorsa herkese günde birer hurma dağıtıyorlardı. Çuvalları hurma doluydu, ancak onlar yine de birer birer yiyorlardı. Bu şekilde hurmaları bitmiyordu. Biterse de Allah başka bir şey ihsan ediyordu. Eldeki rızık bu şekilde sistemli olarak kullanıldığı takdirde herkese yetecektir.

Bugün, dünyanın çeşitli yerlerinde sefaletin olduğu doğrudur. Ancak bu meselenin bazı sebeplerinin olduğu da açıktır.

1. İmkânlar sistemli olarak kullanılmamakta ve çarçur edilmektedir.
2. Bu gibi yerlerdeki rızık kaynakları, bir kısım zorba insanların elinde olup nimetlerin büyük kısmından onlar istifade etmektedir. Bu arada tebaa da fakr u zaruret içinde inim inim inlemektedir.
3. Sömürgeci bazı devletler bu tür memleketlerin servet kaynaklarını kendi ellerinde tutmakta ve o yerleri sömürmektedir. Yerli halk ise uyuşukluk ve miskinlik içinde, bu ülkelerin hâkimiyetini kabul etmekte ve böyle bir neticeye kendi iradeleriyle sebebiyet vermektedir.
4. İsraf ve lüks hayatın, bereketsizliğe sebebiyet verdiği de üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur. Tecrübelerle sabittir ki, musluktan akan su israf edildiği takdirde Cenâb-ı Hak su kaynaklarını çoğu kez kurutmuştur. Evet, israf, bereketsizliği getirir. Maalesef bugün dünyanın her tarafında görenek ve tiryakilikle gayr-i meşru ve gayr-i zaruri olan şeyler zaruret derecesine getirilmiştir. Günümüzde fevkalâde bir israf ve lüks mevzubahistir. Bu durum, yümün ve bereketi kaldırmakta ve neticede insanların sefalet içine düşmesine sebebiyet vermektedir.

Evet, dünya üzerindeki açlık, Allah'ın –hâşâ– rızkı vermediğinden dolayı değil; suistimaller, sistemsizlikler, israf, lüks ve sömürgeci sistemlerden dolayıdır. Bu konulardaki eksik ve kusurlar ise biz insanlara aittir.

Bununla beraber normal ihtiyaçlar dışında yeme-içmeye kendini alıştıran insanoğlu, alıştığı şeyleri terk etmek zorunda kaldığında terk-i âdetten ötürü ölmekte veya sefalet içinde yaşamaktadır. Hâlbuki bir yogi, kendisini alıştırdığında kırk gün, seksen gün, hatta altı ay hiçbir şey yemeden durabilmektedir. Evet, insanı öldüren şey esasında, alışılmış olan âdetlerin terkidir. Rızkı veren Hazreti Allah'tır (celle celâluhu). İnsanlar Allah'ın prensiplerine muhalefet etmek suretiyle suistimale düşmeseler Allah kimseyi açlıktan öldürmeyecektir.

Son olarak, insan, üzerine düşen gayreti gösterdikten sonra Cenâb-ı Hakk'ın kendisini aç bırakmayacağına inanmalıdır. Bu mânâda herkes kendisine şu soruları sormalıdır: Acaba biz, geniş bir rızık elde etmek için üzerimize düşen gayreti tam gösterebildik mi? Yerin altında ve üstündeki bütün servet kaynaklarını araştırdık mı? Bahçemizi-tarlamızı ıslah edip verimli tarım sahaları açabildik mi? Ağaçsız olan yerleri ağaçlandırdık mı?

Bu soruları çoğaltmak mümkündür. Bugün çalışıp gayret ederek çölleri, bağlık-bahçelik haline getiren bazı ülkeleri duyuyoruz. Bunlar dışarıdan verimli topraklar getirmiş, kumlu araziyi ıslah etmiş ve orada çeşitli meyve ve sebzeler yetiştirmiş, hatta bunları çevre ülkelere ihraç etmeyi başarmışlardır. Hemen yanı başındaki komşu ülkeler ise hâlâ çöl mahrumiyeti içinde yaşamaktadırlar.

Evet biz, bize ait vazifeleri yaptıktan sonra Cenâb-ı Hak da ihsanda bulunacaktır. Vâkıa, "İnsana sa'yinden başka bir şey yoktur."[2]

[1] Hûd sûresi, 11/6; Ankebût sûresi, 29/60.

[2] Necm sûresi, 53/39.

Milletlerin Ömrü

Soru: Osmanlı tarihinde "Lale Devri" ismiyle bilinen bir zevk ve eğlence döneminden bahsedilir. Bu dönemin, Osmanlı'nın yıkılışına bir işaret olduğunu söyleyebilir miyiz?

Cevap: Osmanlı tarihinde 1718-1730 yılları arasında geçen süreye 'Lale Devri' denilmiştir ki bu devir, Osmanlı Devleti'nin artık baş aşağı gitmeye başladığı bir devirdir. Her milletin kaderinde böyle devirler vardır ve bundan kaçmak çok zordur. Ancak Allah dilerse -ve insanlar da gerekli sebepleri yerine getirirlerse- gelişme, kültür ve irfan devrini uzatabilirler de…

Milletler de insanlar gibidir. Doğar, emekler, yürür, büyür, yaşlanır ve sonra da ölür giderler. Büyüme devrinde fertler çok samimidirler, inandıkları dava uğruna ruhlarını seve seve feda edebilirler. Bu devirde insanları, rahat bir yatak aramadan, yerde yatarken görürsünüz. Ancak daha sonra bu durum değişir ve bir ülfet ve kokuşma dönemi başlar. Meselâ bir fert, talebe iken son derece mütevazıdır, hasırın üzerinde yatar ve günde bir defa yemekle yetinir. Talebeliği sona erip de bir göreve geldiği zaman bakarsın birden değişivermiş.

Milletlerin hayatında da aynı şeyler bahis mevzuudur. Yükselme devresi sona erdikten sonra millet; duygusu, düşüncesi, kılığı ve kıyafetiyle yavaş yavaş değişir. Topkapı, Dolmabahçe olur. Arkadan Çırağan gelir, yetmez Yıldız yapılır. Lüksün, zevkin ve sefahatin yerleri birbirini takip eder gider. Daha sonra eğlencelere dalarlar, bunu gaflet takip eder ve ardından Allah'ın gazabı gelir. Bu âkıbet her milletin tarihinde vardır ve insanlık, var olduğu günden bugüne bu akıbetten kurtulamamıştır. Ancak biz, bu sürecin en uzununu yine Müslümanlıkta görüyoruz. Mesela, Râşid Halifelerden sonra gelen Emevilerin içinde birçok sefih ve ahlâksız yönetici olmasına rağmen, devlet bünyesi çok sağlamdır. Gerek halk, gerekse ordu dimdik ayaktadır ve bu sebeple Emeviler uzun zaman ayakta kalabilmiştir. Bu durum nispeten Abbasiler için de geçerlidir. Ancak Râşid Halifelerden sonra bünye olarak en sağlam devlet Osmanlılar olmuştur. Bunu kimse inkâr edemez. Saffet, sadelik ve duruluk Osmanlı'da uzun zaman devam etmiştir. Fakat hayatlarında ihtişam, debdebe, lüks ve israf başlayınca onlar da yıkılıp gitmişlerdir.

İşte 'Lale Devri' böylesi bir hayatın yaşandığı bir devir olmuştur. O devirde Gazi Giray gibi gazaya giden insanlara dem tutma yoktur. Nedim'in "sadâbâd"ları, beşerî duyguları, behîmî arzuları kamçılayan şiirler ve yazılar vardır. Bu bir baş aşağı gitme devresidir. Osmanlılar böyle bir duruma düşmeyebilirler miydi? Bu mevzuda bir şey söyleyemeyiz. Ama ömürlerini uzatabilirlerdi. Dişlerini sıkıp fikir adamları yetiştirebilselerdi, padişahlar orduyla beraber gazaya çıkmaya devam etselerdi, askere yüce idealler aşılanabilseydi, devre göre eğitim müesseseleri açabilselerdi, yüksek tahsil yapan kimselere yüce duygular ve idealler aşılanabilseydi, ömürlerini belki biraz daha uzatabilirlerdi. Ne var ki hakikatte Osmanlı da devresini tamamlamıştı.

Milletler için beş devre mevzubahistir: Yükselme devresi, kültür devresi, sanat devresi, zevke dalma devresi ve daha sonra Allah'ın gazabına maruz kalma devresi. Her millet bu beş devreyi mutlaka yaşar, kimse bundan kurtulamaz. Yalnız bu devreler uzayıp kısalabilir. Osmanlı'da bu devreler altıyüz senede tamamlanmıştır. Bunun üç yüz senesi yükselme dönemidir ki, haddizatında bu çok müthiş bir hâdisedir. Fakat bir süre sonra diğer devreler birbirini takip etmeye başlar ve artık baş aşağı gidişin önü alınamaz.

Biz Müslümanlar olarak, aslında bu türlü fikrî ve ruhî bozulmayı şiddetle reddederiz. Her zaman zindeliğin ve canlılığın yanındayızdır. Yükselme döneminde nasıl saf ve sade yaşıyorsak ileride de –inşâallah– bu saflığımızı bozmamalıyız. Bu elimizde midir, değil midir? Bu mevzuda bir şey diyemeyeceğim. Fakat bugün çok büyük meseleleri omuzlayan insanlar, nasıl yüce bir mevkide bulunduklarını ve kendilerini nasıl ciddi vazifelerin beklediğini düşünerek hayatlarındaki saffeti bozmamalıdırlar. Bir insan, her şeye sahip olduğu anda, hiçbir şeye sahip olmadığı zamandaki hâlet-i ruhiyesini muhafaza edebiliyorsa, Allah'ın izniyle onun canlılığını devam ettirmesi mümkündür. Resûl-i Ekrem hayatı boyunca çizgisini hep korumuştur. Mekke'nin fethinden sonra Müslümanlar için dünyalık nimetler de çoğalmaya başlamıştı. Belki çoğu kimsenin evi halılarla döşenmişti, fakat Allah Resûlü'nün evinin tabanı hâlâ topraktı ve üzerinde sadece bir battaniye vardı. Herkes Mekke'ye muzaffer bir ordu edasıyla girerken O (sallallâhu aleyhi ve sellem), bineği üzerinde iki büklümdü ve bu tavrını hiçbir zaman değiştirmemiş, yaşayışını bozmamıştı. İşte böylesi bir hayat tarzı, yüce insanların kâmetine uygun yüce bir yaşayıştır.

Bitişler ve Yeni Başlangıçlar

Soru: İçinde bulunduğumuz asrın hayat tarzı ve beşerin korkunç sefaheti karşısında nasıl bir nesil yetiştirmeliyiz?

Cevap: Evvelâ şunu ifade etmek gerekir ki beşer, tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren ilerlemesini ne ile temin etmişse bugün de aynı yollarla temin edecektir. Değişik bir ifade ile arz edecek olursak, beşer neleri terk ederek bir çukura düşmüşse, yeniden onlara yapışıp tutunarak o çukurdan çıkacaktır.

Ayrıca bir mü'minin hatırından hiç çıkarmaması gereken bir diğer husus ise, hiçbir şart ve durumda insanlığın istikbali adına ümitsizliğe düşmemektir. İnsanlığın şu anki tasavvurları ve perişan hâli karşısında ümitli olmak çok zordur. Ancak bizler, beşerin bu durumuna değil, küçük plânda da olsa bir kısım gelişmelere ve Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) lütuf ve ihsanının her tarafta kristalleşmesine bakmalı ve ümitvâr olmalıyız.

İnsanlık, tarihin çeşitli dönemlerinde yirminci asırda olduğundan çok daha aşağılara sukût etmişti. Hazreti Âdem'le (aleyhisselâm) başlayan süreçte insanlığa sayılamayacak kadar çok peygamber gönderilmiştir. Bunların hepsini sayıp anlatma imkânına sahip olmadığımızdan konunun anlaşılması için birkaç misalle iktifa edeceğim.

Ulü'l-azm bir nebi olan Hazreti Nuh (aleyhisselâm) devrinde insanlık her şeyiyle iflas etmiş ve ahlâkî olarak derin bir çukura düşmüştü. Kur'an-ı Kerim'in beyanıyla yer bütün sularını fışkırtıp, sema sağanak yağmurlarla yeryüzünü göl hâline getirdiği gün, kavmine dokuz yüz elli sene emr-i bi'l-mâruf nehy-i ani'l-münkerde bulunan Hazreti Nuh'la birlikte gemiye ancak birkaç elin parmakları sayısınca mü'min binmişti;[1] zira insanlık korkunç bir sukût içindeydi. Tufan sonrası hayatta kalanlar, yeniden çoğaldılar ve medeniyet adına bir hayli mesafe katettiler. Bu durum Hazreti Hûd (aleyhisselâm) ve ondan sonra da Hazreti Salih'e (aleyhisselâm) kadar böylece devam etti.

Her peygamberin devri, sanki bir bitiş ve bir başlangıcın uç uca geldiği bir nokta olmuş, bitişleri hep yeni başlangıçlar takip etmiştir. Tarihî gerçeklerle sabittir ki beşer, tükendiği her noktada daima yeni bir var oluşla bir kez daha kendi olmuş ve ayaklarının üzerine doğrulmuş, -Allah'ın tevfîk ve inayetiyle- yeniden zirveleşmiştir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) öncesinde de insanlık adına her şey yeryüzünden silinmiş, Arap yarım adasında tamamen vahşet hükümferma olmuştu. Ferdî ve içtimaî ahlâksızlığın yayılması temeli üzerine kurulan bir anlayış her tarafa hâkim olmuştu. Âkif'in ifadesiyle,

"Fevzâ (anarşi) bütün âfâkını sarmıştı zeminin,
Salgındı, bugün Şark'ı yıkan tefrika derdi."

İşte tam bu dönemde beşerin kurtarılmasına vesile kılınan ve وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ "Biz, Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."[2] ile tanıtılan Hazreti Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) geldi ve insanî mânânın tam tükendiği bir noktada insanlığı yeniden ihya etti.

Bu arada -ehemmiyetine binaen- bir hususa dikkatinizi istirham edeceğim: Batı anlayışına göre gerçek bir medeniyetin tekniği, teknolojisi, sanayisi, sosyal ve psikolojik bütün

yönleriyle insanlığa mal olabilmesi için üç-dört nesil lâzımdır. Bu üç-dört nesil vazifesini eda etmedikten sonra beşer, gerek şahsî ve içtimaî hayatı gerekse teknik ve sanayisiyle kendini gösteremeyecektir. Bu hakikate bütün insanlık tarihi şahittir. Meselâ Roma tarihini sarsan komünital sistemin kurucularından Kral IV. Agis'in (M.Ö. 241) ortaya attığı fikirler Yunan ve Roma medeniyetlerinde ancak iki-üç asır sonra gerçekleştirilmiştir. Martin Luther gibi kimselerin başlattığı ve Fransız ihtilalinin en önemli sebeplerinden biri olan halk hareketi, ancak birkaç asır sonra tatbik edilir hâle gelmiştir. Bütün bu gerçekleri bilen Batılı, itiraf ve takdir hisleriyle diyor ki: Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) işi sıfırdan başlattı. Üç-dört asırda ancak yapılabilecek şeyleri yirmi üç senede gerçekleştirdi. Taklit devresini atlatıp uyum devresine geçti; uyum devresini atlattıktan sonra da cemiyette tam olarak müstakil ve şahsiyetli fertlerin hâkim olduğu bir sistem tesis etti.

İnsanî değerler adına çukurun en dibine düşen günümüz insanı, ümidini yitirmeden, Hazreti Muhammed'e (aleyhissalâtü vesselâm), onun, insanlığı sukûttan kurtaran prensiplerine ve -hadisin ifadesi ile– "Bir ucu Allah'ın elinde olan"[3] ipin beriki ucuna sımsıkı sarılabilirse –Allah'ın tevfik ve inayetiyle- düştüğü yerden bir hamlede çıkacaktır. Yine merhum Âkif'in ifade ettiği gibi,

"Bir nefhada insanlığı kurtardı o Masum,
Bir hamlede kayserleri, kisraları yere serdi!"

Bugün de aynı şeylerin O'nun düsturları ve prensipleriyle olması her zaman mukadderdir. Bunun icmalî mânâsı bu; kısa tafsili de şudur: Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), insanları ferden ferdâ nar-ı beyzâ hâline getirebilecek bir metotla hareket ediyor, şahıslar ve ailelerle meşgul oluyor, heptenci fertler yetiştiriyor ve "namaz kılmayan, oruç tutmayan, davamızın içinde görünse dahi kıblemize dönmeyen bizden değildir" diyordu.[4] İşte bu mânâda o dinin en küçük âdâbından, Allah'ın (celle celâluhu) önem atfettiği en büyük farz ve şeâirine kadar İslâm adına her şeyi harfiyen ele alma ve yaşama heptenciliği ile hareket ediyordu.

Evet, Resûl-i Ekrem'i (aleyhissalâtü vesselâm) Rehber-i Ekmel olarak tanımayan ve O'nun ortaya koyduğu prensiplere eskimiş kanunlar nazarıyla bakan bizden değildir. Böyle birinin çare adına getireceği her şey, bu milleti batırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Enstitülerimizde, İmam Hatip Liselerimizde, varsa kurslarımızda ve sair ilim-irfan müesseselerimizde bu heptencilik hâkim olmazsa, imanı zayıf, davranışları laubali ve sürekli his ve hevesâtını yaşayan insanların, din ve diyanete hizmetten daha çok zararları olacaktır. Bu hayırlı müesseseleri kuranlar, böylelerinin açtıkları uçurumları görecek ve yaptıklarına pişman olacaklardır. Ama biz, rahmet-i ilâhiyeden ümit edip sonsuz rahmetine sığınarak dileyelim ve dilenelim ki, buraya kadar bizi getiren Mevlâ-yı Müteâl, şu âciz kullarını bundan öte başıboş ve avare bırakmasın, ihsan ve lütfuyla elimizden tutsun, bizi kâmil mü'minler olmakla şereflendirsin!

[1] Bkz. Ankebût sûresi, 29/14-15.

[2] Enbiyâ sûresi, 21/107.

[3] Bkz. İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 6/125; İbn Hibbân, es-Sahîh 1/329.

[4] Bkz. Buhârî, salât 28; Tirmizî, îmân 2; Nesâî, îmân 9.